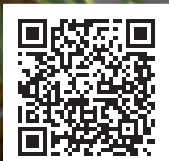

JISU

NA SALA, NA DINA, NA BULA

Jisu—Na Sala, na Dina, na Bula

Vakarautaka
Watchtower Bible and Tract Society of
New York, Inc., Wallkill, New York, U.S.A.

iTabataba ni Seviteba 2015

E sega ni volitaki na ivola qo, ia e dua
na tiki ni cacakaka ni vuli iVolatabu
ena vuravura raraba e tokoni ena cau.

Na tikinivolatabu kece e lavetaki mai na
iVolatabu—Vakadewa ni Vuravura Vou,
vakavo ga ke vakatakilai toka.

Jesus—The Way, the Truth, the Life
Fijian (Jy-FN)

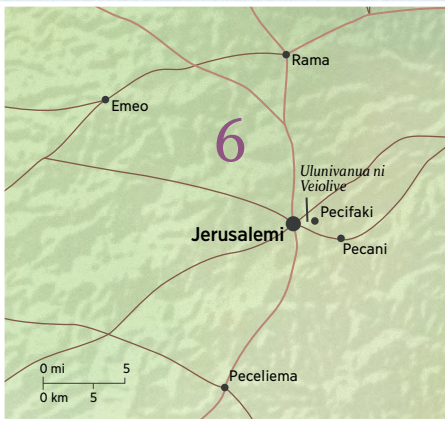
Made in Japan
Tabaki Mai Japani

YASAYASA E VAKAITIKOTIKO KINA O JISU QAI VEIVAKAVULICI

Na naba e vakatakilakilataka
na ono na iwasese ni ivola qo

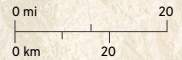

YASAYASA VAKA JERUSALEMI

YASAYASA E VAKAITIKOTIKO KINA O JISU QAI VEIVAKAVULICI

- Veikoro ena Tikapoli
- Gaunisala levu

Na naba e yakatakilakilataka
na ono na iwasese ni ivola qo

1 B.G.V. 1 G.V. 2 BALAVU NI GAUNA 29 30 31 32 33 G.V.

JISU

NA SALA, NA DINA, NA BULA

E volatukutukutaki kina na bula kei na cakacaka vakaitalatala i Jisu,
e vakamacalataki kina nona itovo, nona ivakavuvuli, veika e cakava,
kei na kena yaga vei iko.

Qo na ivola nei

LEWENIVOLA

1	BERA NA CAKACAKA VAKAITALATALA I JISU	TABANA E
1	Rua na iTukutuku ni Kalou	10
2	Rokovi o Jisu ni Bera Nona Sucu	12
3	Sucu o Koya me Caramaka na Sala	14
4	Bukete o Meri, ia e Sega ni Vakawati	16
5	Vanua kei na Gauna e Sucu Kina o Jisu	18
6	Na Gone Yalataki	20
7	Sikovi Jisu na Dauraikalokalo	22
8	Drovaka na iLiuliu Dauveivakatotogani	24
9	Susu e Nasareci	26
10	Nodratou iLakolako i Jerusalemi na Vuvale i Jisu	28
11	Caramaka na Sala o Joni na Dauveipapitaisotaki	30

2 ITEKITEKIVU NI CAKACAKA VAKAITALATALA I JISU

12	Papitaiso o Jisu	34
13	Vuli Mai na Nona Temaki o Jisu	36
14	iSevu ni Tisaipeli i Jisu	38
15	iMatai ni Cakamana i Jisu	40
16	Guta o Jisu na Sokalou Dina	42
17	Vakavulici Nikotimo ena Bogi o Jisu	44
18	Levu Cake o Jisu, Lailai Sobu o Joni	46
19	Vakavulica na Yalewa ni Samaria	48

3 TETE NA VUNAU I JISU E KALILI

20	iKarua ni Cakamana Mai Kena	54
21	Valenilotu e Nasareci	56
22	Gonedau ni Tamata e va na Tisaipeli	58
23	Cakamana i Jisu Mai Kapenaumi	60
24	Tete na Vunau i Jisu e Kalili	62
25	Vakabula na Vukavuka	64
26	“Sa Vosoti na Nomu iValavala Ca”	66
27	Kacivi o Maciu	68
28	Vuna Eratou Sega ni Lolo Kina na Tisaipeli i Jisu	70
29	Rawa na Caka Vinaka ena Siga ni Vakacecegu?	72

TABANA E

30	Nodrau Veiwekani o Jisu kei Tamana	74
31	Tauca na Witi ena Siga ni Vakacecegu	76
32	Cava e Vakatarai ena Siga ni Vakacecegu?	78
33	Vakayacori na Parofisai i Aisea	80
34	Digitaki na Tinikarua na Yapositolo i Jisu	82
35	Na iVunau Rogo ena ULunivanua	84
36	Kaukaua na Vakabauta i Turaganivalu	92
37	Vakabula o Jisu na Luve ni Yada	94
38	Via Kila o Joni na iTukutuku kei Jisu	96
39	Kalouca na iTabatamata Qo	98
40	Bibi na Veivosoti	100
41	Cakamana ena Kaukaua i Cei?	102
42	Vunauci Ira na Farisi o Jisu	104
43	Vosa Vakatautauvata ni Matanitu ni Kalou	106
44	Vakamaravutaka o Jisu na Wasawasa	112
45	Vakamalumalumutaka na Timoni	114
46	Vakabulai ni Tara na iSulu i Jisu	116
47	Bula Tale na Goneyalewa!	118
48	Cati Mada ga e Nasareci	120
49	Vunau e Kalili, Vakavulici na Yapositolo	122
50	Vunau Tiko ga ni Sotavi na Veitusaqati	124
51	Laba ena Soqo ni Siganisucu	126
52	Vakani Ira Vakacakamana na Vica na Udolu o Jisu	128
53	iLiuliu e Lewa na Draki	130
54	O Jisu “na Madrai ni Bula”	132
55	Kurabuitaki Vakalevu na Vosa i Jisu	134
56	Cava e Vakadukadukalitaka na Tamata?	136
57	Vakabula o Jisu na Goneyalewa kei na Didivara	138
58	Veivakani Vakacakamana, iVakasala me Baleta na Leveni	140
59	O Cei na Luve ni Tamata?	142
60	Vakaraitaki na Lagilagi i Karisito ena Veivakamataliataki	144
61	Vakabula o Jisu na Cauravou e Curumi Timoni	146
62	Bibi ni Yalomalumumu	148
63	iVakasala me Baleta na Tarabe kei na iValavala Ca	150
64	Bibi na Veivosoti	152
65	Veivakavulici ena iLakolako i Jerusalemi	154

4 CAKACAKA VAKAITALATALA I JISU E JUTIA

TABANA E

66	Soqo ni Valevakaceveva e Jerusalemi	158
67	“Sega ni Bau Rogoca e Dua me Vosa Vakataki Koya”	160
68	“Na Rarama kei Vuravura”—Na Luve ni Kalou	162
69	E Tamadra o Eparama se na Tevoro?	164
70	Vakabula na Tagane e Sucu Mataboko	166
71	Era Vakatarogi Tagane Mataboko na Farisi	168
72	Talai na 70 na Tisaipeli Mera Vunau	170
73	Dauloloma Dina na Kai Samaria	172
74	iVakasala me Baleta na Veikauaitaki kei na Masu	174
75	Sala me Rawati Kina na Marau	176
76	Kana Vata kei na Dua na Farisi	178
77	iVakasala i Jisu me Baleta na iYau	180
78	Tu Vakarau, Dauniyau Yalodina!	182
79	Vuna ena Yaco Kina na Veivakarusai	184
80	Na iVakatawanisipi Vinaka kei na Bainisipi	186
81	Duavata kei Tamana, ia e Sega ni Kalou	188

5 CAKACAKA VAKAITALATALA I JISU ENA TOKALAU NI JORITANI

82	Cakacaka Vakaitalatala i Jisu e Peria	192
83	Veisureti ena Kanavata	194
84	Na Nona iTavi na Tisaipeli	196
85	Marautaki Nodra Veivutuni na iValavala Ca	198
86	Yali sa Qai Kune Tale	200
87	Raiyawa kei na Vuku	204
88	Veisau na Kedrau iTuvaki na Tagane Vutuniyau kei Lasarusa	206
89	Veivakavulici e Peria	210
90	“Veivakaturi kei na Bula”	212
91	Vakaturi o Lasarusa	214
92	Vakavinavinaka e Dua na Vukavuka	216
93	Vakatakilai na Luve ni Tamata	218
94	Bibi na Masu kei na Yalomalumalumu	220
95	Veisere kei na Nodra Lomani na Gone	222
96	Vakamacala Vua e Dua na iLiuliu Gone Vutuniyau	224
97	iVakatautauvata ni Tamata Cakacaka ena Loganivaini	226
98	Vaqara Rogo na Yapositolo	228
99	Vakabula na Mataboko o Jisu, Vukeyi Sakiusa Tale Ga	230
100	iVakatautauvata ni Tini na Mina	232

6 ICAVACAVA NI CAKACAKA VAKAITALATALA I JISU TABANA E

101	Kanavata ena Vale i Saimoni e Pecani	236
102	Vodoka i Jerusalemi na Tui na Luveniasa	238
103	Vakasavasavataki Tale na Valenisoro	240
104	Era na Vakarologo na Jiu Qai Vakabauta na Kalou?	242
105	Vunilolo kei na Bibi ni Vakabauta	244
106	Rua na Vosa Vakatautauvata ni Loganivaini	246
107	Veisureti na Tui ena Kana Magiti ni Vakamau	248
108	Vakaseva o Jisu Nodra Sasaga na Meca	250
109	Cudruvi na iLiuliu ni Lotu Dauveitusaqati	252
110	iOtioti ni Siga i Jisu ena Valenisoro	254
111	Ratou Kerea na Yapositolo e Dua na iVakatakilakila	256
112	Bibi Meda Yadra Tiko—iVakatautauvata ni Tini na Goneyalewa	260
113	Bibi na Gugumatua—iVakatautauvata ni Taledi	262
114	Lewai Ira na Sipi kei na me o Karisito	264
115	iOtioti ni Lakosivia i Jisu	266
116	Vakavulica na Yalomalumalumu ena iOtioti ni Lakosivia	268
117	Na iVakayakavi ni Turaga	270
118	Veibataki se o Cei e Levu Duadua	272
119	Jisu—Na Sala, na Dina, na Bula	274
120	Sala me Ratou Vua Kina na Tisaipeli Qai iTokani i Jisu	276
121	“Dou Yaloqaqa! Au sa Vakamalumalumutaki Vuravura”	278
122	iOtioti ni Masu ena Tabavale e Cake	280
123	Masu ena Levu ni Vusolo ni Lomana	282
124	Soli Qai Vesu na Karisito	284
125	Kau o Jisu Vei Anasa kei Kaiafa	286
126	Cakitaki Jisu o Pita	288
127	Lewai ena Sanadrini Qai Kau Vei Pailato	290
128	Raica o Pailato kei Eroti ni Sega na Cala i Jisu	292
129	Kacivaka o Pailato: “Raica! Qo na Tagane!”	294
130	Soli o Jisu Qai Kau me Lai Vakamatei	296
131	Vakararawataki na Tui e Sega Nona Cala	298
132	“Qo Dina na Luve ni Kalou”	300
133	Bulu o Jisu	302
134	Lala na iBulubulu ni sa Vakaturi o Jisu!	304
135	Rairai o Jisu Vei Ira e Levu	306
136	Baravi ni Wasa o Kalili	308
137	Rairai o Jisu ni Bera na Penitiko	310
138	Tiko ena Ligaimatau ni Kalou na Karisito	312
139	Parataisi na Vuravura Qai Vakacavara o Jisu Nona iTavi	314

□ IKA8, 9 NI NAISANI

□ IKA9 NI NAISANI

□ IKA10 NI NAISANI

□ IKA11 NI NAISANI

□ IKA12, IKA13
NI NAISANI

□ IKA14 NI NAISANI
(bogi)

□ IKA14 NI NAISANI
(siga)

□ IKA15 NI NAISANI

□ IKA16 NI NAISANI

NA SALA, NA DINA, NA BULA

Eda dau marautaka kece na itukutuku vinaka. Dua na itukutuku vinaka e via vakarogoi vei iko kei ira na wekamu.

Na itukutuku vinaka qori e volai ena iVolatabu, a uqeta na kena volai na Dauveibuli ni lomalagi kei vura-vura, na Kalou o Jiova. Ena veivosakitaki ena ivola qo e va na ivola ena iVolatabu e tiko kina na itukutuku vinaka me baleti keda kece. Na ivola qori e vakayacani vei ratou e le va e vakayagataka tale ga na Kalou me ratou volavola—Maciu, Marika, Luke, kei Joni.

Levu era vakatoka na va na ivola qori me Kosipeli. E volatukutukutaki kece na va na ivola qori na kosipeli se itukutuku vinaka me baleti Jisu, ena veivakabulai ena vukuna na Kalou. Era na vakalougatataki tawamudu tale ga ena vukuna o ira na vakabauti koya, ni Tui ni Matanitu vakalomalagi ni Kalou.—Marika 10:17, 30; 13:13.

VUNA E VA KINA NA KOSIPELI

De dua o veinanuyaka se cava e uqeta kina na Kalou me volai e va na ivolatukutuku ni bula kei na ivakavuvuli i Jisu.

E yaga na kena volai e va na ivolatukutuku ni veika e tukuna se cakava o Jisu. Kena ivakatautauvata, kaya mada eratou duri tu e va na tagane ena yasana e dua na qasenivuli rogo. O koya e duri toka e liu e daukumuni ivakacavacava. E vuniwai o koya e toka ena yasana imatau. E gonedau o koya e vakarorogo toka mai na yasana imawi, e nona itokani dredre tale ga o qasenivuli. Na kena ikava e toka sara e muri e dauvakadidike, qai gone duadua vei ratou na le va. Eratou turaga dau-dina kece, qai dui tiko na ka eratou taleitaka se vakaliuca. Ke ratou dui vola na ivolatukutuku ni veika e tukuna se cakava o qasenivuli, ena rairai duidui nodratou ivolatukutuku. Ia ni dikevi kece na va na ivolatukutuku qai vakasamataki vata kei na duidui ni rai se inaki, sa rawa nida kila vinaka na veika e tukuna se cakava o qasenivuli. E va sara ga qori na yaga ni kena volai e va na ivolatukutuku ni nona bula o Jisu na Qasenivuli Levu.

Ni tomani na vosa vakatautauvata, e via rawai ira na Jiu o daukumuni ivakacavacava. Na iwalewale gona ni nona vakamacalataka eso na ivakavuvuli se ka e yaco, e kena inaki sara ga mera vukei kina na Jiu. O vuniwai e vakamacalataka na nodra vakabulai na tauvimate se

vakaleqai eso tale na tikiniyagodra. Qori na vuna e sega ni vola kina eso na ka e volatukutukutaka o daukumuni ivakacavacava, se duidui na ituvatuva e muria. E vakamacalataka na ivakarau ni loma i qasenivuli kei na nona itovo na nona itokani dredre. O koya e gone e leka-leka ga qai matata sara nona ivolatukutuku. Ia e donu kece nodratou ivolatukutuku. Eda raica rawa e keru ni yaga kece na va na ivolatukutuku ni bula i Jisu meda kila vinaka kina nona cakacaka, ivakavuvuli, kei na nona itovo.

De dua era na cavuta eso ‘na Kosipeli i Maciu’ se ‘Kosipeli i Joni.’ E sega ni cala qori ni ratou volatukutukutaka yadua na **“itukutuku vinaka** kei Jisu Karisito.” (Marika 1:1) Ia ena dua tale na yasana, na ivolatukutuku kece qori e umani ga ena dua na kosipeli se itukutuku vinaka me baleti Jisu, eratou qai vakayagataki ga e le va me ratou volatukutukutaka.

Levu era dikeva na Vosa ni Kalou nira vakatauvatana qai raica na veisemati ni veika e volatukutukutaki ni yaco ena Maciu, Marika, Luke, kei na Joni. A saga me cakava qori ena 170 G.V., o Tatian e dua na dauvolavola mai Siria. E vakabauta ni donu qai uqeti vakalou na va na ivola qori, mani vakarautaka e dua na ivolatukutuku ni bula i Jisu kei na nona cakacaka vakaitalatala ena ivola e vakatokai na *Diatessaron*.

E va tale ga qori na ivola *Jisu—Na Sala, na Dina, na Bula*, ia e donu qai sega ni lutu e dua na ka ni vakatauvatani kei na ivola sa cavuti mai cake. Sega ni kurabuitaki qori nida sa kila vinaka qo na kena vakayacori e levu na parofisai kei na vosa vakatautauvata i Jisu. Sa qai matata sara na veika e tukuna qai cakava, kei na veitaravi ni veika e yaco. Eso tale ga na ka era kunea na dauvakekeli e kilai kina eso tale na ka kei na nona rai o koya e volavola. E sega ni rawa ni surevaka e dua na nona rai me baleta na veitaravi ni veika e yaco. Ia na lewe ni ivola *Jisu—Na Sala, na Dina, na Bula*, e nuitaki qai veisemati vinaka.

NA SALA, NA DINA, NA BULA

Ni o marautaka tiko nomu wilika na ivola qo, kua sara ni guilecava na itukutuku bibi e volai kina me baleti iko kei ira na wekamu. Nanuma tiko na ka e tukuna o Jisu Karisito vua na yapositolo o Tomasi: “O yau na sala, na dina, kei na bula. Ena vukuqu ga ena qai torovi Tamaqu rawa kina e dua.”—Joni 14:6.

O na vulica ena ivola *Jisu—Na Sala, na Dina, na Bula* na vuna e vakatokai kina o Jisu “na sala.” Eda rawa ga ni masu vua na Kalou o Jiova ena vuku i Jisu, eda veiyaloni rawa tale ga kina kei na Kalou. (Joni 16:23; Roma 5:8) Eda rawa gona ni veiwekani vinaka ga kei na Kalou ena vuku i Jisu.

O Jisu “na dina.” E sega ni vakavulica ga na ka dina, ia e bulataka sara ga. Levu na parofisai e vakayacori ena vukuna, era ‘io kece ena vukuna.’ (2 Korinica 1:20; Joni 1:14) Na parofisai va qori e vakatakila vei keda na itavi bibi i Jisu ena vakayacori ni inaki ni Kalou.—Vakatakila 19:10.

O Jisu Karisito “na bula.” Eda rawa ni marautaka na “bula dina” se na “bula tawamudu” ena vuku ni ivoli i Jisu, nona cabora na nona bula uasivi kei na dra. (1 Timoci 6:12, 19; Efeso 1:7; 1 Joni 1:7) Ena vakadinatataki tale ga ni o koya “na bula” ena nodra vakaturi na vica vata na milioni era sa mate me rawa nira bula tawamudu ena Parataisi.—Joni 5:28, 29.

E bibi meda kila qai doka kece na itavi i Jisu ena vakayacori ni inaki ni Kalou. Mo marautaka mada ga nomu vulica e levu tale na ka me baleti Jisu—“na sala na dina kei na bula.”

IWASEWASE

1

BERA NA
CAKACA
VAKAITALATALA
I JISU

“ENA DOKAI
O KOYA.”

—LUKE 1:32

RUA NA ITUKUTUKU NI KALOU

LUKE 1:5-33

Eda kila ni iVolatabu taucoko e nona itukutuku na Kalou. E vakarautaka na Tamada vakalomalagi meda vakavulici kina. Ia meda raica mada e rua na itukutuku bibi a vakasavui ena sivia na 2,000 na yabaki sa oti. A kacivaka qori o Keperieli, e dua na agilosu e “dau tiko ena mata ni Kalou.” (Luke 1:19) Na ituvaki cava a vakasavuya kina na agilosu na itukutuku bibi qori?

A vakasavuya o Keperieli na imatai ni itukutuku ena rauta na yabaki 3 B.G.V. E tiko voli ena veidelana e Jutia, volekati Jerusalemi o Sakaraia e dua na bete i Jiova. Rau sa qase sara kei na watina o Ilisapeci rau qai sega ni vakaluvani. Ni lai veiqaravi vakabete ena dua na siga o Sakaraia ena valenisoro ni Kalou mai Jerusalemi, e rairai vakasauri vua volekata na icabocabo ni ka boi vinaka o Keperieli.

E rere sara ga o Sakaraia. Ia e vakacegui koya o Keperieli ni kaya: “Kua ni rere Sakaraia, sa rogoci na nomu masu, ena vakasucuma na watimu o Ilisapeci e dua na luvemu tagane, mo vakayacani koya o Joni.” E tukuna tale o Keperieli ni na “talei sara . . . ena mata i Jiova” o Joni, ena ‘vakarautaki ira na tamata mera nei Jiova.’—Luke 1:13-17.

E sega ni vakabauta qori o Sakaraia ni rau sa qase kei Ilisapeci. Sa qai tukuna vua o Keperieli: “O na galu, o na sega ni vosa me

yaco mada na ka kece qo, ni o sega ni vakabauta na ka au tukuna.”—Luke 1:20.

Era veinanuyaka o ira na tiko e tuba se cava sa rui dede kina o Sakaraia. Ni curu mai tuba sa sega ni vosa rawa, sa vosa ga vagalu. Macala ga ni a raica e dua na ka vakatuburoqoro ena valenisoro.

Ni veiqaravi oti ena valenisoro o Sakaraia, e Iesu i nodratou. Sega ni dede sa bukete o Ilisapeci! E vula lima nona vunitaki koya voli e vale o Ilisapeci ni waraka tiko nona vakasucu.

E vakasavuya na ikarua ni itukutuku o Keperieli vua na goneyalewa o Meri, e vakaitikotiko ena vualiku kei Jerusalemi, ena yasa-yasa o Kalili, ena koro o Nasareci. Na cava e tukuna vua na agilosu? E kaya: “Sa vakadonui iko na Kalou.” E kaya tale vei Meri: “Raica! O na bukete, o na vakasucuma tale ga e dua na gonetagane, qai vakayacani koya o Jisu.” E tomana o Keperieli: “Ena dokai o koya, ena vakatokai me Luvei koya e Cecere Duadua . . . ena lewa vakatui ena vuvale i Jekope me tawamudu, ena sega ni mudu na nona Matanitu.”—Luke 1:30-33.

Sa na ka dokai mada ga vei Keperieli me vakasavuya na itukutuku e rua qo. Nida wilika e levu tale na ka me baleti rau o Joni kei Jisu, eda na kila na vuna e bibi kina na itukutuku e rua qo mai lomalagi.

-
- ◇ O cei e vakasavuya na rua na itukutuku bibi mai lomalagi?
  - ◇ A vakasavui vei cei?
  - ◇ Na cava o nanuma ena dredre kina me vakabauti na itukutuku e rua qo mai lomalagi?

• PAROFISAITAKA NA AGILOS I KEPERIELI NA SUCU I JONI NA DAUVEIPAPITAI SOTAKI
• TUKUTUKU VEI MERI O KEPERIELI ME BALETA NA SUCU I JISU

1

ROKOVI O JISU NI BERA NONA SUCU

LUKE 1:34-56

Ni tukuna na agilosu o Keperieli vua na gone-yalewa o Meri ni na vakasucuma e dua na gone-tagane ena veiliutaki vakatui me tawamudu, e taroga sara o Meri: “Ena yaco vakacava qori niu se sega ni veiyacovi kei na dua na tagane?” —Luke 1:34.

E sauma o Keperieli: “Ena sobuti iko na yalo tabu, ena vakaruguti iko na kaukaua i koya e Cerecere Duadua. Oya na vuna ena vakatokai kina o koya o na vakasucuma me yalosavasava, na Luve ni Kalou.”—Luke 1:35.

Me rawa ni vakabauta o Meri nona itukutuku, e tomana o Keperieli: “Raica! Na wekamu o Ilisapeci, na kenamarama e sega ni vakaluvani, sa kunekunetaka tale ga e dua na luvena tagane, qo sa ikaono ni nona vula, ni sega ni dredre vua na Kalou me vakayacora nona vosa.”—Luke 1:36, 37.

E vakabauta o Meri na vosa i Keperieli, e vakadinadinatiki qori ena nona kaya: “Raica! Au yalewa dauveiqaravi i Jiova! Me yaco mada ga vei au na nomuni vosa.”—Luke 1:38.

Ni biubiu ga o Keperieli sa vakasosolo sara o Meri me lai sikovi Ilisapeci, erau tiko kei na wati-na o Sakaraia volekati Jerusalemi ena veidelana e Jutia. E rairai tolu se va na siga na ilakolako mai na koro i Meri o Nasareci ina nodrau itikitiko o Ilisapeci.

Ni yaco yani o Meri ena vale i Sakaraia, e kida-vaka sara na wekana o Ilisapeci. E sobuti Ilisapeci na yalo tabu qai kaya vei Meri: “O kalougata dina vei ira na yalewa kece, me kalougata tale ga na vua ni ketemu! E ka dokai dina nomu mai sikovi au, tinai noqu Turaga. Kila na cava, niu rogo-ga ga nomu vakabula, e lade sara ga ena marau na gone e ketequ.”—Luke 1:42-44.

E sauma o Meri ena vakavinavinaka: “E vakacerecerei Jiova na lomaqu, na yaloqu tale ga e marautaka na Kalou na noqu iVakabula, ni kauitaka o koya na ituvaki vakaloloma ni nona yalewa dauveiqaravi. Raica! Me tekivu qo era na tukuna na itabatamata kece niu kalougata dina, ni cakava vei au na veika lelevu o koya e kaukaua duadua.” E ka dokai dina na ka e tukuni ni na yaco vei Meri, ia e vagolea na vakarokoroko kece vua na Kalou. E kaya: “E yacana . . . o yalosavasava, ena lomani ira tale ga era rerevaki koya ena itabatamata kece ga.”—Luke 1:46-50.

E uqeti vakalou o Meri me vakacaucautaka tiko ga na Kalou ena nona kaya: “A vakayagatata na ligana me cakava kina na cakacaka lelevu, a ceburaki ira e viavialevu na lomadra. E vakalolovirataki ira na vetaicake mai na nodra itutu cecere, qai vakacerecerei ira na tauvanua, e vakamamautaki ira na viakana ena ka vinaka, qai vakalesui ira ligalala na vutuniyau. E vukei ira na nona tamata na Isireli, ni se nanuma tiko na nona yalololoma, a yalataka vei ira na tukada, vei Eparama kei na nona kawa me tawamudu.” —Luke 1:51-55.

E rauta ni vula tolu nona tiko kei Ilisapeci o Meri, qai rairai vukei koya ena vica na macawa ni bera nona vakasucu. Dua dina na gauna marautaki qori vei rau na yalewa yalodina erau bukete ruarua ena veivuke ni Kalou!

A rokovi o Jisu ni bera mada ga nona sucu. E vakatokai koya o Ilisapeci me “noqu Turaga,” qai “lade sara ga ena marau” na gone e ketena ni raici Meri. E duidui sara mai na ka era cakava e muri eso tale vei Meri kei na gone sa vakarau vakasucuma. Ena qai vakamacalataki malua qori.

- ◇ Na cava e kaya o Keperieli vei Meri me baleta na sala ena bukete kina?
- ◇ E rokovi vakacava o Jisu ni bera nona sucu?
- ◇ E vakacava na dede ni nona tiko kei Ilisapeci o Meri? E yaga vakacava qori?

SUCU O KOYA ME CARAMAKA NA SALA

LUKE 1:57-79

Sa vakarau vakasucu o Ilisapeci. A vula tolu nona tiko kei koya na wekana o Meri. Ia qo sa na vakamoce me lesu ena ilakolako balavu ina vualiku ni veidelana kei Jutia, ina nona koro o Nasareci. Ono na vula tarava, ena vakasucuma tale ga o koya e dua na gonetagane.

Oti ga vakalailai nona biubiu o Meri, sa vakasucu sara o Ilisapeci. E marau o Ilisapeci ni vakasucu vinaka rau qai bulabula vakaveitinani! Ni vakaraitaka na luvena vei ira na wekana kei ira era yasayasa vata, era marau tale ga.

E vakaroti ira na Isireli na Kalou me cilivi qai vakayacani na gonetagane ena ikawalu ni siga ni nona sucu. (Vunau ni Soro 12:2, 3) Era nanuma eso me rau veiyacani na gone kei tamana o Sakaraia. Ia e kaya o Ilisapeci: “Sega! Ena yacana o Joni.” (Luke 1:60) Nanuma tiko, ni a tukuna na agilosu o Keperieli me yaca ni gone o Joni.

Era kudrurava na weka kei ira era yasayasa

vata: “Sega ni dua na wekamu e yacana o Joni.” (Luke 1:61) Era qai vosa vagalu mera tarogi Sakaraia se cava e vinakata me yaca i luvena. E kerea sara o Sakaraia e dua na tikinikau raraba, qai vola kina: “Na yacana o Joni.”—Luke 1:63.

E veivakurabuitaki ni sa vosa rawa tale o Sakaraia. O se rairai nanuma tiko ni a sega tu ni vosa ni sega ni vakabauta na vosa ni agilosu ni na vakasucuma e dua na gonetagane o Ilisapeci. Era kurabui kece ena nodrau yasayasa ni sa vosa rawa tale o Sakaraia ra qai kaya: “Sa na wacava na gonelailai qo ni sa qase.” (Luke 1:66) Era kila ni veidusimaki na Kalou ena nona vakayacani o Joni.

E sobuti Sakaraia na yalo tabu qai kaya: “Me vakacaucautaki o Jiova na nodra Kalou na Isireli, ni nanumi ira na nona tamata qai vakabulai ira. E vakatubura ena vuvale i Tevita na nona dauveiqaravi e dua na ileu me vakabulai keda.” (Luke 1:

68, 69) Na 'ileu me veivakabulai' e vakaibalebaletaki vua na Turaga o Jisu, sa vakarau sucu. Ena vuku i Jisu, e kaya o Sakaraia ni Kalou ena "solia vei keda na itavi marautaki meda doudou ena noda veiqaravi tabu, ni vakabulai keda oti mai na ligadra na meca, meda yalododonu da qai yalodina vua ena veisiga kece ni noda bula." —Luke 1:74, 75.

E parofisaitaka o Sakaraia me baleta na luvena tagane: "O iko na gonelilai, o na vakatokai mo parofita i koya e Cecere Duadua, o na liu mo vakarautaka na sala i Jiova, mo kacivaka vei ira

na nona tamata na itukutuku ni veivakabulai e yavutaki ena vosoti ni nodra ivalavala ca, e vu mai na loloma levu ni noda Kalou. Na loloma levu qo eda na raica kina na rarama mai cake e vaka na rarama ni kida ni mataka, me vakararamataki ira na tiko ena butobuto kei na iyaloalo ni mate, me dusimaka na noda ilakolako ina sala ni bula vakacegu." (Luke 1:76-79) E veivakayaloqaqataki dina na parofisai qori.

Sa yaco o Meri ena nona koro o Nasareci, se sega tiko ni vakawati. Na cava ena yaco ni kilai na nona bukete?

-
- ◇ Erau veisivi ena vica na vula o Joni kei Jisu?
  - ◇ Na cava e yaco ni sa siga walu o Joni?
  - ◇ Na cakacaka cava e lesi Joni kina na Kalou?

BUKETE O MERI, IA E SEGA NI VAKAWATI

MACIU 1:18-25 LUKE 1:56

Sa vula va na bukete i Meri. O se rairai nanuma tiko ni gauna se qai bukete kina, a lai sikovi Ili-sapeci ena veidelana e Jutia. Ia qo sa lesu o Meri ina nona koro o Nasareci, sega ni dede era sa na kila na lewe ni nona koro ni sa bukete. Sa na leqataka mada ga na ituvaki qori!

E ikuri ni lomaleqa nodrau sa veimusumusuki tu o Meri kei na matai o Josefa me rau vakawati. E kila tale ga o Meri ni tukuni ena lawa ni Kalou vei ira na Isireli ni na vakaviriki mate na yalewa sa musuki tu vua e dua na tagane, qai veiyacovi kei na dua tale. (Vakarua 22:23, 24) A sega ni vakayacora o Meri na ivalavala tawakilikili, ia ena rairai veinanuyaka se na vakamacalataka vakacava vei Josefa na nona bukete kei na cava ena yaco.

Ni lako tu o Meri me vula tolu, macala ga ni

na via raici koya sara ga o Josefa. Gauna rau sota kina, ena rairai tukuna vua o Meri na kena ituvaki qai saga ena nona vinaka taucoko me vakamacalataka ni a bukete ena vuku ni yalo tabu ni Kalou. Ia sa na dredre mada ga me ciqoma qai vakabauta o Josefa na itukutuku qori.

E kila o Josefa ni yalewa vinaka o Meri qai vinaka na kena irogorogo. Dua tale ga na ka na levu ni nona lomani koya. Ia se mani cava e tukuna, ena rairai vakasamataka ga o Josefa ni vakabuketetaki koya e dua tale na tagane. E sega ni vinakata o Josefa me vakaviriki mate se me vakamaduataki e matanalevu. Sa mani nanuma me sereki koya vuni. E rua erau veimusumusuki ena gauna ya e vaka ga rau sa vakamau, qai vinakati na veisere me muduki kina na veimusumusuki.

Ni se vakananuma voli ga na veika qo o Josefa, e lutu sara nona moce. Sa qai rairai vua na agilosi i Jiova ena tadra qai kaya: “Kua ni rere ni kauti Meri na watimu i vale, ni gone e kunekunetaka tiko e cakacaka ni yalo tabu. Ena vakasucuma e dua na gonetagane, mo vakayacani koya o Jisu, ni na vakabulai ira nona tamata mai na nodra ivalavala ca.”—Maciu 1: 20, 21.

Ni yadra o Josefa, ena vakavinavinaka sara ga ni sa qai matata vua na ka e yaco

vei Meri! E sega ni weletaka na ivakasala ni agilosi, e kauti Meri sara ina nona vale. Ni vakayacori qori e matanalevu, sa vaka ga na vakamau qai vakaraitaki kina ni rau sa vakawati o Josefa kei Meri. Ia a sega ni veiyacovi kei Meri o Josefa ena gauna a buketetaki Jisu voli kina.

Oti e vica na vula, erau vakavakarau o Josefa kei Meri sa bukete levu tu ena gauna ya me rau biuta nodrau koro o Nasareci. Me rau lako i vei ni sa voleka tu ni sucu o Meri?

-
- ◇ Cava ena rairai vakasamataka o Josefa ni kila ni sa bukete o Meri? Na vuna?
  - ◇ E rawa vakacava ni sereki Meri o Josefa ni rau se bera ni vakawati?
  - ◇ Na cava e vakayacori e matanalevu me vakaraitaki kina ni rau sa vakawati o Josefa kei Meri?

VANUA KEI NA GAUNA E SUCU KINA O JISU

LUKE 2:1-20

E vakarota na empara ni Matanitu o Roma o Sisa Akusito, mera lai volayaca kece na lewenivanua. Erau na lako gona o Josefa kei Meri ina korolevu o Peceliema ena ceva kei Jerusalemi, na vanua e sucu kina o Josefa.

Era osoti Peceliema yani e levu mera lai volayaca. Na icili duadua ga rau kunea o Josefa kei

Meri na valenimanumanu, era maroroi tu kina na asa kei na manumanu tale eso. E sucu e keri o Jisu. E viviraki koya ena isulu o Meri qai vakadavora ena nodra ikanakana na manumanu.

A rairai dusimaki Sisa Akusito na Kalou me caka na volayaca me rawa ni sucu o Jisu e Peceliema, na koro nei tukana o Tui Tevita. Sa parofisaitaki makawa tu mai ena iVolatabu ni na sucu ena korolevu qori na iLiuliu yalataki.—Maika 5:2.

E bogi bibi dina qo! E serau vakavolivoliti ratou na ivakatawanisipi ena vanua veico e dua na rarama levu. Qori na lagilagi i Jiova! E tukuna vei ratou e dua na agilosi ni Kalou: “Dou kua ni rere. Raica! Au vakarogoya vei kemudou na itukutuku

vinaka era na marautaka vakalevu na tamata kece. Ni sa sucu nikua na nomuni ivakabula o Karisito na Turaga, ena koro i Tevita. Qo na kena ivakatakilakila vei kemudou: Dou na raica e dua na gone dramidrami ni ovici tu ena tikitikinisulu qai davo koto ena ikanakana ni manumanu.” Era rairai tale mai vakasauri e levu na agilosi ra qai kaya: “Me vakalagilagi na Kalou mai lomalagi, ia e vuravura, mera vakacegu o ira e vakadonuya na Kalou.”—Luke 2:10-14.

Nira biubiu na agilosi, eratou veitukutukunitaka na ivakatawanisipi: “Vakacava me datou sa lako sara ga qo i Peceliema me datou lai raica na ka e yaco, me vaka e vakaraitaka vei kedatou o Jiova.” (Luke 2:15) Eratou vakusakusa yani qai raica na gone sucuvou o Jisu ena vanua a tukuna na agilosi. Ni ratou vakasavuya na veika a tukuna vei iratou na agilosi, era qoroqoro kece o ira na rogoca. E katona na vosa kece ya o Meri qai veinanuyaka e lomana na kena ibalebale.

Era vakabauta e levu nikua ni a sucu ena ika25 ni Tiseba o Jisu. Ia na Tiseba e vulaiuca qai draki liliwa e Peceliema. E dau lutu mada ga na ucacevata ena so na gauna. Era na sega ni rawa ni tu e tautuba ena bogi na ivakatawanisipi kei na nodra qelenisipi ena gauna qori. Ni sa lomadra tiko na lewenivanua mera vorata na empara ni Roma, ena rairai sega kina ni vinakata mera lako tu me vica na siga mera lai volayaca ena vulaililiwa. A rairai sucu gona o Jisu ena Okotova.

- ◇ Na cava me rau lako kina i Peceliema o Josefa kei Meri?
- ◇ Na ka veivakurabuitaki cava e yaco ena bogi e sucu kina o Jisu?
- ◇ Na cava me kua kina ni nanumi ni a sucu o Jisu ena ika25 ni Tiseba?

NA GONE YALATAKI

LUKE 2:21-39

Erau sega ni Iesu i Nasareci o Josefa kei Meri, rau tiko voli ga e Peceliema. Ni sa siga walu o Jisu, erau cilivi koya me vaka e vakaroti ena Lawa ni Kalou vei ira na Isireli. (Vunau ni Soro 12:2, 3) E kena ivakaurau tale ga me vakayacani na gonetagane lailai ena siga ya. Erau vakayacani luvedrau sara me o Jisu, me vaka ga e veidusimaki kina na agilosi o Keperieli.

Sa siga 40 o Jisu ni sa oti e dua vakacaca na vula nona sucu. Erau kauti koya sara nona itubutubu ina valenisoro mai Jerusalemi, vica ga na kilomita mai na vanua eratou tiko kina. E tukuni ena Lawa me cabora ena valenisoro o tina na isoro ni nona vakasavasavataki, ni oti e 40 na siga nona vaka-

“SIGA ME RAU VAKASAVASAVATAKI KINA” E dukadukali na yalewa ni Isireli ena gauna e vakasucu kina. Ni cava na gauna qori, e dodonu me cabora na isoro kama me isoro ni nona vakasavasavataki. Qori ena sega ni guilecavi kina ni sa dewa na ivalavala ca. E uasivi qai savasava o Jisu ni se gonedrami-drami. (Luke 1:35) Ia rau “kauti koya cake” ena valenisoro o Meri kei Josefa, “me rau vakasavasavataki” na veitinani me vaka e vakaroti ena Lawa.—Luke 2:22.

sucuma na luvena tagane.—Vunau ni Soro 12:4-7.

E vakayacora qori o Meri. E kauta yani e rua na manumanu vuka lalai me nona isoro. Eda kila rawa e keri na nodrau bula vakailavo o Josefa kei Meri. E vakaroti ena Lawa me cabori e dua na luvenisipi tagane kei na dua na manumanuvuka. Ia ke sega ni rawata o tina e dua na sipi, e rawa ni cabora e rua na ruve se kukuru. E cabora gona qori o Meri ni sega ni ceguva rawa e dua na sipi.

Ni rau yaco yani ena valenisoro o Josefa kei Meri, e tavaki rau mai na kenaturaga o Simioni. Sa vakatakila oti vua na Kalou, ni bera ni mate ena raica mada na Karisito se Mesaia a yalataka o Jiova. E veidusimaki na yalo tabu me lako ena siga qori o Simioni ena valenisoro, lai sotavi ratou rawa kina na veitamani. E roqota sara na gone o Simioni.

Ni keveti Jisu o Simioni, e vakavinavinaka vua na Kalou: “Kemuni na Turaga Cecere Duadua, moni laiva na nomuni tamata me lako ena vakacegu me vaka na nomuni vosa, niu sa raici koya oni lesia me veivakabulai, oni vakarautaka e matadra na tamata kece, e rarama me vakararamataki ira na veimatanitu, mera lagilagi tale ga kina na nomuni tamata na Isireli.”—Luke 2:29-32.

Erau kurabui ni rau rogoca qori o Josefa kei Meri. E vosa vakalougatataki rau o Simioni qai kaya vei Meri ni luvena tagane “ena vakavuna nodra bale kei na nodra tucake e levu e Isireli.” Na rarawa ena vakila kina ena vaka ga e curu basikati koya e dua na iseileiwau gata.—Luke 2:34.

A tiko tale ga ena valenisoro ena siga qori na parofita yalewa o Ana, sa yabaki 84. E dau lako ina valenisoro e veisiga. Ni raici Josefa, Meri kei Jisu, e golevi ratou qai vakavinavinaka vua na Kalou. E tukuni Jisu tale ga vei ira kece era na rogoci koya.

Sa wacava nodrau marautaka o Josefa kei Meri na veika e yaco ena valenisoro! Io, na ka kece qori e vakadeitaka vei rau ni o luvedrau tagane na gone yalataki ni Kalou.

- ◇ Na gauna cava e dau vakayacani kina na gonetagane lailai ni Isireli?
- ◇ Na cava me cakava na tina e Isireli ni sa siga 40 o luvena tagane? Cava e kilai me baleta na bula vakailavo i Meri ena ka e cabora?
- ◇ O cei e kilai Jisu ena valenisoro? Rau vakaraitaka vakacava ni rau kilai koya?

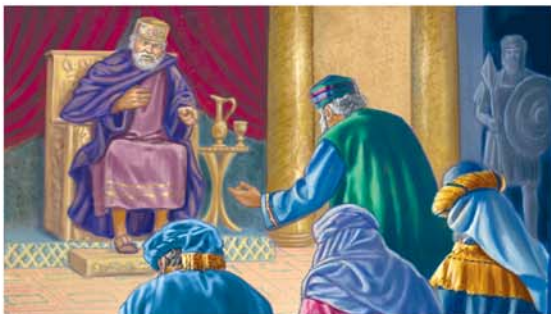
SIKOVI JISU NA DAURAIKALOKALO

MACIU 2:1-12

Eratou lako mai na Tokalau eso na tagane. Eratou dauraikalokalo—o ira era vulica na kalokalo kei na vanua era dui tu kina ra qai kaya nira kila rawa mai keri na vuna e yaco kina eso na ka ena bula ni tamata. (Aisea 47:13) Ni ratou se tiko voli mai na nodratou vanua ena Tokalau na tagane qori, eratou raica e dua na “kalokalo” ratou qai muria me vica vata na drau na kilomita i Jerusalemi, sega ni Peceliema.

Ni ratou yaco yani i Jerusalemi na dauraikalokalo, eratou taroga: “I vei o koya e sucu me nodra tui na Jiu? Keitou raica mai na Tokalau na nona kalokalo, keitou mani lako mai me keitou vakarokoroko vua.”—Maciu 2:1, 2.

Ni rogoca qori o Tui Eroti mai Jerusalemi, e cudru vakalevu. Sa qai soqoni ira na iliuliu ni bete kei na so tale na iliuliu ni lotu vakajiu ni via kila na vanua ena sucu kina na Karisito. Era yavutaka ena iVolatabu nodra ivakamacala qai kaya: “Mai Peceliema.” (Maciu 2:5; Maika 5:2) E kacivi ratou lo sara na dauraikalokalo o Eroti,

e tukuna vei ratou: “Dou lai vaqara vinaka na gone lailai, ni dou kunea, dou qai tukuna mai meu lai cuva tale ga vua.” (Maciu 2:8) Ia e via raica na gone o Eroti me vakamatea!

Ni ratou biubiu na dauraikalokalo, dua na ka veivakurabuitaki e yaco. Sa liu tale vei ratou na “kalokalo” eratou raica mai na Tokalau. E duatani na kalokalo qori ni vakarautaki sara ga me dusimaki ratou. Eratou muria tiko na dauraikalokalo me yacova ni sa lai tu vakadua donuya na delanivale ratou tiko kina o Josefa, Meri kei na nodrau gonetaganen lailai.

Ni ratou curu i vale na dauraikalokalo, eratou raici Meri kei Jisu. Eratou cuva sara vua na gone, ratou solia na koula, na drega boivinaka kei na mura me nodratou iloloma vua. E veivakasalataki ena tadra na Kalou me ratou kua ni lesu vei Eroti, ratou mani muria e dua tale na sala ina nodratou vanua.

O cei a vakarautaka na “kalokalo” me dusimaki ratou na dauraikalokalo? Nanuma tiko ni sega ni dusimaki ratou vakadodonu na kalokalo vei Jisu e Peceliema. A liutaki ratou ga vei Tui Eroti e Jerusalemi, a via vakamatei Jisu tiko. A rawa ni yaco dina qori ke sega ni vakasalataki ratou na dauraikalokalo na Kalou me ratou kua ni lai tukuna vei Eroti na vanua e tiko kina o Jisu. Macala ga ni vinakata na meca ni Kalou o Setani me vakamatei o Jisu, qai vakayagataka e dua na kalokalo me vakayacora kina nona inaki.

- ◇ Eda kila vakacava ni duatani na “kalokalo” eratou raica na dauraikalokalo?
- ◇ A tiko e vei o Jisu ni ratou raici koya na dauraikalokalo?
- ◇ Eda kila vakacava ni a dusimaki ratou na dauraikalokalo o Setani?

DROVAKA NA ILIULIU DAUVEIVAKATOTOGANI

MACIU 2:13-23

E vakayadrati Meri o Josefa me tukuna vua e dua na itukutuku bibi. A se qai rairai ga vua ena tadra na agilosu i Jiova, e kaya: “Tucake, kauta na gone kei tinana, dro i Ijipita, qai lesu mai keu sa tukuna yani, sa na vakarau vaqara na gone o Eroti me vakamatea.”—Maciu 2:13.

Eratou dro sara ena bogi o Josefa, Meri kei na luvedrau. E vinaka mada ga ni ratou dro totolo ni a qai kila o Eroti ni ratou vakaisini koya na dauraikalokalo. Eratou sega ni lesu vua me vaka e vakarota, ratou sa lesu ga ina nodratou vanua. Dua na ka nona cudru o Eroti. Ni se vinakata tiko ga me vakamatei Jisu, e vakarota kina mera vakamatei na gonetagane lalai kece era yabaki rua lako sobu e Peceliema kei na veiyasana voleka. E cakacakataka rawa na yabaki qori mai na nodratou ivakamacala na dauraikalokalo mai na Tokalau.

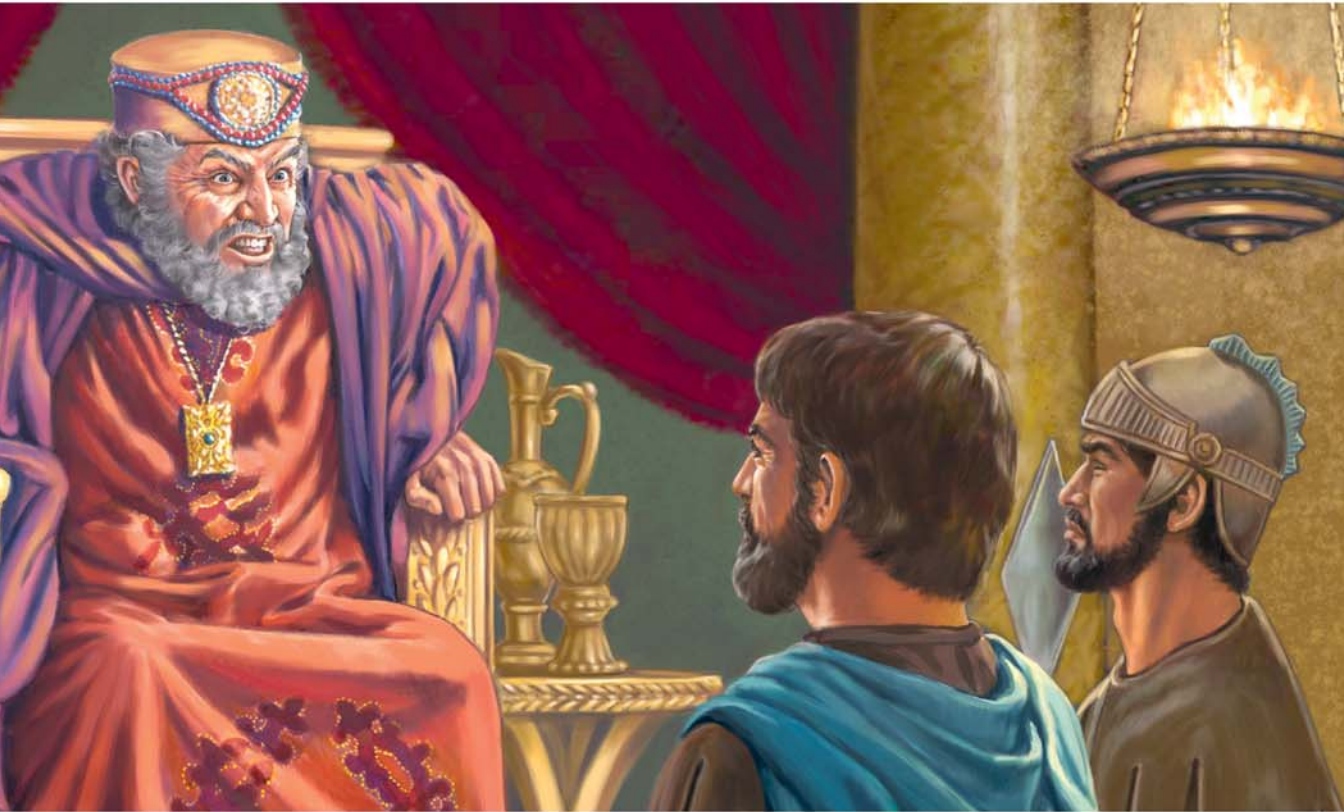
E vakadomobula nodra vakamatei na gonetagane lalai! Eda sega ni kila se vica na gonetagane era vakamatei, ia na nodra qoqolou kei na nodra tagiyaso na tina e vakayacori kina e dua na ka e parofisaitaka ena iVolatabu o

Jeremaia na parofita ni Kalou.—Jeremaia 31:15.

Eratou sa dro oti i Ijipita ena gauna qori o Josefa kei na nona veitinani, eratou se tiko voli ga mai kea. E rairai tale ena tadra ena dua na bogi vei Josefa na agilosu i Jiova qai kaya: “Tucake, kauta na gone kei tinana, lako ina vanua o Isireli, nira sa mate o ira era via vakamatea tiko na gone.” (Maciu 2:20) E vakadeitaka qori vei Josefa ni ratou sa rawa ni lesu vakavuvale ina nodratou vanua. Qori e vakayacori tale kina e dua na parofisai ena iVolatabu—e kacivi mai Ijipita na Luve ni Kalou.—Osea 11:1.

E vinakata o Josefa me ratou vakaitikotiko vakavuvale e Jutia, de dua volekata na tauni o

Peceliema eratou tiko voli kina ni bera nodratou dro i Ijipita. Ia e rogoca o Josefa ni sa tui tiko mai Jutia o Arikelo, na luvena tagane ca o Eroti. E vakasalataki Josefa tale ena dua na tadra o Jiova ena ituvaki rerevaki ya. Eratou mani gole vakayawa ina vualiku o Josefa kei na nona

vuvale. Eratou lai vakaitikotiko sara ena koro-levu o Nasareci ena yasayasa o Kalili, e sega ni veivakamuai kina na vakabauta vakaJiu. Qori na vanua e susugi kina o Jisu, qai vakayacori kina na parofisai ena iVolatabu: “Ena vakatokai me kai Nasareci.”—Maciu 2:23.

-
- ◇ Na cava e cakava o Tui Eroti ni ratou sega ni lesu yani na dauraikalokalo? A taqomaki vakacava o Jisu?
  - ◇ Cava eratou sega ni lesu kina i Peceliema o Josefa kei na nona vuvale ni ratou biubiu mai Ijipita?
  - ◇ Na parofisai cava ena iVolatabu a vakayacori ena gauna qori?

SUSU E NASARECI

MACIU 13:55, 56 MARIKA 6:3

A susu o Jisu e Nasareci, dua na koro lailai ga e sega ni kilai levu. E toka ena vualiku kei Jutia, ena veidelana ni yasayasa o Kalili, ena muaira ni drano levu na Wasa o Kalili.

Sa rairai yabaki rua o Jisu ena gauna ratou biu-biu kina vakaveitamani mai Ijipita. De dua e se bera ni dua tale na luvedrau o Meri kei Josefa ena gauna qori. Ia e muri ratou qai sucu na tacina vakacabecabe—o Jemesa, Josefa, Saimoni, kei Jutasa. Erau vakaluvani yalewa tale ga o Meri kei Josefa, eso kina na ganei Jisu vakacabecabe. Eratou rairai le ono na taci Jisu kei na ganena.

Era tu tale eso na weka i Jisu. Eda sa kilai rau tiko o Ilisapeci kei na luvena o Joni. E vica vata na

kilomita na yawa ni vanua e vakaitikotiko kina o Joni ena ceva kei Jutia. Ia e tiko volekati Kalili o Salome, e rairai taci Meri. Na wati Salome o Sepeti, rau rairai veitacacini kina kei Jisu na luvedrau tagane o Jemesa kei Joni. E sega ni kilai ke rau tiko kei Jisu ena levu na gauna na rua na cauravou qori ni ratou tubu cake tiko. Ia rau qai nona itokani voleka ena dua na gauna e muri, rau nona yapositolu tale ga.

E vinakati me cakacaka vakaukaua o Josefa me qarava kina nona vuvale levu. E cakacaka vakamatai o koya. Ni susugi Jisu o Josefa me vaka ga e luvena dina, e vakatokai kina o Jisu me “luve ni matai.” (Maciu 13:55) A vakavulici Jisu o Josefa me

matai tale ga, qai kenadau sara kina. Era tukuna mada ga eso tale me baleti Jisu ena dua na gauna e muri “ni o koya qo na matai.”—Marika 6:3.

Eratou vakaliuca na vuvale i Josefa na sokalou vei Jiova. Me salavata kei na Lawa ni Kalou, erau vakavulici ratou vakayalo na luvedrau o Josefa kei Meri ‘ni ratou dabe ena nodratou vale, ni ratou tau-bale e gaunisala, ni ratou davo, ni ratou duri cake

tale ga.’ (Vakarua 6:6-9) E tiko mai Nasareci e dua na valenilotu. Macala ga ni dau kauti ratou e kea nona vuvale o Josefa me ratou lai sokalou. A tukuni ena dua na gauna e muri ni dau lako ina valenilotu o Jisu “ena Siga ni Vakacegegu me vaka na nona ivakarau.” (Luke 4:16) Eratou marautaka tale ga vakavuvale me ratou lako wasoma ina valenisoro i Jiova mai Jerusalemi.

- ◇ Eratou le vica na taci Jisu kei na ganena?
- ◇ Na cakacaka cava a vulica o Jisu? Na vuna?
- ◇ Na veivakavulici bibi cava e vakayacora o Josefa vei ratou na nona vuvale?

NODRATOU ILAKOLAKO I JERUSALEMI NA VUVALE I JISU

LUKE 2:40-52

Eratou sa donuya tale qo na vuvale i Josefa na vulaitubutubu. Sa kena gauna me ratou tomani ira na nodratou itokani kei na wekadratou, ena ilakolako vakayabaki i Jerusalemi me lai solevutaki na Lakosivia me vaka e vakaroti ena Lawa. (Vakarua 16:16) E rauta ni 120 na kilomita na ilakolako mai Nasareci i Jerusalemi. E gauna osooso qai marautaki vei ira kece na vuvale. Sa yabaki 12 tiko ena gauna qori o Jisu, e vakanamata ena soqo kei na nona rawa ni gole tale ina valenisoro.

Sega ni dua ga na siga na soqo ni Lakosivia ratou gole kina o Jisu kei na nona vuvale. Ni oti ga na Lakosivia, sa tekivu sara na vitu na siga ni soqo ni Madrai Sega ni Vakaleveni. (Marika 14:1) Qori e tiki tale ga ni solevu ni Lakosivia. E rua taucoko na macawa nodratou ilakolako mai Nasareci, nodratou tiko voli e Jerusalemi kei na nodratou ilakolako lesu i vale. Ia e balavu vakalailai nodratou tiko mai Jerusalemi ena yabaki qo, ena vuku ni dua na ituvaki a qai kidavi ni ratou sa biubiu mai Jerusalemi.

Erau nanuma o Josefa kei Meri ni sa maliwai ira tiko na wekadrau kei na nodrau itokani o Jisu ena nodra ilakolako lesu. Ia e yali o Jisu ni ratou mai cegu toka ni sa bogi na vanua.

Erau mani lai vaqaqara vei ira na veitomania tiko ena ilakolako qo. Ia e sega ni bau kune nodrau cauravou lailai. Rau sa qai lesu i Jerusalemi o Josefa kei Meri me rau lai vaqarai koya.

Dua na siga taucoko nodrau vaqaqara voli, ia rau sega ni raici koya. Rau sega tale ga ni raici koya ena ikarua ni siga. Ena ikatolu ni siga, rau sa qai raici luvedrau ena valenisoro. E dabe maliwai ira tiko eso na nodra ivakavuvuli na Jiu. E vakarogoci ira, vakatarogi ira, qai vakadrukai ira ena levu ni ka e kila.

E taroga sara o Meri: “Luvequ, na cava o cakava kina qo vei keirau? Keirau sa mate na vaqarai iko kei tamamu.”—Luke 2:48.

A kurabuitaka o Jisu ni rau sega ni kila na vanua ena tiko kina. E taroga: “Cava drau vaqarai au tiko kina? Drau sega ni kila ni dodonu meu tiko ena vale i Tamaqu?”—Luke 2:49.

E lesu vata kei rau o Josefa kei Meri i Nasareci o Jisu, qai talairawarawa tiko ga vei rau. E tubu cake tiko ga o Jisu qai toso cake nona vuku. E se gone, ia e taleitaki koya na Kalou kei ira na tamata. Io, e ivakaraitaki vinaka o Jisu mai na gauna se gone kina ena nona vakaliuca na veika vakayalo, qai dau dokai rau nona itubutubu.

ILAKOLAKO MARAUTAKI Era dau marautaka kece na vuvale na ilakolako i Jerusalemi mera lai tiko ena tolu na solevu vakayabaki. (Vakarua 16:15) E sarava qai vulica kina o Jisu na duidui vanua kei na kena ituvaki. E sotavi ira tale ga era gole mai na veiyasana mera tiko ena solevu. Sa na guiguilecavi dredre mada ga na ilakolako va qori!

- ◇ E dau lako e vei o Jisu kei ratou nona vuvale ena gauna kece ni vulaitubutubu? Na vuna?
- ◇ Na cava erau kidava o Josefa kei Meri ena nodratou ilakolako lesu mai Jerusalemi ni se yabaki 12 o Jisu? Erau kunei koya e vei?
- ◇ E ivakaraitaki vinaka vakacava o Jisu vei ira na itabagone nikua?

CARAMAKA NA SALA O JONI NA DAUVEIPAPITAI SOTAKI

MACIU 3:1-12 MARIKA 1:1-8 LUKE 3:1-18 JONI 1:6-8, 15-28

Sa oti toka e rauta ni 17 na yabaki mai na gauna a vakatarogi ira voli kina na ivakavuvuli ena valenisoro o Jisu ni se yabaki 12. Qo sa vulaitubutubu ni yabaki 29 G.V. E levu era veitalanoataki Joni na wekai Jisu, e vunau voli ena yasana kece ena tokalau ni Uciwai na Joritani.

E qoroi o Joni ena kena irairai kei na nona vosa. E caka mai na vuti ni kameli na nona isulu, na ivau ni tolona mai na leca. Na kena kakana na vodre kei na denioni ni veikau. Na cava e dau kacivaka? “Ni veivutuni, sa voleka na Matanitu vakalomalagi.”—Maciu 3:2.

E uqeti ira na vakarorogo na itukutuku i Joni. Era liaca e levu ni dodonu mera veivutuni, mera veisautaka nodra rai kei na itovo qai vakamadakuya nodra ivakarau ni bula e liu. Era tabili yani vei Joni “na kai Jerusalem, o ira kece mai Jutia, kei ira kece ena yasayasa vakaJoritani.” (Maciu 3:5) Levu vei ira qori era veivutuni. Era mani papitaiso, era tabadromuci ena uciwai na Joritani. Na vuna?

Nodra papitaisotaki na lewenivanua e ivakatakilakila se ivakadinadina ni nodra veivutunitalaka mai vu ni lomadra nodra beca na veiyalayalati ena Lawa ni Kalou. (Cakacaka 19:4) Ia eso era sega ni cakava qori. Kena ivakaraitaki, nira gole yani eso na iliuliu ni lotu, na Farisi kei na Setoki, e vakatokai ira o Joni mera “kawa ni gata batigaga.” E kaya: “Ni vuataka na vua ni veivutuni. Ni kua ni kaya, ‘E tamai keimami o Eparama.’ Au kaya vei kemuni ni rawa vua na Kalou me vakatubura na luvei Eparama mai na veivatu qo. Sa toka na matau ena ruku ni vunika. Na kau kece e sega ni vuataka na vua vinaka, ena ta laivi me kolotaki ina bukawaqa.”—Maciu 3:7-10.

Ni kauaitaki vakalevu o Joni, veiuqeti nona

itukutuku, qai papitaisotaki ira e levu, era talai kina na bete kei na Livai mera lai tarogi koya: “O cei o iko?”

E tukuna vakadodonu o Joni: “Au sega ni Karisito.”

Era mani taroga: “O cei ga o iko, o Ilaija?”

E kaya: “Sega.”

Era taroga: “O iko na parofita?,” oya na parofita levu a tukuna o Mosese ni na lako mai. —Vakarua 18:15, 18.

E kaya o Joni: “Sega!”

Era cikevi koya: “O cei ga o iko? Tukuna mai me keimami lai tukuna vei ira na talai keimami mai. Vakamacalataki iko mada.” E kaya o Joni: “O yau ga na domo e kacivaka tiko ena vanua talasiga, ‘Ni vakadodonutaka na sala i Jiova,’ me vaka e tukuna na parofita o Aisea.”—Joni 1:19-23.

Era taroga tale: “Na cava ga o veipapitaisotaki kina ni o sega ni Karisito, se o Ilaija, se parofita?” E sauma o Joni: “Au veipapitaisotaki ena wai. E maliwai kemuni tiko e dua oni sega ni kila. E muri au mai o koya.”—Joni 1:25-27.

E kila o Joni ni caramaka tiko na sala ena nona vakarautaka na lomadra na lewenivanua mera ciqoma na Mesaia e parofisaitaki ni na basika, ena Tui tale ga. E kaya o Joni me baleti koya qori: “O koya e muri au mai e kaukaua sara vei au, e sega mada ga ni ganiti au meu luva-ta nona ivava.” (Maciu 3:11) E kaya mada ga o Joni: “O koya e muri au mai e uasivi au ni a bula e liu vei au.”—Joni 1:15.

E veiganiti gona na itukutuku i Joni: “Ni veivutuni, sa voleka na Matanitu vakalomalagi.” (Maciu 3:2) Qori e vakaraitaka e matanalevu ni sa vakarau tekivu nona cakacaka vakaitalatala na Tui i Jiova, o Jisu Karisito.

- ◇ Na cava e kilai me baleti Joni? Na cava nona cakacaka?
- ◇ Na cava e papitaisotaki ira kina na lewenivanua o Joni?
- ◇ Na itukutuku cava e kacivaka o Joni? Na cava e veiganiti kina qori?

IWASEWASE

2

ITEKITEKIVU NI CAKACA VAKAITALATALA I JISU

‘RAICA NA LAMI NI KALOU
ENA KAUTA TANI
NA IVALAVALA CA.’

—JONI 1:29

PAPITAIISO O JISU

MACIU 3:13-17 MARIKA 1:9-11 LUKE 3:21, 22 JONI 1:32-34

Sa rairai vula ono tiko nona vunau o Joni na Dauveipapitaisotaki, a lako yani vua ena Uciwai na Joritani o Jisu ni rauta ni yabaki 30. E sega ni gade yani o Jisu se lai raica na cakacaka i Joni. E lai kerei Joni ga me papitaisotaki koya.

E sega ni duavata kina o Joni: “Oni lako mai vei au meu papitaisotaki kemuni? O kemuni ga moni papitaisotaki au!” (Maciu 3:14) E kila o Joni ni o Jisu e Luve ni Kalou. Nanuma tiko ni a lade ena marau o Joni ena kete i tinana ni siko-vi Ilisapeci yani o Meri, sa buketetaki Jisu voli ena gauna ya. Macala ga ni na tukuna vei Joni o tinana na ka e yaco qori. A rairai tukuni tale ga vua nodra kacivaka na agilosu na sucu i Jisu kei na nodra rairai na agilosu vei ratou na ivakawanisipi ena bogi a sucu kina o Jisu.

E kila o Joni ni papitaisotaki ira era veivutunitaka nodra ivalavala ca. Ia o Jisu e sega nona ivalavala ca. Ni via tarovi koya o Joni, a kerea ga o Jisu: “Kua ni tarovi au, ni sala ga qo ena vakayacori kina na ka kece e dodonu.”—Maciu 3:15.

Na cava me papitaiso kina o Jisu? Segga ni ivakatakilakila qori ni nona veivutunitaka na

ivalavala ca. Ia nona papitaiso e ivakaraitaki ni nona soli koya me vakayacora na loma i Tamana. (Iperiu 10:5-7) A cakacaka vakamatai voli mai o Jisu, ia qo me sa tekivuna na cakacaka vakaitalatala a talai koya mai kina e vuravura na Tamana vakalomalagi. O nanuma ni namaka o Joni me yaco e dua na ka veivakurabuitaki ni papitaisotaki Jisu?

E tukuna ena dua na gauna e muri o Joni: “E kaya vei au o koya e talai au mai meu veipapitaisotaki ena wai: ‘O koya ga o raica ni lako sobu vua na yalo tabu qai lai toka vua, o koya qo ena veipapitaisotaki ena yalo tabu.’” (Joni 1:33) Sa namaka tiko gona o Joni me lako sobu mai na yalo tabu ni Kalou qai lai toka vua e dua ena papitaisotaka. Ni lamata mai wai o Jisu, e rairai sega ni kurabuitaka o Joni nona raica “na yalo ni Kalou ni lako sobu mai [vei Jisu] me vaka na ruve.”—Maciu 3:16.

Ia eso tale na ka e yaco ni papitaiso o Jisu. ‘E tadola vua na lomalagi.’ Na cava na kena ibalebale ya? De dua ena gauna e papitaiso kina o Jisu, e vakalesui ena nona vakasama na nona

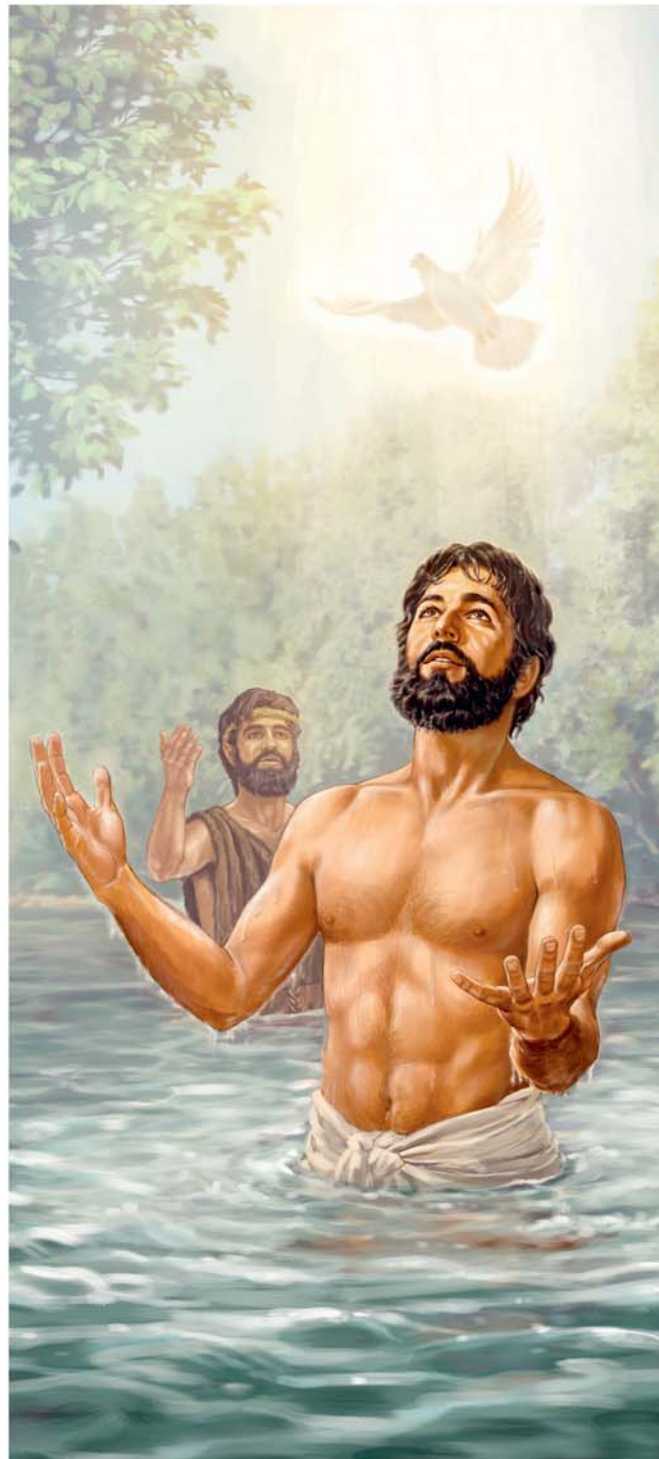
bula vakalomalagi ni bera nona mai bula vakatamata. E nanuma lesu kina o Jisu nona bula me vaka e dua na luvena vakayalo o Giova, kei na ka dina e vakavulica vua na Kalou mai lomalagi ni bera ni mai bula e vuravura.

E rogo tale ga mai lomalagi e dua na domo ni papitaiso o Jisu: “Qo na Luvequ lomani, au vakadonuya.” (Maciu 3:17) Na domo i cei ya? Sega ni rawa ni domo i Jisu ni rau tiko kei Joni. E domo ni Kalou oya. E macala e keri ni o Jisu na Luve ni Kalou, e sega ni Kalou.

O Jisu na luve ni Kalou a mai bula vakatamata, me vaka ga na imatai ni tagane o Atama. Ni vakamacalataka oti na tisaipeli o Luke na papitaiso i Jisu, sa qai vola: “E rauta ni yabaki 30 o Jisu ni tekivuna nona cakacaka, e kilai voli me luvei Josefa, na luvei Ili, . . . na luvei Tevita, . . . na luvei Eparama, . . . na luvei Noa, . . . na luvei Atama, na luve ni Kalou.”—Luke 3: 23-38.

Me vakataki Atama, a mai bula tale ga vakatamata o Jisu na “luve ni Kalou.” Gauna e papitaiso kina o Jisu, sa vauci ena dua na veiwekani vou kei na Kalou, sa mai dua tale ga na Luvena vakayalo na Kalou. E rawa kina ni vakavulica o Jisu na ka dina qai veidusimaki ena sala ina bula. A tekivu e keri na ilakolako ena lai tini ena nona cabora vakaisoro nona bula vakatamata ena vukudra na kawatamata ivalavala ca.

-
- ◇ Na cava e kilai Jisu vinaka kina o Joni?
  - ◇ Na cava e papitaisotaki Jisu kina o Joni ni sega nona ivalavala ca?
  - ◇ Na cava e rairai sega ni kurabui kina o Joni ni lako sobu mai vei Jisu na yalo tabu ni Kalou?
-

VULI MAI NA NONA TEMAKI O JISU

MACIU 4:1-11 MARIKA 1:12, 13 LUKE 4:1-13

Ni papitaisotaki Jisu oti ga o Joni, e dusimaki koya sara na yalo tabu ni Kalou me lako ina vanua talasiga e Jutia. Levu na ka me lai vakasamataka. Nanuma tiko ni a “tadola na lomalagi” ni papitaiso o Jisu. (Maciu 3:16) Qori e rawa ni nanuma lesu kina na veika a vulica qai cakava mai lomalagi. Io, levu sara na ka me vakasamataka vakatitobu!

E tiko voli ena vanua talasiga o Jisu me 40 na siga, 40 na bogi. Sega ni bau kana ena gauna kece qori. Ni walokai sara tu ga o Jisu, e torovi koya yani na Tevoro me temaki koya qai kaya: “Ke o luve ni Kalou, mo kaya ina vatu era tu qo mera vuki mera ibuli madrai.” (Maciu 4:3) E kila o Jisu ni cala me vakayagataka nona kaukau ni cakamana me vakacegui kina nona gagadre, mani sega ni vakamalumalumu ena veitemaki.

Sega ni soro na Tevoro. E tovolea e dua tale na iwalewale. E kaya me rika sobu o Jisu mai na dela ni bai ni valenisoro. Ia e sega ni via cakava o Jisu na ka vakatubuqoroqoro va qori. E cavuqaqataka ga na ka e kaya na iVolatabu, ni cala me vakatovolei va ya na Kalou.

Ena ikatolu ni veitemaki ni Tevoro, e vakaraitaka vei Jisu “na matanitu kece e vuravura kei na kedra lagilagi” qai kaya: “Au na solia vei iko

na ka kece qo ke o cuva mo sokalou wale ga vakadua vei au.” Sega tale ni vakasama vakarua o Jisu, e tukuna ga: “Lako tani, Setani!” (Maciu 4:8-10) Sega ni vakamalumalumu o Jisu ena veitemaki ni kila e dodonu me sokaloutaki duadua ga o Jiova. A digia me yalodina tiko ga vua na Kalou.

E rawa nida vulica eso na ka ena veitemaki qori, kei na ka e cakava o Jisu. A yaco dina na veitemaki, kena ibalebale na Tevoro e sega ni dua ga na ka ca e tiko vei keda me vaka era kaya eso. Ia e dua na ka tawarairai e bula dina tiko. Eda kila tale ga mai na ivolatukutuku qori ni lewai ira tu na veimatani e vuravura na Tevoro. Oya na vuna e temaki Karisito kina ena nona solia vua na matanitu kece.

Kena ikuri, a kaya na Tevoro ke sokaloutaki koya mada ga vakadua o Jisu, ena solia vua **na matanitu kece e vuravura**. Ena rairai temaki keda tale ga nikua na Tevoro ena veika vakavuravura me vaka na iyau, veiliutaki, se na itutu. Eda vuku ke da muria na ivakaraitaki i Jisu meda yalodina tiko ga vua na Kalou se mani cava eda temaki kina! Ia nanuma tiko ni a biuti Jisu na Tevoro “me yacova e dua tale na gauna veiganiti.” (Luke 4:13) E rawa ni cakava tale ga qori vei keda, meda kua gona ni wele.

-
- ◇ Na cava ena rairai vakasamataka vakatitobu o Jisu ena 40 na siga ena vanua talasiga?
  - ◇ A temaki Jisu vakacava na Tevoro?
  - ◇ Na cava eda vulica ena nona temaki o Jisu kei na ka e cakava?

ISEVU NI TISAPELI I JISU

JONI 1:29-51

Oti e 40 na siga ena vanua talasiga, ni bera tale ga ni lesu i Kalili, a gole tale o Jisu vei Joni a papitaisotaki koya. Ni raici Jisu o Joni, e dusi koya vei ira na tiko voli e kea qai kaya: “Raica na Lami ni Kalou ena kauta tani na nodra ivala-vala ca na kai vuravura! O koya ga qo au a vaka-ibalebaletake tiko niu kaya: ‘O koya e muri au mai e uasivi au ni a bula e liu vei au.’” (Joni 1: 29, 30) E qase vei Jisu o Joni, ia e kila ni a bula e liu vua o Jisu ni se dua tu na kabula vakayalo mai lomalagi.

Ena vica na macawa yani e liu ni mai papitaiso o Jisu, a sega ni vakadeitaka sara o Joni ni o Jisu ena Mesaia. E kaya o Joni: “Au sega mada ga ni kilai koya, ia au veipapitaisotaki ena wai mera kilai koya kina na Isireli.”—Joni 1:31.

Sa qai vakamacalataka o Joni vei ira na vakarorogo na veika a yaco ni papitaisotaki Jisu: “Au raica ni lako sobu mai lomalagi na yalo tabu me vaka na ruve, e mai toka vua. Au sega mada ga ni kilai koya, ia e kaya vei au o koya e talai au mai meu veipapitaisotaki ena wai: ‘O koya ga o raica ni lako sobu vua na yalo tabu qai lai toka vua, o koya qo ena veipapitaisotaki ena yalo tabu.’ Au raica sara ga, au vakadinadinate tale ga ni o koya ga qo na Luve ni Kalou.”—Joni 1:32-34.

E duri tu o Joni kei na rua nona tisaipeli ena siga tarava ni gole tale yani o Jisu. E kaya o Joni: “Raica, na Lami ni Kalou!” (Joni 1:36) Erau muri Jisu sara na tisaipeli i Joni na Dauveipapitaisotaki. E dua vei rau o Adriu, na kena ikarua o koya sara ga e volatukutukutaka na veika qo, na yacana tale ga o Joni. De dua o Joni qo erau veitacini kei Jisu, na luvedrau o Sepeti kei Salome na taci Meri.

Ni raica o Jisu ni rau muri koya tiko o Adriu kei Joni, e taroga: “Na cava drau vaqara?”

“Rapai,” erau tarogi koya, “oni vakaitikotiko i vei?”

E sauma o Jisu: “Drau lako mai, drau na qai raica.”—Joni 1:37-39.

Sa rairai va toka na kaloko ena yakavi, rau qai tiko vata kei Jisu o Adriu kei Joni ena vo ni siga qori. Dua na ka nona marau o Adriu, e vaqarai tacina sara o Saimoni, e dau kilai tale ga me o Pita qai kaya vua: “Keirau sa kunea na Mesaia.” (Joni 1:41) Sa qai kauti Pita vei Jisu o Adriu. O Joni tale ga e vaqarai Jemesa na tacina qai kauti koya vei Jisu; e sega ni okata o Joni na itukutuku qo ena veika e vola.

Ena siga tarava, e raici Filipi e dua na kai Peciseita o Jisu. Na koro ya e toka ena vualiku ni baravi ena Wasa o Kalili, e nodrau koro tale ga o Adriu kei Pita. E sureti Filipi o Jisu: “Muri au mai.”—Joni 1:43.

Erau sota o Filipi kei Nacanieli, e kilai tale ga

me o Pacolomiu, qai tukuna vua: “Keitou sa kunei Jisu na luvei Josefa mai Nasareci, o koya e vola o Mosese ena Lawa kei ira tale ga na Parofita.” E vakatitiqa o Nacanieli qai tukuna vei Filipi: “Ena bau kune e dua na ka vinaka mai Nasareci?”

E uqeti koya o Filipi: “Lako mai mo raica.” Ni raici Nacanieli o Jisu, e kaya sara: “Raica, e dua na kai Isireli dina, e sega ni dau lawaki!”

“Oni kilai au vakacava?” e taroga o Nacanieli.

E sauma o Jisu: “Au a raici iko ni o tiko ena ruku ni vunilolo ni bera ni kacivi iko o Filipi.”

E kurabuitaka qori o Nacanieli qai kaya: “Rapai, o kemuni ga na Luve ni Kalou, oni Tui Isireli.”

E taroga sara o Jisu: “O vakabauta ena vuku wale ga ni noqu tukuna niu raici iko ena ruku ni vunilolo?” “O na raica e levu tale na ka e uasivia qori.” Sa qai yalataka o Jisu: “Au tukuna vakadodonu vei kemudou, dou na raica ni tadola na lomalagi, dou na raici ira na agilosu ni Kalou

nira lako cake ra lako sobu tale ga vua na Luve ni tamata.”—Joni 1:45-51.

Oti ga qori e biubiu o Jisu kei ratou na ivesu ni nona tisaipeli mai na Buca kei Joritani ratou gole i Kalili.

-
- ◇ O cei ratou ivesu ni tisaipeli i Jisu?
  - ◇ Rau veikilaitaki vakacava vei Jisu o Pita kei Jemesa?
  - ◇ E vakadeitaka vakacava o Nacanieli ni o Jisu e Luve ni Kalou?

IMATAI NI CAKAMANA I JISU

JONI 2:1-12

Qo sa ikatolu ni siga ni nona dua na ivesu ni tisaipeli i Jisu o Nacanieli. Eratou gole vata kei Jisu eso na ivesu ni tisaipeli ina vualiku ni yasa-yasa o Kalili, na vanua eratou cavutu mai kina. Eratou lako tiko ina tauni o Kena, na koro i Nacanieli. E toka o Kena ena veidelana ena vualiku kei Nasareci, na vanua a susu kina o Jisu. Eratou sureti ina magiti ni vakamau mai Kena.

E lako tale ga na tinai Jisu ina vakamau. Ni veikilai vinaka o Meri kei na vuvale eratou caka vakamau, e rairai veivuke kina ena nodra qaravi na vulagi. E kidava totolo ni dua na leqa, e lai tukuna sara vei Jisu: “Sa oti na waini.”—Joni 2:3.

E vaka me tukuna tiko o Meri me cakava e dua na ka o Jisu ni sa oti na waini. Ni vakayagataka o Jisu e dua na ivosavosa me vakaraitaka ni sega ni via cakava e dua na ka, e kaya: “Tinaqu, na cava me daru leqataka kina qori?” (Joni 2:4) O Jisu e Tui lumuti ni Kalou, na Tamana ga vakalomalagi e dodonu me lewa nona cakacaka, sega ni vuvale se itokani. Sa mani biuta ga o Meri me vakatulewa o luvena, ia e tukuna vei ira na veiqaravi: “Na ka ga e tukuna, ni cakava.”—Joni 2:5.

E ono na saqa vatu ni wai, e dua e rawa ni tawa kina e sivia e vasagavulu na lita wai. E tukuna o Jisu vei ira na veiqaravi: “Ni tawana na wai ena saqa.” Era cakava sara na dauveiqaravi. Sa qai kaya o Jisu: “Ni takiva eso me kau vua na iliuliu ni soqo.”—Joni 2:7, 8.

E kurabuitaka na iliuliu ni soqo na totoka ni waini, ia e sega ni kila ni a yaco e dua na

cakamana. E kaciva na tagane vou, qai kaya: “Na tamata kece e dau biuta mai liu na waini vinaka, nira sa mateni na tamata, e dau qai biuta mai muri na waini e sega soti ni vinaka. O maroroya tu na waini vinaka me yacova mai qo.”—Joni 2:10.

Qo na imatai ni cakamana i Jisu. E vakaukau-taka sara ga nodratou vakabauta nona tisaipeli vou na cakamana ratou raica qori. Oti e gole sara o Jisu, o tinana, kei ratou na tacina vakacabecabe ina korolevu o Kapenaumi ena vuaira ni baravi ni Wasa o Kalili.

- ◇ Na gauna cava e caka kina na vakamau mai Kena?
- ◇ Na cava e tukuna o Jisu ena vakatutu nei tinana me baleta na waini?
- ◇ Na cakamana cava e vakayacora o Jisu? E tarai ira vakacava eso tale?

GUTA O JISU NA SOKALOU DINA

JONI 2:12-22

Oti na vakamau mai Kena, e gole i Kapenaumi o Jisu. Eratou tomani koya o tinana kei na taci-na vakacabecabe o Jemesa, Josefa, Saimoni, kei Jutasa.

Na cava e lako kina i Kapenaumi o Jisu? O Kapenaumi e koro rogo ni vakatauvatani kei Nasareci se Kena, e koro levu tale ga. E levu na tisaipeli vou i Jisu era vakaitikotiko e Kapenaumi se dua na vanua voleka. E rawa gona ni vakavulici ira sara ga o Jisu ena nodra yasayasa.

A cakava tale ga e Kapenaumi o Jisu eso na ka veivakurabuitaki. Era rogoca kina e levu ena korolevu qori kei na veivanua voleka na veika e vakayacora. Ia ena sega ni dede e keru o Jisu kei ratou na nona itokani Jiu yalodina, ni ratou sa vakarau toso sara i Jerusalemi me lai solevutaki na Lakosivia ni 30 G.V.

Ni ratou tiko voli ena valenisoro e Jerusalemi, eratou raica vei Jisu nona tisaipeli e dua na ka vakasakiti eratou sega ni bau raica e liu.

Era vakaroti ena Lawa ni Kalou na Isireli mera cabora ena valenisoro na isoro manumanu. Ena vinakati tale ga mera kana na vulagi era gole yani. E vakadonui gona ena Lawa mera kauta mai na vulagi na ilavo ni nodra vanua me voli kina na “bulumakau, na sipi, na me” kei na so tale na ka ena yaga ena nodra tiko ena koro-

levu. (Vakarua 14:24-26) Qori na vuna era volitaki manumanu kina kei na manumanuvuka na dauveivoli e Jerusalemi ena dua na rara levu ena loma ni bai ni valenisoro. Eso na dauveivoli era vakaisini ira na lewenivanua nira lavaka vakasivia na isau ni nodra ivoli.

E cudru sara ga o Jisu, e sova nodra ilavo na dauveisauilavo, vakatoboicutaka nodra teveli, qai cemuri ira e tuba. E kaya o Jisu: “Ni kauta laivi na ka kece qo! Ni kua ni cakava tiko na vale i Tamaqu me vale ni veivoli!”—Joni 2:16.

Ni ratou raica na tisaipeli i Jisu na veika e yaco, eratou nanuma lesu sara na parofisai me baleta na Luve ni Kalou: “Sa kani au na noqu yalogu me baleta na nomuni vale.” Ia era taroga na Jiu: “Na ivakatakilakila cava o na vakaraitaka vei keimami me tokona na ka o cakava?” E sauma o Jisu: “Ni talaraka na valenisoro qo, au na qai tara tale ena tolu na siga.”—Joni 2:17-19; Same 69:9.

Era nanuma na Jiu ni vakaibalebaletaka tiko o Jisu na valenisoro e Jerusalemi, era mani taroga: “E 46 na yabaki na tara tiko ni valenisoro qo, o na rawa ni tara me tolu ga na siga?” (Joni 2: 20) Ia e vakaibalebaletaka tiko o Jisu na yagona ni cavuta na valenisoro. Oti e tolu na yabaki, eratou qai nanuma lesu nona tisaipeli na vosa qo ni sa vakaturi.

-
- ◇ E gole i vei o Jisu ni oti na vakamau mai Kena?
  - ◇ Na cava e cudruvaka kina o Jisu na ka e raica ena valenisoro? Na cava e qai cakava?
  - ◇ Na cava e vakaibalebaletaka o Jisu ena “valenisoro qo”? Na cava na ibalebale ni nona vosa?

VAKAVULICI NIKOTIMO ENA BOGI O JISU

JONI 2:23–3:21

Ni tiko voli o Jisu e Jerusalemi donuya na Lakosivia ni 30 G.V., e vakayacora na veika veivakurabuitaki se cakamana. Era vakabauti koya kina e levu. E qoroqoro o Nikotimo, e dua na Farisi e lewe ni nodra mataveilewai levu na Jiu na Sanadrini. Ni via kila e levu tale na ka, e sikovi Jisu kina ni sa buto. De dua e leqataka ni na kilai na ka e cakava qai vakacacana na kena irogorogo vei ira na nodra iliuliu na Jiu.

“Rapai,” e kaya o Nikotimo, “keimami kila ni oni qasenivuli e talai kemuni mai na Kalou, ni sega ni dua e cakamana me vakataki kemuni ke sega ni tiko vata kei koya na Kalou.” Sa qai kaya vei Nikotimo o Jisu ni dodonu me “sucu tale” e dua me rawa ni curu ina Matanitu ni Kalou.—Joni 3:2, 3.

Ia ena sucu tale vakacava e dua? E taroga o Nikotimo: “Me curu vakarua ina katonigone i tinana me qai sucu tale mai?”—Joni 3:4.

E sega ni ibalebale ni sucu tale qori. E kaya o Jisu: “Ke dua e sega ni sucu ena wai kei na yalo tabu ena sega ni curu ina Matanitu ni Kalou.” (Joni 3:5) Ni papitaiso o Jisu qai lako sobu mai vua na yalo tabu, sa sucu sara ga e keru “ena wai kei na yalo tabu.” A rogo tale ga mai lomalagi e dua na domo e kaya: “Qo na Luvequ lomani, au vakadonuya.” (Maciu 3:16, 17) Qori na sala e vakaraitaka kina na Kalou ni sa luvena vakayalo o Jisu, sa rawa tale ga ni curu ina Matanitu vakalomalagi. Ni sobuti ira eso tale era papitaiso na yalo tabu ena Penitiko 33 G.V., era sucu tale kina mera luvena vakayalo na Kalou.—Cakacaka 2:1-4.

E sega ni taura rawa o Nikotimo na ka e vakavulica o Jisu me baleta na Matanitu ni Kalou. E mani vakamacalataka vua o Jisu eso tale na ka e vauca nona itavi lavotaki na Luve ni Kalou ni mai bula vakatamata. E kaya o Jisu: “Me vaka

nona laveta cake na gata o Mosese mai na vanua talasiga, e dodonu gona me laveti cake na Luve ni tamata, mera bula tawamudu kina o ira kece na vakabauti koya.”—Joni 3:14, 15.

Ena gauna makawa, na Isireli e kati koya na gata batigaga e dodonu me raica na gata kopa ke via bula. (Tiko Voli Mai na Lekutu 21:9) E bibi tale ga meda vakabauta kece na Luve ni Kalou meda sereki kina mai na mate da qai bula tawamudu. Me vakavotui na loloma i Jiova ena ituvatuvu qori, e tukuna tale vei Nikotimo o Jisu: “Na levu ni nona lomani vuravura na Kalou e solia kina na Luvena e dua-bau ga e bulia, mera kua ni rusa kina o ira na vakaraitaka nodra vakabauti koya, mera rawata ga na bula tawamudu.” (Joni 3:16) Oti gona e ono na vula nona tekivuna o Jisu e Jerusalemi nona cakacaka vakaitalatala, a vakamatatataka nira na vakabulai na kawatamata ena vukuna.

E tukuna o Jisu vei Nikotimo: “E sega ni talai Luvena mai vuravura na Kalou me mai veilewaitaki vuravura.” Kena ibalebale e sega ni talai mai me togotitaka kece na kawatamata mera vakarusai. Ia e kaya o Jisu ni talai mai “me vakabulai ga o vuravura ena vukuna.”—Joni 3:17.

Ni mai raici Jisu o Nikotimo ni sa buto ena vuku ni nona rere, e vakavure vakasama kina nona tinia nodrau veivosaki o Jisu ni kaya: “Qo na yavu ni veilewai: ni sa lako mai vuravura na rarama, [vakaraitaka o Jisu ena nona bula kei na nona ivakavuvuli] e taleitaka ga na tamata na butobuto sega ni rarama, ni torosobu na nodra ivalavala. O koya e ca na nona ivalavala e cata na rarama qai sega ni lako mai ina ra-

rama, me kua ni vunauci kina ena ka e cakava. la o koya e cakava na ka dodonu e lako mai ina rarama, me laurai kina ni salavata na nona ivalavala kei na ka e vinakata na Kalou.”—Joni 3:19-21.

Sa qai vo ga vua na Farisi o Nikotimo e qase-nivuli tale ga e Isireli, me vakasamataka na ka se qai rogoca me baleta na itavi i Jisu ena inaki ni Kalou.

-
- ◇ Na cava e sikovi Jisu kina o Nikotimo? Na cava e lako kina ena bogi?
  - ◇ Na cava na ibalebale ni “sucu tale”?
  - ◇ Na cava e kena ibalebale nona sega ni lako mai o Jisu “me mai veilewaitaki vuravura”?

LEVU CAKE O JISU, LAILAI SOBU O JONI

MACIU 4:12 MARIKA 6:17-20 LUKE 3:19, 20 JONI 3:22-4:3

Ni solevutaki oti na Lakosivia ena vulaitubutubu ni 30 G.V., eratou biubiu mai Jerusalemi o Jisu kei na nona tisaipeli. Ia eratou sega ni lesu ina nodratou vale mai Kalili. Eratou lako sara i Jutia, ratou qai papitaisotaki ira e levu e kea. Sa yabaki dua nona cakava tale tiko ga qori o Joni na Dauveipapitaisotaki, era se rairai tiko ga kei koya ena bucabuca ni Uciwai na Joritani eso na nona tisaipeli.

Ia e sega ni veipapitaisotaki o Jisu, eratou vakayacora ga qori na nona tisaipeli ena nona veidusimaki. Ena gauna ni cakacaka vakaitalatala qo i Jisu, erau veivakavulici kei Joni mera veivutunitaka na Jiu nodra beca na veiyalayalati ena Lawa ni Kalou.—Cakacaka 19:4.

Ia era vuvu na tisaipeli i Joni ra qai kudrUVaki Jisu vua: “Rapai, o koya [Jisu] drau a tiko vata . . . sa veipapitaisotaki tiko, ra sa tabili tale ga vua na lewenivanua kece.” (Joni 3:26) E sega ni vuvu o Joni, e marautaka ga na vuavuaivinaka ni cakacaka i Jisu. E vinakata me ratou marau tale ga nona tisaipeli, e tukuna sara vei ratou o Joni: “O kemudou sara ga dou vakadinadinataka noqu kaya, ‘au sega ni Karisito, ia au talai ga meu liu vua.’” Sa qai vakamacalataka vakarawarawa qori ena dua na vosa vakatautauvata: “E taganevou o koya e taura na yalewavou. Ia na itokani ni taganevou, ni tu e kea qai rogoca na domo i taganevou, ena marau vakalevu. E vaka sara ga qori na levu ni noqu marau.”—Joni 3: 28, 29.

Me vaka ga e dua na itokani ni taganevou, a marautaka ena vica na vula yani e liu o Joni me veikilaitaki ratou na nona tisaipeli vei Jisu. Eso qori eratou muri Jisu sara, ni toso na gauna ratou na qai lumuti ena yalo tabu. E vinakata tale ga o Joni mera imuri i Jisu o ira na se muri koya tiko. Na inaki sara ga i Joni me caramaka na sala ena vuku ni cakacaka vakaitalatala i Karisito. E vakamacalataka o Joni: “Ena levu cake tiko ga o koya, au na lailai sobu tiko ga o yau.”—Joni 3:30.

Dua tale na Joni sa muri Jisu voli mai. Qo na ka e vola me baleta na vanua e lako mai kina o Jisu kei na nona itavi bibi me vakabula na kawatamata: “O koya e lako mai cake e cecere vei ira kece. . . . E lomani Luvena o Tamana, e sa solia na ka kece i ligana. Ena bula tawamudu o koya e vakaraitaka ni vakabauta na Luvena, o koya e talaidredre vua na Luvena ena sega ni vakabulai, ena tiko ga vua na cudru ni Kalou.” (Joni 3:31, 35, 36) E bibi sara ga mera kila na lewenivanua na ka dina qori.

Ni vakaraitaka oti ga o Joni na Dauveipapitaisotaki ni sa na sega ni levu vaka e liu na nona itavi kei na cakacaka, sa vesuki koya o Tui Eroti. O Eroti a tauri Erotiasa, na wati Filipi na tacina vakacabecabe me watina. A vakaraitaka e mata-nalevu o Joni na nona veibutakoci, mani balati koya i valeniveivesu o Eroti. Ni rogoca o Jisu ni sa vesu o Joni, e biubiu mai Jutia kei ratou na nona tisaipeli ratou qai “gole sara i Kalili.”—Maciu 4:12; Marika 1:14.

- ◇ Na cava na ibalebale ni veipapitaisotaki i Joni kei na papitaiso e caka ena veidusimaki i Jisu ni bera nona vakaturi?
- ◇ E vakaraitaka vakacava o Joni ni sega ni dodonu me ratou vuvutaka na cakacaka i Jisu na nona tisaipeli?
- ◇ Na cava a bala kina i valeniveivesu o Joni?

VAKAVULICA NA YALEWA NI SAMARIA

JONI 4:3-43

Ena nodratou ilakolako mai Jutia i Kalili o Jisu kei na nona tisaipeli, eratou gole ina vualiku ni takosovi na yasayasa vaka Samaria. Eratou wawale sara ga, ratou mani lai cegu toka volekata na korolevu o Saika, ena yasa ni toevu a rairai kelia o Jekope se sauma na kena keli ena vica na senitiuri yani e liu. Na toevu va qori e rawa ni laurai volekata na korolevu o Nablus ena gauna qo.

A vakacegu toka volekata na toevu o Jisu ni ratou lai voli kakana na nona tisaipeli ina dua na koro voleka. E lai taki wai sara yani e dua na yalewa ni Samaria. E kaya vua o Jisu: “Rawa ni dua na mequ?”—Joni 4:7.

Era sega ni dau veiyaloni na Jiu kei na kai Samaria ni sa vakawakana tu vei ira na veivakaduiduitaki. E kurabui gona na marama ni Samaria qai taroga: “Na cava oni kere wai kina vei au ni oni Jiu, o yau na yalewa ni Samaria?” E sauma o Jisu: “Ke o kila na loloma soli wale ni Kalou o na kilai koya tale ga e kaya vei iko, ‘Rawa ni dua na mequ?’ Ke o kerea vua, ena qai solia vei iko na wai ni bula.” E kaya vua o yalewa: “Kemuni, e sega mada ga na nomuni vokete, qai titobu na toevu. Oni na qai kauta mai vei na wai ni bula oni kaya tiko? Vakacava, oni uasivia na tukai keimami o Jekope, e solia vei keimami na toevu qo, e gunu kina o koya, o ira na luvena, kei na nona manumanu?”—Joni 4:9-12.

E kaya o Jisu: “O koya e gunuva na wai qo ena viagunu tale. Ia o koya ena gunuva na wai au na solia ena sega ni viagunu tale, na wai au na solia vua ena vaka na waivure e lomana, ena tovure tiko ga me rawati kina na bula tawamudu.” (Joni 4:13, 14) A wawale o Jisu, ia e sega ni tu suka me vakamacalataka vua na yalewa ni Samaria na ka dina ena rawati kina na bula.

E kaya sara na yalewa: “Ni solia mai na wai qori meu kua ni viagunu tale se mai taki wai tale i ke.”

E veisautaka o Jisu na veitalanoa qai kaya vua: “Lako, lai kacivi watimu mai.” E tukuna o yalewa: “E sega na watiq.” Sa wacava nona kidacalataka na ka e kila tu o Jisu ni kaya vua: “E dina na ka o tukuna, ‘E sega na watiq.’ O sa vakawati oti vakalima, na tagane tale ga drau tiko vata qo e sega ni watimu.”—Joni 4:15-18.

E vakadinata na ka e tukuna o Jisu qai tukuna ena kurabui: “Kemuni, au sa qai kila ni oni parofita.” E kauaitaka na veika vakayalo o yalewa qai laurai qori ena nona kaya: “Era dau sokalou na tukai keimami [kai Samaria] ena ulunivanua qo, [ulunivanua o Kirisimi, e toka voleka ga] oni [ira na Jiu] kaya ni dodonu ga meda lai sokalou i Jerusalemi.”—Joni 4:19, 20.

Ia e vakaraitaka o Jisu ni sega ni bibi na vanua ni sokalou ni kaya: “Sa voleka mai na gauna oni na sega ni qarava na Tamada ena ulunivanua qo se mai Jerusalemi.” Oti e kaya tale vei yalewa o Jisu: “Sa roro mai na gauna, sa kena gauna sara ga qo, mera sokalou kina vakayalo vei Tamada o ira era sokalou dina, ena yavutaki tale ga ena dina nodra sokalou, ni o ira sara ga qo e qara o Tamada mera qaravi koya.”—Joni 4: 21, 23, 24.

E sega ni bibi vei Tamada na vanua ni sokalou,

- ◇ Na cava e kurabuitaka kina na yalewa ni Samaria ni vosa vua o Jisu?
- ◇ Na cava e vakavulica o Jisu vua na yalewa me baleta na wai ni bula kei na vanua me qaravi kina na Kalou?
- ◇ E vakatakilai koya vakacava o Jisu vua na yalewa ni Samaria? Na ivakarau ni sokalou cava e uqeta?

O CEI O IRA NA KAI SAMARIA? Na yasayasa o Samaria e toka ena kedrau tadrúa o Jutia ena ceva kei Kalili ena vualiku. Ni mate o Tui Solomoni, sa tawase mai na yavusa o Juta kei Penijamini na tini na yavusa ena vualiku kei Isireli.

Era sa sokaloutaka na luve ni bulumakau na tini na yavusa qori. E mani vakalaiva o Jiova mera ravuti Samaria na kai Asiria ena 740 B.G.V. Era kau vakavesu e levu ra qai tawana nodra vanua o ira era gole mai na vei-vanua era qali i Asiria. O ira qori era qaravi kalou lasu ra qai vakawatitaki ira na Isireli era sega ni kau vakavesu. Era tauyavutaka e dua na ivakarau ni sokalou e okati kina eso na vakabauta kei na ivalavala e vakaroti ena Lawa ni Kalou, me vaka na cili. Ia nodra ivalavala ni sokalou e veisaqasaqa kei na sokalou dina. —2 Tui 17:9-33; Aisea 9:9.

Era vakabauta na kai Samaria ena gauna i Jisu na veika e vola o Mosese, ia era sega ni sokalou ena valenisoro mai Jerusalemi. Era sokalou tu me vica vata na yabaki ena dua na valenisoro ena ulunivanua o Kirisimi, volekati Saika. Gauna e vakarusai kina na valenisoro qori, era se sokalou tiko ga ena ulunivanua ya. E laurai votu sara ga ena gauna ni cakacaka vakaitalatala i Jisu nodra veisevaki na kai Samaria kei na Jiu.—Joni 8:48.

e bibi ga na nodra ivakarau ni sokalou o ira era sokalou dina. E qoroqoro sara ga o yalewa qai kaya: “Au kila ni na lako mai na Mesaia, o koya e vakatokai na Karisito. Ni yaco mai o koya ena tukuna vakamatata vei keimami na ka kece.” —Joni 4:25.

E tukuna sara o Jisu e dua na itukutuku bibi: “O yau sara ga qori, o koya e vosa tiko yani qo.” (Joni 4:26) Vakasamataka mada ya! E mai taki wai ena sigalevu tutu na yalewa qo qai veivakurabuitaki na sala e vakaraitaka kina o Jisu nona lomani koya. E tukuna vakadodonu sara ga vei yalewa na ka e sega ni se tukuna vua e dua tale—ni o koya na Mesaia.

VAKABAUTA E LEVU NA KAI SAMARIA

Ni ratou lesu mai na voli kakana mai Saika na tisaipeli i Jisu, eratou raica ni veivosaki tiko kei na dua na yalewa ni Samaria ena toevu i Jekope eratou a veibiu kina. Ni ratou yaco yani na tisaipeli, e biuta tu mai o yalewa na nona saqa wai qai gole ina koro.

E lai tukutuku sara i Saika o yalewa ena veika e vakamacalataka vua o Jisu. Sega tale ni lomalomarua ni tukuna vei ira: “Ni mai raica mada e dua na tagane e tukuna vei au na ka kece au dau cakava.” Me rawa ni uqeti ira mera lako, sa qai taroga: “Sega ni o koya qo na Karisito?” (Joni 4:29) Qori e dua na taro bibi se vakavu kauai sara mai na gauna i Mosese. (Vakarua 18:18) E uqeti ira na lewe ni koro mera lai raici Jisu sara ga.

Eratou cikevi Jisu nona tisaipeli me kania na kakana eratou kauta yani. Ia e kaya o Jisu: “E tiko na qau kakana meu kania, ia dou sega ni kila.” Eratou veinanuyaka qori na tisaipeli ratou qai veitarogitaka: “E dua e kauta mai na kena?” Sa qai vakamacalataka vakavinaka vei ratou o Jisu: “Na qau kakana meu cakava na loma i koya e talai au mai, meu vakaotia tale ga nona cakacaka.”—Joni 4:32-34.

Se vo tu e va na vula me qai caka na tatamusuki, sega gona ni vakaibalebaleta tiko o Jisu na

tamusuki ni sila. Ia e vakaibalebaletaka tiko na tatamusuki vakayalo, ni a tukuna tale: “Dou taceke mo dou raica na were, ni sa matua vinaka tu me tamusuki. O koya e tatamusuki sa taura tiko na kena isau, sa kumuna tale tiko ga na vuata me baleta na bula tawamudu, me rau marau vata kina o koya na daukakaburaki kei koya na dau-tatamusuki.”—Joni 4:35, 36.

Sa rairai kila tu o Jisu na ka ena yaco ena nodrau veitalanoa kei na yalewa ni Samaria. Era sa vakabauti Jisu rawa e levu mai Saika ena nona ivakamacala mada ga na yalewa qori, ni tukuna tiko vei ira na lewenikoro: “E tukuna vei au na ka kece au dau cakava.” (Joni 4:39) Nira yaco ina toevu, era kerei Jisu me se kua ni lako me vakamacala tale vei ira. E vakadonuya o Jisu qai tiko tale e Samaria me rua na siga.

Nira vakarorogo tiko vei Jisu na kai Samaria, e

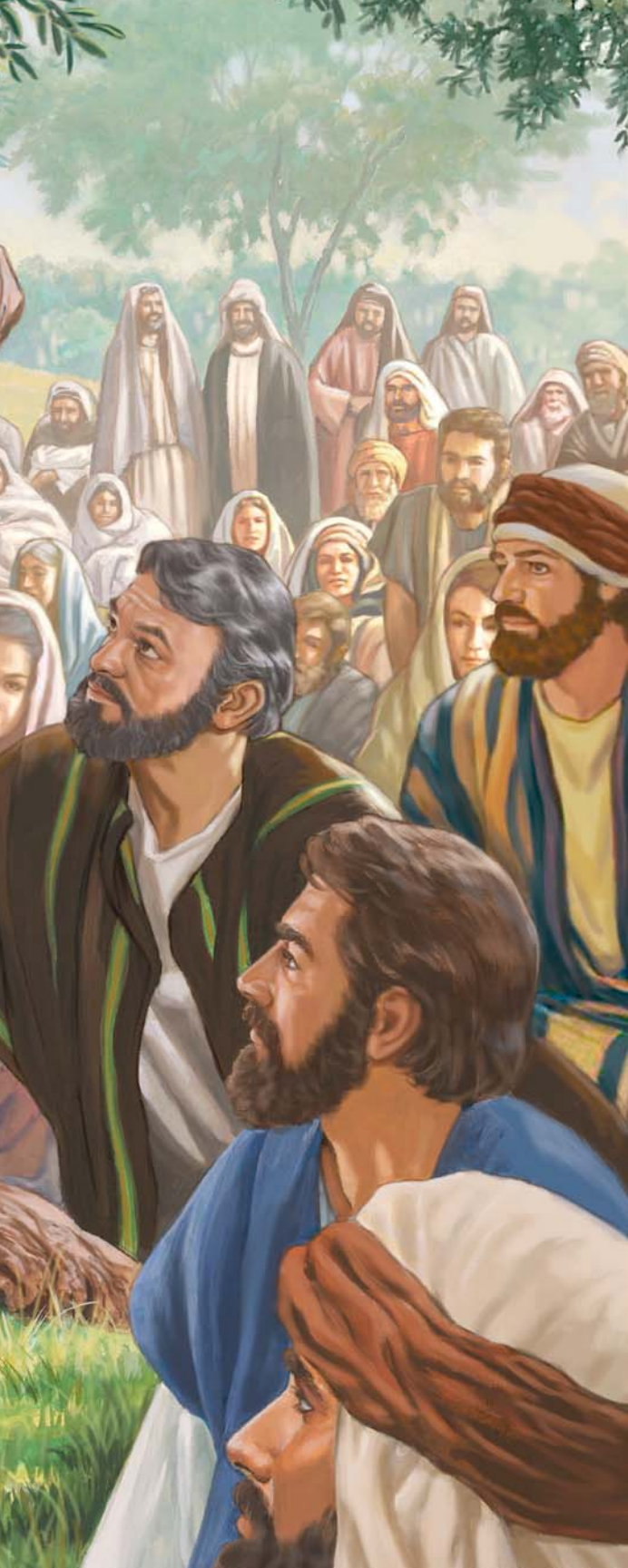
levu tale era mai vakabauta. Era kaya vua na yalewa: “Na neimami mai vakabauta qo e sega ni vu mai na ka o tukuna, keimami sa rogoci koya sara ga, keimami kila tale ga ni o koya ga qo na ivakabula kei vuravura.” (Joni 4:42) E ivakaraitaki vinaka vei keda na yalewa ni Samaria, e bibi me veiuqeti noda ivakamacala me baleti Karisito mera via kila kina e levu tale na ka o ira na vakarorogo!

Nanuma tiko ni se vo e va na vula me qai caka na tatamusuki—rairai na tatamusuki ni varile e dau caka ena yasayasa qo ena vulaitubutubu. Sa donuya toka qo na vula o Noveba se Tiseba. Kena ibalebale ni oti na Lakosivia ni 30 G.V., eratou tiko voli mai Jutia me vula walu se sivia o Jisu kei na nona tisaipeli, ratou veivakavulici qai veipapitaisotaki. Sa mua qo na ilakolako ina vualiku ena nodratou koro mai Kalili. Cava ena sotavi e kea?

-
- ◇ Na cava e qai kila me baleti Jisu na yalewa ni Samaria? Cava e cakava kina?
  - ◇ Na cava eratou cakava voli o Jisu kei na nona tisaipeli ni oti na Lakosivia ni 30 G.V.?

IWASEWASE

3

TETE
NA VUNAU I JISU
E KALILI

‘E VUNAUTAKA
VOLI O JISU:
“SA VOLEKA
NA MATANITU.”’

—MACIU 4:17

IKARUA NI CAKAMANA MAI KENA

MARIKA 1:14, 15 LUKE 4:14, 15 JONI 4:43-54

A tiko me rua na siga o Jisu mai Samaria ni bera ni gole ina nona yasayasa. Dua na ka nona vunau mai Jutia, ia e sega ni lesu i Kalili me lai vakacegu. Sa qai lai gumatua sara na vunau ena vanua a susugi kina. E kila o Jisu ni na sega ni taleitaki e keru ni a tukuna “ni sega ni rokovi na parofita ena nona vanua.” (Joni 4:44) Era-tou biuti koya na nona tisaipeli, ratou lesu ina nodratou dui vuvale kei na nodratou cakacaka e liu.

Na itukutuku cava e vunautaka sara o Jisu? “Sa voleka na Matanitu ni Kalou. Ni veivutuni, ni vakabauta na itukutuku vinaka.” (Marika 1:15) Na cava era cakava na lewenivanua? Era ciqomi Jisu e levu na kai Kalili ra qai rokovi koya. Era sega ni cakava ga qori ena vuku ni nona itukutuku. Ena vica na vula yani e liu, era tiko mai Jerusalemi eso na kai Kalili ra qai raica na cakamana i Jisu.—Joni 2:23.

E tekivuna e vei o Jisu na nona cakacaka vakaitalatala e Kalili? Kena irairai e Kena, a vukica kina ena dua na gauna na wai me waini ena magiti ni vakamau. Ni tiko voli mai kea ena ikarua ni gauna qo, e rogoca o Jisu ni davo bibi tiko e dua na gonetagane, sa voleka ni mate. Qori na luvena na vakaillesilesi i Eroti Anitipasa, na tui a vakarota me tamusuki na ului Joni na Dauveipapitaisotaki. Ni rogoca na turaga qo ni sa biubiu mai Jutia o Jisu sa tiko e Kena, e

biubiu mai na nona itikotiko e Kapenaumi me lai vaqarai Jisu e Kena. E rarawa vakalevu na vakaillesilesi, mani vakamasuti Jisu: “Turaga, ni lako sobu mada mai ni bera ni mate na luvequ.” —Joni 4:49.

E rairai kurabuitaka na turaga qori na nona tukuna o Jisu: “Lako, sa bula na luvemu.” (Joni 4:50) E vakabauti Jisu na vakaillesilesi i Eroti qai lesu i vale. Era mai tavaki koya na nona dauveiqaravi mera tukuna vua ni sa bula vinaka tale o luvena! E vaqaqa na vakaillesilesi se rawa vakacava ya, mani tarogi ira: ‘Na gauna cava e bula vinaka kina?’

Era kaya: “Enanoa ena ikavitu ni aua, sa qai ruru kina nona katakata.”—Joni 4:52.

E kila sara na vakaillesilesi ni gauna sara ga ya e kaya kina o Jisu: “Sa bula na luvemu.” E turaga vutuniyau na vakaillesilesi qori nira tu nona dauveiqaravi. A qai mai tisaipeli i Karisito kei ratou nona vuvale.

A cakamana vakarua mai Kena o Jisu, a vukica na wai me waini qai vakabula e dua na gonetagane mai na vanua yawa sara e tu kina, rauta ni 26 na kilomita. Eso tale na cakamana i Jisu, ia na nona veivakabulai e vakatakilakilataka ni sa lesu mai Kalili. E parofita dina ni Kalou o koya, ia vakacava ena ‘rokovi ena nona vanua’?

Ena qai kilai qori ni sa lesu ina nona koro o Nasareci. Na cava ena sotavi e kea?

-
- ◇ Na itukutuku cava e vunautaka o Jisu ni lesu i Kalili? Na cava era cakava na lewenivanua?
  - ◇ Na cakamana cava e vakayacora o Jisu mai Kena? Cava e yaco kina?
  - ◇ Na cava e vakatakilakilataka nona vakabula e dua na gonetagane o Jisu mai Kapenaumi?

VALENILOTU E NASARECI

LUKE 4:16-31

Era maue na kai Nasareci. Ni bera ni lako vei Joni o Jisu me papitaisotaki ena dua na yabaki vakacaca sa oti, a dau cakacaka tu vakamatai e Nasareci. Ia sa kilai ena gauna qo ni dau cakava na ka veivakurabuitaki. Era via raica sara ga na lewenivanua me cakava vei ira eso na ka qori.

Era sa qai nanamaki ga vakalevu ni gole o Jisu ina valenilotu me vaka na nona ivakarau. E vakayacori e kea na masu, wiliki tale ga na ivola i Mosese me vaka na kena ivakarau “ena valenilotu ena siga ni vakacecegu kece.” (Cakacaka 15:21) E dau wiliki tale ga eso na nodra ivola na parofita. Ni tucake o Jisu me wilivola, de dua ena kilai ira eso sa dau raici ira voli ena veiyabaki sa sivi ena valenilotu qo. E soli vua na ivolavivigi nei Aisea, qai kunea na vanua e cavuti kina o koya e lumuti ena yalo i Jiova. Na tikinivolatabu qori e sa kilai nikua me Aisea 61: 1, 2.

E wilika sara o Jisu ni o koya e parofisaitaki qo ena kacivaka na veisereki vei ira na vesu tu, nodra rai na mataboko, kei na yabaki vinaka i Jiova. E vakasuka o Jisu na ivolavivigi vua na dauveiqaravi, lai dabe tale. Era wanonovi koya kece na tiko ena valenilotu. Oti sa qai dua nona ivakamacala balavu, qai okata kina na itukutuku bibi qo: “Sa vakayacori nikua na tikinivolatabu oni se qai rogoca.”—Luke 4:21.

Era qoroya na lewenivanua “na totoka ni vosa e lako mai gusuna” ra qai veitarogitaka: “E sega ni o koya ga qo na luvei Josefa?” Ni kila nira via

raica na veika veivakurabuitaki era sa dau rogoca voli ni cakava, e tukuna tale o Jisu: “Oni na tukuna sara ga vei au na ivosavosa qo, ‘Vuniwai, vakabulai iko mada. Ni cakava tale ga e ke, ena nomuni vanua na ka keimami rogoca ni caka mai Kapenaumi.’” (Luke 4:22, 23) Era na rairai nanuma o ira era dau yasayasa vata kei Jisu e liu, ni dodonu me tekivu na veivakabulai ena nona vanua, me yaga taumada vei ira na kainona. De dua era nanuma kina ni beci ira o Jisu.

Ni kila na nodra vakanananu o Jisu, e vakamacalataka sara eso na ka e yaco e Isireli. E kaya ni levu na yada e Isireli ena gauna i Ilaija, ia e sega ni talai o Ilaija vei ira qori. E talai ga vua e dua na yada e sega ni Isireli, e vakaitikotiko mai Sarifaci, na tauni volekati Saitoni. A vakayacora e keru o Ilaija na cakamana e vakabula kina e dua. (1 Tui 17:8-16) Era tu tale ga e Isireli e levu na vukavuka ena gauna i Ilaisa, e qai vakasavasavataki Neamani ga na kai Siria na parofita.—2 Tui 5:1, 8-14.

Era nanumi ira ga na kai Nasareci qai lailai nodra vakabauta, nira nanuma e veivakaduiduitaki o Jisu. Cava era qai cakava? Era cudru sara vakalevu o ira na tiko e valenilotu, era tucake ra qai dretaki koya ina taudaku ni koro. Era kauti koya sara ina bati ni ulunivanua e tara toka kina o Nasareci mera cokataki koya sobu. Ia e dro bula rawa o Jisu. E gole sobu sara i Kapenaumi, ena vuaira ni baravi ni Wasa o Kalili.

-
- ◇ Na cava era maue kina na kai Nasareci, na vanua e susugi kina o Jisu?
  - ◇ Na cava era nanuma na lewenivanua me baleta na vosa i Jisu? Na cava ga era cudru kina?
  - ◇ Na cava era via cakava vei Jisu na kai Nasareci?

GONEDAU NI TAMATA E VA NA TISAPELI

MACIU 4:13-22 MARIKA 1:16-20 LUKE 5:1-11

Era via vakamatei Jisu na kainona, mani toki i Kapenaumi volekata na Wasawasa o Kalili, e dau vakatokai tale ga me “batinidrano o Kenisere-ti.” (Luke 5:1) Qori e vakayacori kina na parofisai i Aisea nira na raica na rarama levu na kai Kalili era toka e baravi.—Aisea 9:1, 2.

E lai vunautaka tiko ga e Kalili o Jisu ni “sa voleka na Matanitu vakalomalagi.” (Maciu 4:17) E sotavi ratou sara e va na nona tisaipeli o Jisu. Eratou dau tomani koya voli e liu, ia eratou lesuva na cakacaka vagonedau ni ratou lesu mai Jutia kei Jisu. (Joni 1:35-42) Sa vinakati qo me ratou muri Jisu vakatabakidua, me rawa ni vakavulici ratou ena cakacaka vakaitalatala eratou na tomana ni sa na yali.

Ni taubale voli e baravi o Jisu, e raici Saimoni Pita, na tacina o Adriu, kei na so nodrau itokani eratou vakavinakataka tiko na nodratou lawa. E golevi ratou sara yani, vodo ena waqa i Pita qai kerea me toso vakalailai i wai. Ni sa yawa vakalailai mai vanua, e dabe o Jisu qai vakavulici ira na ilala levu era tu e baravi me baleta na ka dina ni Matanitu ni Kalou.

Oti e kaya o Jisu vei Pita: “Toso mada yani i vanua titobu mo dou talaca na nomudou lawa me rawa mai kina eso na ika.” E tukuna sara o Pita: “Qasenivuli, keitou sa bau oca dina ena bogi taucoko keitou sega ni rawata e dua na ka, ia au na talaca na lawa me vaka oni tukuna.” —Luke 5:4, 5.

Ni ratou talaca na lawa, e kabote sara ga na

lawa ena levu ni ika e koko kina! Eratou yalovi ratou nodratou itokani ena waqa adua me ratou mai veivuke. E voleka tale ni luvu na waqa rua-rua ni sa sinai ena levu ni ika. Ni raica o Pita na ka e yaco ya, e tekiduru qai kaya vei Jisu: “Ni biuti au Turaga, niu tamata ivalavala ca.” E kaya o Jisu: “Kua ni rere. Me tekivu qo o sa na qolivi ira na tamata.”—Luke 5:8, 10.

E tukuna vei rau o Pita kei Adriu o Jisu. “Drau muri au, au na lesi kemudrau mo drau gonedau ni tamata.” (Maciu 4:19) E kaciva e rua tale na gonedau, o Jemesa kei Joni, na luvei Sepeti. Segani bera rau sa muri koya. Eratou isevu ni tisaipeli na le va qori, eratou biuta na cakacaka vagonedau me ratou muri Jisu vakatabakidua.

- ◇ Cava e kilai me baleti ratou na kacivi me ratou muri Jisu vakatabakidua? O cei na yacadratou?
- ◇ Na cakamana cava e vakarerei Pita?
- ◇ Na mataqali qoli cava eratou sa na cakava na le va na tisaipeli?

CAKAMANA I JISU MAI KAPENAUMI

MACIU 8:14-17 MARIKA 1:21-34 LUKE 4:31-41

Sa sureta o Jisu e va na tisaipeli—o Pita, Adriu, Jemesa, kei Joni me ratou gonedau ni tamata. Eratou gole kece ena Siga ni Vakacecegu ina valenilotu e Kapenaumi. E veivakavulici sara e kea o Jisu ra qai kurabuitaka na lewenivanua na iwalewale ni nona veivakavulici. E vakayacora qori me vaka e tu vua na lewa, e sega ni vakataki ira na vunivola.

E tiko tale ga ena Siga ni Vakacecegu qori e dua na tagane e curumi timoni. E kailavaka na turaga qori e valenilotu: “Me icavai vei keimami nomu lako mai, Jisu na kai Nasareci? O mai vakarusai keimami? Au kilai iko vinaka, o iko na Yalosavasava ni Kalou!” E cudruva na timoni o Jisu ni kaya: “Galū, lako tani vua!”—Marika 1: 24, 25.

E bitalaka ina qele na tagane ya na timoni qai kaila ena domona taucoko. Oti sa qai lako

CURUMI YALO VELAVELA Ni curumi timoni e dua, e dau sotava e levu na ka rarawa. (Maciu 17:14-18) Ia ni lako tani vua na timoni, sa na vinaka tale na nona vakasama kei na yagona me vaka ga e liu. E dau vakayagataka o Jisu na kaukau e tu vua me vakasavi ira kina na timoni ena veivuke ni yalo tabu ni Kalou.—Luke 8:39; 11:20.

tani vua na timoni, “e sega ga ni vakamavoataki koya.” (Luke 4:35) Era kurabui kece na tu e yasana ena valenilotu! Era taroga: “Na cava qo? . . . E vakaroti ira mada ga na yalo velavela ra qai talairawarawa vua.” (Marika 1:27) Segā ni bera sa robota na yasayasa taucoko o Kalili na irogorogo ni ka vakatubuqoroqoro qori.

Eratou biuta na valenilotu o Jisu kei na nona tisaipeli me ratou gole ina vale i Saimoni se o Pita. E davo bibi tiko e keri na tinai wati Pita ni katakata sivia na yagona, ratou mani kerei Jisu me vukei koya. E lai tu volekati koya o Jisu, taura na ligana qai vakaduri koya. Ni oti ga nona katakata, sa vakarautaka tale na kedratou kakana o Jisu kei na nona tisaipeli.

Ena yakavi, era kau yani ina vale i Pita na lewe ni veivanua era tauvimate. Era kumuni e matanivale na lewenikoro kece nira vinakata mera vakabulai. “Era qai kau yani vua na lewenivanua e tauvi ira na veimataqali mate. E tabaki ira kece e ligana, ra mani vakabulai.” (Luke 4:40) Se mani mate cava e tauvi ira, e vukei ira o Jisu me vaka ga e parofisaitaki. (Aisea 53:4) E vakabulai ira mada ga na curumi yalo velavela. Nira lako tani na timoni e curumi ira tu e levu, era kacivaka: “O iko na Luve ni Kalou.” (Luke 4:41) E vunauci ira o Jisu qai sega ni vakatara mera vosa. Era kila na timoni ni o Jisu na Karisito, e sega tale ga ni vinakata me vakairairai nodra qarava na Kalou dina na timoni.

-
- ◇ Na cava e yaco ena valenilotu e Kapenaumi ena Siga ni Vakacecegu?
  - ◇ E lako e vei o Jisu ni biuta na valenilotu? Na cava e vakayacora e kea?
  - ◇ Cava era cakava na lewenikoro nira raica na veivakabulai i Jisu?

TETE NA VUNAU I JISU E KALILI

MACIU 4:23-25 MARIKA 1:35-39 LUKE 4:42, 43

E ogaoga sara o Jisu kei ratou na va nona tisaipeli ena nodratou tiko voli e Kapenaumi. Era kauta yani vei Jisu na nodra tauvimate na kai Kapenaumi ena yakavi. Levu ga na gauna e vakaogai koya o Jisu ena veika me baleti ira eso tale.

E duri ena matakacaca ni se buto o Jisu qai curu duadua i tuba. E raica sara e dua na vanua lala me masu kina vei Tamana. Ia sega ni dede sa vaqarai koya yani o “Saimoni kei na so tale” nira kidava ni yali, de dua e liutaka na vaqaqara qori o Pita ni a tiko voli mai nona vale o Jisu. —Marika 1:36; Luke 4:38.

Ni ratou kunei Jisu, e kaya o Pita: “Era vaqarai kemuni na lewenikoro kece.” (Marika 1:37) Era vinakata na kai Kapenaumi me tiko ga e kea o Jisu. Era marautaka vakalevu na veika sa vakayacora, era mani via “tarovi koya me kua ni lako.” (Luke 4:42) Ia vakacava a lako mai vuravura o Jisu me mai veivakabulai ga vakacakamana? O Kapenaumi duadua ga na vanua me cakacaka kina? Na cava na rai nei Jisu?

E kaya o Jisu vei ratou na nona tisaipeli: “Tou lako ina dua tale na vanua, ina veikoro voleka meu lai vunau tale ga kina, qo na vu ni noqu lako mai.” E kaya tale ga o Jisu vei ira era vinakata me tiko ga e Kapenaumi: “E dodonu meu tukuna tale ga na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou ena koro tale eso, ni qo na ka au talai mai kina.” —Marika 1:38; Luke 4:43.

Io, na vuna bibi e lako mai kina e vuravura o Jisu me vunautaka na Matanitu ni Kalou. Na Matanitu qori ena vakarokorokotaka na yaca i Tamana qai walia vakadua na leqa kece ni kawatamata. E vakadinadinataki ena veivakabulai vakacakamana i Jisu ni talai koya mai na Kalou. A cakava tale ga ena vica na senitiuri yani e liu o Mosese na veika veivakurabuitaki, me vakadeitaka kina ni o koya e italai ni Kalou.—Lako Yani 4:1-9, 30, 31.

E mani biuti Kapenaumi o Jisu me lai vunau ena korolevu tale eso, ratou qai tomani koya na va nona tisaipeli. O ratou na le va qori o Pita kei Adriu na tacina, o Joni kei Jemesa na tacina. Eratou sureti ena macawa yani e liu me ratou isevu ni tisaipeli i Jisu.

E vuavuaivinaka nodratou cakacaka vakavunau e Kalili o Jisu kei ratou na va nona tisaipeli! E yaco sara ina veivanua yawa na itukutuku kei Jisu. “E kuruseta na vanua taucoko o Siria na kena irogorogo,” lai yaco sara ena yasayasa e tiko kina e tini na korolevu e vakatokai me Tikapoli qai dewa ina tai adua ni Joritani. (Maciu 4: 24, 25) Dua na ilala levu mai na veivanua qori kei Jutia era muri Jisu kei ratou na nona tisaipeli. Era kau yani vua e levu era via vakabulai qai vakayacora o Jisu na ka era vinakata. E vakabulai ira na tauvimate, e vakasava tale ga na timoni vei ira na curumi yalo velavela.

-
- ◇ Na cava e cakava o Jisu mai Kapenaumi ena dua na matakacaca?
  - ◇ Na cava e talai mai kina o Jisu i vuravura? Na cava e dau cakamana kina?
  - ◇ O cei e tomani Jisu ena nona cakacaka vakavunau mai Kalili? Na cava era cakava na lewenivanua?

VAKABULA NA VUKAVUKA

MACIU 8:1-4   MARIKA 1:40-45   LUKE 5:12-16

E vaka e kama na veigasau na irogorogo ni veika veivakurabuitaki e cakava o Jisu, ni ratou lai vunau kei na va nona tisaipeli ena “valenilotu ena yasayasa taucoko o Kalili.” (Marika 1:39) E yaco sara na irogorogo qori ina dua na korolevu e tiko kina e dua e tauvi vukavuka. E tukuna na vuniwai o Luke ni “vukavuka na yagona taucoko.” (Luke 5: 12) Ni kakana na mate rerevaki qo, e rawa sara ga ni bulicaki vakatani eso na tikiniyago.

E vakaloloma dina na vukavuka qori qai donu me tiko taudua ga. Ni volekati ira eso tale, ena kacivaka: “Dukadukali, dukadukali!” mera taqomaki kina mai na kena rawa ni dewavi ira na mate. (Vunau ni Soro 13:45, 46) Ia na cava e cakava na vukavuka qo? E torovi Jisu yani, e cuva vua qai vakamamasu: “Turaga, ke oni vinakata, ni vakasavasavataki au mada.”—Maciu 8:2.

E vakasakiti dina nona vakabauti Jisu na tagane qo! Sa na rairai vakaloloma mada ga ena vuku ni kena mate! Na cava ena vakayacora o Jisu? Na cava mada o na vakayacora ke o tiko e kea? Ena levu ni nona loloma, e dodoka na liga-na o Jisu me tarai koya. E kaya vua o Jisu: “Au vinakata! Mo savasava mai.” (Maciu 8:3) Ena rairai dredre mera vakabauta eso na kena yali vakasauri na nona vukavuka na tagane ya.

Vakacava o na taleitaka me nomu tui e dua e yalololoma qai tu vua na kaukaua me vakataki Jisu? Na ka e vakayacora o Jisu vua na vuka-

vuka e vakadeitaka vei keda ni na vakayacori na parofisai vakaivolatabu qo ni sa veiliutaki e vura-vura taucoko: “Ena lomani ira na vakaloloma kei na dravudravua. Ena vakabula tale ga na dravudravua.” (Same 72:13) Io, ena qai vakayacora ena gauna qori o Jisu na lomana, me vukeyi ira **kece** era rarawa tu.

O se rairai nanuma tiko ni se bera mada ga ni vakabulai na vukavuka, sa vakavu maue rawa tiko ena levu na vanua na cakacaka vakaitalatala i Jisu. Sa qai wacava mera rogoca na ka vakatubuqoroqoro e cakava qo. Ia e sega ni vinakata o Jisu mera vakabauti koya ga na lewenivanua ena vuku ni ka era rogoca. E kila vinaka tu ni na sega ni veivakurabuitaki na kena vakayacori na parofisai e tukuni kina ni na “sega ni rogo na domona e gausisala.” (Aisea 42:1, 2) E mani vakarota na tagane vukavuka o Jisu: “Kua mada ni lai talanoataka vua e dua, mo lai vakaraitaki iko ga vua na bete, mo qai cabora na isolisoli e vakarota o Mosese, me ivakadinadina vei ira.”—Maciu 8:4.

Ia ena levu ni nona marau na tagane qo ni sa vakabulai, e sega ni kinoca rawa e lomana na ka e yaco vua. E lai talanoataka wavoki na ka kece e yaco. Na levu ni kena vakavu kauai qori kei na lomatarotaro, sa sega wale ga ni doudou kina o Jisu me lako ina koro. Ia era se tabili ga yani vua na lewenivanua mera lai rogoci koya, ra vakabulai tale ga mai na kedra mate.

-
- ◇ Cava e rawa ni yaco vua e vukavuka? Cava e dodonu me cakava e dua na vukavuka?
  - ◇ E vakamamasu vakacava vei Jisu e dua na vukavuka? Cava eda vakadeitaka ena ka e cakava vua o Jisu?
  - ◇ Cava e cakava na tagane vukavuka ni vakabulai koya oti o Jisu? E tarai ira vakacava eso tale?

“SA VOSOTI NA NOMU IVALAVALA CA”

MACIU 9:1-8   MARIKA 2:1-12   LUKE 5:17-26

E tete e veivanua na itukutuku kei Jisu. Levu era gole mai vakayawa mera rogoci koya, mera raica tale ga nona cakacaka veivakurabuitaki. Oti e vica na siga e lesu o Jisu i Kapenaumi, na vanua e dau tiko kina vakalevu. E tete totolo ena korolevu qori ena baravi kei Kalili na itukutuku ni sa lesu yani. Era mani gole e levu ina vale e tiko kina. Eso vei ira qori era Farisi, era qasenivuli ni lawa mai na koro kece e Kalili, Jutia, kei Jerusalemi.

“Ra baci tabili yani na lewenivanua, e osodrigi na vale bau lai yaco sara i katuba, sa qai tekivu vunautaka vei ira na itukutuku vinaka.” (Marika 2:2) Sa vakarau yaco e dua na ka vakatubuqoroqoro. Qori ena vakadeitaka ni tu vei Jisu na kaukau me kauta laivi na ka e vakararawataka tu na kawatamata ra qai bula vinaka tale o ira kece e via vakabula.

E osodrigi na vale e veivakavulici tiko kina o Jisu, ratou laveta sara yani e dua na paralasi e va na tagane. Eratou vinakata me vakabula o Jisu nodratou itokani. Ia ratou sega ni “kauti koya rawa vei Jisu” ena vukudra na ilala levu. (Marika 2:4) Sa wacava nodratou rarawa! Eratou mani kaba i delanivale, eratou basuka, ratou qai vakalutulututaka sobu na tavata e davo toka kina na paralasi.

Vakacava e cudru o Jisu ni vakasosani? Segal E qoroya dina nodratou vakabauta qai kaya vua na turaga paralasi: “Sa vosoti na nomu ivalavala ca.” (Maciu 9:2) E rawa dina ni vosota na ivalavala ca o Jisu? Era veiletitaka qori na vunivola kei

na Farisi ra qai kaya: “Na cava e kaya tiko o ka qo? E vosabeca na Kalou! E sega tale ni dua e rawa ni vosota na ivalavala ca, na Kalou duadua ga.” —Marika 2:7.

Ni kila o Jisu na ka era veinanuyaka, e kaya vei ira: “Na cava oni veinanuyaka tiko kina na ka kece qo e lomamuni? I vei e rawarawa me tukuni vua na paralasi, ‘Sa vosoti na nomu ivalavala ca,’ se me tukuni, ‘Tucake, taura nomu idavodavo, lako?’” (Marika 2:8, 9) Io, e rawa ni vosota o Jisu nona ivalavala ca na turaga qori ena vuku ni isoro ena qai cabora malua.

Sa qai vakaraitaka o Jisu vei ira na ilala levu kei ira na dau vakalewai koya ni tu vua na lewa me vosota na ivalavala ca e vuravura. E vakarota na tagane paralasi: “Au tukuna vei iko, tucake, taura nomu idavodavo, lako i nomu vale.” E tucake sara o koya, taura nona idavodavo qai taubale yani e matadra na tu e kea. Era kurabui na lewenivanua! Era vakalagilagia na Kalou nira kaya: “Eda se sega ni bau raica e dua na ka va qo!”—Marika 2:11, 12.

E vakavure vakasama ni sema o Jisu na ivalavala ca kei na tauvimate, na vosoti ni ivalavala ca ina bulabula vakayago. E tukuna na iVolatabu ni a valavala ca na imatai ni noda itubutubu o Atama qai dewavi keda kece mai na kena revu-revu, oya na tauvimate kei na mate. Ia ena veiliutaki ni Matanitu ni Kalou, ena vosota o Jisu na nodra ivalavala ca o ira kece era lomana ra qai qarava na Kalou. Sa na qai kau laivi kina vakadua na tauvimate.—Roma 5:12, 18, 19.

-
- ◇ Cava e uqeti Jisu me vakabula na tagane paralasi mai Kapenaumi?
  - ◇ E kau yani vakacava vei Jisu na tagane ya?
  - ◇ E laurai vakacava ena veivakabulai qo na kedrau isema na ivalavala ca kei na tauvimate? E vakacegui keda vakacava qori?

KACIVI O MACIU

MACIU 9:9-13 MARIKA 2:13-17 LUKE 5:27-32

Ni vakabula oti o Jisu na paralasi, e tiko tale vakalailai e Kapenaumi ena baravi kei Kalili. Era baci tabili yani vua na ilala levu qai vakavulici ira. Erau sota kei Maciu e kilai tale ga me o Livai, e dabe toka ena valenivolavola ni saumi ivakacavacava. E sureti koya sara o Jisu: “Muri au mai.”—Maciu 9:9.

Me vakataki Pita, Adriu, Jemesa kei Joni, sa rairai kila vinaka tu o Maciu na ivakavuvuli i Jisu kei na veika e cakava ena yasayasa ya. E ciqoma tale ga o Maciu na veisureti, me vakataki ratou ga na le va sa cavuti oti mai. E vakamacalataka qori o Maciu ena nona Kosipeli, e kaya: “E tucake o Maciu a muri” Jisu sara. (Maciu 9:9) A biuta o Maciu nona daukumuni ivakacavacava me tisaipeli i Jisu.

E rairai vakarautaka e dua na magiti levu o Maciu ena nona vale me vakavinavinakataka kina nona sureti koya o Jisu. E sureti Jisu kei ratou na nona tisaipeli. O cei tale e sureti? Eso na itokani makawa i Maciu kei na so tale na daukumuni ivakacavacava. O ira qori era daukumuna na ivakacavacava ena vukudra na iliului mai Roma, e wili e keri na ivakacavacava ni waqa e curu ina toba, na sala ni veitosoyaki e vanua, kei na ivakacavacava ni iyaya e vakau mai. Cava nodra rai na Jiu me baleti ira na daukumuni ivakacavacava? Era sevaki nira dau lawaki ena nodra lavaka vakasivia na ivakacavacava. Era tiko tale ga ena kana magiti na “ivalavala ca,” era kilai nira dau caka ca.—Luke 7:37-39.

Nira raici Jisu ena kana magiti na Farisi via via yalododonu, era tarogi ratou na nona tisaipeli: “Na cava e kanavata tiko kina kei ira na daukumuni ivakacavacava kei ira na ivalavala ca na nomudou qasenivuli?” (Maciu 9:11) E rogoci ira o Jisu, e kaya sara: “E sega ni yaga na vuniwai vei ira na bula vinaka, e yaga ga vei ira na tauvi-

mate. Ni lai saga gona moni kila na ibalebale ni vosa qo, ‘E bibi vei au na loloma, sega ni isoro.’ Au sega ni lako mai meu kacivi ira na yalododonu, meu kacivi ira ga na ivalavala ca.” (Maciu 9:12, 13; Osea 6:6) Segga ni vu mai lomadra na Farisi nodra vakatokai Jisu me “qasenivuli,” ia era rawa ni vulica vua na caka dodonu.

E rairai sureti ira na daukumuni ivakacavacava kei na ivalavala ca o Maciu ina nona vale me vakavulici ira o Jisu ra qai vakabulai vakayalo, “ni levu era sa muri koya voli.” (Marika 2:15) E via vukei ira o Jisu mera veiwekani vinaka kei na Kalou. E sega ni beci ira qori o Jisu me vakataki ira na Farisi via via yalododonu. Ni dau yalololoma qai yalovinaka, e vakabulai ira kina na tauvimate vakayalo.

Nona lomani ira na daukumuni ivakacavacava kei na ivalavala ca o Jisu e sega ni kena ibalebale ni raica vakamamada nodra cala. Ia e vakaraitaka kina na yalololoma vata ga e vakaraitaka vei ira na tauvimate vakayago. Kena ivakaraitaki, a uqeti koya na yalololoma me tarai koya na vukavuka qai kaya vua: “Au vinakata! Mo savasava mai.” (Maciu 8:3) Me uqeti keda mada ga na yalololoma va qori meda vukei ira era vinakata tu na veivuke, vakabibi nodra vukei vakayalo.

-
- ◇ Erau sota e vei o Maciu kei Jisu?
  - ◇ Na cava era sevaki ira kina na daukumuni ivakacavacava eso na Jiu?
  - ◇ Na cava e veimaliwai kina o Jisu kei ira na ivalavala ca?

VUNA ERATOU SEGA NI LOLO KINA NA TISAPELI I JISU

MACIU 9:14-17 MARIKA 2:18-22 LUKE 5:33-39

A bala e valeniveivesu o Joni na Dauveipapitaisotaki ni oti vakalailai ga na Lakosivia ni 30 G.V. a tiko kina o Jisu. E vinakata o Joni mera imuri i Jisu na nona tisaipeli, ia e vica ga era cakava qori ni sa bala e valeniveivesu o Joni.

Sa voleka qo na Lakosivia ni 31 G.V., era gole yani vei Jisu eso na tisaipeli i Joni ra qai taroga: “Na cava keimami lolo kina kei ira na Farisi, ia era sega ni lolo nomuni tisaipeli?” (Maciu 9:14) E ivakarau vakalotu vei ira na Farisi na lolo. A vakayagataka ena dua na gauna o Jisu na ivakatautauvata e masuta kina e dua na Farisi via via yalododonu: “Kemuni na Kalou, au vakavinavinaka vei kemuni niu sega ni vakataki ira na so . . . Au lolo vakarua ena dua na macawa, au solia na ikatini ni ka kece au rawata.” (Luke 18:11, 12) Era rairai okata tale ga na lolo na tisaipeli i Joni me dua na ivakarau se ra lolo nira rarawataka nona bala e

IVAKATAUTAUVATA ME BALETA NA LOLO A vakayagataka o Jisu na ivakatautauvata ni culacula nira kila vinaka na vakarorogo. Cava ena yaco ke cula e dua na tikinisulu vou ena tikinisulu makawa? Gauna e sava kina na isulu, ena sanuki na tikinisulu vou ni rau na sega ni veitauri vinaka kei na isulu makawa, qai vakavuna me kadresu.

E dau maroroi tale ga na waini ena so na gauna ena tavaya kulinimanumanu. Ia e dau kaukau qai saqoqo na kulinimanumanu ni toso na gauna. E sega ni vinaka kina me tawa na waini ena tavaya va qori. Ni vakabulagitaki tiko na waini vou, e rawa ni kabote na taganiwaini makawa ni sa sega ni taurarawa na kena bi.

valeniveivesu o Joni. Era vaqaqa kina eso se cava ratou sega ni lolo kina na tisaipeli i Jisu, me ivakaraitaki ni nodratou rarawataka na ka e caka vei Joni.

E vakamacalataka qori o Jisu ni vakayagataka e dua na ivakaraitaki: “Vakacava, era na rarawa na itokani ni taganevou ni se tiko vata ga kei ira? Ia ena yaco mai na gauna ena kau tani vei ira na taganevou, ya na gauna era na qai lolo kina.” —Maciu 9:15.

E tukuni Jisu sara ga o Joni me taganevou. (Joni 3:28, 29) Ni se tiko o Jisu, eratou na sega ni lolo nona tisaipeli. Ni sa mate o Jisu, eratou na tagi na nona tisaipeli, ratou sega tale ga ni via kana. Ia ni sa vakaturi, sa na oti na tagi kei na lolo.

E tukuna sara o Jisu e rua na vosa vakatautauvata: “E sega ni dua e dau cula na tikinisulu vou ena isulu makawa, ni rau na sega ni veitauri vinaka na isulu makawa kei na tikinisulu vou, ena lai kadresu kina vakalevu. E sega tale ga ni dua e dau tawana na waini vou ena taganiwaini makawa, ke cakava qori, ena kabote na taganiwaini, ena tasova na waini, ena ca tale ga na kena taga. E dau tawa ga na waini vou ena taganiwaini vou, ena vinaka tiko ga kina na waini kei na kena taga.” (Maciu 9:16, 17) Cava e vakabibitaka e kerri o Jisu?

E vukei ratou tiko na tisaipeli i Joni na Dauveipapitaisotaki o Jisu me ratou kua ni namaka mera muria nona tisaipeli na ivakarau makawa vakaJiu, me vaka na lolo. E sega ni lako mai me mai botana se yaraka na kena muri na ivakarau makawa ni sokalou sa vakarau kau laivi. E sega ni uqeta tale ga o Jisu na sokalou e muri kina na ivakarau vakaJiu ena gauna ya, kei na kena ivakavuvuli vakatamata. Ke cakava qori, sa vaka ga e cula na tikinisulu vou ena isulu makawa se tawana na waini vou ena taganiwaini makawa.

- ◇ O cei era dau lolo ena gauna i Jisu? Na vuna?
- ◇ Cava ratou sega ni lolo kina na tisaipeli i Jisu ni se tiko kei ratou? Cava eratou na rairai lolo kina e muri?
- ◇ Na cava na ibalebale ni ivakatautauvata i Jisu me baleta na tikinisulu vou kei na taganiwaini vou?

RAWA NA CAKA VINAKA ENA SIGA NI VAKACECEGU?

JONI 5:1-16

E vuavuaivinaka na nona vunau vagumatua e Kalili o Jisu. Ia e sega ni vakasamataki Kalili ga ni tukuna: “E dodonu meu tukuna tale ga na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou ena koro tale eso.” Oya na vuna e lai vunau kina “ena nodra valenilotu e Jutia.” (Luke 4:43, 44) E veiganiti qori ni sa donuya na vulaitubutubu, sa vakarau vakayacori e dua na solevu e Jeru-salemi.

Sega ni vakamacalataki vakalevu ena Kosi-peli na cakacaka i Jisu e Jutia, me vaka na nona cakacaka vakaitalatala e Kalili. Era sega ni kauai e levu e Jutia, ia e gumatua ni vunau o Jisu qai caka vinaka ena vanua kece e lakova.

E mua sara na ilakolako i Jisu ina koro rogo o Jerusalem e Jutia, me lai tiko ena Lakosivia ni 31 G.V. Ena dua na vanua osooso volekata na Matamata ni Sipi, e tiko kina e dua na tobu levu ni sisili e vakatokai me Peceseita. Era dau gole yani ina tobu qori na tauvimate, mata-boko, kei na lokiloki ni vakabauti era na vaka-bulai ke ra sili ena gauna e yavalati kina na wai.

E raica ena tobu qori o Jisu ena Siga ni Vaka-cecegu e dua na tagane sa 38 na yabaki nona tauvimate voli. E tarogi koya o Jisu: “O via bula?” E kaya na tagane: “Turaga, e sega ni dua me keveti au ina tobu ena gauna e yavalati kina na wai, niu se lako tiko, e liu tale vei au e dua.”—Joni 5:6, 7.

Ena rairai kurabuitaka na tagane ya kei na so tale na nona kaya o Jisu: “Tucake, taura nomu idavodavo, mo lako.” (Joni 5:8) E bula vakasauri o tagane, e taura sara nona idavo-davo, mai taubale yani!

Era sega ni marautaka na Jiu na ka totoka e yaco ya, era vakalelewa ga nira kaya: “E Siga ni Vakacecegu nikua, e tabu mo kauta tu va qori nomu idavodavo.” E kaya vei ira o tagane: “O koya ga e vakabulai au e kaya, ‘Taura nomu idavodavo mo lako.’” (Joni 5:10, 11) Era vaka-lewa na Jiu qori nona veivakabulai e dua ena Siga ni Vakacecegu.

Era tarogi tagane na ilala ya: “O cei e kaya vei iko, ‘Taura nomu idavodavo mo lako?’” Era via kila qori “ni sa curu maliwai ira na ilala levu” o Jisu, e sega tale ga ni kila na yaca i Jisu na tagane a vakabula. (Joni 5:12, 13) Ia rau qai sota ena dua tale na gauna kei Jisu ena valeni-soro, sa qai kila na tagane qori se o cei a vaka-bulai koya ena tobu.

E gole tale vei ira na Jiu na tagane a vaka-bulai, me lai tukuna ni a vakabulai koya o Jisu. Era gole sara vei Jisu na Jiu. Vakacava era via kila se cakava rawa vakacava o Jisu na ka veivakurabuitaki qori? Sega. Era via va-qara cala ga mera beitaki Jisu kina ena nona caka vinaka ena Siga ni Vakacecegu. Era tu-saqati koya tale ga!

-
- ◇ Cava e gole kina i Jutia o Jisu? Cava e cakava tale e kea?
  - ◇ Na cava era dau lako kina e levu ina tobu o Peceseita?
  - ◇ Na cakamana cava e vakayacora o Jisu ena tobu? Cava era cakava eso na Jiu ena ka e yaco qori?

NODRAU VEIWEKANI O JISU KEI TAMANA

JONI 5:17-47

Era beitaki Jisu eso na Jiu ni beca na Siga ni Vakacegegu, e mani kaya o Jisu: “E cakacaka tiko ga o Tamaqu me yacova mai qo, au cakacaka tale tiko ga o yau.”—Joni 5:17.

E sega ni vakatabui ena lawa ni Siga ni Vakacegegu na ka e cakava o Jisu. Nona cakacaka vakavunau kei na veivakabulai e vakatotomuria kina na nona dau caka vinaka na Kalou. Qori na vuna e caka vinaka kina e veisiga o Jisu. Ia e vakacudrui ira vakalevu na dauveibeitaki na ka e kaya o Jisu ra qai via vakamatei koya. Na vuna?

Era nanuma ni beca o Jisu na Siga ni Vakacegegu ena nona veivakabulai, era cudru tale ga vakalevu ni kaya e Luve ni Kalou. Era okata me vosavakacaca nona kaya o Jisu ni Kalou na Tamana, e vaka me vakatauvatani koya kina kei na Kalou. Segga ni rere o Jisu qai vakamacalataka vei ira nona veiwekani talei kei na Kalou. E kaya: “E lomani Luvena o Tamana, e vakaraitaka vua na ka kece e dau cakava.”—Joni 5:20.

E Vunibula na Tamada, qai vakaraitaka qori ena veigauna sa oti ni solia na kaukaua ni veivakaturi vei ira eso. E tomana o Jisu: “Me vaka ga nona vakaturi ira na mate o Tamana qai vakabulai ira, o Luvena tale ga e vakabulai ira ga e vinakata.” (Joni 5:21) Qori e dua na ka totoka eda rawa ni vakanuinui kina ena gauna se bera mai! Ia ena gauna mada ga qo, sa veivakabulai tiko vakayalo na Luvena. E kaya kina o Jisu: “Au tukuna vakadodonu vei kemuni, o koya e rogoca noqu vosa qai vakabauti koya e talai au mai ena bula tawamudu, ena sega ni lewai, ia ena lakosivita na mate me bula.”—Joni 5:24.

Me yacova mai na gauna qori, a se bera ni vakabula o Jisu e dua mai na mate, ia a kaya vei ira na dauveibeitaki ni na yaco dina na veivakaturi: “Sa voleka mai na gauna mera rogoca kina na domona o ira kece na tu ena ibulubulu

nanumi mera tucake mai.”—Joni 5:28, 29.

E vakatubuqoroqoro dina na ka ena cakava qori o Jisu, ia e vakamatatataka ni se cecere tiko ga na Kalou ni kaya: “Au sega ni cakava rawa e dua na ka vakataki au ga. . . . [Au] sega ni muria na lomaqu, na loma i koya ga e talai au mai.” (Joni 5:30) Ia e vakamacalataka o Jisu nona itavi bibi ena vakayacori ni inaki ni Kalou, se bera tiko ni cakava e matanalevu. Segga nira qai mai rogoca ga vei Jisu na dauveibeitaki na ka qori. E tukuna vei ira o Jisu: “Oni a tala eso na tagane vei Joni [na Dauveipapitaisotaki], e vakadinadinataka tale ga o koya na ka dina.”—Joni 5:33.

Era sa rairai rogoca na dauveibeitaki ena rauta na rua na yabaki yani e liu, ni a tukuna o Joni vei ira na iliuliu ni lotu vakaJiu ni na qai muri mai o koya e vakatokai me “na parofita” kei na “Karisito.” (Joni 1:20-25) Sa vesu tu o Joni, era dau doka e liu na dauveibeitaki. E kaya kina o Jisu: “Oni via marautaka vakalekaleka ga na nona rarama.” (Joni 5:35) Ia o Jisu e ivakadinadina uasivi vei Joni na Dauveipapitaisotaki.

“Na cakacaka sara ga e lesi au kina o Tamaqu meu vakacavara au sa cakava tiko [okati kina na cakamana se qai vakayacora oti ga], au vakadinadinataka tale ga ni talai au mai o Tamaqu.” E tomana o Jisu: “Na Tamaqu e talai au mai e tukuni au tale ga.” (Joni 5:36, 37) Kena ivakaraitaki, na Kalou a tukuni Jisu ena gauna e papitaiso kina.—Maciu 3:17.

E segga gona nodra iulubale ni cati Jisu o ira era beitaki koya tiko. Na iVolatabu mada ga era kaya nira dau dikeva e tukuni Jisu. Sa qai tinia o Jisu: “Ke oni vakabauti Mosese dina oni na vakabauti au tale ga, ni a vola o koya na ka e baleti au. Ia ke oni segga ni vakabauta na ka e vola, oni na qai vakabauta vakacava na noqu vosa?”—Joni 5:46, 47.

- ◇ Cava e sega ni beca kina o Jisu na Siga ni Vakacegegu ena nona caka vinaka ena siga ya?
- ◇ E vakamacalataka vakacava o Jisu nona itavi bibi ena inaki ni Kalou?
- ◇ E vakadinadintaki vakacava ni o Jisu e Luve ni Kalou?

TAUCA NA WITI ENA SIGA NI VAKACECEGU

MACIU 12:1-8 MARIKA 2:23-28 LUKE 6:1-5

Eratou sa gole qo ina vualiku, e Kalili, o Jisu kei na nona tisaipeli. Sa vulaitubutubu ra qai tu ena were na witi. Eratou tauca sara na tisaipeli eso na witi ni ratou sa viakana. E donuya tu qori na Siga ni Vakacecegu ra qai vakararai tu na Farisi.

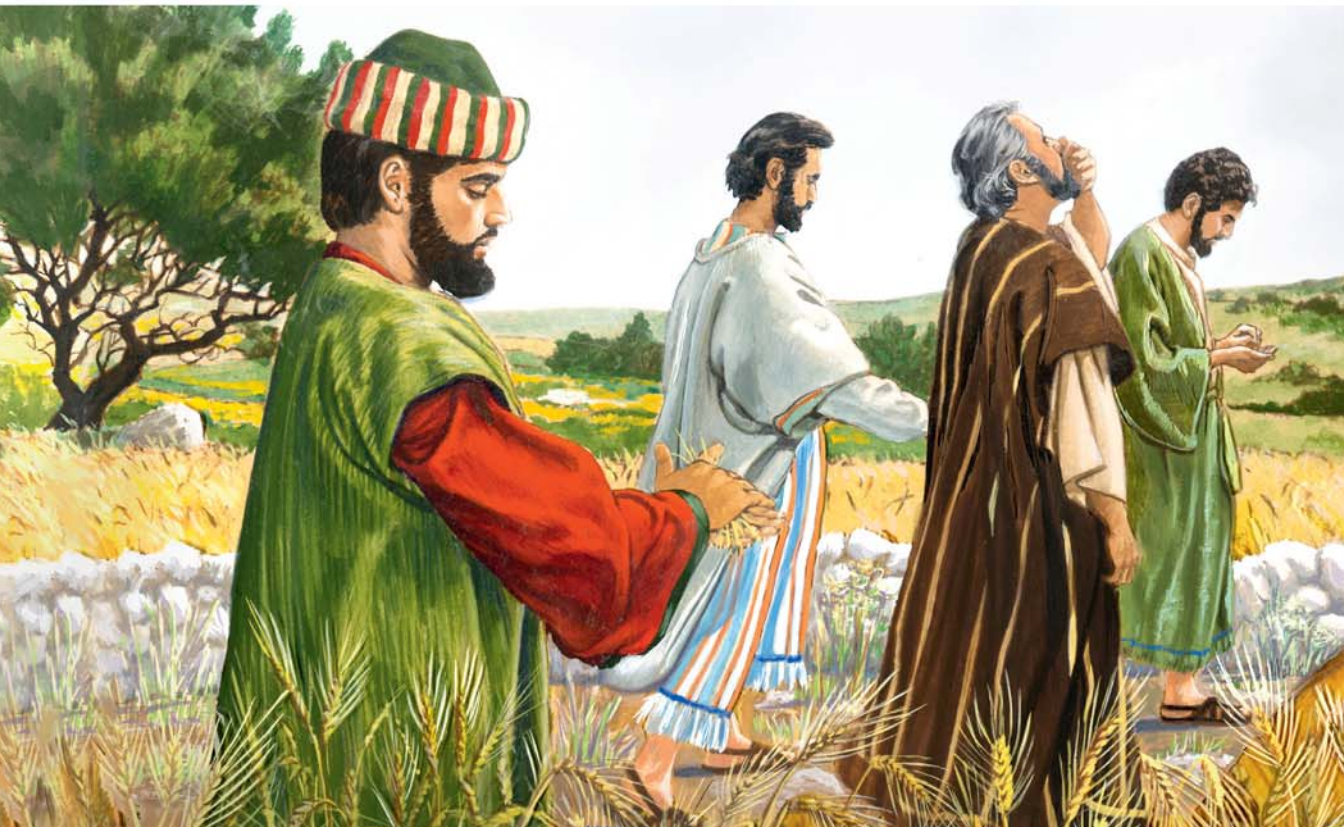
Era sa via vakamatei Jisu rawa tiko eso na Jiu mai Jerusalemi nira tukuna ni beca na Siga ni Vakacecegu. Qo era sa beitaki ratou na tisaipeli na Farisi ena ka ratou cakava. “Raica! Eratou cakava na nomu tisaipeli na ka e vakatabui ena Siga ni Vakacecegu.” —Maciu 12:2.

Era kaya na Farisi ni tauci na witi qai qiliraki sa wili me tatamusuki kei na samusamu. (LakoYani 34:21) E dodonu me marautaki qai veivakabulabulataki vakayalo na Siga ni Vakacecegu, ia sa veivakaocai tale nodra lawa na Farisi me baleta na siga qori. E vaka-

dodonutaka nodra rai cala o Jisu ena rua na ivakaraitaki e laurai kina ni sega ni nakita o Jiova me vakabilebaletaki va ya nona lawa ni Siga ni Vakacecegu.

A cavuti Tevita kei ira na nona tamata o Jisu me imatai ni ivakaraitaki. Ni ratou viakana ena dua na gauna, ratou curu ina valenisoro qai kania na madrai e dau cabori vua na Kalou. O ira ga na bete era rawa ni kania na madrai qori ni sa kau laivi mai qai biu yani na madrai vou me cabori e mata i Jiova. Ia eratou sega ni cudruvi o Tevita kei na nona tamata ni ratou kania qori ena vuku ni ituvaki eratou tu kina.—Vunau ni Soro 24:5-9; 1 Samuela 21:1-6.

E kaya o Jisu ena ikarua ni ivakaraitaki: “Oni sega ni wilika ena Lawa na nodra dau cakacaka tu ga na bete ena valenisoro ena Siga ni Vakacecegu ra qai sega ni cala kina?” A tukuna tiko o Jisu nira dau vaka-

mate manumanu mada ga ena Siga ni Vakacecegu na bete me isoro ra qai cakava eso tale na itavi ena valenisoro. E kaya o Jisu: “Ia au tukuna vei kemuni, sa tu qo e dua e uasivia na valenisoro.”—Maciu 12:5, 6; Tiko Voli Mai na Lekutu 28:9.

E yavutaka tale ena iVolatabu o Jisu nona ivakamacala tarava: “Ke oni kila na ibalebale ni vosa qo, ‘Au vinakata na yalololoma, au sega ni vinakata na isoro,’ ke oni sega ni vakalewai ratou qo ni sega ni dua nodratou cala.” Sa qai tinia: “Ni Turaga ni Siga

ni Vakacecegu na Luve ni tamata.” E vakaibalebale-taka tiko o Jisu e keri na dua na udolu na yabaki ni veiliutaki ni Matanitu ni Kalou ena vakilai kina na vakacegu.—Maciu 12:7, 8; Osea 6:6.

Dua na gauna balavu e vakabobulataka voli kina na kawatamata o Setani, vakavuna me levu tiko ga na ivalavala voravora kei na ivalu. Ia sa na oti qori ena Siga ni Vakacecegu levu se ni sa veiliutaki o Karisito, nida sa na vakila na vakacegu eda diva qai vinakata tu.

-
- ◇ Na cava era beitaki ratou kina na tisaipeli i Jisu na Farisi? Na vuna?
  - ◇ E vakadodonutaka vakacava o Jisu nodra rai na Farisi?
  - ◇ Cava e vakatokai kina o Jisu me “Turaga ni Siga ni Vakacecegu”?

CAVA E VAKATARAI ENA SIGA NI VAKACECEGU?

MACIU 12:9-14 MARIKA 3:1-6 LUKE 6:6-11

A veisiko o Jisu ena dua tale na Siga ni Vakacecegu, rairai ena valenilotu e Kalili. E raica e kea e dua na tagane e mate na ligana imatau. (Luke 6:6) Era vakaraici Jisu matua toka na vunivola kei na Farisi. Sa qai kilai nodra inaki nira taroga: “E tara na veivakabulai ena Siga ni Vakacecegu?”—Maciu 12:10.

Era vakabauta na iliuliu ni lotu vakaJiu ni vakatarai ga na veivakabulai ena Siga ni Vakacecegu ke leqataki na nona bula e dua. Kena ibalebale e sega ni vakatarai me vakadodonutaki na sui se vadretitaki na qiovuki ena Siga ni Vakacecegu, na ituvaki va qori e sega ni leqataki kina na bula. Era sega ni vakatangi Jisu na vunivola kei na Farisi nira kauaitaka dina na tagane e mate na ligana. Era vaqara tiko ga e dua na yavu mera beitaki Jisu kina.

Ia e kila o Jisu na ka ca era veinanuyaka. E kila tale ga ni sa sivia tale nodra vakatabu me baleta na Siga ni Vakacecegu qai sega ni vakaivolatabu nodra rai me baleta na cakaca e beci kina na siga ya. (Lako Yani 20:8-10) E cala na kena vakalewai na veika vinaka e cakava. Sa qai vakaraitaka vei ira o Jisu e dua na ka vakatubuqoroqoro ni tukuna vua na tagane e mate na ligana: “Mai tucake mada e loma donu.”—Marika 3:3.

Sa qai tukuna o Jisu vei ira na vunivola kei na Farisi: “O cei vei kemudou e dua ga nona sipi qai lutu na sipi qori ina qara ena Siga ni Vakacecegu, ena sega ni lai vueta mai?” (Maciu 12:11) E ivurevure ni ilavo na sipi, era na sega kina ni biuta tu ena qara me yacova na siga tarava, de mate ena loma ni gauna qori ra qai sega ni rawailavo. E kaya tale ga na iVolatabu: “Na tamata yalododonu e maroroya na nona manumanu.”—Vosa Vakaibalebale 12:10.

Sa qai tomana o Jisu: “E macala tu ga ni uasivia na sipi na tamata! O koya gona, e tara me caka na ka vinaka ena Siga ni Vakacecegu.” (Maciu 12:12) A sega kina ni beca o Jisu na Siga ni Vakacecegu ni vakabula na tagane e mate na ligana. Era sega ni tukuna rawa e dua na ka na iliuliu ni lotu ni dina na vosa i Jisu, e ivakaraitaki ni yalololoma.

E veiraiyaki o Jisu, e cudru qai rarawataka nodra rai cala. E kaya sara vua na tagane: “Dodoka mai na ligamu.” (Maciu 12:13) E dodoka na ligana, mani vinaka tale na ligana a mate tu. Dua na ka nona marau na tagane ya, ia vakacava o ira na via nakicatataki Jisu?

Era sega ni marautaka ni sa vinaka tale na ligana na tagane, ia era lai bosea sara “kei ira na ito i Eroti mera vakamatei [Jisu].” (Marika 3:6) Era rairai wili ena ilawalawa vakapolitiki qori na lewe ni ilawalawa vakalotu na Setoki. Era dau veisevaki na Setoki kei na Farisi, ia qo era sa duavata mera saqati Jisu.

- ◇ Na ka vakatubuqoroqoro cava e cakava o Jisu mera raica na iliuliu ni lotu vakaJiu?
- ◇ Na rai cala cava e tu vei ira na iliuliu ni lotu vakaJiu me baleta na lawa ni Siga ni Vakacecegu?
- ◇ E vakadodonutaka vakacava o Jisu nodra rai cala me baleta na Siga ni Vakacecegu?

VAKAYACORI NA PAROFISAI I AISEA

MACIU 12:15-21   MARIKA 3:7-12

E rogoca o Jisu nira via vakamatei koya na Farisi kei na ito i Eroti, e mani gole kei ratou na nona tisaipeli ina Wasa o Kalili. Era tabili yani vua e dua na ilala levu mai na veivanua—mai Kalili, na veikoro ena baravi e Taia kei Saitoni, na tokalau ni Uciwai na Joritani, Jerusalemi, kei ira na gole vakayawa mai Itumia ena ceva. E vakabulai ira e levu o Jisu, era mani veidrigidrigi yani o ira kece e tauvi ira na mate lelevu. Era sega tale ni waraka me tarai ira, era sa via tarai koya ga.—Marika 3: 9, 10.

E tukuna o Jisu vei ratou na nona tisaipeli me ratou vakarautaka vua e dua na waqa nira sa rui le levu na lewenivanua. E via vodo ena waqa me toso vakalailai yani i wai, mera kua ni drigiti koya kina na ilala levu. E rawa ni veivakavulici mai waqa se toso ina dua tale na yasa ni baravi me vukei ira e levu tale.

E kila na tisaipeli o Maciu ni cakacaka i Jisu e vakayacori kina “na ka e tukuna na parofita o Aisea.” (Maciu 12:17) Na parofisai cava e vakayacori e keru vei Jisu?

“Raica! Na noqu dauveiqaravi au digitaka, au dau lomana, au vakadonuya! Au na solia vua na yaloqu, ena vakamatatataka na lewadodonu ina veimatanitu. Ena sega ni veileti se me vosa tu i cake me rogoci na domona ena gaunisala levu. Ena sega ni musuka na gasau sa voleka ni ramusu, ena sega tale ga ni bokoca na vauvau ni cina e kubou wale ga, me yacova ni sa vakatauca na lewadodonu. Era na vakanuinui dina ina yacana na veimatanitu.”—Maciu 12:18-21; Aisea 42:1-4.

Na Kalou e lomani Jisu, e vakadonui koya tale ga. E vakamatatataka o Jisu na cava na lewadodonu dina, sa vakabuawataki tu ena ivakavuvuli lasu vakalotu. Nira vakatanitaka na Farisi na lawa ni Kalou me salavata ga kei na lomadra, era sega mada ga ni vukea kina e dua e tauvimate ena Siga

ni Vakacegegu! E vakatotomuria o Jisu na lewadodonu ni Kalou qai sobuti koya na yalona tabu, e vakacegui ira kina na lewenivanua mai na ivakavuvuli tawadodonu e veivakaocai. Era via vakamatei Jisu na iliuliu ni lotu ena ka e cakava qori. Sa vakaloloma dina!

Ni tukuni “ena sega ni veileti se me vosa tu i cake me rogoci na domona ena gaunisala levu,” cava kena ibalebale? Ni veivakabulai o Jisu, e dau vakaroti ira na lewenivanua kei na timoni mera kua ni “vakatakilai koya.” (Marika 3:12) E sega ni vinakata mera kilai koya na lewenivanua ni lai

kacivaki tu e gaunisala levu na kena irogorogo se na itukutuku lasu era vakatetea eso.

E veivakacegui tale ga na itukutuku i Jisu vei ira era vaka tu na gasau sa voleka ni ramusu. Era vaka na vauvau ni cina e kubou wale ga. Ena sega ni

musuka o Jisu na gasau sa voleka ni ramusu se bokoca na vauvau ni cina e kubou wale ga. Ia e vukei ira vakamaqosa, vakayalololoma tale ga na yalomalua. O Jisu duadua ga era rawa ni vakanui-nui kina na veimatanitu!

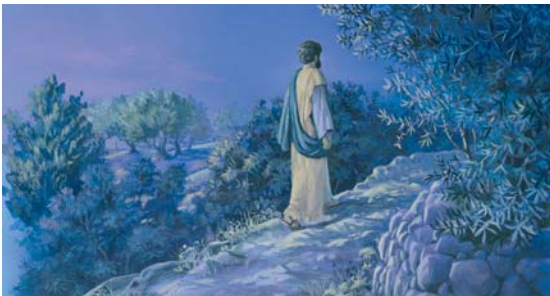
-
- ◇ Na sala cava e sega ni veileti kina o Jisu se vosa tu i cake ena gaunisala levu ni vakamatatataka na lewa-dodonu?
  - ◇ O cei e vaka na gasau sa voleka ni ramusu kei na vauvau ni cina e kubou wale ga? E vukei ira vakacava o Jisu?
-

DIGITAKI NA TINIKARUA NA YAPOSITOLO I JISU

MARIKA 3:13-19 LUKE 6:12-16

Sa oti qo e dua veimama na yabaki mai na gauna a tukuna kina o Joni na Dauveipapitaisotaki ni o Jisu na Lami ni Kalou. Eratou yalomalumu esu me ratou tisaipeli i Jisu ni tekivu nona cakacaka vakaitalatala, me vakataki Adriu, Saimoni Pita, Joni, rairai o Jemesa tale ga (na taci Joni), o Filipi, kei Pacolomiu (e kilai tale ga me o Nacanieli). E levu tale era muri Karisito ni toso na gauna.—Joni 1:45-47.

Sa vakarau digitaki ratou na nona yapositolo o Jisu. Eratou na nona itokani voleka, ratou na vakarautaki tale ga ena so na itavi bibi. Ia ni bera

ni digitaki ratou, a lako o Jisu ina dua na ulunivanua rairai volekata na Wasa o Kalili volekati Kapenaumi. E masu voli e kea ena bogi taucoko, de dua me kerea na vuku kei na veivakalougata-taki ni Kalou. E kacivi ira na nona tisaipeli ena siga tarava qai digitaka e le 12 me ratou yapositolo.

E digitaki ratou na le ono sa cavuti oti mai o Jisu, a digitaki Maciu tale ga na daukumuni ivakacavacava. Eratou digitaki e lima tale, o Jutasa (e

kilai tale ga me o Cateo kei na “luvei Jemesa”), Saimoni na Gugumatua, Tomasi, Jemesa na luvei Alifio, kei Jutasa Isikarioti.—Maciu 10:2-4; Luke 6:16.

Ni ratou dau tomani Jisu na le 12 qo, sa kilai ratou vinaka sara o koya. Eso ratou wekana, o rau na veitacini o Jemesa kei Joni ratou rairai veitatacini. Ke dina nodra nanuma esu me rau veitacini o Alifio kei Josefa na tamai Jisu vakacabecabe, erau na veitatacini tale ga o Jisu kei na yapositolo o Jemesa na luvei Alifio.

E rawarawa nona nanuma o Jisu na yacadratou nona yapositolo. Vakacava o nanuma na yacadratou? Qo e dua na sala mo nanuma kina na yacadratou na le walu na yapositolo: E rua na Saimoni, rua na Jemesa, rua na Jutasa, o Saimoni (Pita) e taci Adriu, o Jemesa (luvei Sepeti) e taci Joni. O ratou na le va tale e wili kina e dua na daukumuni ivakacavacava (Maciu), e dua a vakatitiqa e muri (Tomasi), dua e kacivi mai na ruku ni vunika (Nacanieli), kei na itokani i Nacanieli (Filipi).

Eratou le tinikadua na yapositolo mai Kalili, na vanua i Jisu. O Nacanieli mai Kena, o Filipi, Pita kei Adriu eratou kai Peceseita. Erau qai toki e muri i Kapenaumi o Pita kei Adriu, e rairai vakaitikotiko kina o Maciu. Erau vakaitikotiko tale ga e Kapenaumi se dua na vanua voleka o Jemesa kei Joni rau qai vakabisinisi ni qoli. Kena irairai ni yapositolo duadua mai Jutia o Jutasa Isikarioti, a qai veretaki Jisu e muri.

-
- ◇ Na vakatulewa bibi cava e cakava o Jisu ni oti nona masu voli ena bogi taucoko?
  - ◇ O cei eratou yapositolo i Jisu? O rawa ni nanuma vakacava na yacadratou?

NA IVUNAU ROGO ENA ULUNIVANUA

MACIU 5:1-7:29 LUKE 6:17-49

E wawale o Jisu ni a masu tu ena bogi taucoko ni bera ni digitaki ratou na le 12 nona tisaipeli me ratou yapositolo. Ia ena siga tarava e vukei ira tale na lewenivanua ena dua na ulunivanua e Kalili, rairai volekati Kapenaumi e dau tiko kina vakalevu.

Era gole vakayawa mai e dua na ilala levu mera raici Jisu. Eso era gole mai na ceva e Jerusalemi kei Jutia. Eso tale era lako mai na koro ena baravi e Taia kei Saitoni ena vuaira. Era via “mai rogoci koya, mera vakabulai tale ga mai na kedra mate.” E mani ‘vakabulai ira kece’ o Jisu. Vakasamataka mada ya, era vakabulai **kece** na tauvimate. E vakabulai ira tale ga “na curumi yalo velavela” o Jisu, era vakararawataki tu ena vukudra na agilosu ca i Setani.—Luke 6:17-19.

E vaqara o Jisu e dua na vanua tautauvata ena yasa ni ulunivanua ra qai soqoni yani vua na ilala levu. Era rairai toka voleka e yasana nona tisaipeli, vakabibi o ratou na le 12 na yapositolo. Dua na ka nodra via vakarorogo vua na qasenivuli e rawa ni vakayacora na ka veivakurabuitaki. E yaga sara ga vei ira na rogoci Jisu tiko ena siga ya na nona ivunau. Me tekivu mai na gauna ya, levu tale era vakila na kena yaga. Ena yaga tale ga vei keda, ni vakamacalataki vakarawarawa, vakamatata tale ga na veika titobu vakayalo. E dau vakayagataka o Jisu na ituvaki e sotavi e veisiga kei na veika era kila vinaka na lewenivanua. Qori e vakarawarawataka nodra kila nona ivakavuvuli o ira era via cakava na loma ni Kalou me vinaka kina nodra bula. Cava eso na ka e talei kina na ivunau i Jisu?

O CEI ERA MARAU DINA?

Eda via marau kece. Qori na vuna e vakamacalataka kina e liu o Jisu se o cei era marau dina. E vakavure vakasama sara qori vei ira na vakarorogo. Ia era rairai kurabuitaka eso na ka.

E tukuna o Jisu: “Era marau o ira na kauaitaka nodra bula vakayalo, nira na wili mera lewe ni Matanitu vakalomalagi. Era marau na rarawa, nira na vakacegui. . . . Era marau o ira era via kania era via gunuva na ivalavala dodonu, nira na vakamamautaki. . . . Era marau o ira era vakacacani ena vuku ni ka e dodonu, nira na wili mera lewe ni Matanitu vakalomalagi. Moni marau ni oni vakasewasewani, vakacacani, . . . ena vukuqu. Ni marau, io moni marau vakalevu.”—Maciu 5:3-12.

Na “marau” cava e vakaibalebaleta o Jisu? E sega ni tukuna tiko nona mamarau e dua ena gauna ni veivakalasai. E titobu sara na marau dina, e okati kina na lomavakacegu dina, rawaka, qai vakainaki na bula.

E kaya o Jisu nira marau dina o ira na kauaitaka nodra bula vakayalo, era rarawataka nodra bula ivalavala ca, era sa kila na Kalou ra qai qaravi koya. Era marau nira cati se vakacacani ena vuku ni nodra cakava na loma ni Kalou, nira kila era vakamarautaka na Kalou ra qai vakalougatataki mera bula tawamudu.

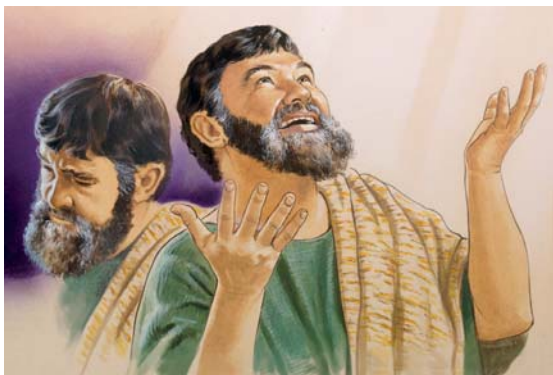
Era nanuma e levu ni na marau e dua ke qara na iyau kei na lasa. Ia e sega ni duavata kina o Jisu. E rairai vakavure vakasama vei ira e levu na vakarorogo nona veidutaitaka eso na ka, e kaya: “Oni kalouca na vutuniyau ni oni sa taura

-
- ◇ Na ivunau cava i Jisu e guiguilecavi dredre? O cei soti era rogoca?
  - ◇ Na cava e talei kina na ivunau i Jisu?
  - ◇ O cei era marau dina? Na vuna?

kece sara tiko ga na kemuni isau. Oni kalouca na mamau tiko ena gauna qo, ni oni na viakana. Oni kalouca na dredre tiko ena gauna qo ni oni na tagi, oni na osi. Oni kalouca nira vakacaucautaki kemuni na tamata kece, ni qori na ka vata ga era cakava na tukadra vei ira na parofita lasu.”—Luke 6:24-26.

Na cava era kalouca kina na vutuniyau, o ira era dredre, kei ira era vakacaucautaki? Baleta ke sa vakaliuca e dua na veika qori, e rawa ni vakawalena nona qarava na Kalou, ena sega ni va-

kila na marau dina. E sega ni tukuna o Jisu me dravudravua ga e dua se viakana me qai marau. Ia e via vakaraitaka tiko ni dau ciqoma na ivakavuvuli i Jisu o koya e sega soti ni rawaka vakayago, qai vakila kina na marau dina.

E kaya sara vei ira na nona tisaipeli o Jisu: “O kemuni na masima kei vuravura.” (Maciu 5:13) Era sega ni masima dina. Ia na masima e rawa ni taqomaka vakadede e dua na ka. Dua na iwase levu ni masima e maroroi tu volekata na icabocabonisoro ena valenisoro ni Kalou, e dau vakamasimataki kina na isoro. E vakatakarakarataka tale ga na veitaqomaki mai na ca. (Vunau ni Soro 2:13; Isikeli 43:23, 24) O ira na tisaipeli i Jisu era “masima kei vuravura,” ni veitaqomaki nodra ivakavuvuli mai na ivalavala torosobu kei na veika e veivakaleqai vakayalo. Nodra itukutuku e rawa ni vakabulai ira era rogoca.

E tukuna tale ga o Jisu vei ira na tisaipeli:

“Oni rarama kei vuravura.” E sega ni dau waqa na cina qai biu ena ruku ni basikete, ena biu ga ena kena itutu me rawa ni veivakararamataki. E veiuqeti kina o Jisu: “Me serau tale ga na nomuni rarama e matadra na tamata, mera raica na nomuni cakacaka vinaka, mera vakalagilagia kina na Tamamuni mai lomalagi.”—Maciu 5:14-16.

IVAKATAGEDEGEDE CECERE ME MURI

Era kaya na iliuliu ni lotu vakaJiu ni beca o Jisu na Lawa ni Kalou ra qai bosea mera vakamatei koya. E mani tukuna vakadodonu vei ira o Jisu: “Ni kua ni nanuma niu mai bokoca na Lawa kei na ka era vola na Parofita. Au mai vakayacora ga.”—Maciu 5:17.

E doka vakalevu o Jisu na Lawa ni Kalou qai

uqeti ira eso tale mera vakatotomuri koya. E kaya mada ga: “Ke dua gona e beca e dua vei ira na ivunau lailai qo, qai vakavulici ira eso mera beca tale ga, ena vakatokai me lailai ena vuku ni Matanitu vakalomalagi.” Kena ibalebale o koya e cakava qori ena sega ni rawata na Matanitu ni Kalou. E tomana: “Ia ke dua e muria qai vakavulici ira tale eso, ena vakatokai me levu ena vuku ni Matanitu vakalomalagi.”—Maciu 5:19.

E vakacala o Jisu na ivakarau ni rai ena beca kina e dua na Lawa ni Kalou. Ni vakaraitaka oti ni kaya na Lawa “Mo kua ni laba,” sa qai tomana o Jisu: “O koya e cudruva tiko ga na tacina ena kau ina mataveilewai.” (Maciu 5:21, 22) Me kua ni raici vakamamada noda cudruva tiko ga e dua, e rawa ni tini ena laba. E vakamacalataka sara o Jisu na ka meda cakava meda veiyaloni kina: “O koya gona, ke o kauta na nomu isoro ina icabocabonisoro o qai nanuma ni beitaki iko na tacimu ena dua na ka, biuta tu na nomu isoro ena mata ni icabocabonisoro, lako drau lai veivakameautaki mada kei tacimu, oti qai lesu mo vakacabora nomu isoro.”—Maciu 5:23, 24.

E vakatabui tale ga ena Lawa na veibutakoci. E kaya o Jisu: “Oni rogoca ni a tukuni, ‘Mo kua ni veibutakoci.’ Ia au kaya vei kemuni ni o koya e vakaraica tiko ga na yalewa ena nona garosa, e sa veibutakoci oti kei na yalewa ya e lomana.” (Maciu 5:27, 28) E sega ni tukuna o Jisu na nona vakasamataka ga vakalekaleka na ka ca e dua, ia e vakabibitaka tiko na rerevaki ni nona “vakaraica tiko ga.” Na nona vakararai tiko ga e dua ena vakavuna na gagano. Ni basika e dua na ituvaki, e rawa ni tini sara ena veibutakoci. Me kua ni yaco qori, ena rairai mosimosi toka na sasaga me cakava e dua. E tukuna o Jisu: “Ke vakacalai iko tiko na matamu imatau, leuta, kolotaka laivi.

. . . Ke vakacalai iko tale ga na ligamu imatau, muduka, kolotaka laivi.”—Maciu 5:29, 30.

Nira kila eso ni rawa ni vakaleqai ira e dua na mate levu e tauva na ligadra se yavadra, era vakadonuya me sele laivi me rawa nira bula. E veiganiti kina nona kaya o Jisu ni bibi sara me ‘kolotaki laivi’ **na ka kece**

e rawa ni vakavuna na vakanananu ca se vakayacori sara kina na ivalavala dukadukali, ke mani tikiniyago talei mada ga me vaka na mata se liga. E tomana o Jisu: “E vinaka cake me yali e dua na tikiniyagomu, mai na kena kolotaki na yagomu taucoko i Qiena” (ibenubenu e waqa tu ga kina na buka ena taudaku kei Jerusalem), qai vakatarakarataka na rusa tawamudu.

E veivakasalataki tale ga o Jisu ena ka meda cakava nida vakararawataki se vakacudruvi. E kaya: “Kua ni vorata na daucaka ca, ke dua e sabaka na balumu imatau, solia tale ga vua na balumu adua.” (Maciu 5:39) Kena ibalebale beca qori me sa kua ni taqomaki koya e dua se nona vuvale ke sotavi na leqa? Sega. A

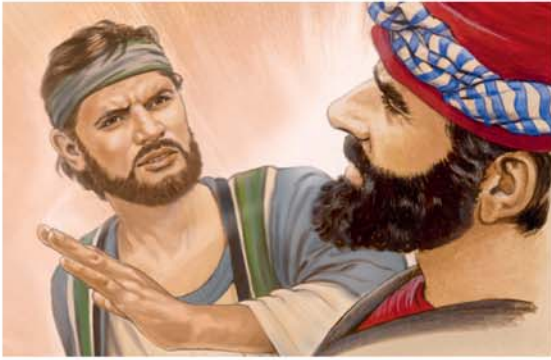

◇ O cei era kalouca? Na vuna?

◇ Cava e tukuni kina vei ratou na tisaipeli i Jisu me ratou “masima kei vuravura,” qai “rarama kei vuravura”?

◇ Vakacava e doka o Jisu na Lawa ni Kalou? Vakamacalataka.

◇ E vukei keda vakacava o Jisu ena ka meda cavuraka laivi ni rawa ni vakavuna na laba kei na veibutakoci? 87

vakaibalebaletaka tiko o Jisu na isaba e sega ni kena inaki me mavoa vakaca se mate kina e dua, ia e beci ga kina. E vakabibitaka kina meda kua ni sauma na nona via vaqara vala se veiba e dua ni sabaki keda se tauca eso na vosa veibeci.

Qori e salavata kei na lawa ni Kalou meda veilomani. E mani vakasalataki ira na vakarorogo o Jisu: “Lomani ira tiko ga na kemudou meca, masulaki ira tale ga era vakacacani kemudou.” E cavuta sara na vuna bibi me vakayacori kina qori: “Me kilai kina ni dou luvei Tamamudou e tiko mai lomalagi, ni dau vakacabea na matanisiga vei ira na daucaka ca kei na daucaka vinaka.”—Maciu 5: 44, 45.

Sa qai umana vata o Jisu na iwase ni nona ivunau qo ni kaya: “Mo dou uasivi, ni uasivi na Tamamudou vakalomalagi.” (Maciu 5:48) E sega ni kaya tiko e keru o Jisu me vinaka vakaoti na ka eda cakava. Ia nida vakatotomuria na Kalou, e rawa nida lomani ira tale ga na keda meca. Se dua tale na kena itukutukuni: “Moni dau loloma tiko ga, ni dau loloma na Tamamuni.”—Luke 6:36.

MASU, NUITAKA NA KALOU

Ni tomama o Jisu nona ivunau, e uqeti ira na vakarorogo: “Qarauna mo dou kua ni dau yalododonu e matadra na tamata mera raici kemu-

dou kina.” E sega ni taleitaka o Jisu na sokalou vakarairai, e kaya kina: “Ni dou soli iloloma, kua ni uvudavui me vaka era cakava ena valenilotu kei na tolonisala na dauveivakaisini.” (Maciu 6:1, 2) E vinaka me kua ni kilai levu noda soli iloloma.

E tomama o Jisu: “Ni dou masu, kua ni vakatotomuri ira na dauveivakaisini nira vinakata mera laurai levu nira masu tu ena valenilotu kei na veibasoga ni sala lelevu.” E kaya tale: “Ni o masu, curu ina nomu rumu, sogota na katuba, qai masu vua na Tamamu mai lomalagi.” (Maciu 6:5, 6) E sega ni tukuna o Jisu ni cala na masu e matanalevu, a cakava mada ga qori ena so na gauna. E vakacala ga na masu e kena inaki mera vakadrukai kina na rogo-ca qai dokai kina o koya e masu.

E vakasalataki ira na ilala levu: “Ni o masu, kua ni cavuta tiko ga e dua na qaqanimasu me vaka era cakava na lewe ni veimatanitu.” (Maciu 6:7) E sega ni tukuna e keru o Jisu ni cala me masulaki tiko ga e dua na ka. E vakacala ga na qaqanimasu e wiligusutaki qai cavuti “tiko ga.” Sa qai vakavulica o Jisu na masu e kerei kina e vitu na ka. Na imatai ni tolu e vakavotui kina na dodonu ni nona veiliutaki na Kalou kei na nona inaki—me vakarokorokotaki na yacana, me yaco mai nona Matanitu, me caka na lomana. Qori na veika eda masulaka e liu, oti da qai kerea na veika me baleti keda, na keda kakana, vosoti ni noda ivalavala ca, kei na noda kerea meda kua ni rawai ena veitemaki qai vakabulai mai vua na vunica.

- ◇ Na cava e vakaibalebaletaka o Jisu ni tukuna me soli na balu adua?
- ◇ E rawa vakacava nida uasivi me vaka na Kalou?
- ◇ Na cava e tukuna o Jisu me baleta na masu?

Meda raica vakacava na iyau? E uqeti ira na ilala levu o Jisu: “Kua ni kumuna e vuravura na nomu iyau, ni rawa ni vakacacana na sarasara kei na veveka, e rawa tale ga nira butakoca na dau-butako.” Qori sara ga na rai donu me tiko vei keda! E rawa ni yali na iyau, qai tawayaga vua na Kalou na noda taukena na veika qori. E veigani-ti kina na ka e tukuna tarava o Jisu: “Kumuna na nomu iyau mai lomalagi.” E da rawa ni cakava qori nida vakaliuca na noda sokalou. E sega ni dua e rawa ni kaliraka tani noda veiwekani vinaka kei na Kalou se na kena icovi, na bula tawamudu. E dina na vosa i Jisu: “Na vanua e tiko kina na nomu iyau, ena tiko tale ga kina na yalomu.”—Maciu 6:19-21.

E vakabibitaka tale qori o Jisu ena dua na vosa vakatautauvata: “E cina ni yago na mata. Ke vinaka na matamu, ena ramase na yagomu taucoko. Ia ke kocokoco na matamu, ena butobuto na yagomu taucoko.” (Maciu 6:22, 23) Ni vinaka na matada, e vaka na cina e vakararamataka na yagoda. Me rawa qori, e bibi me vakatabakidua ga na matada ena dua na ka, de qai

VEIVAKAVULICI NI TALEVI NA TIKINA BIBI E dau taleva ena so na gauna o Jisu na tikina bibi e vakavulica. Kena ivakaraitaki, e vakavulica ena nona ivunau ena Ulunivanua na ivakarau ni masu mera muria na vakarorogo, e vukei ira tale ga me donu nodra rai me baleta na iyau.—Maciu 6:9-13, 25-34.

A cavuta tale na ivakavuvuli qori o Jisu ni oti e dua veimama na yabaki. (Luke 11:1-4; 12:22-31) A cakava ya me yaga vei ira era sega ni tiko ena gauna e veivakavulici kina, mera nanuma dei tale ga na tisaipeli na tikina bibi era vulica.

cala noda rai me baleta na bula. Ena ‘butobuto na yagoda taucoko’ se na rairai taleitaka na veika butobuto ke da vakaliuca na iyau, sega ni noda qarava na Kalou.

E qai vakamacalataka o Jisu e dua na ivakaraitaki momona: “E sega ni dua e rawa ni qarava e rua na turaga, ni na cata e dua qai lomana e dua, ena doka e dua qai beca e dua. Dou sega ni rawa ni qarava na Kalou kei na iYau.”—Maciu 6:24.

De dua era na leqataka eso era vakarorogo tiko vei Jisu na veika vakayago mera bula kina. E mani vakadeitaka vei ira ni sega ni gadrevi mera lomaocaoca ke ra vakaliuca na nodra qarava na Kalou. “Raici ira mada vakavinaka na manumanuvuka ni lomalagi, era sega ni teitei, tatamusuki, se kumuna na kedra ena lololo, ia e vakani ira na Tamamudou vakalomalagi.”—Maciu 6:26.

Vakacava na lili ni veikau? E kaya o Jisu ni “iukuuku kece i Solomoni e sega ni bau yacova na kedra totoka.” Qori e vakaraitaka ke sa “vakasuluma na Kalou na co ni veikau era tu nikua qai kolotaki ina lovo nimataka, me qai sega vakacava ni vakasulumi kemudou?” (Maciu 6:29, 30) E veiganiti kina na ivakasala i Jisu: “Meda kua gona ni lomaocaoca meda kaya, ‘Na cava meda kania?’ se, ‘Cava meda gunuva?’ se, ‘Cava meda tokara?’ . . . E kila tu na Tamamudou vakalomalagi ni bibi vei kemudou. Dou vakaliuca tiko ga na Matanitu ni Kalou kei na nona yalododonu, ena qai vakaiuritaki vei kemudou na ka kece qo.”—Maciu 6: 31-33.

SALA INA BULA

Eso na ituvaki e vakadredretaka nodratou cakava na veika e vakamarautaka na Kalou na yapositolo kei na levu tale era yalomalumulumu ena gauna ya. Kena ivakaraitaki, e levu na Farisi era dau vakalewai ira vakaca eso tale. E mani vakasalataki ira na vakarorogo o Jisu: “Dou kua ni dau vakalelewa de dou lewai, na lewa dou tauca dou na lewai kina.”—Maciu 7:1, 2.

E rerevaki me vakatotomuri nodra dau vakalelewa na Farisi me vaka e vakamacalataka o Jisu ena dua na ivakatautauvata: “O koya e mataboko ena sega ni tubera rawa e dua tale na mataboko, se vakacava? Erau na lutu ruarua ina qara, se vakaevei?” Na rai cava e uqeti ira kina na vakarorogo o Jisu? Mera kua ni vakalewai ira eso tale ni cala bibi ya. E taroga sara o Jisu: “Rawa vakacava mo lai tukuna vei tacimu, ‘Taciqu, meu kauta laivi mada na co lailai e toka e matamu,’ o sega mada ga ni raica na tolonikau levu e matamu? Dauveivakaisini! Kauta tani mada eliu na tolonikau levu mai matamu, o na qai raica vinaka na co lailai mo na kauta laivi mai na mata i tacimu.” —Luke 6:39-42.

E rawa ni duatani nodra rai na tisaipeli me baleti ira eso tale ena so na ituvaki. E veivakasalataki o Jisu: “Dou kua ni solia na ka tabu vei ira na koli,

se kolotaka na nomudou mataniciva e matadra na vuaka.” (Maciu 7:6) E talei me vaka na mataniciva na ka dina ena Vosa ni Kalou. Ke vaka na manumanu nodra ivakarau eso ra qai sega ni taleitaka na ka dina, mera kua ni vakalusi gauna e keru na tisaipeli ra lai vaqarai ira ga era na via rogoca.

Ni lesuva o Jisu na masu sa vakamacalataka oti, e vakabibitaka na masu vagumatua: “Kere-

kere tiko ga, ena qai soli vei kemudou.” Me vakaraitaka ni dau tu vakarau na Kalou me rogoca na masu, e taroga o Jisu: “O cei mada vei kemudou e kere madrai vua o luvena qai solia vua na vatu? . . . O koya gona, ke sa rawa vei kemudou na tamata ivalavala ca mo dou solia na ka vinaka vei ira na luvemudou, sa na qai wacava sara na Tamamudou mai lomalagi ni na solia na ka vinaka vei ira era kerea vua!”—Maciu 7:7-11.

E tukuna tarava o Jisu e dua na ivakarau me muri: “Na ka kece dou vinakata mera cakava vei kemudou na tamata, dou cakava tale ga vei ira.” E dodonu meda raica vakabibi na ivakasala vinaka qori, meda muria tale ga nida veimaliwai kei ira eso tale. Ena rairai sega ni rawarawa qori me vaka

e laurai ena ivakasala i Jisu: “Dou curu ina matamata qiqo, ni rabalevu na matamata qai galala na sala e basika ina rusa, e le levu tale ga era muria tiko, ia e qiqo na matamata qai rabalailai na sala e basika ina bula, e le lailai tale ga era kunea.”—Maciu 7:12-14.

Era na saga e levu mera vakacalai ira na tisaipeli mera kua kina ni muria na sala ni bula. E mani vei-vakasalataki o Jisu: “Dou qarauni kemudou vei ira na parofita lasu era vaka-isulu voli me vaka na sipi, ia e loma era olifa daukata.”

(Maciu 7:15) E kaya o Jisu ni na kilai na kau vinaka kei na kau ca ena vuana. Eda na kilai ira tale ga na parofita lasu ena nodra ivakavuvuli kei na itovo. Sa qai vakamacalataka o Jisu ni sega ni vakaraitaka ga e dua ena nona **vosa** ni nona tisaipeli, me laurai tale ga qori ena nona **itovo**. Era kaya eso ni nodra Turaga o Jisu, ia vakacava ke ra sega ni vakayacora na loma ni Kalou? E tukuna o Jisu: “Au na qai tukuna vei ira: ‘Au sega sara ga ni kilai kemuni! Ni lako tani, o kemuni na daucaaka ca!’” —Maciu 7:23.

E tinia nona ivunau o Jisu ni kaya: “Ia o koya e rogoca na noqu vosa qo qai cakava ena vaka na tamata vuku e tara nona vale ena delanivatu. Ni bisa na uca, coka na dobui, laba na cagi, qai rubica na vale ya, ia e sega ni bale, ni tauyavutaki ena delanivatu.” (Maciu 7:24, 25) Cava e sega ni bale kina na vale? Baleta na turaga ya “e keli-keli vakatitobu me yacova sara na delanivatu qai biuta kina na kena yavu.” (Luke 6:48) Segga ni rauta gona me rogoci ga na vosa i Jisu, meda saga meda “cakava” sara.

Vakacava o koya e ‘rogoca na vosa qai sega ni cakava’? E “vaka na tamata lialia e tara nona vale ena delaninuku.” (Maciu 7:26) Ni bisa na uca, coka na dobui, laba na cagi, ena kasura vakadua na vale qori.

Era kurabuitaka na ilala levu na veivakavulici i Jisu ena ivunau ena Ulunivanua. E veivakavulici me vaka e tu vua na lewa, e sega ni vakataki ira na iliuliu ni lotu. Levu era rogoci koya era rairai mai nona tisaipeli tale ga.

-
- ◇ Na cava e uasivi kina na iyau vakayalo? Ena rawati vakacava?
  - ◇ Na cava mera kua ni lomaocaoca kina na imuri i Jisu?
  - ◇ Na cava e kaya o Jisu me baleta na vakalelewa? Na ituvaki cava e rawa ni duatani kina noda rai me baleti ira eso tale?
  - ◇ Na cava tale e tukuna o Jisu me baleta na masu? Na ivakarau cava e vakavulica meda muria nida veimaliwai kei ira eso tale?
  - ◇ E vakaraitaka vakacava o Jisu ni sega ni rawarawa meda nona tisaipeli? Cava ena yaco ke da vakacalai?

KAUKAUA NA VAKABAUTA I TURAGANIVALU

MACIU 8:5-13 LUKE 7:1-10

E gole o Jisu ina korolevu o Kapenaumi ni oti nona iVunau ena Ulunivanua. Era lai raici koya sara e keri eso nodra qase na Jiu. A talai ira yani e dua na turaga e sega ni Jiu, e turaganivalu ni Roma.

E tiko e dua nona dauveiqaravi na turaganivalu qori e dau lomana vakalevu. E tauvimate bibi, sa voleka sara ni mate. E sega ni Jiu na turaganivalu, ia e kere veivuke vei Jisu. Era tukuna vei Jisu na Jiu ni ‘davo tiko mai vale na dauveiqaravi e paralasi, dua na ka nona rarawa voli,’ de dua ena vuku ni mosi. (Maciu 8:6) Era nanuma nodra qase na Jiu ni dodonu me vukei turaganivalu o Jisu nira kaya: “E yaga moni cakava vua na ka keimami kerea qo, ni dau yaga vakalevu ina neimami matanitu, e tara tale ga na neimami valenilotu.”—Luke 7:4, 5.

E gole sara o Jisu kei ira na qase ina nona vale na turaganivalu. Ni bera ni yaco i vale sa talai ira yani eso nona itokani na turaganivalu mera kaya vei Jisu: “Turaga, moni kua ga ni lako mai, e sega ni veiganiti moni curu ina noqu vale. Oya na vuna au sega ni lako yani kina vei kemuni.” (Luke 7:6, 7) Sa bau ivakaraitaki vinaka dina ni yalomalumalumu, ni nona ivakarau na turaga qori me dau veivakaroti. E sega ni vakataki ira na kai Roma era dau vakalolomataki ira nodra dauveiqaravi.—Maciu 8:9.

E kila vinaka tu na turaganivalu nira sega ni dau veimaliwai na Jiu kei ira na sega ni Jiu. (Cakacaka 10:28) Qori na vuna e rairai talai ira kina nona itokani mera kaya vei Jisu: “Ke oni vosa ga, ena qai bula na noqu dauveiqaravi.”—Luke 7:7.

E kurabuitaka qori o Jisu qai kaya: “Au tukuna vei

kemuni, au sega mada ga ni raica e Isireli e dua me va qo na levu ni nona vakabauta.” (Luke 7:9) Nira lesu i vale nona itokani na turaganivalu, sa bula vinaka tale na dauveiqaravi a tauvimate bibi tu.

Na veivakabulai e cakava ya o Jisu e vakadeitaka kina nira na vakalougatataki na sega ni Jiu ke ra vakabauta, e kaya: “Le levu mai na tokalau kei na ra era na dabe vata kei Eparama kei Aisake kei Jekope ena Matanitu vakalomalagi.” Vakacava o ira na Jiu era sega ni vakabauta? E tukuna o Jisu nira “na biu ena butobuto e tuba. Era na tagi ra qai kati-bati e kea ena levu ni nodra rarawa.”—Maciu 8: 11, 12.

Kena ibalebale era na sega ni vakadonui na Jiu

vakayago era sega ni ciqoma na veisureti a soli vei ira e liu, oya mera veiliutaki vata kei Karisito ena Matanitu ni Kalou. Sa na vagolei na veisureti vei ira na sega ni Jiu mera dabe vata kei Jisu, se ra lewe ni “Matanitu vakalomalagi.”

- ◇ Na cava era kerei Jisu kina na Jiu me vukea na turaganivalu e sega ni Jiu?
- ◇ Na cava e sega ni vakadonuya kina na turaganivalu me curu ina nona vale o Jisu?
- ◇ Na veisureti cava e kaya o Jisu ni sa na vagolei vei ira na sega ni Jiu?

VAKABULA O JISU NA LUVE NI YADA

LUKE 7:11-17

A gole i Neini o Jisu ni vakabula oti ga na nona dauveiqaravi na turaganivalu. Na korolevu qori e tiko ena cevaira kei Kapenaumi qai 32 na kilomita na kedrau veiyawaki na vanua e rua. Era tomani koya na nona tisaipeli kei na dua na ilala levu. Sa karobo toka na vanua nira yaco yani ena ibili kei Neini. Era sotava e keru e levu na Jiu era gole tiko ena dua na veibulu. Sa colati tiko mai nakoro na yagona e dua na cauravou me lai bulu.

E rarawa vakalevu duadua o tinai cauravou. Sa yada tu mada, qo sa mate tale na luvena duabau ga. Se bau vinaka na gauna e mate kina o watina, ni se bula o luvena tagane. Macala ga ni rau na veivolekati dina, ni sa na vakatautaka vei luvena nona bula mai muri. Ni sa mate qo o luvena, o cei ena qai tiko kei koya se veitokoni?

E tarai Jisu sara ga na levu ni rarawa nei yalewa kei na vakaloloma ni kena ituvaki. E vosa vakayalololoma vua o Jisu qai vakayaloqaqataki

koya ni kaya: “Kua ni tagi.” Oti e toro volekata yani qai tara na tavata e davo toka kina na yago i cauravou. (Luke 7:13, 14) Era tu vakadua sara ga na colata tiko na mate nira kurabuitaka na ka e tukuna qai cakava o Jisu. Era na rairai veinanuyaka e levu ‘na ibalebale ni vosa i Jisu kei na ka ena cakava.’

E levu era tomani Jisu tiko ena ilakolako qo era sa raica oti nona vakabulai ira vakacakamana na tauvimate. Ia era se sega ni raica me vakabula e dua sa mate. Sa yaco oti na veivakaturi ena gauna makawa sara, vakacava ena rawa ni cakava tale ga qori o Jisu? (1 Tui 17:17-23; 2 Tui 4:32-37) E vakarota o Jisu: “Cauravou, au tukuna vei iko, duri!” (Luke 7:14) E duri sara na cauravou qai vosa. E kurabui o tinana, ia e marau vakalevu ni sa bula tale o luvena. Sa na sega ni tiko duadua.

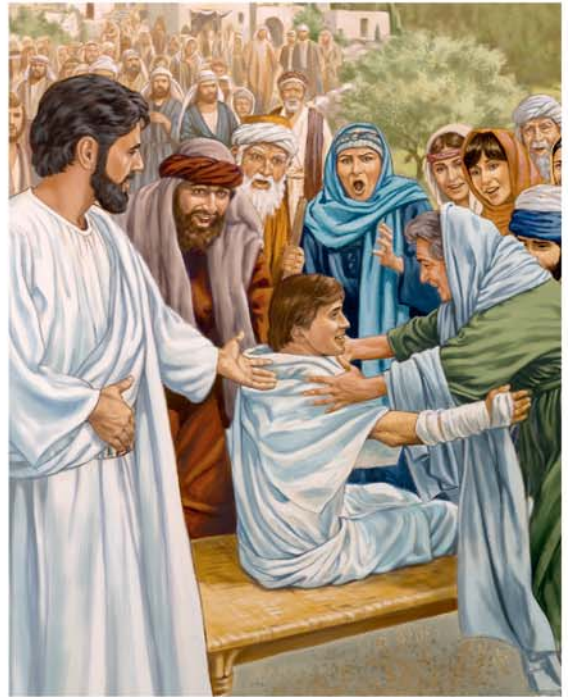
Nira raica na lewenivanua ni sa bula tale na cauravou, era vakacaucautaki Jiova na Vunibula

nira kaya: “Sa basika ena keda maliwa e dua na parofita levu.” Era tukuna eso tale era kila na inaki ni nona cakava o Jisu na ka veivakurabui-taki ya: “Sa yalololoma na Kalou vei ira nona tamata.” (Luke 7:16) E tete totolo na itukutuku vakatubuqoroqoro ya ina veivanua voleka, rai-rai yaco sara ina koro i Jisu o Nasareci rauta ni 10 na kilomita kena yawa. Era bau rogoca mada ga na tiko mai Jutia ena ceva.

E se tiko ga e valeniveivesu o Joni na Dauveipapitaisotaki, dua na ka nona via kila na veika e vakayacora o Jisu. Era sa qai talanoataka na tisaipeli i Joni na cakamana i Jisu. Na cava e cakava o Joni?

- ◇ Na cava e yaco ni volekati Neini o Jisu?
- ◇ E tarai Jisu vakacava na veika e raica?
Na cava e vakayacora?
- ◇ Na cava nodra rai na lewenivanua ena ka e cakava o Jisu?

VIA KILA O JONI NA ITUKUTUKU KEI JISU

MACIU 11:2-15 LUKE 7:18-30

Sa yabaki dua nona tu e valeniveivesu o Joni na Dauveipapitaisotaki, qai rogoca mai kea na cacacaka veivakurabuitaki i Jisu. Eratou tukuna vei Joni nona tisaipeli ni vakabula na luve ni yada ni Neini o Jisu. Ni via rogoca sara ga vei Jisu o Joni eso tale na ivakamacala, e tala e rua nona tisaipeli me rau lai tarogi Jisu: “O kemuni o koya ena lako mai, se me keimami waraka e dua tale?”—Luke 7:19.

Ena rairai kurabuitaki na taro qori, ni vakasamataki na ka e yaco ena rauta na rua na yabaki yani e liu ni papitaiso o Jisu. A raica na turaga yalodina o Joni ni lako sobu vei Jisu na yalo tabu ni Kalou qai rogoca nona tukuna na Kalou ni vakadonui Jisu. Me kua ni nanumi ni sa malumu na vakabauta i Joni se ni vakatitiqa baleta a vakacautaki koya mada ga o Jisu. Cava ga e vaqaqa kina na veika me baleti Jisu?

De dua e vinakata ga o Joni me vakadeitaka o Jisu ni o koya na Mesaia. Ena vakayaloqaqataki Joni dina qori ena nona tu e valeniveivesu. Ia e rairai tiko e dua tale na vuna e taro kina o Joni. E kila vinaka tu ni a parofisaitaki ni na tui, ena ivakabula tale ga na Lumuti ni Kalou. Ia oti ga e vica na vula nona papitaiso o Jisu, sa bala e valeniveivesu o Joni. E via kila gona o Joni ke na lako tale mai e dua me isosomi kei Jisu, me qai vakaotia na veika e parofisaitaki ni na cakava na Mesaia.

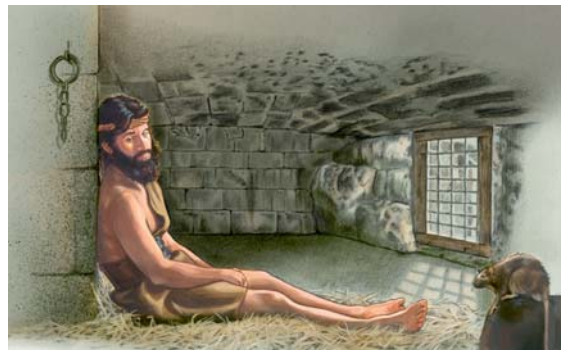
Sega ni tukuna ga o Jisu vei rau na tisaipeli i Joni, ‘Io, o yau o koya ena lako mai,’ e vakadinadinataka ga ni tokoni koya na Kalou ena nona vakabulai ira e levu mai na mate kece e tauvi ira. Sa qai tukuna vei rau na tisaipeli: “Drau lako drau lai tukuna vei Joni na ka drau rogoca kei na ka drau raica: Era sa rai na mataboko, era lako na lokiloki, era vakasavasavataki

na vukavuka, era rogo na didivara, era vakaturi na mate, sa tukuni tale ga vei ira na dravudravu- a na itukutuku vinaka.”—Maciu 11:4, 5.

Ni laurai tale ga na taro i Joni, de dua a namaki me cakava e levu tale na ka o Jisu qai sereki Joni mai valeniveivesu. Ia e tukuna vei Joni o Jisu me kauaitaka ga na cakamana sa vakayacora tiko.

Ni rau sa lesu na tisaipeli i Joni, e tukuna vei ira na ilala levu o Jisu ni sega wale ga ni parofita o Joni. E “italai” i Jiova a parofisaitaki ena Malakai 3:1, e vakatakarakarataki Ilaija tale ga na parofita me vaka e parofisaitaki ena Malakai 4:5, 6. E vakamacalataka o Jisu: “Au tukuna vakadodonu vei kemuni, vei ira kece na sucu mai, e sega ni dua e uasivi Joni na Dauveipapitaisotaki, ia o koya e lailai duadua ena Matanitu vakalomalagi e uasivi vua.”—Maciu 11:11.

E tukuna o Jisu ni uasivi Joni o koya e lailai duadua ena Matanitu vakalomalagi, kena ibalebale ena sega ni wili o Joni ena Matanitu vakalomalagi. A caramaka na sala i Jisu o Joni, ia e mate ni bera ni dolava o Karisito na sala me rawati kina na bula e lomalagi. (Iperiu 10:19, 20) E parofita yalodina ni Kalou o Joni, ena vakarurugi ga ena veiliutaki ni Matanitu ni Kalou e vuravura.

- ◇ Na cava e taroga kina o Joni, o Jisu ga o koya e tukuni ni na lako mai se me waraki e dua tale?
- ◇ Na parofisai cava e tukuna o Jisu ni vakayacori vei Joni?
- ◇ Na cava ena sega ni lai bula kina kei Jisu e lomalagi o Joni na Dauveipapitaisotaki?

KALOUCA NA ITABATAMATA QO

MACIU 11:16-30 LUKE 7:31-35

E dau dokai Joni na Dauveipapitaisotaki o Jisu, ia vakacava nodra rai e levu me baleti Joni? “Na itabatamata qo,” e tukuna o Jisu, “era vakataki ira na gone era tiko ena makete, era kacivi ira na nodra icaba, era kaya, ‘Keimami uvuca vei kemuni na bitunivakatagi, ia oni sega ni meke, keimami tagiyaso ia oni sega ni rarawa.’” —Maciu 11:16, 17.

Na cava e vakaibalebalebaka o Jisu? E vakamatatataka: “O Joni, e sega ni kana se gunu ia era kaya na tamata, ‘E tiko vua na timoni.’ Ia ni lako mai na Luve ni tamata e kana e gunu, era kaya, ‘Raica! E tamata daukana qai daugunu waini, era nona itokani na daukumuni ivakacavacava kei ira na ivalavala ca.’” (Maciu 11:18, 19) E Nasaraiti o Joni, e bula rawarawa ga qai sega ni gunu waini, ia era kaya na itabatamata ena gauna ya ni curumi yalo velavela. (Tiko Voli Mai na Lekutu 6:2, 3; Luke 1:15) Ni kana qai gunu vakarauta o Jisu me vakataki ira na vo ni lewenivanua, e beitaki ni cakava vakasivia. Sa levu ga nodra vakalelewa.

E vakatauvatana na itabatamata ya o Jisu vei ira na gone ena makete, era sega ni meke nira uvuca eso tale na gone na bitunivakatagi se rarawa nira tagiyaso eso tale. “Ia” e kaya o Jisu “ena kilai na vuku ena ka e cakava.” (Maciu 11:16, 19) Io, na ka erau “cakava” o Joni kei Jisu e vakadinadinataka ni lasu na ka erau beitaki kina.

Ni vakamacalataka oti o Jisu nodra sega ni vakarorogo na itabatamata, e vunauca sara na korolevu o Koresini, Peciseita kei Kapenaumi, na vanua a cakava kina na ka veivakurabuitaki. E kaya o Jisu ni rau rawa ni veivutuni na korolevu o Taia kei Saitoni mai Finaisi ke vakayacora kina

na cakacaka veivakurabuitaki. E cavuti Kapenaumi tale ga na vanua e dau tiko kina vakalevu. Levu e kea era sega ni vakarorogo, qai tukuna vei ira o Jisu: “Ena lailai na cudru e tau vei Sotoma ena Siga ni Lewa, ena levu e tau vei kemuni.” —Maciu 11:24.

E vakavinavinaka o Jisu vei Tamana, e vunia na ka dina vakayalo “vei ira na vuku kei na vuli vinaka,” e vakatakila ga vei ira na yalomalumalumu era vaka na gonelalai. (Maciu 11:25) E sureti ira qori o Jisu ni kaya: “Ni lako mai vei au o kemuni kece oni oca, oni bikai voli ena icolacola bibi, au na vakacegui kemuni. Ni mai cola na noqu ivua moni vuli vei au, niu yalomalumalumu, au yalomalua tale ga, oni na kunea kina na vakacegu. E veivakacegui na noqu ivua, e mamada tale ga na noqu icolacola.” —Maciu 11:28-30.

E veivakacegui vakacava o Jisu? E veivakacai qai veivakabobulataki na ivakarau vakavanua era lavaka na iliuliu ni lotu mera muria na lewenivanua. Kena ivakaraitaki, sa rui kaukau tale nodra lawa ni Siga ni Vakacecegu. Ia ni vakacegui ira o Jisu ena nona vakavulica na ka dina me baleta na Kalou, era galala kina mai na itovo vakavanua dukadukali. E vakacegui ira tale ga era yalolailai ena nodra veivakalolomataki na iliuliu vakapolitiki kei ira na lomabibitaka nodra ivalavala ca. Sa qai vakaraitaka vei ira o Jisu na sala e rawa ni vosoti kina nodra ivalavala ca ra qai veiyaloni kei na Kalou.

Era rawa ni yalataki ira vua na Kalou o ira kece na tu vakarau mera colata na ivua veivakacegui i Jisu, ra qai qarava na Tamada vakalomalagi e dauveinanumi qai dauyalololoma. E sega ni veivakacai qori, ni sega ni icolacola bibi na ivakaro ni Kalou.—1 Joni 5:3.

- ◇ Na cava era vaka kina na gonelalai na itabatamata ena gauna i Jisu?
- ◇ Na cava e vakavinavinakataki Tamana vakalomalagi kina o Jisu?
- ◇ Era vakaocai vakacava na lewenivanua? E vakacegui ira vakacava o Jisu?

BIBI NA VEIVOSOTI

LUKE 7:36-50

E duidui na nodra rai na lewenivanua ena ka e tukuna kei na ka e cakava o Jisu, ni vakatau ena ivakarau ni lomadra. E vakadinadinataki qori ena dua na vale e Kalili. A sureti Jisu ina dua na kanavata e dua na Farisi o Saimoni, ni via raici koya e cakava tiko na cakacaka veivakurabui-taki. Me vaka ga nona sureti ena so na gauna me kana vata kei ira na daukumuni ivakacavacava kei ira na ivalavala ca, e ciqoma o Jisu na veisureti i Saimoni ni kila e rawa ni vunau kina vei ira na gole yani.

Ia e sega ni vakayacori vei Jisu na ivakarau vakayaloloma e dau caka vei ira na vulagi. E kena ivakarau me vui na yavadra na vulagi ena wai batabata ni dau duka qai katakata nira taubaletaka na gaunisala kuvu e Palesitaina. Era dau reguci mera kidavaki kina. E ivakaraitaki tale ga ni yalololoma kei na veikauaitaki me lumu ena waiwai na drauniuludra. Ni sega ni caka kece qori vei Jisu, vakacava e marautaki nona tiko ena kanavata?

Nira dabe na vulagi mera kana, e curu lo yani e dua na yalewa a sega ni sureti. E kilai ni “yalewa ivalavala ca ena koro.” (Luke 7:37) Eda ivalavala ca kece, ia na yalewa qo e cakava tiko na ka vakasisila, de dua e saqamua. Rairai sa rogo-ca oti na veivakavulici i Jisu kei na nona sureti ‘ira kece era bikai ena icolacola bibi mera lako mai vua mera vakacegui.’ (Maciu 11:28, 29) E via raici Jisu sara ga ni tarai koya nona vosa kei na ka e cakava.

E tekiduru o yalewa, e tuturu na wainimatana ena yava i Jisu qai vakamamacataka ena drauniuluna. E reguca na yavana qai livia kina eso na waiwai boivinaka e kauta tiko yani. E sega ni taleitaka qori o Saimoni, e kaya e lomana: “Ke parofita dina o ka qo, ena kila se o cei e tarai

koya tiko, e yalewa vakacava tale ga, ni yalewa ivalavala ca.”—Luke 7:39.

Ni kila na nanuma i Saimoni, e qai kaya o Jisu: “Saimoni, au via tukuna vei iko e dua na ka.” E kaya o Saimoni: “Ni tukuna mai, Qasenivuli!” E tomana o Jisu: “Rau dinau tu vua e dua na turaga e le rua, e dua e dinautaka e 500 na dinari, e dua e 50. Ni rau sega ni sauma rawa na nodrau dinau, e vosoti rau ruarua. O cei vei rau qo ena lomani koya vakalevu?” De dua me rawa ga nona isaunitaro, a kaya o Saimoni: “Au vakabauta o koya e levu nona dinau.”—Luke 7:40-43.

E duavata kei na isaunitaro qori o Jisu. E mani raici yalewa o Jisu qai kaya vei Saimoni: “O sa raica na yalewa qo? Niu curu mai nomu vale, o sega ni vakarautaka na wai me vui kina na yavaqu. Ia na yalewa qo e vakasuasuataka na yavaqu ena wainimatana qai vakamamacataka ena drauniuluna. O sega ni bau reguci au, ia na yalewa qo e sega ni cegu nona reguca na yavaqu mai na gauna au curu mai kina. O sega ni livia e uluqu na waiwai, ia na yalewa qo e livia e yavaqu na waiwai boivinaka.” E raica o Jisu ni ka e cakava ya o yalewa e ivakaraitaki ni nona veivutunitaka dina nona ivalavala dukadukali. Sa qai tinia o Jisu ena nona kaya: “Sa vosoti e levu na nona ivalavala ca ena ka e cakava qo, ni loloma vakalevu. Ia e vosoti vakalailai o koya e loloma vakalailai.”—Luke 7:44-47.

E sega ni raica vakamamada o Jisu na ivalavala dukadukali. Ia e vakaraitaka nona veinanumi kei na nona kilai ira vinaka era ivalavala ca bibi, era veivutuni qai qara na veivakacegui i Karisito. E lomavakacegu dina o yalewa ena nona kaya o Jisu: “Sa vosoti na nomu ivalavala ca. . . . E vakabulai iko na nomu vakabauta, lako ena vakacegu.”—Luke 7:48, 50.

- ◇ Na cava e sega ni caka vei Jisu ni yaco yani ena vale i Saimoni?
- ◇ Na cava e via raici Jisu kina e dua na yalewa?
- ◇ Na vosa vakatautauvata cava e vakayagataka o Jisu? E vakamacalataka vakacava na kena ibalebale?

CAKAMANA ENA KAUKAUA I CEI?

MACIU 12:22-32   MARIKA 3:19-30   LUKE 8:1-3

Sa tekivu tale e dua na ilakolako vakavunau i Jisu e Kalili ni vakavulica oti ga na veivosoti ena vale i Saimoni na Farisi. Go na ikarua ni yabaki ni nona cakacaka vakaitalatala, eratou tomani koya na le 12 na yapositolo, kei na so na yalewa era “vakabulai mai na kedra mate, era vakabulai tale ga mai na nodra curumi yalo velavela.” (Luke 8:2) E maliwai ira qori o Meri Makitala, Susana, kei Joana e iliuliu ni vale i Tui Eroti Anitipasa o watina.

E vakavu veivosaki vakalevu na cakacaka i Jisu nira sa kilai koya e levu. Kena ivakaraitaki, vakabula o Jisu e dua na tagane e curumi timoni, mataboko, e galu tale ga. Sa sega tale ni curumi timoni, sa rai qai vosa rawa. Dua na ka nodra kurabui na lewenivanua, era kaya: “Sega ni o koya ga qo na Luvei Tevita?”—Maciu 12:23.

Eratou sega ni kana rawa o Jisu kei na nona

tisaipeli nira sa soqoni yani na ilala levu ena vale eratou tiko kina. E levu era sega ni vakabauta ni o Jisu e “Luvei Tevita” a yalataki ni na yaco mai. Eso mada ga na vunivola kei na Farisi era lako vakayawa sara mai Jerusalemi, era sega ni mai rogoci Jisu se tokoni koya. Era kaya vei ira na lewenivanua: “E curumi koya o Pielisipupi” e cakacaka vata kei na nodra “iliuliu na timoni.” (Marika 3:22) Nira rogoca qori na weka i Jisu, era lako yani mera vesuki koya. Na vuna?

Eratou sega mada ga ni vakabauta na taci Jisu ni o koya na Luve ni Kalou. (Joni 7:5) Eratou sega ni vakabauta ni vakavuna o Jisu nodra ue na lewenivanua, ni veicalati sara qori kei na ka eratou kilai koya kina ni ratou se susu vata voli mai Nasareci. Eratou nanuma ni dua na ka sa leqa vua, eratou kaya: “Sa leqa nona vakasama.”—Marika 3:21.

E kilai vakacava ni lasu qori? E se qai vakabula ga o Jisu e dua na tagane e curumi timoni, sa rai qai vosa tale. E sega ni dua e vakalasuya rawa qori. Era saga na vunivola kei na Farisi mera vakarogorogocataki Jisu ena nodra beitaki koya vakailasu. Era kaya: “O ka qo e vakasavi ira na timoni ena kaukaua i Pielisipupi, na nodra iliuliu na timoni.”—Maciu 12:24.

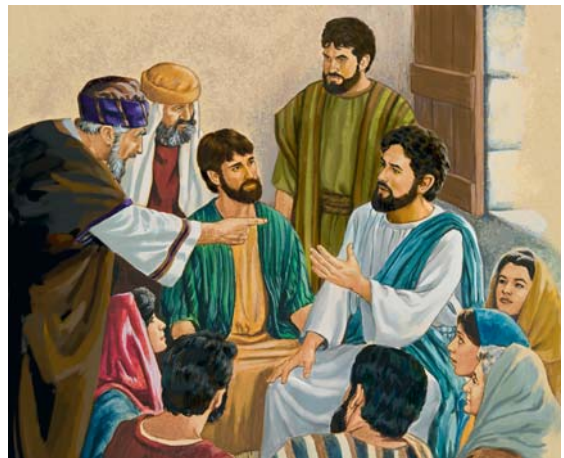
Ni kila o Jisu na ka era veinanuyaka na vunivola kei na Farisi, e kaya vei ira: “Na matanitu e tawase vakataki koya ena rusa, na koro kece se vale e tawase ena bale. Ke vakasavi Setani tale ga o Setani, sa na qai tawase vakataki koya, ena qai dei vakaevei na nona matanitu?”—Maciu 12:25, 26.

E dina na vakasama qori! Era kila na Farisi ni so tale ga na Jiu era dau vakasavi ira na timoni. (Cakacaka 19:13) E taroga sara o Jisu: “Keu vakasava na timoni ena yaca i Pielisipupi, na yaca i cei ga era vakasava tiko kina na timoni na luvemudou?” E laurai e keru ni rawa ni tukuni tale vei ira na ka era beitaki Jisu tiko kina. Sa qai tomana o Jisu nona ivakamacala: “Ia keu vakasavi ira na timoni ena kaukaua ni yalo ni Kalou, dou sa calata dina na Matanitu ni Kalou.”—Maciu 12:27, 28.

Me vakaraitaka o Jisu ni kaukaua vei Setani ena nona vakasavi ira na timoni, e kaya: “Ena curu vakacava e dua ina vale ni tamata qaqa me qai kauta na nona iyau, ke sega ni vesuka mada e liu na tamata qaqa? Qo ga na sala ena qai

taura rawa kina na nona iyau. O koya e sega ni tovata kei au e saqati au, o koya e sega ni soqoni vata kei au, e vu ni veitawasei.” (Maciu 12:29, 30) Nodra tusaqati Jisu na vunivola kei na Farisi e ivakadinadina nira mata i Setani. Era tawasei ira na lewenivanua mai vua na Luve ni Kalou, e tokoni koya tiko o Jiova.

E vakasalataki ira o Jisu na dauveitusaqati i Setani: “E rawa ni vosoti na ka kece ga era cakava na luve ni tamata, se mani cava na nodra ivalavala ca se nodra vosa veibeci. Ia o koya e vosabeca na yalo tabu ena sega sara ga ni vosoti, ni okati ya me nona ivalavala ca me tawamudu.” (Marika 3:28, 29) Qori e tukuni ira tale ga era kaya ni vakavuna o Setani na veika e vakadinadinataki ni cakava na yalo tabu ni Kalou!

- ◇ O cei era tomani Jisu ena ikarua ni nona ilakolako e Kalili?
- ◇ Na cava eratou via vesuki Jisu kina na wekana?
- ◇ Era saga vakacava na vunivola kei na Farisi mera vakarogorogocataka na cakamana i Jisu? E vakalasui ira vakacava o Jisu?

VUNAUCI IRA NA FARISI O JISU

MACIU 12:33-50   MARIKA 3:31-35   LUKE 8:19-21

Era rawa ni vosavakacacataka na yalo tabu na vunivola kei na Farisi nira sega ni vakabauta ni vakasavi ira na timoni o Jisu ena kaukaua ni Kalou. Vakacava era ito ni Kalou se o Setani? E kaya o Jisu: “Ke oni kau vinaka, oni na vuataka ga na vua vinaka, ke oni kau ca, oni na vuataka na vua ca, ena kilai na kau ena vuana.”—Maciu 12:33.

E vua vinaka nona vakasavi ira na timoni o Jisu, e ka vakalialia gona me tukuni ni cakava rawa ya ena vuku ni nona qaravi Setani. A tukuna o Jisu ena nona iVunau ena Ulunivanua ni kau vinaka ena vuataka ga na vua vinaka. Era vuataka kina na Farisi na vua ca nira beitaki Jisu vakailasu. E tukuna vei ira o Jisu: “Dou kawa ni gata batigaga, dou na sega ni cavuta rawa na vosa vinaka ni ca na lomamudou! Ni na cavuta ga na gusumudou na ka e sinai tu e lomamudou.”—Maciu 7:16, 17; 12:34.

E kilai na ka e tu e lomada ena ka eda tukuna, e yavu tale ga ni noda lewai. E kaya kina o Jisu: “Au tukuna vei kemudou ni ka tawayaga kece e cavuta na tamata ena tarogi vua ena Siga ni Lewa, o na vakadonui se cudruvi ena vosa o cavuta.”—Maciu 12:36, 37.

Era sega ni lomavakacegu na vunivola kei na Farisi ena cakacaka veivakurabuitaki i Jisu, era tukuna tale: “Qasenivuli, keimami vinakata moni vakaraitaka e dua na ivakatakilakila.” Se ra mani raica se sega na cakamana i Jisu, sa tu rawa e levu na ivakadinadina ni nona cakacaka. E rawa gona ni tukuna o Jisu vei ira nodra iliu-liu na Jiu: “Era dau vaqara na ivakatakilakila na itabatamata ca era dauveibutakoci, ia ena sega

ni vakaraitaki vei ira e dua na ivakatakilakila, na ivakatakilakila ga i Jona na parofita.”—Maciu 12:38, 39.

E vakamatatataka sara vei ira o Jisu na ibalebale ni nona vosa: “Me vaka ni a siga tolu, bogi tolu o Jona ena kete ni ika vakaitamera, ena siga tolu, bogi tolu tale ga na Luve ni tamata ena lomaniqe.” A tilomi Jona e dua na ika levu, qai vaka ga e vakaturi ni lako mai tuba. E parofisaitaka tiko e keru o Jisu na nona mate kei na nona vakaturi ena ikatolu ni siga. Gauna e yaco kina qori, era cata na ‘ivakatakilakila i Jona’ nodra iliuliu na Jiu, era sega ni veivutuni se veisau. (Maciu 27:63-66; 28:12-15) Ia era veivutuni na “kai Ninive” ni vunau vei ira o Jona. Era vakadinadinata kina na cala ni itabatamata qo. E kaya tale ga o Jisu ni na vakadinadinata tale ga nodra cala na Ranadi ni Sipa ena ka e cakava. A via rogoca na vuku i Solomoni, qai

dua na ka nona qoroqoro. E kaya sara o Jisu: “Sa tu qo e dua e uasivi Solomoni.”—Maciu 12: 40-42.

E vakatauvatana o Jisu na itabatamata ca qo vua e dua e lako tani mai vua na yalo velavela. (Maciu 12:45) A sega ni vakatawana na lomanana na tagane ya ena veika vinaka, ratou mani curumi koya e vitu tale na timoni eratou torosobu sara vua na kena e liu. E va tale ga qori na matanitu o Isireli. Era vakasavasavataki qai vakavoui—me vaka ga na tagane e lako tani mai vua na yalo velavela. Ia era cati ira na parofita ni Kalou, era cati Jisu tale ga e vakadinadinataki ni tiko vua na yalo ni Kalou. Kena ibalebale sa torosobu sara na ituvaki ni matanitu qori mai na kena e liu.

Ni vosa tiko o Jisu, eratou sa duri tale tu ga kei ira na ilala levu o tinana kei ratou na tacina. Era kaya eso era toka e yasana: “E tiko e tuba o tinamu kei ratou na tacimu, eratou via raici iko.” Sa qai vakaraitaka o Jisu nira voleka cake vua na nona tisaipeli, era vaka na tacina dina, ganena kei na tinana. E dusi ira nona tisaipeli qai kaya: “E tinaqu, era taciqu, o ira na rogoca na vosa ni Kalou ra qai muria.” (Luke 8:20, 21) E vakaraitaka e keru o Jisu ni talei cake mai na veiwekani vakayago nona veiwekani kei ira na nona tisaipeli. Noda volekati ira na tacida vakayalo e dau veivakacegui dina, vakabibi nira vakatitiqataki keda eso tale se vosa vakacacataki keda kei na veika vinaka eda cakava!

- ◇ Era vuataka vakacava na Farisi na vua ca?
- ◇ Na cava 'na ivakatakilakila i Jona'? A qai cati vakacava?
- ◇ E tautauvata vakacava na matanitu o Isireli kei na tagane a lako tani mai vua na yalo velavela?
- ◇ E vakabibitaka vakacava o Jisu nona veivolekati kei ira na nona tisaipeli?

VOSA VAKATAUTAUVATA NI MATANITU NI KALOU

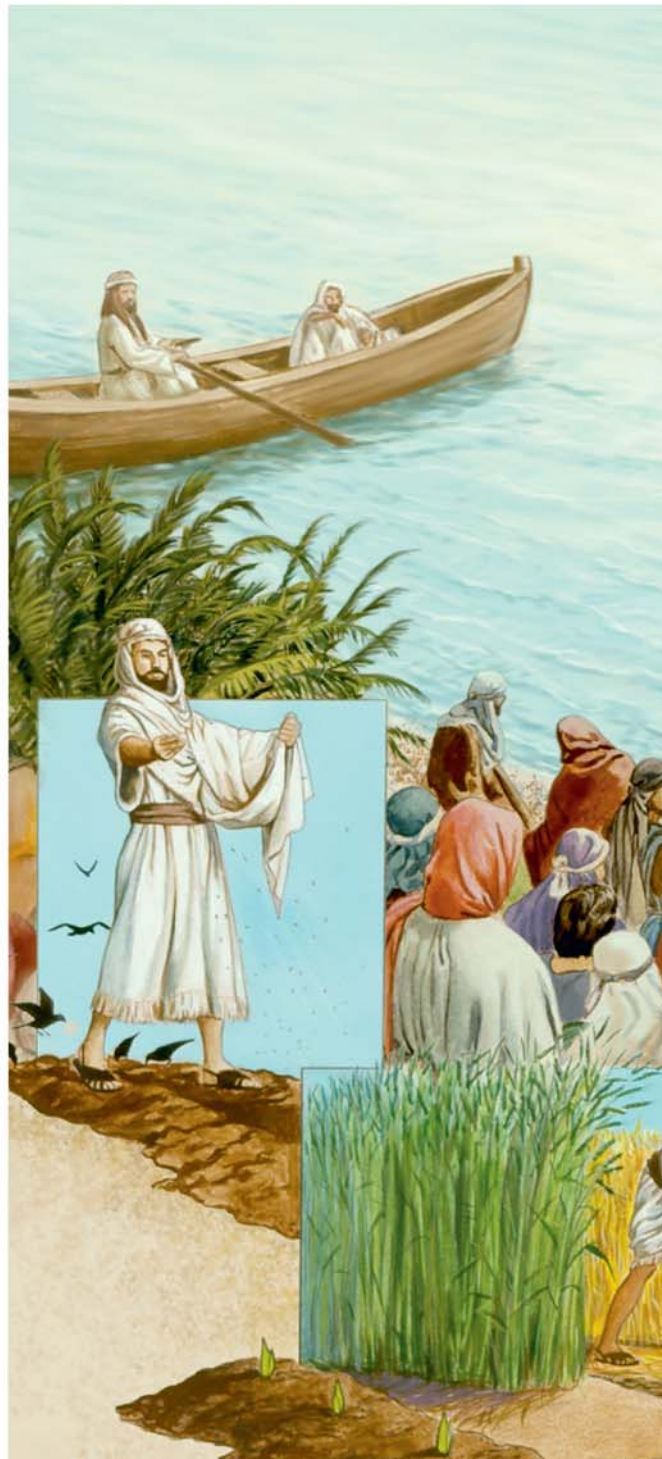
MACIU 13:1-53   MARIKA 4:1-34   LUKE 8:4-18

A rairai vunauci ira na Farisi o Jisu ni tiko voli mai Kapenaumi. Ni cakava oti qori, e gole sara ina Wasa o Kalili ra qai soqoni yani e keru na ilala levu. E vodo ena dua na waqa o Jisu, toso vakalailai i wai qai veivakavulici mai keru me baleta na Matanitu vakalomalagi. E vakayagataka e vica na vosa vakatautauvata. Nira kila vinaka na vakarogoro e levu na ka e cavuta o Jisu, e rawarawa kina nodra kila na veika e vakavulica me baleta na Matanitu ni Kalou.

Na imatai ni vakatautauvata i Jisu e baleta e dua na dauteitei e lai kakaburaki. E lutu eso na itei ena batinisala ra qai kania na manumanuvuka. E lutu eso tale ena vanua veivatu e lailai kina na qele. Ni sega ni vavaku na qele, e malai na wakadra ni cila mai na siga ra qai mate sara. Eso tale na itei e lutu ena veiwavakavotona, e tubu na wavakavotona qai solegi ira na kau se qai tubu vou. Ia eso e lutu ena qele vinaka. Era vua sara na itei qori, “eso e 100 vakacaca na vuanu, e 60 eso, e 30 eso.”—Maciu 13:8.

E kaya o Jisu ena dua tale na vakatautauvata, na Matanitu ni Kalou e vaka e dua na turaga e kakaburaki. Se mani moce se yadra na turaga qori, e kadre ga nona itei. “E sega ni kila” se yaco vakacava qori ni tubu ga vakataki koya. (Marika 4:27) E kadre na witi, e vua, qai rawa ni tamusuki.

Na ikatolu ni vakatautauvata e baleta tale ga na kakaburaki. E kaburaka na itei vinaka e dua, “nira moce tiko nona tamata” e qai kaburaka na meca na itei ni co ca ena loganiwiti. Ni ratou tarogi itaukeiniwiti na nona dauveiqaravi ke vinakata me cavuraki na co ca, e kaya: “Kua mada, de dou cavuraka tale ga na witi ni dou kumuna na co

- ◇ Gauna kei na vanua cava a cavuta kina o Jisu na vosa vakatautauvata vei ira na ilala levu?

ca. Laiva me rau tubu vata me yacova na gauna ni tatamusuki. Ena gauna ni tatamusuki au na qai kaya vei ira na dautatamusuki, ni kumuna mada e liu na co ca, ni vesuka vata me vakamai, oti ya me qai kumuni na witi ina noqu lololo.” —Maciu 13:24-30.

Era kila na teitei e levu era vakarogoci Jisu tiko. Dua tale na ka kilai levu e cavuta o Jisu, na sore ni musita. E tubu me kau levu sara ra qai ro e tabana na manumanuvuka. E kaya me baleta na sorenitei qori: “Na Matanitu vakalomalagi e vaka na sore ni musita e kauta na dauteitei me tea ena nona were.” (Maciu 13:31) E sega ni veivakavulici tiko e keri o Jisu ena teitei. E via vakaraitaka ga ni dua na ka lailai sara e rawa ni tubu levu se tete vakalevu.

E vakamacalataka sara o Jisu e dua na ka era kila vinaka tale ga na vakarorogo. E vakatauvatana na Matanitu vakalomalagi ina “leveni e kauta e dua na yalewa qai wakia vata kei na tolu na ivakarau falawa.” (Maciu 13:33) E sega ni laurai na leveni, ia e curuma na falawa taucoko me yacova ni sa tubu. E vakasakiti qai sega ni laurai levu na tubu kei na veisau e vakavuna na leveni.

Ni vakamacalataka oti o Jisu na vosa vakatautauvata qori, e vakasukai ira na ilala levu qai lesu ina nona icili. Ia ratou gole tale vua nona tisaipeli ni ratou via kila na ibalebale ni vosa vakatautauvata.

YAGA NA VOSA VAKATAUTAUVATA I JISU

Sa vakayagataka oti e liu o Jisu na vosa vakatautauvata, ia e sega ni levu sara va qo. Era mani tarogi koya na tisaipeli: “Na cava oni vosa kina vei ira ena vosa vakatautauvata?” —Maciu 13:10.

Dua na vuna me vakayacori kina na parofisai vakaiivolatabu: “E vosa ga vei ira ena vosa vaka-

tautauvata, me vakayacori kina na ka e tukuna na parofita: ‘Au na dolava na gusuqu ena vosa vakatautauvata, au na tukuna na ka e vuni tu mai na ivakatekivu.’” —Maciu 13:34, 35; Same 78:2.

E vakayagataka tale ga o Jisu na vosa vakatautauvata me vakavotui kina na nodra rai na lewe-nivanua. Era taleitaki Jisu ga e levu ena vuku ni nona italanoa kei na cakamana. Era sega ni vakabauta ni Turaga, e dodonu me dokai qai muri vakatabakidua. (Luke 6:46, 47) Era sega ni via veisautaka nodra rai se ivalavala. Era sega ni vinakata me tara na lomadra na ivakavuvuli i Jisu.

E sauma o Jisu nodratou taro na tisaipeli ena nona kaya: “Oya na vuna au vosa kina vei ira ena vosa vakatautauvata. Era rai tu, ia era sega ni raica rawa na ka, e tu na daligadra, ia era sega ni rogoca rawa na ka, era sega tale ga ni kila na kena ibalebale. Sa vakayacori tiko vei ira na parofisai i Aisea. E kaya ‘. . . Sega ni malele mai na lomadra na tamata qo.’” —Maciu 13:13-15; Aisea 6:9, 10.

Sega ni vakaibalebaletaki qori vei ira kece na vakarorogo. E kaya o Jisu: “E kalougata na matamudou ni dou raica, kei na daligamudou ni dou rogoca. Au tukuna vakadodonu vei kemudou, era diva tu e levu na parofita kei na tamata yalododonu mera raica na veika dou raica, ia era sega ni raica, mera rogoca tale ga na veika dou rogoca, ia era sega ni rogoca.” —Maciu 13:16, 17.

Io, eratou yalomalumumu na 12 na yapositolo kei ira na vo ni tisaipeli yalodina. E kaya kina o Jisu: “E vakatarai vei kemudou mo dou kila na veika vuni tabu ni Matanitu vakalomalagi, ia e sega ni vakatarai vei ira.” (Maciu 13:11) E vakamacalataka sara o Jisu vei ira na nona tisaipeli

-
- ◇ Na cava na lima na vosa vakatautauvata a cavuta e liu o Jisu?
  - ◇ Na cava e dau vakayagataka kina o Jisu na vosa vakatautauvata?
  - ◇ Eratou duidui vakacava na tisaipeli i Jisu vei ira na ilala levu?
  - ◇ E vakamacalataka vakacava o Jisu na vosa vakatautauvata ni dauteitei?

na vosa vakatautauvata ni dauteitei nira via kila dina na kena ibalebale.

“Na itei, na vosa ni Kalou,” e kaya o Jisu. (Luke 8:11) Na qele na lomada. E bibi me kilai rawa qori me matata kina na ibalebale ni nona vosa vakatautauvata.

E kaya o Jisu me baleta na itei e lutu e batini-sala qai butuki: “E lako mai na Tevoro qai kauta tani na vosa ya mai lomadra mera kua kina ni vakabauta ra qai vakabulai.” (Luke 8:12) Na sorenitei e kaburaki ena vanua veivatu e vakaibalebaleta o Jisu ina lomadra o ira na rogoca qai ciqoma na vosa ena marau. Ia e sega ni vakawakana e lomadra na vosa. Era mani tarabe nira “vakararawataki se vakacacani ena vuku ni vosa.” Era biuta na vakabauta de dua ena nodra ‘veivakatovolei’ nodra vuvale se o ira tale na so. —Maciu 13:21; Luke 8:13.

E kaya o Jisu vei ira na nona tisaipeli ni sore-

nitei e lutu ena veiwavakavotona e vakaibalebaleta ira era rogoca na vosa. Ia era rawai ena “nuiqawaqawataki ni bula ena gauna qo kei na veibacani ni iyau.” (Maciu 13:22) Sa tara na lomadra na vosa, ia e sega ni tubu, mani sega ni vua.

Na iotioti ni qele e vakamacalataka o Jisu na qele vinaka. Qori e vakaibalebaleta ira era rogoca na vosa ena loma e vinaka, era taura dei ra qai “vua.” Ena duidui na ka eda rawata ni vakatau ena keda ituvaki, me vaka na yabaki kei na bula vakayago. E rawa ni 100 vakacaca na vuana e dua, 60 e dua, 30 e dua tale. Na Kalou ena vakalougatataki ira era “rogoca na vosa ena loma e vinaka, era taura dei ra qai vosota nira vua tiko.” —Luke 8:15.

Sa na veiuqeti mada ga na vosa qori vei ratou na tisaipeli eratou vaqarai Jisu me vakamacalataka nona ivakavuvuli! Sa titobu sara qo

nodratou kila na vosa vakatautauvata. E vinakata o Jisu me ratou kila nona vosa vakatautauvata, me ratou qai vakamacalataka na ka dina vei ira eso tale. E taroga: “E sega ni kau mai na cina me biu e ruku ni basikete se ruku ni imocemoce se vakacava? Sega ni dau biu ga ena itutu ni cina?” E veivakasalataki sara o Jisu: “Me rogoca vinaka o koya e vakadaligana.”—Marika 4:21-23.

VAKALOUGATATAKI ENA SO TALE NA IVAKAVUVULI

Ni vakamacalataka oti o Jisu na vosa vakatautauvata ni dauteitei, eratou via kila e levu tale na ka na tisaipeli. Eratou mani kerea: “Ni vakamacalataka mada vei keitou na ibalebale ni vosa vakatautauvata ni co ca ena were.”—Maciu 13:36.

E sega ni va qori nodra rai na ilala levu era tu e matasawa. Era rogoca na vosa vakatautauvata,

ia era sega ni via kila na kena ibalebale kei na ka mera vulica kina. Sa rauti ira ga na ivakamacala raraba ni vosa vakatautauvata. Eratou duidui na tisaipeli vei ira na ilala levu ni ratou via kila e levu tale na ka, mani kaya vei ratou o Jisu:

“Ni vakasamataka vinaka na ka oni rogoca tiko. Na ivakarau oni vakarautaka ena vakarautaki tale vei kemuni, io, ena vakaikuritaki vei kemuni.” (Marika 4:24) Eratou vakasamataka vinaka na tisaipeli na veika ratou rogoca vei Jisu. Eratou vakaraitaka vei Jisu ni ratou kauai qai via vakarorogo dina, ratou vakalougatataki kina ena

levu tale na ivakavuvuli, levu tale na ka e vakamatatataki vei ratou. E sauma sara nodratou vakatataro me baleta na vosa vakatautauvata ni witi kei na co ca ni kaya:

“O koya e kaburaka na sorenikau vinaka, na Luve ni tamata, na were o vuravura. Na sorenikau vinaka, o ira na luve ni Matanitu, ia na co ca, o ira na luve ni vunica, na meca e kakaburaki, na Tevoro. Na gauna ni tatamusuki, na ivakataotioti ni veika vakavuravura, o ira na dautatamusuki, na agilosoi.”—Maciu 13:37-39.

E vakamacalataka yadua e liu o Jisu na tikina bibi ena nona vosa vakatautauvata, sa qai vakaraitaka na ka ena yaco. E kaya ni o ira na dautatamusuki se agilosoi era na tawasei ira na lotu vakarisito lasu era vaka na co ca mai vei ira na “luve ni Matanitu.” Qori ena yaco ena ivakataotioti ni veika vakavuravura. Era na kumuni “na ivalavala dodonu,” era na qai ramase ena “Matanitu nei Tamadra.” O ira “na luve ni vunica” era na vakarusai, “era na tagi, era na katibati.”—Maciu 13:41-43.

E vakalougatataki ratou tale nona tisaipeli o Jisu ena tolu na vosa vakatautauvata. E kaya ena kena imatai: “Na Matanitu vakalomalagi e vaka na iyau e vunitaki tu ena were, e kunea e dua qai sega ni vakaraitaka. Ena levu ni nona marau, e lai volitaka na ka kece e tu vua me volia kina na were ya.”—Maciu 13:44.

E tomana o Jisu: “Na Matanitu vakalomalagi e vaka tale ga na dauveivoli e vaqara na mataniciva talei. Ni kunea e dua na mataniciva saulevu, sega ni bera ni lai volitaka na ka kece e tu vua me volia kina na mataniciva ya.”—Maciu 13:45, 46.

E vakabibitaka o Jisu ena rua na vosa vakatautauvata qori nona yalorawarawa e dua me vakuai koya me rawata kina e dua na ka talei. Sega ni bera nona volitaka na dauveivoli “na ka kece e tu vua” me volia kina na mataniciva talei. Eratou sega ni vulagi na tisaipeli i Jisu ena ivakaraitaki ni mataniciva talei. Na tagane tale ga e kunea na iyau ena were e “volitaka na ka kece e tu vua” me taukena kina. E vakamacalataki ruarua ena vosa vakatautauvata qori e dua na ka talei me sasagataki qai vakamareqeti. Qori e tautauvata kei na veika e va-

kuai koya kina e dua ni kauaitaka nona bula vakayalo. (Maciu 5:3) Dua na ka nodra yalorawarawa kei na nodra sasaga eso era rogoca na vakatautauvata i Jisu, nira kauaitaka nodra bula vakayalo ra qai vinakata mera nona imuri dina.—Maciu 4:19, 20; 19:27.

E tukuna o Jisu ena ikatolu ni vosa vakatautauvata ni Matanitu vakalomalagi e vaka na lawa e kumuna na veimataqali ika. (Maciu 13:47) Nira wasei na ika, era tawa ena sova na ika vinaka ra qai kolotaki tani na ika ca. E kaya o Jisu ni na va tale ga qori ena ivakataotioti ni veika vakavuravura—era na wasei ira na daucaka ca mai vei ira na yalododonu na agilosu.

A vakaitavi tiko o Jisu ena qoli vakayalo ni kacivi ratou na isevu ni nona tisaipeli me ratou “gonedau ni tamata.” (Marika 1:17) Ia e kaya ni na vakayacori ena gauna se bera mai na nona vakatautauvata ni lawa, “ena ivakataotioti ni veika vakavuravura.” (Maciu 13:49) Eratou kila rawa mai keri na yapositolo kei na vo ni tisaipeli era vakarogoci Jisu tiko, ni na yaco na veika veivakurabuitaki ena dua na gauna e muri.

Levu tale na ka era sa mai kila o ira era rogoca na vosa vakatautauvata a cavuta mai waqa o Jisu. E vinakata dina o Jisu me “vakamacalataka na kena ibalebale vei ratou na nona tisaipeli.” (Marika 4:34) E “tautauvata kei na dua na tamata, na itaukeinivale e kauta mai na nona valeniyau na veika vou kei na veika makawa.” (Maciu 13:52) Sega ni cavuta o Jisu na vosa vakatautauvata qori me dokadokataka kina nona veivakavulici. E vakamacalataka tiko ga vei ratou nona tisaipeli na ka dina e vaka na iyau talei. O Jisu ga na “qasenivuli” vinaka duadua.

-
- ◇ Ena vosa vakatautauvata ni witi kei na co ca, o cei e kakaburaki, o cei na meca, o cei na dautatamusuki? Na cava na were, na sorenikau vinaka, na co ca, kei na gauna ni tatamusuki?
  - ◇ Na cava e tolu tale na vosa vakatautauvata i Jisu? Na cava eda vulica kina?

VAKAMARAVUTAKA O JISU NA WASAWASA

MACIU 8:18, 23-27 MARIKA 4:35-41 LUKE 8:22-25

E wawale o Jisu ni levu sara na itavi e qarava. Ni karobo na vanua, e kaya vei ratou na tisaipeli: “Tou lele mada ina baravi e tai,” e veibasai kei na yasayasa vaka Kapenaumi.—Marika 4:35.

E tiko ena tokalau ni baravi ena Wasa o Kalili na yasayasa o Kerikesa, e vakatokai tale ga me Tikapoli. Era vakaitikotiko ena koro lelevu ena Tikapoli e levu na Jiu, ia e takalevu kina na itovo vaKirisi.

Ni kilai sa biubiu mai Kapenaumi o Jisu, era muri eso tale ena waqa. (Marika 4:36) E leka-leka ga na vodo waqa me yaco i tai. Na Wasa o Kalili e vaka ga e dua na drano levu. E rauta ni 21 na kilomita na kena balavu qai 12 na kilomita na kena raba, ia e titobu.

E uasivi o Jisu, ia e dau wawale ena vuku ni nona ogaoga ena cakacaka vakaitalatala. Ni sedredali ga na waqa, e lai davo ena muaimuri ni waqa o Jisu, e vakailokoloko toka, mani moce lutu sara.

Eratou dausoko eso na yapositolo, ia e sega ni soko rawarawa qo. Era wavokita na yasayasa qo na veiulunivanua qai dau vakilai ena Wasa o Kalili ni katakata na cagi e dela ni wai. Ni rau sota ena so na gauna na cagi katakata kei na cagi batabata mai na veiulunivanua, e dau tubu vakasauri na cava qai voravora na wasawasa. E sotava sara ga qori o Jisu kei ratou na tisaipeli. E roba na yasa ni waqa na ua, “eratou loma-leqa ni sa vodo e waqa na wai.” (Luke 8:23) Ia e moce toka ga o Jisu!

Dua na ka nodratou sasaga na yapositolo me ratou veiuliyaka na waqa, ratou vakasamataka na veika ratou dau cakava e liu ena gauna ni draki ca. Ia e duatani sara na ka eratou sotava qo. Eratou vakayadrati Jisu ena levu ni nodratou domobula ratou qai kaya: “Turaga, vakabulai kedatou, tou sa voleka ni mate!” (Maciu 8:25) Eratou leqataka na tisaipeli de ratou luvu!

Ni yadra o Jisu, e kaya vei ratou na yapositolo: “Na cava dou domobula kina? Sa lailai nomudou vakabauta.” (Maciu 8:26) E vunauca na cagi o Jisu, e kaya ina wasawasa: “Mo maravu!” (Marika 4:39) E ruru sara na cagi qai maravu na wasawasa. (Rau vakamacalataka o Marika kei Luke na ka vakatubuqoroqoro ya, rau cavuta e liu na maravu vakacakamana ni wasawasa, qai tukuni e muri na lailai ni nodratou vakabauta na tisaipeli.)

Cava mada eratou vakila na tisaipeli ni ratou raica ni sa maravu na wasawasa a seuseua tu? Eratou rere vakalevu, ratou kaya: “O cei mada qo, ni talairawarawa sara ga vua na cagi kei na wasawasa?” Eratou mani yaco bula i tai ni wasawasa. (Marika 4:41–5:1) De dua era sa lesu tale ga i baravi na vo ni waqa.

E veivakacegui dina meda kila ni lewa na draki na Luve ni Kalou! Ni sa vakarurugi o vura-vura ena veiliutaki ni nona Matanitu, eda na qai vakacegu ni sa na sega na uneune, cagilaba kei na so tale na ka vakadomobula!

-
- ◇ Cava e rawa ni vakavuna me tubu na cava ena Wasa o Kalili?
  - ◇ Na cava eratou cakava na tisaipeli ni ratou sa vaqara bula?
  - ◇ E vakacegui keda vakacava na ka e cakava o Jisu?

VAKAMALUMALUMUTAKA NA TIMONI

MACIU 8:28-34 MARIKA 5:1-20 LUKE 8:26-39

Eratou se qai yaco bula ga e baravi na tisaipeli ni oti na ka vakadomobula e sotavi mai wai. Dua talena ituvaki rerevaki ratou baci donuya qo. Erau basika mai na dua na ibulubulu e rua na tagane vakarerevaki rau curumi timoni, rau qai cicivi Jisu! E duatani sara e dua vei rau, ni rairai voravora cake nona itovo qai balavu cake na gauna era lewai koya tu kina na timoni.

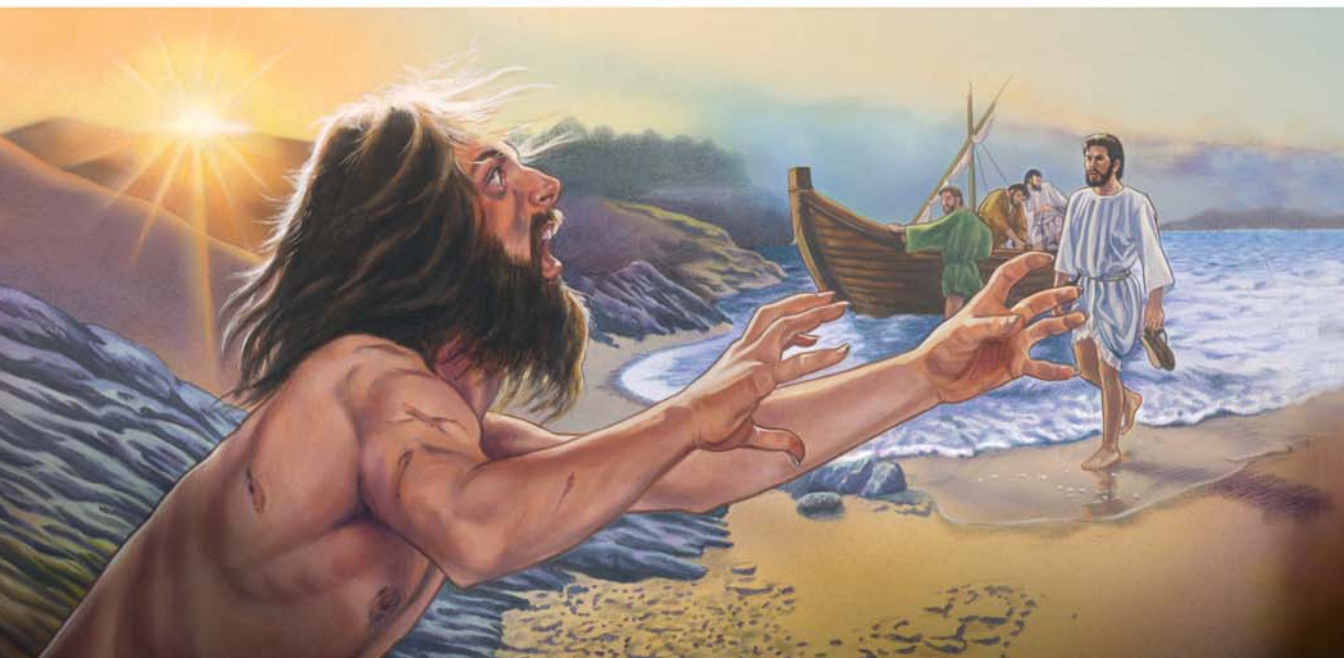
E vakaloloma na tagane qori ni dau luvawale ni veilakoyaki voli. E 'qoqolou ena bogi kei na siga ena ibulubulu kei na veidelana qai dau tavalaki koya ena vatu.' (Marika 5:5) Na kena vakarerevaki na tagane qori e sega ni doudou kina e dua me muria na sala ya. Era saga eso mera vesuki koya, ia e drutilaka na sinucodo kei na iqamuniyava. E sega ni vakamalumalumutaki koya rawa e dua.

Ni volekati Jisu yani na tagane ya, e kailavaka ena nodra veivakamuai na timoni: "Na cava meu caka-va vei iko, Jisu na Luve ni Kalou Cecere Duadua? Mo bubului ena yaca ni Kalou ni o na sega ni vakarawataki au." E vakaraitaka o Jisu ni lewai ira na

timoni ena nona vakarota: "O iko yalo velavela, lako tani vua."—Marika 5:7, 8.

Ecurumi tagane tu e levu na timoni qai kilai qori ni taroga o Jisu: "O cei na yacamu?" E sauma o tagane: "Na yacaqu o Vavakoso, ni keimami le levu." (Marika 5:9) Dua na vavakoso se iwasewase ena mataivalu ni Roma era lewena e vica vata na udolu na sotia. E kilai rawa e keru na levu ni timoni era curumi tagane tu ra qai marau nira raica nona rarawa. Era vakamasuti Jisu "me kua ni vakaroti ira mera lako ina qara sega ni vakabotona." Kena ibalebale era sa kila rawa tu na timoni na ka ena caka vei ira kei na nodra iliuliu o Setani.—Luke 8:31.

E 2,000 na vuaka era kana voleka toka. E tukuni ena Lawa ni manumanu dukadukali na vuaka, sega tale ga ni dodonu me laurai vei ira na Jiu na vuaka. Era kaya na timoni: "Vakatalai keimami vei ira na vuaka, me keimami curumi ira." (Marika 5:12) E tukuna sara o Jisu vei ira na timoni mera lai curumi ira na vuaka. Era qai cici na 2,000 na vuaka ina bari-nivatu, ra lutu i wasawasa ra mani luvu kece.

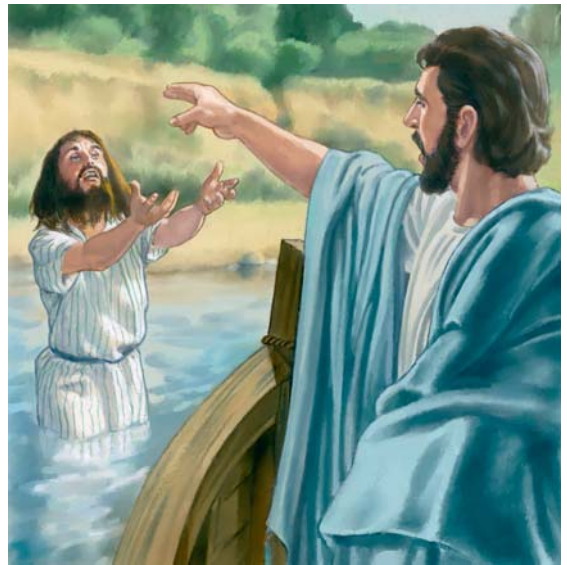

Nira raica qori na dau vakatawa vuaka, era lai tukutuku sara ina koro kei na veiyasana. Era mani lako na lewenivanua mera lai raica na ka sa yaco. Nira yaco yani, era raica ni sa bula vinaka tale na tagane curumi timoni, sa vinaka tale tu nona vakasama. Sa vakaisulu, qai dabe toka e yasa i Jisu!

Dua na ka nodra rere o ira era rogoca na itukutuku se ra raici tagane sara ga, era sega ni kila na ka ena yacovi ira ena vuku ni ka e yaco qori. Era vakamasuti Jisu me biuta nodra yasayasa. Ni vakarau vodo i waqa o Jisu, e kerea na tagane a curumi timoni me rau lako vata. Ia e kaya vua o Jisu: “Lako i vale vei ira na wekamu, lai tukuna vei ira na veika

e cakava vei iko o Jiova, kei na nona lomani iko.” —Mrika 5:19.

E dau veivakaroti o Jisu vei ira e vakabula mera kua ni talanoataka, ni sega ni vinakata mera yavutaka na lewenivanua nodra rai me baleti koya ena veika veivakurabuitaki era rogoca. Ia nona vakabulai na tagane a curumi timoni tu e ivakadinadina ni kaukaua e tu vei Jisu, e tukuni kina me lai talanoataka nira rawa ni rogoca tale ga o ira ena rairai sega ni sotava o Jisu. E rawa ni vakamalumu wakanikau tale ga nona itukutuku ni rairai sega ni taleitaki nodra mate na vuaka. E gole sara o tagane ena yasayasa taucoko vakaTikapoli me lai talanoataka na veika e cakava vua o Jisu.

- ◇ Na cava e duatani kina e dua vei rau na curumi timoni?
- ◇ Na cava era sa kila rawa tu na timoni ni na caka vei ira?
- ◇ Na cava e kaya kina o Jisu vua e curumi timoni tu e liu me lai talanoataka na veika e yaco vua?

VAKABULAI NI TARA NA ISULU I JISU

MACIU 9:18-22 MARIKA 5:21-34 LUKE 8:40-48

Era rogoca na Jiu ena vualiku ni baravi ni Wasa o Kalili ni sa lesu mai na Tikapoli o Jisu. De dua era rogoca ni a vakaruruya na cagi qai vakamaravutaka na wasawasa o Jisu, eso tale era rairai rogoca nona vakabula na tagane curumi timoni. Ni soko lesu yani o Jisu ena yasayasa e Kapenaumi, era sa waraki koya tu e dua “na ilala levu.” (Marika 5:21) Era mamarau ni sobu mai waqa o Jisu, era sa nanamaki tale tu ga.

Dua na ka nona via raici Jisu o Jairo, e rairai ivakatawa ni valenilotu e Kapenaumi. E cuva e yava i Jisu qai vakamasuti koya: “Sa tauvimate bibi na luvequ yalewa lailai. Yalovinaka, ni mai tarai koya mada me oti nona tauvimate, me bula vinaka sara.” (Marika 5:23) Se qai yabaki 12 na luvena duabauga o Jairo, e lomana tale ga vakalevu. Na cava ena cakava o Jisu ena vakamamasu i Jairo me vukei luvena? —Luke 8:42.

Dua tale na ka vakaciriloloma e yaco ena ilakolako i Jisu ina vale i Jairo. Era nanamaki na tomani Jisu tiko ra qai veinanuyaka ke ra na raica e dua tale na cakamana. Ia e dua na yalewa e maliwai ira voli na ilala levu, e kauaitaka ga na mate levu e tauvi koya tu.

E Jiu na yalewa qori, qai lako tu ga vua na dra me 12 na yabaki. Sa lai raica e levu na vuniwai, e vakayagataka kece na nona iyau ena veiqaravi vakavuniwai era vakatututaka. Ia e sega ni vakaotia na kena mate. “Sa qai ca ga” na kena ituvaki.—Marika 5:26.

Na kena mate na marama qori ena rawa ni vakavuna nona malumalumu, madua, se beci

koya. E sega ni dau talanoataki na mate va ya. E tukuni tale ga ena Lawa a soli vei Mosese ni dukadukali na yalewa e lako tu ga vua na dra. O koya e tara na yalewa qori se na nona isulu e dodonu me sili, ena dukadukali tiko me yacova na yakavi.—Vunau ni Soro 15:25-27.

E vaqarai Jisu mai na yalewa qo ni sa rogoca “na veika e cakava.” E sega ni vinakata me kilai ni sa maliwai ira tu na ilala levu ena vuku ni kena mate dukadukali, e kaya lo tiko ga: “Keu tara wale ga na nona isulu e sau, au na bula.” Ni tara ga na tutu ni isulu i Jisu, e vakila sara na marama qori ni sa mudu na drodro ni dra! “Sa vakabulai mai na mate bibi ya.”—Marika 5:27-29.

E taroga o Jisu: “O cei e tarai au?” Cava mada ena vakasamataka o yalewa ni rogoca qori? E kaya o Pita: “Dua na ka na oso ni tamata, eso era drigiti kemuni.” Cava ga e taroga kina o Jisu: “O cei e tarai au?” E kaya o Jisu: “Dua e tarai au, au vakila ni lako tani vei au na kaukaua.” (Luke 8:45, 46) Io, sa vakayagataki na kaukaua i Jisu ena veivakabulai ya.

E rere, sautaninini qai tekiduru e mata i Jisu o yalewa ni sa kidavi na ka e cakava. E vakamacalataka e matanalevu na kena mate kei na nona sa vakabulai. E vakacegui koya o Jisu ni kaya: “Luvequ, sa vakabulai iko na nomu vakabauta. Lako ena vakacegu, mo bula mai na kemu mate bibi.”—Marika 5:34.

Qori e vakaraitaka ni dau veikauaitaki qai yalololoma o koya e digia na Kalou me liutaka na vuravura. E dau veikauaitaki, e tu tale ga vua na kaukaua me veivuke.

- ◇ Cava era lai waraki Jisu kina na lewenivanua ni lesu yani i Kapenaumi?
- ◇ Na leqa cava e sotava voli e dua na yalewa? Cava e vaqarai Jisu kina?
- ◇ E vakabulai vakacava na yalewa? E vakacegui koya vakacava o Jisu?

BULA TALE NA GONEYALEWA!

MACIU 9:18, 23-26   MARIKA 5:22-24, 35-43   LUKE 8:40-42, 49-56

E raica o Jairo na nona vakabula o Jisu na yalewa e lako tu ga vua na dra. Kena ibalebale e rawa ni vukei luvena yalewa tale ga o Jisu, ia ‘sa na rairai mate qo.’ (Maciu 9:18) Vakacava e se rawa ni caka e dua na ka vua na goneyalewa qori?

Rau se veivosaki tiko o Jisu kei na marama a vakabula, sa ra yaco yani eso na tagane mai na vale i Jairo qai tukuni vua: “Sa mate na luve-mu!” Era kaya tale: “Cava mo vakaogai qasenivuli tale kina?”—Marika 5:35.

Sa itukutuku rarawataki dina! E dokai vakelevu o Jairo ena nona yasayasa, ia qo sa sega ni cakava rawa e dua na ka ni sa mate na luvena duabauga. E rogoca na veitalanoa o Jisu, e vuki vei Jairo qai vakayaloqaqataki koya ni kaya: “Kua ni lomaleqa, mo vakaraitaka ga na vakabauta.”—Marika 5:36.

E mani tomani Jairo o Jisu ina nona vale. Ni rau yaco yani, erau raica nira ue na tiko e vale. Era osi qai veitagicaki ena levu ni nodra rarawa. E curu i loma o Jisu qai kurabuitaki nona tukuna: “E sega ni mate na gone, e moce ga.” (Marika 5:39) Era dredrevaki Jisu o ira na rogoca qori, nira kila ni sa mate dina o goneyalewa. Ia ena vakaraitaka o Jisu ena kaukaua e solia vua na Kalou ni rawa ni vakabulai tale e dua sa mate, me vaka ga nona rawa ni vakayadrati e dua e mocelutu.

Sa qai vakatalai ira kece i tuba o Jisu, vakavo ga o Pita, Jemesa, Joni, kei rau na itubutubu nei goneyalewa. Eratou tomani Jisu na le lima qori ina vanua e davo tiko kina o goneyalewa. E taura cake na ligana, sa qai kaya o Jisu: “‘*Talica kumi,*’ e kena ibalebale: ‘Goneyalewa, au tukuna vei iko, “tucake!”’” (Marika 5:41) E tucake sara na goneyalewa qai veilakoyaki. Sa wacava nodrau marau o Jairo kei watina! E tukuna o Jisu me vakani o goneyalewa me vakadeitaka ni sa bula dina.

Me vaka ga e cakava o Jisu vei ira eso a vakabula e liu, e vakaroti rau na itubutubu nei goneyalewa me rau kua ni talanoataka na ka e cakava. Kena seva ni rau lai talanoa ena “vanua kece” na itubutubu kei ira eso tale. (Maciu 9:26) Eda na cakava tale ga ya ke vakaturi e dua na wekada. Eda na talanoataka ena levu ni noda marau. Qori na ikarua ni veivakaturi i Jisu e volatukutukutaki.

- ◇ Na itukutuku cava e rogoca o Jairo? E vakayaloqaqataki koya vakacava o Jisu?
- ◇ Cava e yaco tiko e vale ni rau yaco yani o Jisu kei Jairo?
- ◇ Cava e kaya kina o Jisu ni moce ga o goneyalewa?

CATI MADA GA E NASARECI

MACIU 9:27-34; 13:54-58 MARIKA 6:1-6

E osooso dina o Jisu. A soko mai na Tikapoli, a vakabula na yalewa e lako tu ga vua na dra, vakaturu luvei Jairo tale ga. Sega ni kena ibalebale ni sa oti e kea na ka e cakava o Jisu. Ni biubiu mai na vale i Jairo o Jisu, erau muri koya e rua na mataboko rau qai kacivaka: “Ni lomani keirau, Luvei Tevita.”—Maciu 9:27.

Nodrau vakatokai Jisu me “Luvei Tevita” e vakaraitaka ni rau vakabauta ni Mesaia o Jisu, ena soli vua na idabedabe vakatui i Tevita. E sega ni kauaitaka o Jisu nodrau vakamamasu, rairai e via raica ke rau na kerekere tiko ga. Qori sara ga na ka e yaco. Erau muri Jisu ina dua na vale e curu kina. Sa qai tarogi rau o Jisu: “Drau vakabauta niu rawa ni cakava na ka drau kerea?” Erau kaya ena nuidei: “Io, Turaga.” E tara sara na matadrau o Jisu qai kaya: “Me yaco na ka drau kerea ena vuku ni nomudrau vakabauta.”—Maciu 9:28, 29.

Erau sa rai tale na tagane e rua! Me vaka ga e cakava o Jisu vei ira eso tale e liu, e vakaroti rau tale ga na tagane qo me rau kua ni talanoataka na ka e cakava. Ia ena levu ni nodrau marau, rau lai talanoa kina ena yasayasa kece ya.

Ni rau biubiu na le rua, e kau yani vei Jisu e dua na galu e curumi timoni. E vosa rawa tale na galu ni vakasava o Jisu na timoni. Era kurabuitaka qori na ilala levu, ra kaya: “Se sega ni bau laurai e dua na kava qo e Isireli.” Era raica tale ga na cakamana qori na Farisi. Nira sega ni tukuna rawa e dua na ka, era beitaki Jisu tale ena nodra ile e liu: “O ka qori e vakasavi ira na timoni ena nona

kaukaua na nodra iliuliu na timoni.”—Maciu 9:33, 34.

E lesu o Jisu ina nona koro o Nasareci, ratou qai tomani koya na nona tisaipeli. Sa oti toka e dua na yabaki nona veivakavulici ena valenilotu mai kea. Era qoroya na lewenivanua na ka e tukuna, ia e muri era sega ni taleitaka na nona ivakavuvuli ra qai via vakamatei koya. Ena saga tale qo o Jisu me lai vukei ira na kainona.

E lako tale ena valenilotu ena Siga ni Vakacecegu me veivakavulici. Era kurabui e levu, era taroga: “E rawata mai vei na tamata qo na nona vuku kei na cakacaka veivakurabuitaki? E sega ni luve ni matai o koya? E sega ni yaca i tinana o Meri kei ratou na tacina o Jemesa, Josefa, Saimoni, kei Jutasa? Eratou tiko tale ga qo na gane-na! E rawata ga mai vei na ka kece qo?”—Maciu 13:54-56.

Era nanuma na lewenivanua ni o Jisu e vakatiki ira ga. De dua era na vakasamataka se rawa vakacava ni Mesaia ni a susu ga ena nodra yasa-yasa. Na levu ni vuku i Jisu kei na nona cakacaka veivakurabuitaki e ivakadinadina ni Mesaia, ia era cati koya na kai Nasareci. Era tarabe tale ga ena vukuna na wekana nira kilai koya vinaka, e kaya kina o Jisu: “E dokai na parofita ena veivanua kece, vakavo ga ena nona vanua kei na nona vuvale.”—Maciu 13:57.

E kurabuitaka o Jisu nira sega ni vakabauta. E sega ni cakamana kina e kea, “e tarai ira ga e vica na tauvimate ra qai bula.”—Marika 6:5, 6.

-
- ◇ Cava rau vakaraitaka na tagane mataboko ena nodrau vakatokai Jisu me “Luvei Tevita”?
  - ◇ Na ile cava era beitaki Jisu tale kina na Farisi me baleta nona cakamana?
  - ◇ Cava e sotava o Jisu ni yaco yani Nasareci? Na vuna?

VUNAU E KALILI, VAKAVULICI NA YAPOSITOLO

MACIU 9:35-10:15   MARIKA 6:6-11   LUKE 9:1-5

Sa via rua na yabaki nona vunau voli vagumatua o Jisu. E sega ni bau nanuma me sa rauta na vunau se me vakalailaitaka na gauna e vakayagataka kina. Sa qai vakalevutaka ga nona cakacaka vakavunau ni “sikova . . . na koro lelevu kece kei na koro lalai kece [e Kalili], e veivakavulici ena nodra valenilotu, e vunautaka na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou, qai vakabula na veimataqali tauvimate kei na malumalumu kece.” (Maciu 9:35) E uqeti koya na ka e raica me vakalevutaka na cakacaka vakavunau. Ena cakava vakacava qori?

E raica o Jisu ena vanua kece e lakova nira via vakabulai vakayalo qai vakacegui na lewenivanua. Era vaka na sipi e sega na kena ivakatawa, era suivotu qai biu wale tu. E lomani ira o Jisu mani tukuna vei ratou nona tisaipeli: “Io, e levu sara na

ka me tamusuki, ia era le lailai na tamata cakacaka. O koya gona, dou kerea na Turaga ni tatusuki me tala mai eso tale na tamata cakacaka ina nona tatamusuki.”—Maciu 9:37, 38.

E kila o Jisu o cei e rawa ni veivuke. Sa qai kaci vi ratou na 12 nona yapositolo, qai talai ratou yarurua me ratou lai vunau. E matata nona ivakasala vei ratou: “Dou kua ni lako vei ira na kai veimatanitu, kua tale ga ni curu ina dua na nodra koro na kai Samaria, dou lako ga vei ira na sipi ni matanitu o Isireli era yali tu. Ni dou lako voli, dou vunau, dou kaya, ‘Sa voleka na Matanitu vakalomalagi.’”—Maciu 10:5-7.

Eratou na lai vunautaka na Matanitu a cavuta o Jisu ena masu a vakavulica. E rawa ni tukuni ni ‘sa voleka na Matanitu’ ni a tiko sara ga ena gauna ya

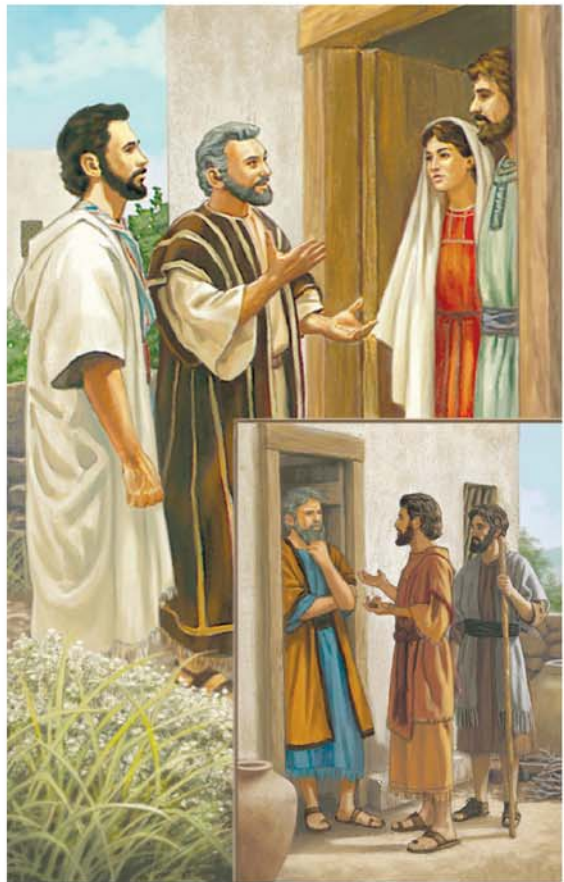

o Jisu Karisito, na Tui e lesia na Kalou. E solia vei ratou na nona tisaipeli o Jisu na kaukua me ratou vakabulai ira wale na tauvimate kei na mate, me vakadeitaka ni ratou matataka dina na Matanitu ni Kalou. Vakacava na veika vakayago me ratou bula kina na yapositolo, me vaka na kakana?

E tukuna o Jisu vei ratou na nona tisaipeli me kua ni vakarautaki e dua na ka me baleta nodratou ilakolako vakavunau. Me ratou kua ni tawana na koula, siliva se kopa ena nodratou taga ni ilavo. E sega ni gadrevi tale ga me kau na taga ni kakana, rua na isulu e loma se na ivava. Sa qai vakadeitaka vei ratou o Jisu: “[E]na soli na kena kakana na tamata daucakacaka.” (Maciu 10:10) Era na veivuke ena veika vakayago me ratou bula kina o ira era taleitaka nodratou itukutuku. E kaya o Jisu: “Ni dou sa curu ina dua na vale, dou tiko kina me yacova ni dou biuta na vanua qori.”—Marika 6:10.

E vakavulici ratou tale ga o Jisu ena ka me ratou cakava ni ratou sa lai vunau: “Ni dou curu i vale, kidavaki ira na lewena. Ke ra veiciqomi, vakacegui ira, ia ke ra sega ni veiciqomi, me suka lesu vei kemudou na vakacegu dou kauta yani. Ke dua e sega ni vakacurumi kemudou se rogoca na ka dou tukuna, ni dou biuta na vale se koro qori, dou kuretake tani na kuvu ni qele mai yavamudou.”—Maciu 10:12-14.

Vakacava ke cata na nodratou itukutuku e dua na koro taucoko, cava ena yaco ena vanua ya? E vakaraitaka o Jisu ni na warumisa na kena itotogi

ni kaya: “Au tukuna vakadodonu vei kemudou, ena lailai na cudru a tau vei Sotoma kei Komora, ena levu e tau ina koro qori ena Siga ni Lewa.”—Maciu 10:15.

- ◇ Gauna cava e sikovi Kalili tale kina o Jisu? Cava e raica vei ira na lewenivanua?
- ◇ E talai ratou yavica na 12 na yapositolo o Jisu? Cava na ka e vakasalataki ratou kina?
- ◇ Na cava e rawa ni tukuni kina ena gauna ya ni ‘sa voleka na Matanitu’?

VUNAU TIKO GA NI SOTAVI NA VEITUSAQATI

MACIU 10:16–11:1 MARIKA 6:12, 13 LUKE 9:6

E matata vakasigalevu na ivakasala i Jisu vei ratou nona yapositolo ena iwalewale ni nodratou cakacaka vakavunau. Evakasalataki ratou tale ga vakayalololoma me baleti ira na dauveitusaqati: “Raica, au sa talai kemudou yani me vaka na sipi ena kedra maliwa na olifa . . . Dou qarauni ira na lewenivanua, nira na veilewaitaki kemudou, era na kuitataki kemudou tale ga ena nodra valenilotu. Dou na qai kau ina matadra na kovana kei na tui ena vukuqu.”—Maciu 10:16-18.

Eratou rawa ni tusaqati vakaca na imuri i Jisu, ia e vakayaloqaqataki ratou ena nona yalataka: “Ni dou sa kau, dou kua ni leqataka na ka mo dou tukuna se na kena itukutukuni, ni na qai vakatakilai vei kemudou ena kena gauna, ni dou na sega ni vosa tiko ga o kemudou, ena vosa ena vukumudou na yalo i Tamamudou.” E kaya tale o Jisu: “Ena vakavuna o gone na mate nei tuakana, o tuakana ena vakavuna na mate nei tacina, o tama ena vakavuna na mate nei luvena, o ira na gone era na saqata na nodra itubutubu, era na vakavuna tale ga nodra mate. Era na cati kemudou na tamata kece ena vuku ni yacaqu, ia o koya e vosota me yacova na icavacava ena vakabulai.”—Maciu 10:19-22.

E bibi duadua na cakacaka vakavunau, e veiqeti kina o Jisu me ratou qaseqase nona imuri

me rawa ni ratou vunau tiko ga. E kaya: “Ke ra vakacacani kemudou ena dua na koro, dou dro ina dua tale na koro, au tukuna vakadodonu vei kemudou, ni dou se bera ni sikova na koro kece e Isireli, sa na yaco mai na Luve ni tamata.”—Maciu 10:23.

E totoka dina nona veivakavulici, veivakasalataki, kei na nona veivakayaloqaqataki o Jisu vei ratou na 12 nona yapositolo. Ia era okati tale ga e keri o ira era na vunau ni sa mate qai vakaturi o Jisu. E kilai qori ena nona kaya ni ‘tamata **kece** era na cati’ ira nona tisaipeli, sega ni vanua ga eratou lai vunau kina na yapositolo. Eda sega tale ga ni bau rogoce ni ratou kau na yapositolo vei ira na kovana kei na tui ena nodratou ilakolako vakavunau qo e Kalili, se ravakavuna na weka nodratou mate.

A vakaibalebaletaka tiko gona ina veigauna e muri o Jisu na veika e tukuna vei ratou na yapositolo. Vakasamataka mada na nona tukuna o Jisu ni ratou se bera ni sikova na koro kece nona tisaipeli, “sa na yaco mai na Luve ni tamata.” Qori e vakaraitaka ni se bera ni oti nodra vunautaka na Matanitu ni Kalou na nona tisaipeli, sa na lako mai na Tui o Jisu Karisito me Turaganilewa ni Kalou.

Ke ratou tusaqati na yapositolo ena cakacaka

vakavunau, me ratou kua ni kurabui ni kaya o Jisu: “Na tisaipeli e sega ni uasivia na nona qasenivuli, se na dauveiqaravi na nona turaga.” Eratou na beci qai tusaqati na yapositolo me vaka ga e caka vei Jisu ni vunautaka voli na Matanitu ni Kalou. Ia e veiuqeti o Jisu: “Dou kua ni rerevaki ira era vakamatea na yago ia era sega ni vakarusa rawa na bula, dou rerevaki koya ga e rawa ni vakarusa na bula kei na yago e Qiena.”—Maciu 10:24, 28.

E cakava sara ga qori o Jisu. A yaloqaqa qai bole mate, me kua ga ni tawayalodina vua e kaukaua duadua, o Jiova. O Jiova ga e rawa ni vakarusa na “bula” (kena ibalebale nona inuinui ni bula e dua ena gauna se bera mai), se vakabula e dua sa mate me bula tawamudu. Qori ena vakaloqaqataki ratou sara ga na yapositolo!

E vakatauvatana va qo o Jisu nona karoni ira na nona imuri na Kalou: “E sega ni volitaki e rua na siparo ena dua na ilavo lailai? Ena sega ni lutu ina qele e dua vei rau me sega ni kila na Tamamudou. . . . Dou kua gona ni rere, dou talei sara vei ira na siparo.”—Maciu 10:29, 31.

Ena tawasei ira na vuvale na itukutuku era vunautaka na tisaipeli i Jisu, era na ciqoma eso na lewenivuvale eso tale era na cata. E kaya o Jisu: “Dou kua ni nanuma niu kauta mai na veisaututaki e vuravura.” Ena gadrevi na yaloqaqa me ciqoma kina na ka dina ena iVolatabu e dua na lewenivuvale. E tomana o Jisu: “E sega ni yaga vei au o koya e lomani rau cake na tamana kei

na tinana qai vakalailai vei au, e sega tale ga ni yaga vei au o koya e lomani rau cake na luvena tagane se yalewa qai vakalailai vei au.”—Maciu 10:34, 37.

Eso era na rogoci ratou na tisaipeli i Jisu. E kaya: “O koya e solia e dua mada ga na bilo wai batabata vua e dua vei ira na lalai qo me gunuva baleta ni tisaipeli, au tukuna vakadodonu vei kemudou, ena sega sara ni kau tani vua na nona icovi.”—Maciu 10:42.

Eratou vakarautaki vinaka sara ga na yapositolo ena veivakavulici, veivakasalataki, kei na veivakaloqaqataki i Jisu, eratou mani lakova “na koro kece ena yalava ya, eratou vunautaka na itukutuku vinaka, eratou veivakabulai tale ga e veiyasana kece.”—Luke 9:6.

- ◇ Na cava e vakasalataki ratou kina nona tisaipeli o Jisu?
- ◇ E vakaloqaqataki qai vakacegui ratou vakacava o Jisu?
- ◇ Cava e vakaibalebaletaki tale ga kina vei keda nikua na ivakasala i Jisu?

LABA ENA SOQO NI SIGANISUCU

MACIU 14:1-12 MARIKA 6:14-29 LUKE 9:7-9

Eratou vunau voli e Kalili na yapositolo i Jisu, sa voleka tale ni rua na yabaki nona tu e valeniveivesu o Joni na Dauveipapitaisotaki a caramaka na sala i Jisu.

A tukuna vakadodonu o Joni vei Tui Eroti ni cala nona tauri Erotiasa na wati Filipi na tacina me watina. A sereka na imatai ni watina o Eroti me vakawatitaki Erotiasa. Oya e veibutakoci qai cala vakalawa me vaka e volai ena Lawa a soli vei Mosese, e kaya tiko o Eroti ni muria. E sauma o Eroti na ka e cakava o Joni ena nona balati koya e valeniveivesu qai rairai bukana qori o Erotiasa.

E sega ni kila o Eroti na ka me cakava vei Joni nira 'okati koya me parofita' na lewenivanua. (Maciu 14:5) Ia e sega tale ni lomalomarua o Erotiasa. E saga tiko ga me vakamatei Joni ni 'yalocataki' koya. (Marika 6:19) Sa basika sara qo e dua na ituvaki veiganiti.

Ni vakarau tekivu na Lakosivia ena 32 G.V., e tuvanaka o Eroti e dua na soqo ni nona siganisucu. Era sureti kina na vakaitutu lelevu, na komada ni mataivalu kei ira na tamata rogo e Kalili. Ni sa vakacagau tiko na soqo, e curu yani me meketi ira o Salome, na luvedrau o Erotiasa kei Filipi na watina e liu. Era taleitaka na tagane na nona meke.

Dua na ka nona marautaki luvena vakacabecabe o Eroti, mani kaya vua: "Kerea vei au na

ka ga o vinakata, au na solia vei iko." E yalataka sara ga o Eroti: "Na ka ga o kerea vei au, au na solia vei iko, ke veimama mada ga noqu matanitu." E lai tarogi tinana sara o Salome: "Na cava meu kerea?"—Marika 6:22-24.

E kila o Erotiasa ni sa na rawa e ke na lomana. Segga ni bera nona tukuna: "Na ulu i Joni na Dauveipapitaisotaki." E lesu totolo tale vei Eroti o Salome me lai vakaraitaka vua na ka e vinakata: "Au vinakata me soli vakatotolo vei au ena dua na veleti na ulu i Joni na Dauveipapitaisotaki."—Marika 6:24, 25.

E rarawa vakalevu o Eroti, ia era sa rogoca tu na vulagi nona yalayala vei Salome. Ke labati mada ga e dua e segga ni cala, sa na cakava ga o Eroti ni segga ni via vakamadualaki. E tala sara e dua na sotia qai vakarota me lai musuka mai na ulu i Joni. E cakava qori na sotia, qai kauta sara o Salome vei tinana.

Ni ratou rogoca na tisaipeli i Joni na ka e yaco, eratou lai kauta mai na yagona me bulu. Eratou sa qai lai tukutuku vei Jisu.

E kidroa vakalevu o Eroti ni rogoca nona veivakabulai o Jisu kei na nona vakasavi ira na timoni. E nanuma kina de "sa vakaturi mai na mate o Joni" na Dauveipapitaisotaki. (Luke 9:7) E via raici Jisu sara ga kina o Eroti Anitipasa. E segga ni via rogoca me vunau o Jisu, ia me vakadeitaka ga e dina se segga na nona nanuma.

-
- ◇ Na cava e bala kina e valeniveivesu o Joni na Dauveipapitaisotaki?
  - ◇ Sa qai rawa vakacava na loma i Erotiasa me vakamatei o Joni?
  - ◇ Na cava e via raici Jisu kina o Eroti Anitipasa ni sa mate o Joni?

VAKANI IRA VAKACAKAMANA NA VICA NA UDOLU O JISU

MACIU 14:13-21 MARIKA 6:30-44 LUKE 9:10-17 JONI 6:1-13

Eratou marautaka na 12 na yapositolo nodratou cakacaka vakavunau e Kalili, ratou vakasavuya sara vei Jisu na “ka kece eratou cakava kei na nodratou veivakavulici.” Eratou oca, ia e sega na gauna galala me ratou kana kina nira se tabili tiko ga yani e levu, eso era sa lesu. E tukuna kina o Jisu: “Mai, datou lai vakacegu mada vakalailai ena dua na vanua lala.”—Marika 6:30, 31.

Eratou vodo sara ena dua na waqa, rairai volekati Kapenaumi, me ratou vakatikitiki ina dua na vanua lala, ena tokalau ni Uciwai na Joritani ena taudaku kei Peciseita. Ia e levu na lewenivanua era raica ni ratou sa lako, ra lai kila tale ga e levu nodratou sa biubiu. Era mani muri baravi, ni ratou sobu mai o Jisu era sa wawa tu.

Ni sobu yani o Jisu, e raica sara e dua na ilala levu, dua na ka nona lomani ira, nira vaka na sipi

e sega na kena ivakatawa. Mani “vakavulici ira ena levu sara na ka” me baleta na Matanitu ni Kalou. (Marika 6:34) E vakabulai ira tale ga na “tauvimate.” (Luke 9:11) Ni sa yakavi mai, eratou tukuna vua na nona tisaipeli: “E vanua lala qo, sa kala tale ga na matanisiga, ni tukuna mada vei ira na ilala levu qo mera lako ina veikoro mera lai volia na kedra.”—Maciu 14:15.

E sauma o Jisu: “E sega ni yaga mera lako, dou vakani ira.” (Maciu 14:16) E kila o Jisu na veika ena vakarau cakava, e vakatovolei Filipi ena nona tarogi koya: “Ena lai voli mai vei na madrai mera kania o ira qo?” E tarogi o Filipi ni cavutu mai Peciseita. Ke voli mada ga na madrai, ena sega ni veirauti nira le 5,000 na tagane, qai rairai vakaruataki na iwiliwili qori ke ra wili tale ga kina na yalewa kei na gone! E sauma sara o Filipi: “Ke ra vakalalai mada ga, ena sega ni rauti ira na madrai e voli ena ruanadrau na dinari [dua na dinari e isau ni dua na tamata cakacaka ena dua na siga].” —Joni 6:5-7.

Me vakaraitaka ni rui dredre na nodra vakani na le levu, e tukuna sara o Adriu: “E tiko qo e dua na gonetagane e tiko vua e lima na madrai kei na rua na ika lalai. Ia ena rauti ira vakacava na ilala vakaitamera qo?”—Joni 6:9.

E veico vinaka tu na vanua ya ni sa vula-itubutubu, sa voleka tale ga na Lakosivia ni 32 G.V. Sa qai tukuna o Jisu vei ira nona tisaipeli mera dabe vakaiwasewase na lewenivanua mera ya50, mera ya100 tale ga. E taura na lima na ibuli madrai kei na rua na ika qai masu vua na Kalou. E tikitikica na madrai, e wasea na ika qai solia vei ratou na tisaipeli mera vota vei ira na lewenivanua. E kurabuitaki nira kana kece ra qai mamau!

E tukuna o Jisu vei ira nona tisaipeli: “Dou kumuna mai na tikitikina sa vo me kua ni mau-mau.” (Joni 6:12) Ni ratou kumuna na kakana e vo, eratou vakasinaita e 12 na basikete!

- ◇ Cava e vaqara kina o Jisu e dua na vanua lala me ratou lako kina na nona yapositolo?
- ◇ Eratou lako e vei o Jisu kei na tisaipeli? Cava e yaco e kea?
- ◇ Na cava eratou uqeta na tisaipeli me cakava o Jisu? Cava e qai cakava vei ira na lewenivanua?

ILIULIU E LEWA NA DRAKI

MACIU 14:22-36 MARIKA 6:45-56 JONI 6:14-25

E tarai ira dina na lewenivanua na veivakani vakacakamana i Jisu. Era kaya ni “qo dina na Parofita e dodonu me lako mai vuravura,” na Mesaia, ena vinaka nona veiliutaki. (Joni 6:14; Vakaruia 18:18) Era mani saga mera vesuki koya mera buli koya me tui.

E kila vinaka o Jisu na nodra inaki. E talaci ira na ilala levu, qai tukuna vei ratou na nona tisaipeli me ratou vodo tale i waqa. Me ratou gole i vei? Me ratou liu i Peciseita qai lako sara i Kapenaumi. Ia e lako o Jisu ina ulunivanua me lai masu taudua.

Ni sa voleka ni kida na mataka, e raica o Jisu ni sa tu e loma ni wasawasa na waqa. E uaua na wasawasa, e tataba na cagi, ratou qai ‘sasaga voce na yapositolo ena bula ni cagi e tadravi ratou.’ (Marika 6:48) Ni siro mai na ulunivanua o Jisu qai taubale yani vei ratou e delaniwai, sa “rauta e tolu se va na maile nodratou voce.” (Joni 6:19) E vaka me lako siviti ratou sara o Jisu, ratou mani qolouvaka: “Kemudou! Na cava qo!”—Marika 6:49.

E tukuna o Jisu: “Dou vakacegu! O yau ga qo, dou kua ni rere.” Sa qai kaya o Pita: “Turaga, ke o kemuni dina, ni vakarota meu lako yani vei kemuni e delaniwai.” E sauma o Jisu: “Lako mai!” E sobu sara mai waqa o Pita, e taubale yani vei Jisu e delaniwai. Ia e rere ni raica na bula ni cagi, mani tekivu

dromu vakamalua. E kacivaka: “Turaga, vakabulai au!” E dodoka sara o Jisu na ligana me tauri Pita, qai kaya: “Sa rui lailai na nomu vakabauta, na cava o vakatitiqa kina?”—Maciu 14:27-31.

Ni rau vodo i waqa o Pita kei Jisu, e ruru sara na cagi ratou qai kidroataka qori na tisaipeli. Ia ke ratou a taura rawa “na ibalebale ni ibuli madrai,” nona vakani ira vakacakamana na vica na udolu, eratou na sega ni kurabuitaka na nona taubale e delaniwai kei na nona vakaruruya na cagi. Eratou sa qai cuva vua ratou kaya: “O kemuni dina na Luve ni Kalou.”—Marika 6:52; Maciu 14:33.

Eratou yaco sara yani ena bucabuca totoka qai bulabula o Kenisareti, ena ceva kei Kapenaumi. Eratou vakelea na waqa ratou lako i vanua. Nira kilai Jisu na lewenivanua, era veiciciyaki sara ina yasayasa kece ya mera kauti ira mai na tauvimate. Era vakabulai kece o ira na tara na tutu ni isulu e sau i Jisu.

Era sa qai liaca na ilala levu era vakadinadinata na veivakani vakacakamana ni sa biubiu o Jisu. Ni kele mai na waqa lalai ni Taiperia, era vodo na lewenivanua mera lai vaqarai Jisu i Kapenaumi. Nira raici koya, era taroga: “Rapai, o lako mai ena gauna cava?” (Joni 6:25) E vunauci ira sara o Jisu, eda na qai dikeva malua na vuna e cakava kina qori.

-
- ◇ Ni vakani ira oti vakacakamana na vica na udolu o Jisu, na cava era via cakava vua na lewenivanua?
  - ◇ Na cava me ratou kua ni kurabuitaka kina na tisaipeli nona taubale o Jisu ena delaniwai kei na nona vakaruruya na cagi?
  - ◇ Na cava e yaco ni sobu yani o Jisu ena baravi kei Kapenaumi?

O JISU “NA MADRAI NI BULA”

JONI 6:25-48

A vakani ira vakacakamana na vica na udolu o Jisu ena tokalau ni Wasa o Kalili, a dro tale ga nira via buli koya me tui. Ena bogi tiko ga ya, a taubale ena dela ni wasawasa voravora. A taubale tale ga e delaniwai o Pita, ia e tekivu dromu vakamalua ni lailai nona vakabauta, mani vakabulai koya o Jisu. A vakaruruya na cagi, rairai vakabulai ratou kina nona tisaipeli me kua ni voca na waqa.

E gole o Jisu ena tai adua ni wasawasa ena yasayasa o Kapenaumi. Era mani kunei koya na ilala levu era vakani vakacakamana, era taroga: “O lako mai ena gauna cava?” E vunauci ira o Jisu ena nona kaya nira vaqarai koya ga me rawa nira vakani tale. Sa qai uqeti ira mera “kua ni cakacakataka na kakana e ca rawarawa, na kakana ga e tudei me rawati kina na bula tawamudu.” Era taroga sara: “Na cava me keimami cakava, me keimami vakayacora kina na cakacaka e vinakata na Kalou?”—Joni 6:25-28.

De dua ratou vakasamataka tiko na ka e vinakati ena Lawa, sa qai vakatakila o Jisu na cakacaka e bibi duadua ena nona kaya: “Qo na cakacaka e vinakata na Kalou, moni vakaraitaka nomuni vakabauti koya e tala mai.” E levu na ka sa cakava o Jisu, ia era sega ni vakabauti koya na lewenivanua. Era vinakata me cakamana me rawa nira vakabauti koya. Era taroga: “Na cakacaka cava oni na cakava? Era kania na mana ena vanua tala-siga na tukai keimami, me vaka ga e volai: ‘E solia vei ira na madrai mai lomalagi mera kania.’” —Joni 6:29-31; Same 78:24.

Nira vinakata e dua na ivakatakilakila, sa qai vakamacalataka o Jisu o cei e vakavuna na cakamana: “Au tukuna vakadodonu vei kemuni, e sega ni solia vei kemuni o Mosese na madrai mai lomalagi, o Tamaqu ga e solia vei kemuni na madrai dina mai lomalagi. Ni madrai e solia na Kalou o koya e lako sobu mai lomalagi qai solia na bula i vuravura.” Era sega ni kila na ibalebale ni ka e

tukuna, era mani kaya: “Turaga, moni solia tiko ga mai vei keimami na madrai qo.” (Joni 6:32-34) Na “madrai” cava e vakaibalebaletake tiko o Jisu?

E tukuna: “O yau na madrai ni bula. O koya ga e lako mai vei au ena sega sara ni viakana, o koya tale ga e vakaraitaka nona vakabauti au ena sega sara ni viagunu. Ia au tukuna vei kemuni, oni sa raici au, oni sega ga ni vakabauta. . . . Niu sega ni lako sobu mai lomalagi meu cakava ga na lomaqu, na loma i koya ga e talai au mai. Qo na loma i koya e talai au mai, meu kua ni vakayalia e dua vei ira e solia mai vei au, ia meu vakaturi ira ena iotioti ni siga. Ni qo na loma i Tamaqu, me bula tawamudu o koya yadua e raica na Luvena qai vakaraitaka ni vakabauti koya.”—Joni 6:35-40.

Dua na ka nodra cudru na lewenivanua, era vosakudrukudrutaki koya na Jiu. E rawa vakacava me tukuna ni o koya “na madrai e lako sobu mai lomalagi”? (Joni 6:41) Era raici koya me dua ga na luve ni tamata mai na korolevu o Nasareci e Kalili. Era veikayaka: “Sega ni o Jisu ga qo na luvei Josefa? Eda kila vinaka na tamana kei na tinana.” —Joni 6:42.

“Ni kua ni vosakudrukudru,” e sauma yani o Jisu. “Ena sega ni lako mai vei au e dua ke sega ni vagolei koya mai o Tamaqu e talai au mai, au na qai vakaturi koya ena iotioti ni siga. Era vola na Parofita, ‘Ena vakavulici ira kece o Jiova.’ O ira kece era rogoci Tamaqu ra qai vuli vua, era lako mai vei au. Se sega ni dua e raica na Tamaqu, o koya ga e lako mai vua na Kalou sa raica na Tamaqu. Au tukuna vakadodonu vei kemuni, o koya e vakabauta ena bula tawamudu.”—Joni 6:43-47; Aisea 54:13.

Ena nodrau veivosaki kei Nikotimo, a vakamacalataka o Jisu na bula tawamudu qai semata qori kei na nona vakabauti na Luve ni tamata, e kaya: “Mera kua ni rusa kina o ira

na vakaraitaka nodra vakabauti [koya na Luvena e duabau ga e bulia na Kalou], mera rawata ga na bula tawamudu.” (Joni 3:15, 16) la sa vosa raraba tiko qo vei ira na lewenivanua, qai vakamacalataka ni rawa nira bula tawamudu ena vukuna, sega ena mana se madrai ni Kalili.

Ena rawati gona vakacava na bula tawamudu? E cavuta tale o Jisu: “O yau na madrai ni bula.” —Joni 6:48.

Na kena veivosakitaki voli mai na madrai mai lomalagi e qai lai cava ena veivakavulici i Jisu ena valenilotu mai Kapenaumi.

-
- ◇ Cava e sega ni veiganiti kina nodra kerea na lewenivanua vei Jisu me dua tale na ivakatakilakila?
  - ◇ Cava era cakava na Jiu ni kaya o Jisu ni o koya na ‘madrai dina mai lomalagi’?
  - ◇ Cava e uasivi kina na madrai e cavuta o Jisu?

KURABUITAKI VAKALEVU NA VOSA I JISU

JONI 6:48-71

E tukuna o Jisu ena nona veivakavulici ena vale-nilotu mai Kapenaumi ni o koya na madrai dina mai lomalagi. Qori e ikuri ga ni nona ivakamacala vei ira na lewenivanua era lesu mai na tokalau ni Wasa o Kalili, era vakani ena madrai kei na ika.

E tomana o Jisu na veivosaki ni kaya: “Era kania na mana na tukamuni ena vanua talasiga, ia era sa mate tale.” Sa qai kaya: “O yau na madrai bula e lako sobu mai lomalagi. Ke dua e kania na madrai qo ena bula tawamudu, na madrai au na solia na lewequ ga, me bula kina o vuravura.”—Joni 6:48-51.

Ena vulaitubutubu ni 30 G.V., a tukuna o Jisu vei Nikotimo ni solia mai na Kalou na Luvena me iVakabula ena levu ni nona lomani vuravura. Sa qai vakabibitaka o Jisu me laukana na lewena, oya me vakaraitaka e dua ni vakabauta nona isoro. Qori na sala ena rawati kina na bula tawamudu.

Era sega ni duavata na lewenivanua kei na vosa i Jisu. Era taroga: “Ena solia vakacava na lewena o ka qo meda kania?” (Joni 6:52) E vinakata o Jisu mera kila ni ivakatakarakara ga na kena laukana na lewena, sega ni tukuni me caka dina. Sa qai kilai na ibalebale ni nona vosa ena ka e vakamacalataka tarava.

“Ke oni sega ni kania na lewe ni Luve ni tamata, moni gunuva tale ga na nona dra oni na sega ni bula. O koya e kania na lewequ, e gunuva tale ga noqu dra ena bula tawamudu, . . . ni kakana dina na lewequ qai ka ni gunu dina na noqu dra. O koya e kania na lewequ e gunuva tale ga noqu dra e duavata kei au.”—Joni 6:53-56.

Sa na vakacudrui ira mada ga na Jiu na ka era rogoca qori. De dua era na nanuma ni uqeta tiko o Jisu na veikanikani se me beci na lawa ni Kalou me baleta na laukana ni dra. (Vakatekivu 9:4;

Vunau ni Soro 17:10, 11) la e sega ni tukuna o Jisu me laukana dina na lewena se gunuvi dina nona dra. E vakaraitaka tiko ga ni o ira kece era via bula tawamudu mera vakaraitaka nira vakabauta na nona isoro ena cabora kina na yagona uasivi qai liviraki kina na nona dra. Era sega mada ga ni kila e levu nona tisaipeli na ibalebale ni nona ivakavuvuli. Eso era kaya: “E dredre me vakabauti na vosa qo, o cei ena muria?”—Joni 6:60.

Ni kila o Jisu nira vosakudrukudru eso na nona tisaipeli, e taroga: “Oni tarabe ena ka qo? Ena vakacava ke oni raica na Luve ni tamata ni lako cake ena vanua a tiko kina e liu? . . . Na ka au tukuna vei kemuni e ka vakayalo, e vu ni bula tale ga. Ia eso vei kemuni era sega ni vakabauta.” Era biubiu e levu na tisaipeli, era sega tale ni muri Jisu.—Joni 6:61-64.

Sa qai tarogi ratou na 12 nona yapositolo o Jisu: “Dou via lako tale ga?” E sauma o Pita: “Turaga, me keitou qai lako tale vei cei? Na nomuni vosa ga e vosa ni bula tawamudu, keitou vakabauta, keitou kila tale ga ni o kemuni na Yalovasava ni Kalou.” (Joni 6:67-69) E ivakaraitaki vinaka ni yalodina qori, ni ratou sega tale ga ni kila vinaka tu o Pita kei na vo ni yapositolo na ibalebale ni ka e vakavulica o Jisu!

E marautaka o Jisu na vosa i Pita, e kaya ga: “Au a digitaki kemudou na le tinikarua, se sega? Ia e dua vei kemudou e dau vakaucaca.” (Joni 6:70) E tukuni Jutasa Isikarioti tiko o Jisu. De dua sa kidava rawa o Jisu ni sa tekivu muri cala o Jutasa.

E marautaka o Jisu ni ratou muri koya tiko ga o Pita kei na vo ni yapositolo, ratou sega ni cegu ni vakaitavi ena cakacaka ni veivakabulai e caka-va tiko.

- ◇ E solia vakacava o Jisu na lewena vei ira na lewenivanua? Ena 'kania vakacava e dua na lewe i Jisu'?
- ◇ Na cava era kurabui kina na lewenivanua ni cavuta o Jisu na lewena kei na dra? Cava e vakaibalebalebaka tiko?
- ◇ Nira sa sega ni muri Jisu e levu, na cava e qai tukuna o Pita?

CAVA E VAKADUKADUKALITAKA NA TAMATA?

MACIU 15:1-20   MARIKA 7:1-23   JONI 7:1

Sa voleka na Lakosivia ni 32 G.V., e osooso vakalevu o Jisu ena veivakavulici e Kalili. Oti e rairai gole sara i Jerusalemi me lai tiko ena soqo ni Lakosivia, me vaka ga e vakaroti ena Lawa. Ia e qaqarauni o Jisu ni tiko voli e keru nira via vakamatei koya tiko na Jiu. (Joni 7:1) Oti ga na Lakosivia e Iesu sara i Kalili.

De dua ni se tiko e Kapenaumi o Jisu, era gole yani vua na Farisi kei na vunivola mai Jerusalemi. Cava na inaki ni nodra veisiko? Mera vaqara e dua na yavu e cala vakalotu mera beitaki Jisu kina. Era taroga: “Na cava era beca kina na nomu tisaipeli na nodra ivakavuvuli na qase? Me kena ivakaraitaki, era sega ni vuluvulu ni bera na kana.” (Maciu 15:2) E sega ni vakarota na Kalou mera “vuluvulu me yaco sara i duruduru ni ligadra” nona tamata. (Marika 7:3) Ia na kena sega ni muri na ivakarau qori e cala bibi vei ira na Farisi.

E sega ni sauma vakadodonu o Jisu nodra veibeitaki, e vakavotuya ga na nodra nakita mera beca na Lawa ni Kalou. E tarogi ira: “Na cava oni beca kina na ivunau ni Kalou ena nomuni ivakavuvuli? Me kena ivakaraitaki, e kaya na Kalou, ‘Mo rokovi tamamu kei tinamu,’ e kaya tale ga, ‘Me vakamatei o koya e vosavakacacataki tamana se tinana.’ Ia oni kaya, ‘O koya e tukuna vei tamana se tinana: “Na ka kece e tiko vei au me bau yaga vei kemudrau au sa yalataka me nona na Kalou,” e sega ni gadrevi vua me rokova na tamana.’” —Maciu 15:3-6; Lako Yani 20:12; 21:17.

Era kaya na Farisi ni ilavo, iyau se veika e soli vakatabakidua me nona na Kalou e dodonu me kau ena valenisoro, e sega ni rawa ni vakayagataki ena dua tale na inaki. Ia na ka e yalataka e dua me nona isolisoli e se taukena tiko ga o koya. Kena ivakaraitaki, ena kaya e dua na cauravou ni nona ilavo se iyau e “koripani,” na isolisoli e nona vakatabakidua na Kalou se na valenisoro, vaka sara ga e sa taukena tu na valenisoro na isolisoli

qori. E se rawa tiko ga ni vakayagataka o cauravou nona ilavo se iyau, ia e tukuna ni sega ni rawa ni vakayagataka qori ke rau vinakata na veivuke na nona itubutubu rau sa qase. Ni cakava qori, e drovaka kina nona itavi vei rau nona itubutubu. —Marika 7:11.

E donu vinaka nona cudru o Jisu ni vakatanitaki na Lawa ni Kalou, e kaya: “Oni sa vakatanitaka kina na vosa ni Kalou ena nomuni ivakarau makawa. Ni dau veivakaisini! E tukuni kemuni vinaka o Aisea ni kaya, ‘O ira qo era vakarokorokotaki au ga ena tebenigusudra, na lomadra e yawa sara vei au. E tawayaga nodra qaravi au nira vakavulica ga na ivakaro vakatamata me ivakavuvuli.’” Era sega ni tukuna rawa e dua na ka na Farisi ni vakalewai ira o Jisu. E mani kacivi ira voleka mai na ilala levu, e kaya vei ira: “Ni vakarorogo vinaka sara moni kila na kena ibalebale. E sega ni vakadukadukalitaka na tamata na ka e curu yani i gusuna, e vakadukadukalitaki koya ga na ka e lako mai gusuna.”—Maciu 15:6-11; Aisea 29:13.

Ni ratou tiko ena dua na vale, ratou tarogi Jisu na tisaipeli: “Oni kila nira tarabe na Farisi nira rogoca na ka oni tukuna?” E sauma o Jisu: “Na kau kece e sega ni tea na Tamaqu vakalomalagi ena cavuraki. Laivi ira. O ira qori era dauveituberi mataboko. Ke tubera gona na mataboko na mataboko, erau na lutu ruarua ina qara.”—Maciu 15:12-14.

E rairai kurabui o Jisu ni kerea o Pita ena vukudratou na vo ni tisaipeli, me vakamatatataka vei ratou na veika e vakadukadukalitaka na tamata. E kaya o Jisu. “Dou lecava ni ka kece e curu i gusu e yaco sara i kete, oti e lako tani yani me benu? Ia na ka e lako tani mai na gusu e vu mai na loma ni tamata, qo ga e vakadukadukalitaki koya. Kena ivakaraitaki, e vu mai na loma ni tamata na vakanananu ca, na laba, na veibutakoci, na veiyacovi

tawadodonu, na butako, na lasu, na vosa veibeci. Qori na veika e vakadukadukalitaka na tamata, e sega ga ni vakadukadukalitaki koya na nona sega ni vuluvulu ni bera ni kana.”—Maciu 15:17-20.

E sega ni tukuna tiko o Jisu ni cala na tiko savasava se meda vuluvulu nida vakarau ka-

kana se bera na kana. E vakacala ga na nodra ivalavala veivakaisini na iliuliu ni lotu nira vakalecalecava na lawa dodonu ni Kalou ena nodra muria na ivakavuvuli vakatamata. E vakadukadukalitaka ga na tamata na veika ca e vu mai lomana.

-
- ◇ Na veibeitaki cava era tukuna na Farisi kei na vunivola?
  - ◇ Me vaka ga e vakamacalataka o Jisu, era nakita vakacava na Farisi mera beca na Lawa ni Kalou?
  - ◇ Na cava e vakadukadukalitaka na tamata?

VAKABULA O JISU NA GONEYALEWA KEI NA DIDIVARA

MACIU 15:21-31 MARIKA 7:24-37

Ni vunauci ira oti na Farisi me baleta nodra ivakavuvuli vakatamata, e biubiu o Jisu kei ratou nona tisaipeli. Ratou gole sara ina yasayasa o Taia kei Saitoni mai Finaisi, e vica vata na kilomita ena vuaira.

E raica e dua na vale o Jisu me ratou tiko kina, ia e sega ni vinakata me kilai nodratou tiko e kea. Kena seva ni raici Jisu e dua na yalewa ni Kirisi e sucu ena vanua qo, e vakamasuti koya sara: “Ni lomani au, Turaga, na Luvei Tevita. E dau curumi timoni vakalevu na luvequ yalewa.” —Maciu 15:22; Marika 7:26.

Ratou tukuna sara vei Jisu na nona tisaipeli: “Ni vakatalai koya, ni tagi muri kedatou tiko ga mai.” E qai tukuna o Jisu na vuna e sega ni kauaitaki koya kina: “Au sega ni talai vua tale e dua, vei ira ga na sipi ni matanitu o Isireli era yali tu.” E sega ni soro na yalewa. E torovi Jisu, e cuva vua qai kerea: “Turaga, ni vukei au!” —Maciu 15:23-25.

E vakatovolea o Jisu na nona vakabauta ena nona kauta cake mai na rai cala e tu vei ira na Jiu me baleti ira na kai veimatanitu: “E sega ni dodonu me soli na kedra madrai na gone vei ira na luvenikoli.” (Maciu 15:26) Nona cavuta o Jisu na “luvenikoli,” e dusia ni lomani ira na sega ni Jiu, qai rairai vakilai nona yalololoma ena irairai ni matana kei na rorogo ni domona.

E sega ni rarawataka na yalewa na vosa i Jisu, e ciqoma ga na nodra rai cala na Jiu qai kaya: “E dina Turaga, ia na luvenikoli mada ga era dau kania na tikitiki ni kakana e lutu mai na teveli ni nodra turaga.” E raica o Jisu ni vinaka na lomana qai kaya: “Sa dua na ka na nomu vakabauta,

me yaco mada ga na nomu kerekere.” (Maciu 15:27, 28) E vakabulai o luvena ena gauna vata ga ya. Ni lesu i vale, e raici luvena ni davo toka ena imocemoce, sa bula vinaka tale ni “sa lako tani vua na timoni”!—Marika 7:30.

Eratou biubiu mai na yasayasa o Finaisi o Jisu kei ratou na tisaipeli me ratou vakamura cake na Uciwai na Joritani. De dua ratou lai takosova na Joritani ena vualiku ni Wasa o Kalili, ratou gole sara ina yasayasa o Tikapoli. Eratou cabeta e dua na ulunivanua, ia era raici ratou na ilala levu. Era lai vakatora e yava i Jisu na lokiloki, mavoa, mataboko kei ira na galu, qai vakabulai ira. Dua na ka nodra kurabui na lewenivanua, era vakalagilagia kina na Kalou ni Isireli.

E kauaitaka sara o Jisu e dua na turaga e kaka qai didivara. De dua ena madua se taqaya na turaga qori ni maliwai ira na ilala levu. E rairai liaca tale ga qori o Jisu mani kauti koya vakatikitiki. Ni rau sa tiko taurua ga, e tukuna sara vua o Jisu na ka ena cakava. E daramaka nona iqaqalo e daligana, ni kasivi oti, sa qai tara na yame-na. E tacake i lomalagi qai cavuta na matavosa e kena ibalebale “Mo tadola mai.” E rogo sara na daligana, e matata tale ga nona vosa. A sega ni vinakata o Jisu me veitukuniyaki na ka e cakava ni vinakata mera vakabauti koya na lewenivanua ena ka era raica se rogoca.—Marika 7:32-36.

“Dua na ka nodra kurabui” na ilala levu nira raica na kaukua i Jisu me veivakabulai. Era kaya: “E totoka na ka kece e cakava. E bau vakavuna me rogo na didivara, e vosa tale ga na galu.”—Marika 7:37.

- ◇ Na cava e sega ni vakabula totolo kina o Jisu na luvei marama ni Finaisi?
- ◇ Ni ratou biubiu mai ena yasayasa o Finaisi, eratou gole i vei o Jisu kei na nona tisaipeli?
- ◇ Na cava e cakava vakayalololoma o Jisu vua na turaga e galu qai didivara?

VEIVAKANI VAKACAKAMANA, IVAKASALA ME BALETA NA LEVENI

MACIU 15:32–16:12 MARIKA 8:1-21

Dua na ilala levu era tabili yani vei Jisu ena Tika-poli, ena tokalau ni Wasa o Kalili. Era via rogoci koya, mera vakabulai tale ga. Era kauta yani na basikete lelevu ni veika mera lai vakayagataka ena nodra tiko voli e kea.

Ia e kaya o Jisu vei ratou nona tisaipeli: “Au sa lomani ira na ilala levu, ni sa tolu na siga nodra tiko vata kei au, ia era sega ni kania e dua na ka. Keu vakasukai ira ina nodra vale nira waloloi tu, era na bale koso e gaunisala, ni levu era lako mai vakayawa.” Eratou taroga sara na tisaipeli: “E vanua lala qo, me kau mai vei na madrai me rauti ira kece?”—Marika 8:2-4.

E sauma o Jisu: “E vica na ibuli e tu qori?” Eratou kaya na tisaipeli: “E vitu kei na vica na ika lalai.” (Maciu 15:34) Sa qai vakarota o Jisu mera dabe na lewenivanua. E taura sara na madrai kei na ika, e masu vua na Kalou qai solia vei ratou na nona tisaipeli me ratou wasea. E kurabuitaki nira kana kece, era mamau. Era kana tiko qo e 4,000 na tagane wili kina na yalewa kei na gone, ia na ivovo ni kakana e

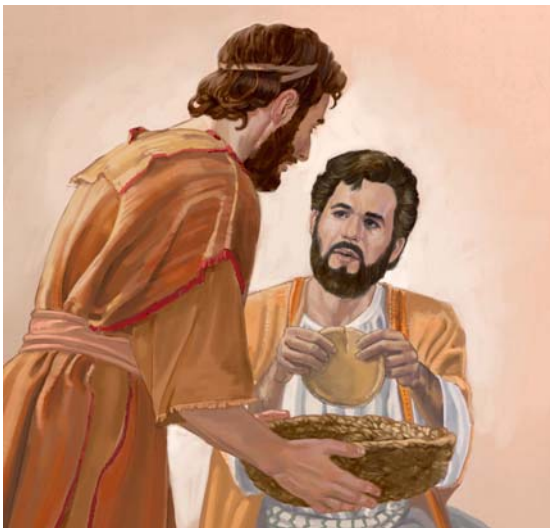
kumuni e vakasinaiti tale kina e vitu na basikete!

Ni talaci ira oti na ilala levu o Jisu, e vodo i waqa kei ratou na tisaipeli ratou qai soko ina yasayasa vakaMakitala ena vuaira ni baravi ni Wasa o Kalili. Era gole yani e keri na Farisi kei na Setoki mera vakatovolei Jisu, era kerea me vakaraitaka e dua na ivakatakilakila mai lomalagi.

Ni kila rawa o Jisu nodra inaki, e kaya: “Ni ka- robo mai, oni dau kaya, ‘Ena draki vinaka ni bo- taira na vanua,’ ena mataka oni kaya, ‘ena bata- bata qai tau na uca nikua ni botaicake na vanua qai buto na lomalagi.’ Oni kila rawa na irairai ni lomalagi, ia oni sega ni kila na ivakatakilakila ni gauna.” (Maciu 16:2, 3) Sa qai kaya o Jisu vei ira na Farisi kei na Setoki ni na sega ni vakaraitaka vei ira e dua na ivakatakilakila, na ivakataki- kila ga i Jona.

Eratou vodo tale i waqa o Jisu kei na nona tisaipeli me ratou soko i Peciseita, ena tai adua ni wasawasa. Eratou qai kidava na tisaipeli ni ratou sa soko tiko, ni ratou kauta tiko ga e dua na ibuli madrai. Se nanuma vinaka tiko o Jisu na ka era cakava na Farisi kei na Setoki era ito i Eroti, e veivakasalataki kina: “Me rai tiko na matamudou, dou qarauna na nodra leveni na Farisi kei na nodra leveni na ito i Eroti.” Eratou nanuma na tisaipeli ni vakaibalebaletaka tiko o Jisu nodratou guilecava na madrai. Ni kila ni cala nodratou rai, e kaya o Jisu: “Na cava dou veivosakitaka tiko kina nomu- dou sega ni kau madrai mai?”—Marika 8:15-17.

E se qai vakani ira oti ga e vica na udolu o Jisu ena dua na gauna e liu, e dodonu gona mera kila ni sega ni leqataka tiko o koya na lailai ni madrai. E tarogi ratou: “Dou sa guilecava tale niu a tikitikica na lima na madrai vei ira na 5,000 na tagane? E sinai e vica na basikete ena kena vo?” Eratou kaya vua: “E Tinikarua.” E tomana o Jisu: “Niu tikitikica na vitu na ibuli vei ira na 4,000 na

tagane, e vica na basikete dou vakasinaita kina na ivovo ni ka e tikici tu?” Eratou kaya vua: “E vitu.”—Marika 8:18-20.

E taroga o Jisu: “Dou sega ni taura rawa vakacava niu sega ni vakamacalataka tiko vei kemudou na madrai?” E tomana: “Dou qarauni kemudou ga mai na nodra leveni na Farisi kei ira na Setoki.”—Maciu 16:11.

Eratou sa qai taura rawa na tisaipeli na ka e tukuna o Jisu. E dau vakayagataki na leveni me tubu kina na madrai. E cavuta o Jisu na leveni me vakatayaloyalotaka na ka e ca. E vakasalataki ratou na nona tisaipeli me ratou qarauna na “nodra **ivakavuvuli** na Farisi kei na Setoki,” ni rawa ni vakaleqai ratou.—Maciu 16:12.

- ◇ Cava era tabili kina vei Jisu na lewenivanua?
- ◇ Na rai cala cava e tu vei ratou na tisaipeli me baleta na leveni e cavuta o Jisu?
- ◇ Na cava e vakaibalebaleataka o Jisu ni cavuta na “nodra leveni na Farisi kei ira na Setoki”?

O CEI NA LUVE NI TAMATA?

MACIU 16:13-27   MARIKA 8:22-38   LUKE 9:18-26

Ni ratou yaco i Peciseita o Jisu kei na nona tisaipeli, era kauta yani vua na lewenivanua e dua na mataboko ra qai vakamasuti Jisu me tarai koya me bula.

E tubera na liga i mataboko o Jisu ina ibili. Ni kasivita oti na matana, e tarogi koya o Jisu: “O bau raica e dua na ka?” E kaya na tagane: “Au raici ira na tamata, ia era vaka na irairai ni vunikau era taubale voli.” (Marika 8:23, 24) Sa qai rai vinaka ni tabaka tale na matana e ligana o Jisu. E tukuna vua me lako i vale, me kua ga ni curu i lomanikoro.

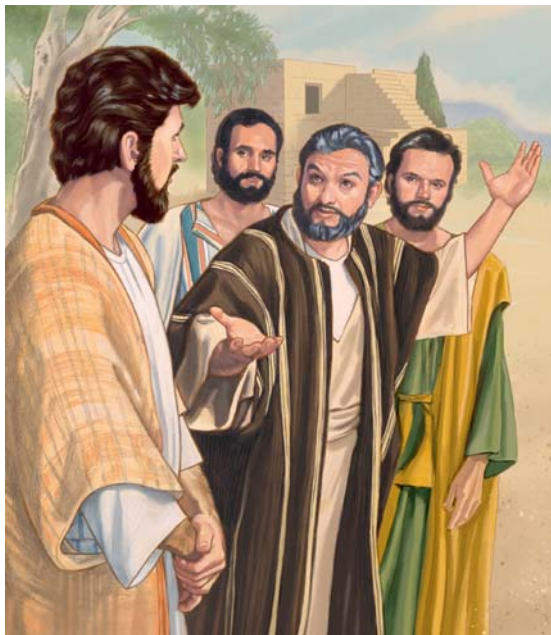
Eratou gole sara o Jisu kei na nona tisaipeli ina vualiku, ena yasayasa o Sisaria Filipai. Ena rairai vica vata na siga na ilakolako qori baleta e rauta ni 40 na kilomita na yawa ni vanua me ratou lakova. Na vanua e toka kina na koro e rauta ni 350 na mita na kena cere mai waitui, qai rawa ni laurai mai kea na Ulunivanua o Erimoni.

Ni toso tiko na ilakolako, e lako taudua o Jisu me lai masu. Sa vo toka ga e ciwa se tini na vula ni bera nona mate, qai kauaitaki ratou na nona tisaipeli. Era sa sega ni muri koya e levu, eso tale era rairai veilecayaki se vakanuinukara. De dua era veinanuyaka na vuna e cata kina nodra via buli koya na lewenivanua me tui, kei na vuna e sega ni vakaraitaka kina e dua na ivakatakilakila me vakadeitaka se o cei dina o koya.

Ni ratou yaco yani na tisaipeli ena vanua e masu tiko kina, e taroga o Jisu: “Na cava era tukuna eso me baleta na Luve ni tamata?” Eratou kaya: “Eso era kaya ni o Joni na Dauveipapitaisotaki, eso tale era kaya ni o Ilaia, eso era kaya ni o Jeremaia se dua vei ira na parofita.” Era nanuma na lewenivanua ni o Jisu e dua vei ira na parofita qori, sa vakabulai mai na mate. Ni via kila o Jisu nodratou rai, e tarogi ratou nona tisaipeli: “Vakacava o kemudou, cava dou nanuma?” E sauma totolo sara o Pita: “O kemuni na Karisito, na Luve ni Kalou bula.”—Maciu 16:13-16.

E kaya o Jisu ni dodonu me marautaka o Pita nona vakatakila qori vua na Kalou, e tomana: “Au tukuna tale ga vei iko Pita, au na tara na noqu ivavakoso ena delanivatu qo, ena sega ni vakamalumalumutaka rawa na matamata kei iBulu-bulu.” E tukuna tiko e keri o Jisu ni na tara sara ga o koya na ivavakoso, qai sega ni rawa ni vakamalumalumutaki ira na lewena na ibulubulu ke ra yalodina tiko ga nira se bula voli e vuravura. E yalataka sara vei Pita: “Au na solia vei iko na ki ni Matanitu vakalomalagi.”—Maciu 16:18, 19.

Sega ni kena ibalebale qori ni vakaliuci Pita o Jisu se me liu ena kedratou maliwa na yapositolo, e sega tale ga ni digitaki koya o Jisu me yavu ni ivavakoso. O Jisu ga na vatu ena tara kina na nona ivavakoso. (1 Korinica 3:11; Efeso 2:20) Ia ena soli vei Pita e tolu na ki, qai ka dokai me vakayagataka ya me dolava kina na sala mera curu vakailawalawa kina eso ina Matanitu vakalomalagi.

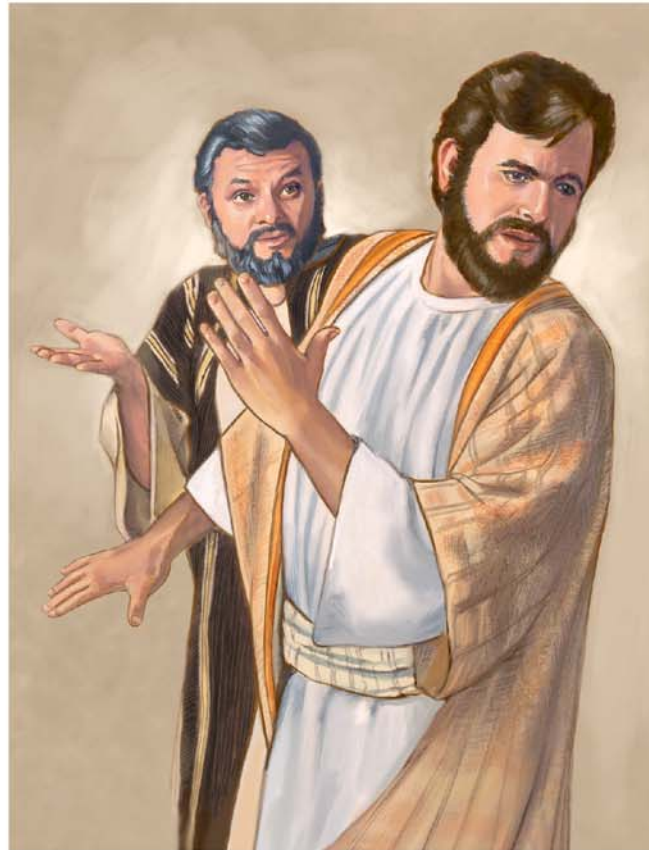

Ena vakayagataka o Pita na imatai ni ki ena Penitiko 33 G.V. me vakaraitaka vei ira na Jiu era veivutuni kei ira na tavuki mera Jiu na ka mera cakava mera vakabulai kina. Ena vakayagataka na ikarua ni ki me dolava kina na sala vei ira na kai Samaria era vakabauta, mera curu ina Matanitu ni Kalou. Ena 36 G.V., ena vakayagataka na ikatolu ni ki me dolava na sala vei ira na veimatanitu tawacili, me vakataki Konilio kei na so tale.—Cakacaka 2:37, 38; 8:14-17; 10:44-48.

Eratou lomaleqa na yapositolo i Jisu ena nona tukuna ni sa vakarau vakararawataki qai vakamatei e Jerusalemi. A sega ni kila o Pita ni na vakaturi ina bula vakalomalagi o Jisu, e mani kauti koya vakatikitiki qai vunauca: “Me kua ni va qori nomuni rai Turaga, ena sega sara ni yaco qori vei kemuni.” E vakanadaku o Jisu qai sauma: “Lako tani i dakuqu, Setani! O iko na dau veivakatarabetaki, ni sega ni tiko vei iko na vakasama ni Kalou, na vakasama ga vakatamata.”—Maciu 16:22, 23.

Sa qai kacivi ira na yapositolo kei na so tale o Jisu, e vakamacalataka vei ira ni sega ni rawarawa vua e dua me nona imuri. E kaya: “Ke dua e via muri au, me kua tale ni muria na lomana, me colata ga na nona kaunirarawa qai muri au tiko ga. Ni o koya e via maroroya na nona bula ena vakayalia, ia o koya e vakayalia na nona bula ena vukuqu kei na itukutuku vinaka, ena maroroya.”—Marika 8:34, 35.

Kena ibalebale ke vinakata e dua na imuri i Jisu nona veivakadonui, ena vinakati me yaloqaqa qai vakuai koya. E tukuna o Jisu: “O koya ena madua-

taki au kei na noqu vosa ena itabatamata dauveibutakoci qai valavala ca qo, ena maduataki koya tale ga na Luve ni tamata ni lako mai ena lagilagi i Tamana kei ira na agilosi savasava.” (Marika 8:38) lo, ni lako mai o Jisu “ena qai saumi ira yadua na tamata me vaka na nodra ivalavala.”—Maciu 16:27.

-
- ◇ Na cava era nanuma eso me baleti Jisu? Na cava eratou nanuma na yapositolo?
  - ◇ Na ki cava e soli vei Pita? Ena vakayagataki vakacava?
  - ◇ A vakadodonutaki vakacava o Pita? Na vuna?

VAKARAITAKI NA LAGILAGI I KARISITO ENA VEIVAKAMATALIATAKI

MACIU 16:28–17:13 MARIKA 9:1-13 LUKE 9:27-36

Ni se veivakavulici tiko o Jisu ena yasayasa o Sisaria Filipai, rauta ni 25 na kilomita mai na Ulunivanua o Erimoni, e cavuta e dua na ka veivakurabuitaki vei ratou nona yapositolo: “Au tukuna vakadodonu vei kemudou, era tiko qo eso era na sega mada ni mate, ia era na raica rawa na nona lako mai na Luve ni tamata ena nona Matanitu.”—Maciu 16:28.

Ratou rairai veinanuyaka na tisaipeli na ibalebale ni vosa i Jisu. Ni oti e dua na macawa, e kauti Pita, Jemesa kei Joni o Jisu, ratou gole ena dua na ulunivanua cecere. Sa rairai bogi levu tiko qori ni ratou sa sosovu na le tolu. Ni se masu tiko o Jisu, e matalia na kena irairai e matadratou. Ratou raica na yapositolo ni serau na matana me vaka na matanisiga, e ramase nona isulu e sau me vaka na cina qai tatibi ena kena sekavula.

Erau rairai tale ga vei ratou o “Mosese kei Ilaija.” Erau veivosakitaka tiko kei Jisu ‘na nona sa na biubiu, ena yaco qori e Jerusalemi.’ (Luke 9:30, 31) Nona biubiu e vakaibalebaletaka na mate i Jisu kei na nona vakaturi me vaka ga a vakamacalataka ena dua na gauna sa oti. (Maciu 16:21) E macala mai na veivosaki qo ni na sega ni yaco na ka e nanuma tiko o Pita, sa na vakamatei ga vakaloloma o Jisu.

E vuka sara ga nodratou via moce na tolu na yapositolo, ni ratou kurabuitaka na ka ratou raica qai rogoca. Qori e raivotu wale ga, ia e vaka ga e yaco dina tu vei Pita, mani kaya: “Rapai, e vinaka dina na nodatou tiko e ke. Me keitou birika mada e tolu na valelaca, e dua me nomuni, dua me nei Mosese, dua me nei Ilaija.” (Marika 9:5) Vakacava a vinakata o Pita me birika na valelaca me rawa ni vakabalavutaki na raivotu?

Ni vosa tiko o Pita, e vakaruguti ratou e dua na o ramase qai rogo mai na o e dua na domo: “Qo

na Luvequ lomani, au vakadonuya. Dou rogoca koya.” Ni ratou rogoca na tisaipeli na domo ni Kalou, eratou tekicuva ena levu ni nodratou rere. Ia e kaya vei ratou o Jisu: “Dou duri. Dou kua ni rere.” (Maciu 17:5-7) Ni ratou tacake, eratou raici Jisu ga, sega ni dua tale. Sa oti na raivotu. Ni kida na mataka ratou qai siro tiko mai na ulunivanua, e vakaroti ratou o Jisu: “Dou kua ni tukuna vua e dua na raivotu qo me yacova ni sa vakaturi mai na mate na Luve ni tamata.”—Maciu 17:9.

E vakavu lomatarotaro na nona rairai ena raivotu o Ilaija. Eratou taroga na yapositolo: “Na cava ga era kaya kina na vunivola ni na liu mai o Ilaija?” E sauma o Jisu: “Sa lako oti mai o Ilaija era qai sega ni kilai koya.” (Maciu 17:10-12) A vakaibalebaletaki Joni tiko na Dauveipapitaisotaki o Jisu, a vakayacora na itavi vata ga a cakava o Ilaija. A vakarautaka na sala i Ilaisa o Ilaija, o Joni a vakarautaka na sala i Karisito.

E vakayaloqataki Jisu sara ga kei ratou na yapositolo na raivotu! Qori e ivakaraitaki lailai ga ni lagilagi i Karisito ni veiliutaki ena Matanitu ni Kalou. Eratou raica na tisaipeli “na nona lako mai na Luve ni tamata ena nona Matanitu,” me vaka ga e yalataka o Jisu. (Maciu 16:28) Eratou “vakadinadinataka sara ga na nona cecere” ni ratou tiko voli ena ulunivanua. Era vinakata na Farisi me vakaraitaki vei ira e dua na ivakatakilakila ni o Jisu e Tui digitaki ni Kalou, ia e sega ni via cakava qori o Jisu. Eratou raica ga na yapositolo eratou dau veivolekati kei Jisu na nona vakamataliataki, qori e vakadeitaka na dina ni parofisai me baleta na Matanitu ni Kalou. A rawa gona ni vola ena dua na gauna e muri o Pita: “Sa qai dei ga na noda nuitaka na vosa ni parofisai.”—2 Pita 1:16-19.

- ◇ Era raica vakacava eso nona lako mai ena nona Matanitu o Jisu ni bera nira mate?
- ◇ Na cava ratou veivosakitaka ena raivotu o Jisu, Mosese, kei Ilaija?
- ◇ Na cava e vakayaloqaqataki ratou kina na imuri i Karisito na raivotu ni veivakamataliataki?

VAKABULA O JISU NA CAURAVOU E CURUMI TIMONI

MACIU 17:14-20   MARIKA 9:14-29   LUKE 9:37-43

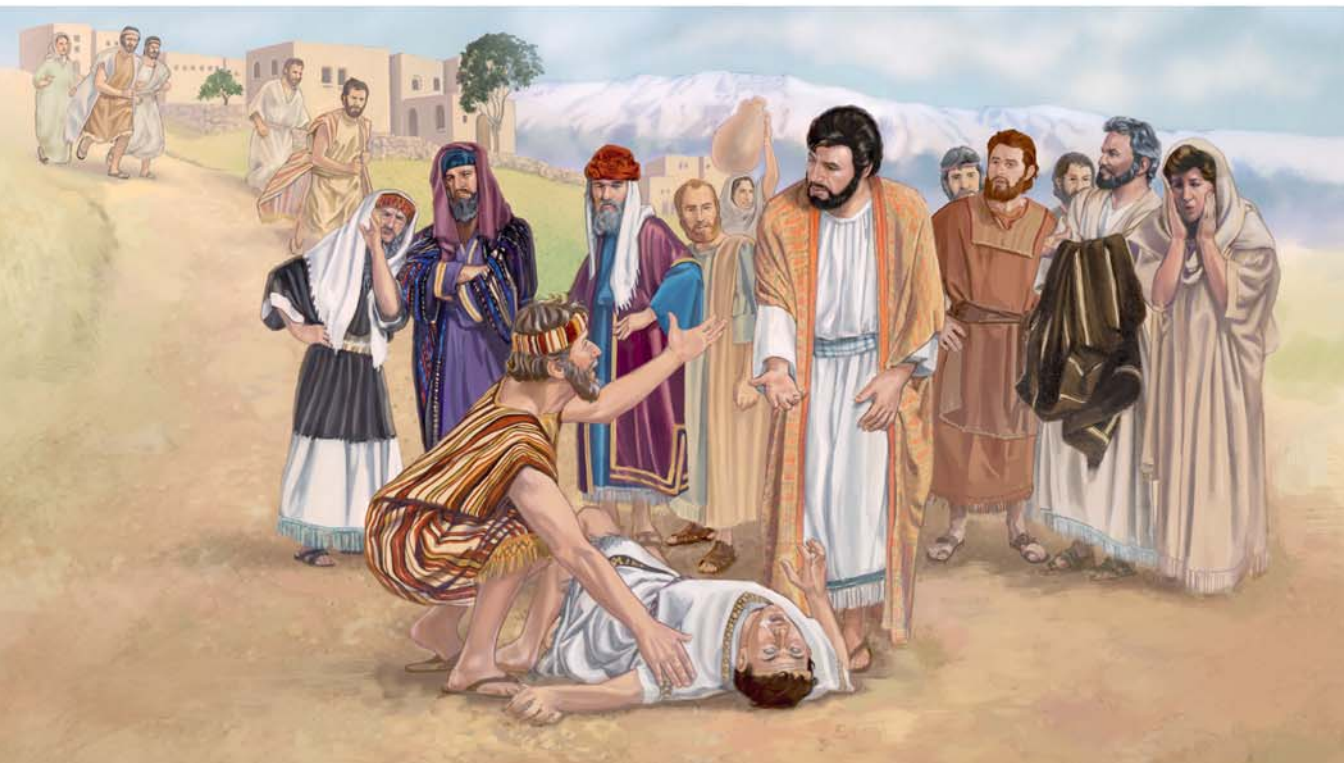
Ni ratou siro mai na ulunivanua o Jisu, Pita, Jemesa, kei Joni, eratou sotava sara e dua na ilala levu. Era wavoliti ratou na tisaipeli na vunivola ra qai veiba tiko kei ratou. Era marau vakalevu na lewenivanua nira raici Jisu, era mani cici yani mera kidavaki koya. E taroga sara o Jisu: “Na cava oni veiba tiko kina kei ratou?”—Marika 9:16.

E torovi Jisu yani e dua na tagane, e tekiduru qai kaya: “Qasenivuli, au kauta mai vei kemuni na luvequ tagane ni curumi koya tiko e dua na yalo velavela e galu. Ena gauna e curumi koya kina, e bitalaki koya ina qele, e vuso na gusuna qai dau katibati, oti sa qai malumalumu tu yani. Au kerei ratou nomuni tisaipeli me ratou vakasava na timoni, ia eratou sega ni rawata.”—Marika 9:17, 18.

Era rairai vakalewai ratou na tisaipeli na vunivola qai vakasewasewani ratou ni guce nodratou sasaga me ratou vakabula na cauravou. E sega ni

vosa vua na tama e rarawa tu o Jisu, ia e kaya vei ira na ilala levu: “Isa na itabatamata sega ni vakabauta qai yalovakatani, me vakacava na dede ni noqu tiko vata kei kemuni? Me vakacava na dede ni noqu vosoti kemuni?” E vagolei sara tiko ga vei ira na vunivola na ivakasala qori, era dau vakatubuca vei ratou nona tisaipeli ni dau yali. Sa qai vuki vua na tama e rarawa tu, e kaya: “Kauti koya mai vei au.”—Maciu 17:17.

Ni volekati Jisu yani na cauravou, e cuquraki koya ina qele na timoni e curumi koya tu, e bitabitalaki koya, qai vuso na gusuna ni veiqiqiyaki voli. E taroga o Jisu: “Sa dede na kena yacovi koya tiko na ka qo?” E sauma o tama: “Io, tekivu ga ni se gone, e dau kolo-taki koya vakalevu ina bukawaqa kei na wai me vakamatei koya.” E vakamamasu na tamai cauravou: “Ke oni rawa ni cakava kina e dua na

ka, ni lomani keirau, ni vukei keirau.”—Marika 9: 21, 22.

Ni ratou sega ni vakabulai cauravou rawa na tisaipeli i Jisu, sa vaqara eso tale na sala o tama me bula kina o luvena. E vakayaloqacataki koya o Jisu ni kaya: “O taroga tiko ‘Ke oni rawa ni cakava’? E sega ni dua na ka e dredre vei koya e vakabauta.” E kacivaka yani ena gauna vata ya na tamanigone: “Au vakabauta! Yalovinaka ni vukei au meu vaqacacotaka tale noqu vakabauta!” —Marika 9:23, 24.

E raica o Jisu nira sa tabili yani vua na ilala levu. Nira rai kece tu, sa qai vunauca na yalovelavela: “O iko yalo velavela galu qai didivara, au vakaroti iko mo biuti koya, kua tale ni lesu vua!” Oti nona qoqolou kei na nona cuquraki koya tale vakavica, e lako tani vua na timoni, sa qai davo cibaciba tu o gonetagane. Nira raica qori, era kaya e levu: “Sa mate!” (Marika 9:25, 26) Ia e taura na ligana o Jisu qai vakaduri koya, e “bula na gone ena gauna vata ya.” (Maciu 17:18) Era kurabuitaka sara ga na lewenivanua na ka e cakava o Jisu.

Ni talai ratou e liu na tisaipeli o Jisu me ratou lai vunau, eratou rawa ni vakasava na timoni. Qo ni ratou sa tiko ga vakataki ratou ena dua na vale, eratou tarogi Jisu sara: “Na cava keitou sega ni vakasava rawa kina na timoni ya?” E vakamacalataka o Jisu ni lailai nodratou vakabauta, e kaya: “Na masu ga ena vakasavi rawa kina na timoni va ya.” (Marika 9:28, 29) E bibi me kaukaua na vakabauta, me masuti tale ga na kaukaua ni Kalou me vakasavi kina na timoni.

E tinia o Jisu: “Au tukuna vakadodonu vei kemudou, ke vaka mada ga na levu ni sore ni musita na nomudou vakabauta, dou rawa ni kaya ina ulunivanua qo, ‘Toki i kea,’ ena toki dina. Sega ni dua na ka ena dredre vei kemudou.” (Maciu 17:20) E vakasakiti dina na ka e rawa ni cakava na vakabauta!

Na ituvaki dredre e dau vakataotaka na noda qaravi Jiova ena rairai vaka e dua na ulunivanua, e sega ni taqei se wali rawa. Ia eda rawa ni vosota na ituvaki dredre va qori ke tiko vei keda na vakabauta.

- ◇ Na ituvaki cava e sotava o Jisu ni lesu mai na Ulunivanua?
- ◇ Na cava eratou sega ni vakasava rawa kina na tisaipeli na timoni?
- ◇ Na cava eda rawa ni cakava ke tiko vei keda na vakabauta?

BIBI NI YALOMALUMALUMU

MACIU 17:22-18:5 MARIKA 9:30-37 LUKE 9:43-48

Ni oti na veivakamataliataki kei na nona vakabulai na cauravou e curumi timoni ena yasa-yasa o Sisaria Filipai, e gole sara o Jisu i Kapenaumi. Eratou tomani koya ga nona tisaipeli, mera kua ni kila na lewenivanua “na nodratou lako.” (Marika 9:30) Qori ena levu kina na gauna me vakarautaki ratou ena nona mate kei na cakacaka me ratou qarava. E vakamacalataka o Jisu: “Sa vakarau soli na Luve ni tamata ina ligadra na lewenivanua, era na vakamatei koya, ia ena vakaturi ena ikatolu ni siga.”—Maciu 17:22, 23.

E sega ni dodonu me ka vou vei ratou na tisaipeli na itukutuku qori. Sa dau tukuna voli mai o Jisu ni na vakamatei, ia e sega ni via vakabauta o Pita. (Maciu 16:21, 22) Ratou raica na tolu na yapositolo na veivakamataliataki, ratou rogoca tale ga ni veivosakitaki nona sa na “biubiu” o Jisu. (Luke 9:31) Eratou se sega ni kila vinaka nona imuri na ibalebale ni vosa i Jisu, ia e “mositi ratou dina” na veika e tukuna. (Maciu 17:23) Eratou rere tale ga ni tarogi koya ena ka e sega tiko ni matata vei ratou.

Eratou yaco sara i Kapenaumi, na vanua e dau tiko kina vakalevu o Jisu, e nodratou koro tale ga eso na yapositolo. Era mani torovi Pita na daukumuni ivakacavacava ni valenisoro. Ena nodra saga mera beitaki Jisu ni sega ni sauma na ivakacavacava, era taroga: “E dau solia na nomudou qasenivuli na ivakacavacava ni valenisoro?”—Maciu 17:24.

“Io,” e sauma o Pita. Sa kila rawa tu o Jisu na ka e yaco ni lesu i vale, e taroga sara: “Cava nomu rai Saimoni? Era dau kumuna mai vei na tui e vuravura na soli kei na ivakacavacava? Vei ira na luvendra se vei ira na vulagi?” E sauma o Pita: “Vei ira na vulagi.”

Sa qai kaya o Jisu: “Kena ibalebale, era sega ni dau soli ivakacavacava na luvenitui.”—Maciu 17:25, 26.

E sokaloutaki na Tamai Jisu e valenisoro, na iLiu-liu ni lomalagi kei vura-vura. E sega ni gadrevi kina vua na Luve ni Kalou me sauma na ivakacavacava ni valenisoro. E kaya o Jisu: “Mera kua ni tarabe, lako i waitui, viri-taka nomu siwa, na imatai ni ika o yavia mai, dolava na gusuna, o na raica kina e dua na ilavo siliva [na steita se tetradrakema]. Kauta qai solia vei ira me nodaru ivakacavacava.”—Maciu 17:27.

Ni ratou tiko kece na tisaipeli ratou sa qai tarogi Jisu se o cei ena levu duadua ena Matanitu ni Kalou. Eratou se rere e liu na tisaipeli ni tarogi Jisu me baleta na nona mate, ia qo eratou sa doudou ni taroga na ka ena yacovi ratou ena gauna se bera mai. E kila vinaka o Jisu na nodratou nanuma, ni ratou a veibataka tiko qori ena ilakolako i Kapenaumi. E mani taroga: “Na cava dou veibataka tiko e gaunisala?” (Marika 9:33) Eratou veigaluvi ena levu ni nodratou madua, ni ratou veibataka tiko se o cei e levu duadua vei ratou. Oti eratou sa qai tukuna vei Jisu na taro eratou veivosakitaki voli mai: “O cei mada e levu duadua ena Matanitu vakalomalagi?”—Maciu 18:1.

E sega ni namaki me ratou veibataka qori na tisaipeli ni sa rauta ni tolu na yabaki nodratou muri Jisu voli. Ia me nanumi tiko ni ratou sega ni uasivi, ratou susugi tale ga ena vakabauta vakalotu e vakaliuci kina na itutu. Dua tale ga na gauna sa oti, a yalataka o Jisu ni na

kena vo. A rairai va tale ga qori na nodrau rai o Jemesa kei Joni ni rau raica nona vakamataliataki o Jisu.

Se mani cava nodratou rai, e vakadodonutaki ratou o Jisu. E kaciva sara e dua na gone-lailai me mai duri ena kedratou maliwa, qai kaya vei ratou: “Ke dou sega ni veisau mo dou vaka na gone lailai, dou na sega sara ni curu ina Matanitu vakalomalagi. O koya gona, o koya e yalomalumalumu me vaka na gone lailai qo ena okati me levu duadua ena Matanitu vakalomalagi, o koya e vakaceguya e dua na gone lailai va qo ena yacaqu e vakacegui au tale ga.”—Maciu 18:3-5.

E vakasakiti dina na iwalewale ni veivakavulici ya! E sega ni cudruvi ratou nona tisaipeli o Jisu se me tukuna ni ratou kocokoco, se via rogo. E via vakavulici ratou ga. E sega ni dua na ka era vakacerecerei se rogo kina na gonelalai, e tukuna gona o Jisu ni bibi me tiko tale ga vei ratou na tisaipeli na rai ya. Sa qai tinia o Jisu: “O koya e vakamalumalumutaki koya ena kemudou maliwa, o koya qo e uasivi.”—Luke 9:48.

- ◇ Na veika bibi cava e taleva o Jisu ena ilakolako Iesu i Kapenaumi? Ratou ciqoma vakacava qori na tisaipeli?
- ◇ Na cava e sega ni gadrevi kina me solia o Jisu na ivakacavacava ni valenisoro? Cava ga e sauma kina?
- ◇ Na cava eratou rairai kauaitaka kina na tisaipeli na itutu? E vakadodonutaki ratou vakacava o Jisu?

IVAKASALA ME BALETA NA TARABE KEI NA IVALAVALA CA

MACIU 18:6-20 MARIKA 9:38-50 LUKE 9:49, 50

Se qai vakamacalataka oti ga o Jisu na rai me tiko vei ratou na nona imuri. E dodonu me ratou vaka na gonelailai, me ratou yalomalumulumu se kua ni vaqara rogo. Ke ratou ‘vakacegui ira era vaka na gonelailai ena yaca i Jisu, sa ratou vakacegui Karisito tale ga.’—Maciu 18:5.

Ratou veibataka ena dua na gauna sa oti na yapositolo o cei e levu duadua, eratou rairai nanuma gona ni veivunauci na vosa i Jisu. E cavuta sara na yapositolo o Joni e dua na ituvaki se qai yaco ga: “Keitou raica e dua na tagane ni vakasavi ira voli na timoni ena yacamuni, keitou via tarovi koya ni sega ni dau tomani kedatou.”—Luke 9:49.

Vakacava a nanuma o Joni ni vakadonui ga me ratou veivakabulai na yapositolo se vakasavi ira na timoni? Ke dina qori, e rawa vakacava ni vakasava na timoni na tagane e Jiu? De dua a nanuma o Joni ni sega ni dodonu me cakamana na tagane qori ni sega ni dau muri Jisu kei ratou na yapositolo.

E kurabui o Joni ni tukuna o Jisu: “Dou kua ni saga mo dou tarovi koya, ni sega ni dua ena cakamana oti ga ena yacaqu me na qai vakasewasewani au tale. Ni nodatou ito o koya e sega ni saqati kedatou. Au tukuna vakadodonu vei kemudou, ena vakaicovitaki dina ga o koya e solia vei kemudou e dua na bilo wai mo dou gunuva ni dou itokani i Karisito.”—Marika 9:39-41.

E sega ni vinakati me salavata sara kei Jisu na tagane qo me qai nona ito. E se bera tale ga ni tauyavu na ivavakoso vaKarisito, ke sega gona ni tomani Jisu, sega ni kena ibalebale ya ni dau veitusaqati o koya se tokona na lotu lasu. E vakabauti Jisu na tagane qo, qai laurai ena ka e tukuna o Jisu ni na vakaicovitaki.

Ena yasana adua, e sega ni vinaka ke tarabe

na tagane ena ka ratou tukuna se cakava na yapositolo! E kaya o Jisu: “O koya e vakatarabetaka e dua vei ira na lalai qo e vakabauti au, e vinaka cake me vesu i domona e dua na vatuniqagaqi levu e dau drete na asa, me qai kolotaki i wasawasa.” (Marika 9:42) E tukuna o Jisu ni dodonu me ratou muduka laivi na nona imuri na tikiniyago talei mada ga me vaka na liga, yava,

se mata ke vakatarabetaki ratou. E vinaka cake me yali e dua na ka talei va qori qai curu ina Matanitu ni Kalou, me kua ga ni vakamareqeta tiko qai kolotaki i Qiena (Buca o Inomi). Eratou sa rairai raica na buca qori volekati Jerusalem na yapositolo, e dau kama kina na benu. Ratou na kila gona ni dusia tiko ya na rusa tawamudu.

E veivakasalataki tale ga o Jisu: “Dou kua gona ni beca e dua vei ira na lalai qo, au tukuna vei kemudou ni nodra agilosi mai lomalagi era dau tu ga ena mata i Tamaqu.” Vakacava era talei vei Tamana na “lalai” qori? E vakamacalataka sara o Jisu e dua na tagane e 100 na nona sipi qai yali

e dua. E biuti ira tu na 99 me lai vaqara na dua e yali. Ni sa kunea, ena levu cake nona marautaka na dua qori mai na 99 era sega ni yali. E tomana o Jisu: “E sega tale ga ni taleitaka na Tamaqu mai lomalagi me rusa e dua vei ira na lalai qo.” —Maciu 18:10, 14.

De dua ni vakasamataka tiko o Jisu nodratou veiletitaka nona yapositolo se o cei e levu dua-dua, e uqeti ratou kina: “Mo dou vakasimataki kemudou, dou veiyaloni tiko ga.” (Marika 9:50) E dau vakasima na kakana me taleitaki kina. Ni vakasima vakaivakatakarakara na nona vosa e dua, ena ciqomi rawarawa qai vakilai tiko ga na veiyaloni. Qori e sega ni cakava rawa na veiba. —Kolosa 4:6.

Ena so na gauna eda na veileqaleqati kei ira eso tale, qai vakamacalataka o Jisu na ka meda cakava ena ituvaki va qori: “Ke valavala ca e dua na tacimu, lai vakaraitaka vua nona cala ni drau tiko taurua. Ke rogoci iko, o sa vakabula na tacimu.” Vakacava ke sega ni vakarorogo? E veivakasalataki o Jisu: “Kauta e dua se rua tale, me rawa ni vakadeitaki na ka kece ena itukutuku ni le rua se tolu na ivakadinadina.” Ke sega ni walia qori na leqa, me tukuni “ina ivakoso,” oya vei ira na qase ni ivakoso mera qai vakatulewa kina. Vakacava ke sega tiko ga ni vakarorogo o koya e valavala ca? “Me okati o koya me vaka e dua mai na veimatanitu, se daukumuni ivakacavacava,” era sega ni dau veimaliwai kei ira va qori na Jiu. —Maciu 18:15-17.

Bibi mera muria na ivakatawa na Vosa ni Kalou. Ke ra vakatulewataka ni cala dina e dua qai gadrevi me vunauci, nodra vakatulewa qori ‘sa na vauci oti mai lomalagi.’ la sa na “sereki oti mai lomalagi” ke ra vakatulewataka ni sega ni cala. Ena yaga sara na idusidusi qori ni sa tauyavu na ivakoso vaKarisito. Ni vinakati me vakayacori eso na vakatulewa bibi, e kaya o Jisu: “Na vanua e soqoni kina e le rua se tolu ena yacaqu, au na tiko ena kedratou maliwa.” —Maciu 18:18-20.

-
- ◇ Na cava e sega ni dau veitusaqati kina na tagane e vakasava na timoni?
  - ◇ E kilai vakacava ni sega ni vinaka mera vakatarabetaki na lalai? Na ivakatautauvata cava e vakabibitaka kina o Jisu nira talei na lalai qori?
  - ◇ Na idusidusi cava e vakamacalataka o Jisu meda muria ke cala na tacida?

BIBI NA VEIVOSOTI

MACIU 18:21-35

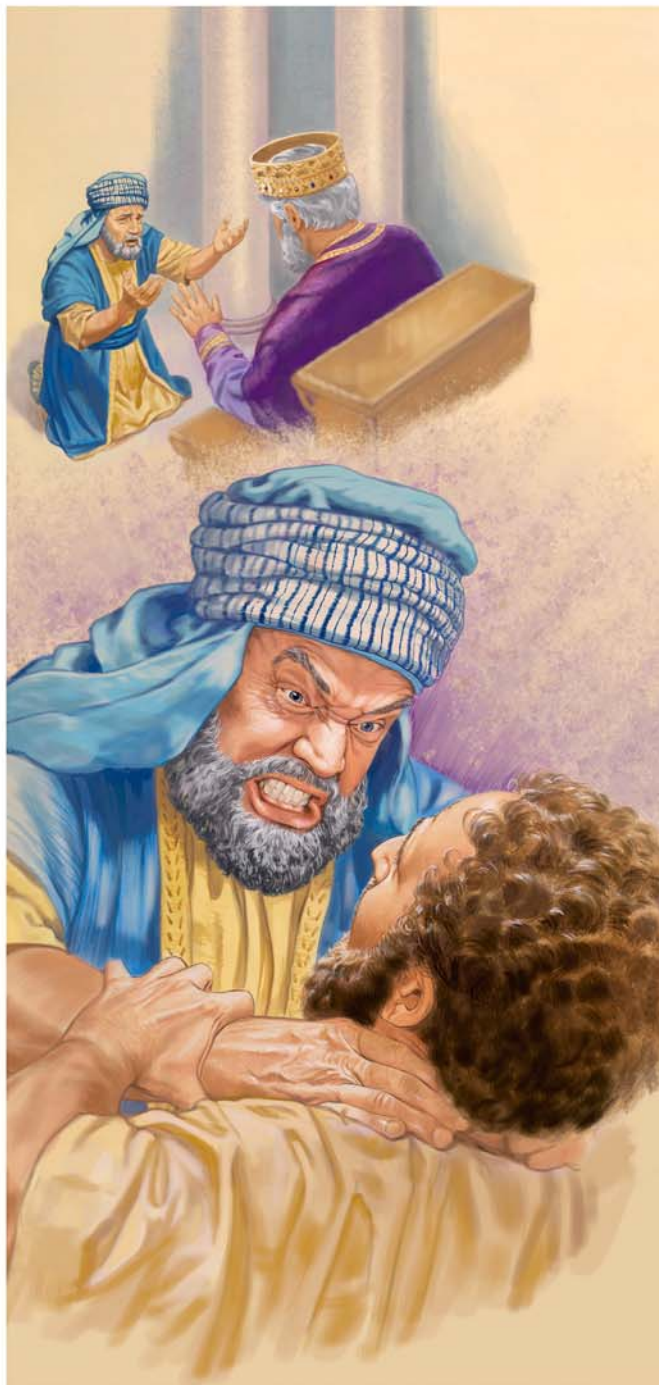
Sa rogoca o Pita na ivakasala i Jisu me rau veikameautaki na veileqaleqati ni rau tiko taurua ga. Ia e rairai via kila sara o Pita me cakava vakavica qori e dua.

E taroga kina: “Turaga, me valavala ca vakavica vei au na taciqū meu na vosoti koya tiko ga? Me vakavitu?” Era vakavulica eso na iliuliu ni lotu ni dodonu me veivosoti vakatolu e dua. De dua e nanuma kina o Pita ni sa totoka sara ke vosota “vakavitu” na tacina.—Maciu 18:21.

Ia e veisaqasaqa kei na ivakavuvuli i Jisu na nona katona e dua na cala e caka vua. E mani vakadodonutaki Pita o Jisu: “Au kaya vei iko, me kua ni vakavitu, ia me vaka⁷⁷.” (Maciu 18:22) Kena ibalebale ena lako tu ga na veivosoti, e sega ni vakaiyalayala na gauna me vosoti tacina kina o Pita.

Sa qai vakamacalataka o Jisu vei Pita kei na so tale e dua na vosa vakatautauvata me vakabibitaka kina na veivosoti. Qori e baleta na dauveiqaravi a sega ni veivosoti me vaka na nona turaga. E vinakata na tui mera sauma nodra dinau na nona dauveiqaravi. E kau sara yani vua e dua na tagane e dinautaka e 10,000 na taledi [60,000,000 na dinari]. E sega ni sauma rawa nona dinau qori, mani vakarota na tui me volitaki o koya, na watina kei ratou na luvena me saumi kina nona dinau. Sa qai tekiduru na dauveiqaravi e mata i nona turaga qai vakamamasu: “Ni solia mada vei au na gauna, au na sauma kece vei kemuni na noqu dinau.”—Maciu 18:26.

E tubu sara ga nona loloma na tui, e vosoti nona dauveiqaravi qai bokoca na dinau a binia tu. Oti ga na ka e cakava vua na tui, erau sota sara na dauveiqaravi qori kei na dua tale nona itokani e dinautaka vua e 100 na dinari. E tauri koya, kidomoka qai kaya vua: “Sauma kece mai na nomu dinau.” Ia e tekiduru na nona itokani qai

Jisu: “Ena sega tale ga ni vosoti kemuni na Tamaqu mai lomalagi ke sega ni vu mai lomamuni na nomuni vosoti ira na tacimuni.”—Maciu 18:32-35.

Eda vulica e keri ni bibi meda dau veivosoti! Sa vosota na Kalou e levu noda cala. E lailai sara na cala cava ga era cakava vei keda na tacida vakayalo. E vosoti keda tale ga vakavica vata na udolu o Jiova, sega ni vakadua ga. Ke da cudruvaka mada ga e dua na ka me baleti ira na tacida, e dodonu ga meda veivosoti. Nanuma tiko, a vakavulica o Jisu ena iVunau ena Ulunivanua ni na ‘vosota na noda cala na Kalou ke da vosoti ira era cala vei keda.’—Maciu 6:12.

vakamamasu: “Solia mada vei au na gauna, au na sauma kece vei iko na noqu dinau.” (Maciu 18:28, 29) Ia e sega ni veivosoti me vaka na tui na dauveiqaravi, e balati nona itokani e lailai sara nona dinau e valeniveivesu me yacova ni sa sauma kece nona dinau.

E tukuna sara o Jisu nira lai tukutuku vua na tui eso tale na dauveiqaravi era raica na ivakarau vakaloloma qo. E cudru sara ga na tui, e kaci va mai na dauveiqaravi qai kaya: “O iko na dauveiqaravi torosobu, au bokoca kece nomu dinau ni o mai vakamasuti au. E dodonu mo vosoti nomu itokani dauveiqaravi me vaka ga na noqu vosoti iko!” Na levu ni nona katakata na tui, e soli koya kina na dauveiqaravi a sega ni veivosoti vei ira na ivakatawa ni valeniveivesu me yacova ni sauma taucoko nona dinau. Sa qai tinia o

- ◇ Na cava e taroga kina o Pita me vosoti tacina vakavica? Cava e rairai nanuma kina ni sa totoka ke veivosoti vakavitu?
- ◇ E duidui vakacava na ka e cakava na tui ena nona vakamamasu na imatai ni dauveiqaravi kei na ka e qai cakava na dauveiqaravi vua na nona itokani?
- ◇ Na cava eda vulica ena vosa vakatautauvata i Jisu?

VEIVAKAVULICI ENA ILAKOLAKO I JERUSALEMI

MACIU 8:19-22 LUKE 9:51-62 JONI 7:2-10

Levu na gauna sa tu voli ga e Kalili o Jisu ni vua-vuaivinaka kina nona cakacaka ni vakatauvatani kei Jutia. A vakabula tale ga e dua na tagane ni tiko voli mai Jerusalemi ena Siga ni Vakacecegu, “sa qai kaukau ga kina nodra via vakamatei koya na Jiu.”—Joni 5:18; 7:1.

Qo sa donuya na Seviteba se Okotova ni 32 G.V., sa voleka na Soqo ni Valevakacevaceva (se Valetabanikau). Ena vitu na siga ni soqo qai dua na soqo bibi ena ikawalu ni siga. Qori e gauna ni marau kei na vakavinavinaka ni sa cava e dua na yabaki ni teitei.

Eratou tukuna vei Jisu na tacina vakacabecabe o Jemesa, Saimoni, Josefa, kei Jutasa: “Mo biubiu mo lako i Jutia.” E itikotiko ni lotu o Jerusalemi, ena osodrigi kina na korolevu qori ena tolu na siga ni solevu. Eratou kaya sara vei Jisu na tacina: “Ni sega ni dua e cakava vakavuni tiko ga na ka, ke vinakata me kilai. Ke o cakava tiko ga na veika qo, vakaraitaki iko yani me raici iko o vuravura.”—Joni 7:3, 4.

Eratou sega ni ‘vakaraitaka tiko na tacina ni ratou vakabauta’ ni o koya na Mesaia. Ia eratau vinakata mera raica na tiko ena soqo na veika veivakurabuitaki e cakava o Jisu. Sa kila tu o Jisu na leqa e rawa ni yaco, mani kaya vei ratou: “E sega ni dua na yavu me cati kemudou kina o vuravura, ia e cati au niu vakaraitaka vakadodonu na torosobu ni nodra ivalavala. Dou lako cake ina soqo, au na sega mada ni lako ena soqo qo ni se bera ni yaco mai na noqu gauna.”—Joni 7:5-8.

Eratou liu na taci Jisu kei na vo ni matailakolako, ratou qai lako lo e muri o Jisu kei na nona tisaipeli. Eratou takoso ga e Samaria, ratou sega ni lako vaka ina Uciwai na Joritani me vaka era dau muria e levu. E tala sara eso na mata me ratou liu i Samaria me lai vakarautaki nodratou

icili. Ia era sega ni veiciqomi se veivakacegui na lewe ni dua na koro ni lako tiko i Jerusalemi o Jisu ena nodra soqo na Jiu. Erau cudru o Jemesa kei Joni, rau qai taroga: “Turaga, oni vinakata me keirau kaciva na bukawaqa mai lomalagi me vakarusai ira?” (Luke 9:54) E vunauci rau o Jisu, qai toso tale nodratou ilakolako.

Ni ratou lako tiko e gaunisala, e kaya vei Jisu e dua na vunivola: “Qasenivuli, au na muri kemuni ena vanua kece oni lako kina.” E sauma o Jisu: “Era vaqara na fokisi, era vakasova na manumanuvuka, ia na Luve ni tamata e sega na vanua me katora kina na uluna.” (Maciu 8:19, 20) E tukuna tiko o Jisu ni na sotava na veika dredre na vunivola ke nona imuri. Kena irairai ni sa rui

dokadoka na vunivola, e sega ni via muri Jisu kina. E vinaka meda taroga, ‘Cava au tu vakarau ni cakava meu rawa ni muri Jisu?’

E kaya o Jisu vua e dua tale na tagane: “Mo mai noqu imuri.” E sauma na tagane ya: “Turaga, ni laivi au meu lai buluti tamaqu mada.” Ni kila vinaka na kena ituvaki o Jisu, e kaya kina: “Laivi ira na mate mera buluta nodra mate, ia mo lako mo lai kacivaka ina veivanua kece na itukutuku ni Matanitu ni Kalou.” (Luke 9:59, 60) De dua e se bera ni mate na tamana. Ke sa mate, ena sega ni veitalanoa tu kei Jisu e kea. E sega ni se tu vakarau na tagane qori me vakaliuca na Matanitu ni Kalou.

Ni toso tiko nodratou ilakolako i Jerusalemi, e kaya e dua tale na tagane vei Jisu: “Au na muri kemuni Turaga, ia moni vakadonuya mada meu lai vakamoce vei ratou mai vale.” E kaya sara o Jisu: “O koya e taura na isiviyara qai rai tale i

muri e sega ni ganiti koya na Matanitu ni Kalou.” —Luke 9:61, 62.

O ira na via tisaipeli dina i Jisu mera vakaliuca na cakacaka ni Matanitu ni Kalou. Ke sega ni rai tiko ga i liu o koya e siviya, ena rawa ni veve na wenisiviyara. Ke biuta na siviya me rai tale i muri, ena sega ni oti na cakacaka ena were. O koya tale ga e railesu tiko ena veika ni vuravura sa vakarau takali qo, ena rawa ni vagolei tani mai na sala ina bula tawamudu.

-
- ◇ Na cava nodratou rai me baleti Jisu na va na tacina vakacabecabe?
  - ◇ Na cava era sega ni veiciqomi kina na kai Samaria ni gole yani o Jisu? Cava rau via cakava o Jemesa kei Joni?
  - ◇ Na cava e tolu na ituvaki e sotava o Jisu ena ilakolako i Jerusalemi? Cava e vakabibitaka me baleta na cakacaka ni Matanitu ni Kalou?

IWASEWASE

4

CAKACA VAKAITALATALA I JISU E JUTIA

‘KERA NA TURAGA NI
TATAMUSUKI ME TALA MAI
NA TAMATA CAKACA.’

—LUKE 10:2

SOQO NI VALEVAKACEVACEVA E JERUSALEMI

JONI 7:11-32

Sa kilai levu sara o Jisu me tekivu mai na siga e papitaiso kina. Vica vata na udolu na Jiu era raica na nona cakamana qai teteva na vanua taucoke na itukutuku ni nona cakacaka. Levu gona era mai vaqarai koya ena Soqo ni Valevakaceveva (se Valetabanikau) e Jerusalemi.

E duidui nodra rai me baleti Jisu na lewenivanua. Eso era kaya: “E tamata vinaka.” Eso tale era kaya: “Sega, e vakacalai ira voli ga na lewenivanua.” (Joni 7:12) Levu na veivosaki va qori e caka ni se qai tekivu na soqo. Ia e sega ni dua e doudou me vosa e matanalevu ena vuku i Jisu, nira rerevaki ira na nodra iliuliu na Jiu.

Ni sa vakacagau tiko na soqo, e gole yani o Jisu ena valenisoro. Era kurabui e levu ena totoka ni nona veivakavulici. Ni sega mada ga ni vuli ena nodra koronivuli na rapai, era veinanuyaka gona na Jiu: “E kila mai vei na tamata qo na iVolatabu, ni sega mada ga ni vuli ena kena koronivuli!”—Joni 7:15.

E tukuna o Jisu: “E sega ni noqu na ka au vakavulica, e nei koya ga e talai au mai. Ke dua e via cakava na loma ni Kalou, ena kila se vu vakalou na noqu ivakavuvuli seu tukuna tiko ga na ka au nanuma.” (Joni 7:16, 17) Ni salavata kei na Lawa ni Kalou na ivakavuvuli i Jisu, e sega kina ni vaqara rogo, e vakalagilagia ga na Kalou.

Sa qai tukuna o Jisu: “E solia vei kemuni o Mosese na Lawa, se cava? Ia e sega ni dua vei kemuni e muria na Lawa. Na cava oni via vakamatei au kina?” Era lecava eso na vulagi era maliwai ira tiko na ilala levu na nodra sasaga na meca i Jisu. Era sega ni vakabauta ni dua ena via vakamatea na qasenivuli va ya. Nira rogoca gona na ka e tukuna o Jisu, era nanuma ni dua na ka e leqa vua. Era kaya: “E curumi iko tiko na timoni. O cei e via vakamatei iko?”—Joni 7:19, 20.

Ena dua veimama na yabaki yani e liu, era via vakamatei Jisu na nodra iliuliu na Jiu ni vakabula e dua na tagane ena Siga ni Vakacecegu. E cavuta sara e dua na ivakaraitaki e vakavure vakasama qai vakavotui kina nodra yalodredre. A vakamacalataka ni vakaroti ena Lawa mera cilivi na gonetagane lalai ena ikawalu ni siga ni nodra sucu, ke donuya mada ga na Siga ni Vakacecegu. Sa qai tarogi ira: “Ke cilivi e dua na tagane ena siga ni vakacecegu me muri kina na Lawa e vola o Mosese, na cava oni qai cudruvi au kina niu vakabula e dua na tagane ena siga ni vakacecegu? Ni kua ni vakalewa na ka ena kena irairai ga e sau, ia moni lewa ga vakadodonu.”—Joni 7:23, 24.

Era kaya na lewe i Jerusalemi era kila vinaka na ituvaki: “E sega ni tagane qo era vaqara tiko [na iliuliu] mera vakamatea? Ia raica! E vosa tiko e matanalevu, era sega ni tukuna vua e dua na ka. Vakacava, era se sega ni vakadeitaka na iliuliu ni o koya ga qo na Karisito?” Era rairai sega ni vakabauta na lewenivanua ni o Jisu na Karisito, era kaya: “Eda kila na vanua e lako mai kina na tagane qo, ia ni lako mai na Karisito, e sega ni dua ena kila na vanua e lako mai kina.”—Joni 7:25-27.

Sa qai sauma o Jisu ena valenisoro: “Oni kilai au kei na vanua au lako mai kina. Au sega ni lako mai ena noqu lewa ga, ia e bula dina o koya e talai au mai, oni sega ni kilai koya. Au kilai koya niu matataki koya, ni o koya ga e talai au mai.” (Joni 7:28, 29) Era mani via vesuki koya me bala i valeniveivesu se me vakamatei. Ia e sega ni yaco na lomadra ni se bera na gauna me mate kina.

Ia e levu era vakabauti Jisu. E dodonu ga mera cakava qori ni sa taubale e delaniwai, vakaruruya na cagi, vakani ira vakacakamana

na vica vata na udolu ena vica ga na madrai kei na ika, vakabulai ira na tauvimate, era lako rawa na lokiloki, era rai na mataboko, vakabulai na vukavuka, e vakaturi ira mada ga na mate. Io, sa rauta mera taroga: “Ni yaco mai na Karisito,

vakacava ena levu na nona cakamana ni vaka-tauvatani kei na tagane qo?”—Joni 7:31.

Nira rogoca na Farisi na ka era tukuna qori na ilala levu, era duavata sara kei ira na iliuliu ni bete mera talai ira na ovisa mera vesuki Jisu.

-
- ◊ Ni yaco yani o Jisu ena soqo, na cava era tukuna na lewenivanua me baleti koya?
  - ◊ Na cava e vakamacalataka o Jisu me vakaraitaka ni sega ni beca na Lawa ni Kalou?
  - ◊ Na cava era vakabauti Jisu kina e levu?

“SEGA NI BAU ROGOCA E DUA ME VOSA VAKATAKI KOYA”

JONI 7:32-52

E se tiko ga o Jisu e Jerusalemi ena Soqo ni Valevakacevaceva (se Valetabanikau). E marau ni “levu na lewenivanua era vakabauti koya.” Ia era cudru na iliulu ni lotu. Era mani tala eso era vaka na ovisa ni lotu mera vesuki koya. (Joni 7: 31, 32) Ia e sega ni bau vuni o Jisu.

E vunau tiko ga e matanalevu o Jisu e Jerusalemi, e kaya: “Au na tiko tale vakalekaleka kei kemuni, au sa na qai lako vei koya e talai au mai. Oni na vaqarai au, ia oni na sega ni raici au, na vanua au na tiko kina oni na sega ni lako rawa kina.” (Joni 7:33, 34) Era sega ni taura rawa na Jiu na vosa i Jisu, era mani veikayaka: “E via lako i vei na tagane qo meda na sega ni raici koya kina? Ena via lako vei ira na Jiu era veiseyaki tu vei ira na kai Kirisi me lai vakavulici ira na kai Kirisi? Na cava na ibalebale ni ka e tukuna, ‘Oni na vaqarai au, ia oni na sega ni raici au, na vanua au na tiko kina oni na sega ni lako rawa kina?’” (Joni 7:35, 36) A vakaibalebaletaka tiko o Jisu na nona mate kei na nona vakaturi i lomalagi, era na sega ni rawa ni muri koya e kea na kena meca.

Qo e sa ikavitu ni siga ni soqo. Ena siga kece ni soqo, sa sova voli mai e veimataka na bete na wai mai na tobu o Sailoama me drodrova na yavu ni icabocabonisoro. A rairai via vakalesuya o Jisu na cakacaka qori ena nodra vakasama na lewenivanua, e kaya kina: “Ke dua e karamaca, me lako mai vei au me gunu. O koya e vakabauti au, me vaka e tukuni ena tikinivolatabu, ‘Ena drodro mai lomana na uciwai ni bula.’”—Joni 7: 37, 38.

E vakaibalebaletaka tiko o Jisu na ka ena yaco nira lumuti na nona tisaipeli ena yalo tabu kei na nodra kacivi ena bula vakalomalagi. A tekivu na veilumuti qori ni mate oti o Jisu. Ena siga ni Penitiko ena yabaki tarava,

sa tekivu drodro na wai ni bula nira sa vunautaka na ka dina na tisaipeli era lumuti ena yalo tabu.

Nira rogoca na lewenivanua na veivakavulici i Jisu, era kaya eso: “Qo dina na Parofita,” me vakaibalebalebaka na parofita e uasivi Mosesese. Era kaya eso: “Qo na Karisito.” Ia era taroga eso tale: “Oi, ena lako mai Kalili na Karisito? Vakacava, e sega ni vakamacalataki ena tikini-volatabu ni na lako mai ena kawa i Tevita na Karisito, mai Peceliema tale ga na koro a tiko kina o Tevita?”—Joni 7:40-42.

Era sa veisei tu na lewenivanua. Eso era vinakata me vesu o Jisu, ia e sega ni dua e bau tarai koya. Nira lesu lala yani na ovisa vei ira na iliuliu ni lotu, era mani taroga na iliuliu ni bete kei ira na Farisi: “Cava oni sega ni kauti koya mai kina?” Era sauma na ovisa: “Keimami se sega ni bau rogoca e dua e vosa me vakataki koya.” Ena levu ni nodra cudru na iliuliu ni lotu, era vakalialiai ira na ovisa: “Oni sa vakacalai tale ga? Vakacava, sa vakabauti koya e dua vei ira na iliuliu se Farisi? Ia o ira na ilala levu qo era tamata cudruvi, era sega ni kila na Lawa.”—Joni 7:45-49.

Sa qai vosa ena vuku i Jisu o Nikotimo e dua na Farisi qai lewe ni Sanadrini. Ena rua veimama na yabaki yani e liu a golevi Jisu ena bogi o Nikotimo me vakaraitaka nona vakabauti koya. E kaya gona vei ira na lewe ni Sanadrini: “Na nodra Lawa e sega ni vakatara me lewai e dua ni

se bera ni rogoci mada e liu o koya, me kilai na ka e cakava, se vakacava?” Era qai sauma vua: “Oi, o kai Kalili tale ga o iko? Ni o vaqaqara ena iVolatabu o na raica ni sega ni dua na parofita ena basika mai Kalili.”—Joni 7:51, 52.

E sega ni tukuna vakadodonu na iVolatabu ni na basika mai Kalili na parofita. Ia e parofisaitaka na Vosa ni Kalou ni na laurai “na rarama levu” e “Kalili ni veimatanitu.” (Aisea 9: 1, 2; Maciu 4:13-17) A parofisaitaki tale ga ni na sucu e Peceliema o Jisu, e kawa tale ga i Tevita. Era sa rairai kila tiko qori na Farisi, ra sa qai vakatetea e levu na itukutuku lasu me baleti Jisu.

-
- ◇ Na cava e tukuna o Jisu me baleta na wai era nanuma lesu kina na lewenivanua na veika e dau yaco ena veimataka ena Soqo ni Valevakaceveva?
  - ◇ Na cava era sega ni vesuki Jisu kina na ovisa? Na cava nodra rai na iliuliu ni lotu?
  - ◇ E kilai vakacava ni na basika mai Kalili na Karisito?

“NA RARAMA KEI VURAVURA”—NA LUVE NI KALOU

JONI 8:12-36

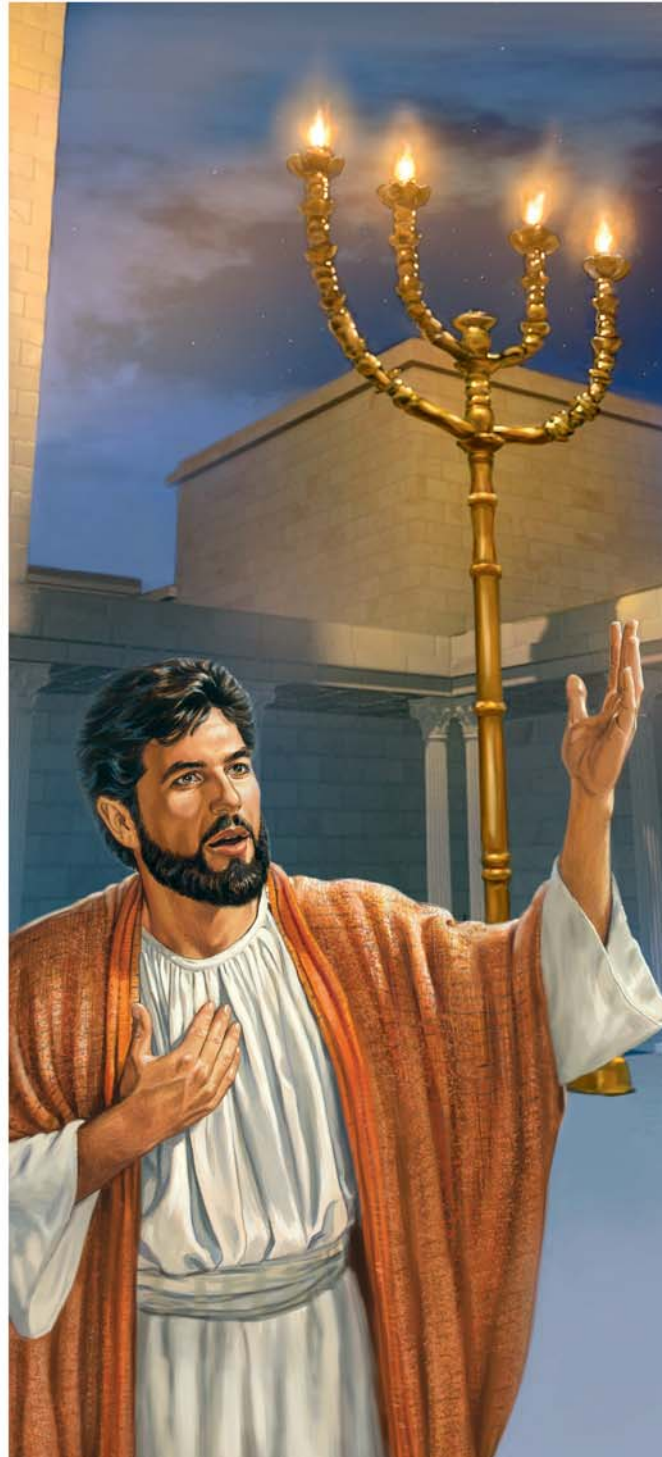
Ena iotioti ni siga ni Soqo ni Valevakacevaceva, e veivakavulici tiko o Jisu ena dua na yasa ni valenisoro e vakatokai me “kato ni iyau.” (Joni 8: 20; Luke 21:1) E rairai toka qori ena Lomanibai ni Marama, era dau biuta kina na lewenivanua nodra cau.

Ena bogi kece ni soqo, e dau vakararamataki na yasa ni valenisoro qo. E tu e kea e va na tutu ni cina lelevu qai va na beseni lelevu e tawa kina na waiwai. Na kaukaua ni ramase ni tutu ni cina qori e rawa ni vakararamataka e dua na vanua levu. Sa qai cavuta o Jisu e dua na ka era na rairai nanuma lesu kina na vakarorogo na rarama qori: “O yau na rarama kei vuravura. O koya e muri au ena sega sara ni lako ena butobuto, ena cilavi koya ga na rarama e veivakabulai.”—Joni 8:12.

Era sega ni duavata na Farisi ena ka e tukuna o Jisu ra qai kaya: “O tukuni iko tiko ga, e sega ni dina na nomu itukutuku.” E sauma o Jisu: “Keu tukuni au mada ga, e dina na noqu itukutuku niu kila na vanua au lako mai kina kei na vanua au lako tiko kina. Ia o kemuni, oni sega ni kila na vanua au lako mai kina kei na vanua au lako tiko kina.” Sa qai kuria: “E volai tale ga ena nomuni Lawa: ‘E dina na nodrau itukutuku na le rua.’ Au dau tukuni au, e dau tukuni au tale ga o Tamaqu e talai au mai.”—Joni 8:13-18.

Era sega ni via ciqoma na Farisi nona ivakamacala, era taroga: “I vei o Tamamu?” E sauma vakadodonu o Jisu: “Oni sega ni kilai au, oni sega tale ga ni kilai Tamaqu. Ke oni kilai au, oni na kilai Tamaqu tale ga.” (Joni 8:19) Era se vinakata tiko ga na Farisi mera vesuki Jisu, ia e sega ni dua e tarai koya rawa.

E taleva o Jisu na ka a cavuta ena dua na gauna: “Au sa lako qo, oni na vaqarai au, ia oni na mate ena nomuni valavala ca. Na vanua au

lako kina oni na sega ni lako rawa yani kina.” Era sega ni taura rawa na Jiu na ka e vakaibalebale-taka o Jisu, ra mani veinanuyaka: “De dua sa via lai vakamatei koya! ni kaya, ‘Na vanua au lako kina oni na sega ni lako rawa yani kina.’” Era sega ni kila na ka e vakaibalebale-taka o Jisu nira sega ni kila se vu mai vei o koya. E tukuna: “O kemuni oni lako mai ra, o yau au lako mai cake. Oni vu mai vuravura, o yau au sega ni vu mai vuravura qo.”—Joni 8:21-23.

E vakaibalebale-taka tiko o Jisu ni se bera ni mai bula vakatamata, sa bula tu mai lomalagi. O koya na Mesaia yalataki se Karisito. E dodonu mera namaki koya na iliuliu ni lotu. Ena nodra veibeci era tarogi koya: “O cei o iko?”—Joni 8:25.

Nira sega ni ciqomi Jisu ra qai tusaqati koya, e tukuna kina vei ira: “Na cava mada au mai vosa tiko kina vei kemuni?” E tukuni Tamana sara, kei na vuna mera vakarorogo kina na Jiu vua na Luve ni Kalou: “E dina o koya e talai au mai, na veika au rogoca vua au tukuna i vuravura.”—Joni 8:25, 26.

Sa qai vakaraitaka o Jisu na nona nuitaki Tamana, qori sara ga na ka era lekata na Jiu: “Ni oni sa laveta cake na Luve ni tamata, oni na qai kila ni o yau ga o koya, niu sega tale ga ni caka-va vakataki au e dua na ka, ia au tukuna ga na ka e vakavulici au kina o Tamaqu. E tiko vata kei au o koya e talai au mai, e sega ni biuti au tau-dua tu, niu dau cakava na ka e vinakata.”—Joni 8:28, 29.

Eso na Jiu era vakabauti Jisu, e tukuna gona vei ira: “Oni noqu tisaipeli dina ke oni muria tiko ga na noqu vosa, oni na kila na ka dina, na ka dina ena qai sereki kemuni.”—Joni 8:31, 32.

Era kurabui eso ni cavuta o Jisu na veisereki. Era sega ni duavata kina ena nodra kaya: “O keimami qo na kawa i Eparama, keimami se sega ni bau bobula vua e dua. O qai kaya vakacava, ‘Oni na sereki?’” Era kila na Jiu ni so na gauna e dau vakarurugi nodra vanua ena veiliutaki ni so tale na matanitu, ia era sega ni vinakata mera vaka-tokai mera bobula. Se mani cava era nanuma, e kaya o Jisu nira se bobula tiko ga: “Au tukuna vakadodonu vei kemuni, o koya yadua e valavala ca e bobula ina ivalavala ca.”—Joni 8:33, 34.

Sa rerevaki dina na kedra ituvaki na Jiu, nira sega ni vakadinata nira vakabobulataki tu ena ivalavala ca. E vakamacalataka o Jisu: “Na bobula tale ga ena sega ni lewe tudei ni vuvale, na luvei itaukeinivale ga ena tiko kina me tawamudu.” (Joni 8:35) Ena sega ni soli na ivotavota ni vuvale vua na bobula, ni rawa tale ga ni vaka-talai ena dua ga na gauna. Ia na luvei itaukeini-vale se gone e sucu se susugi ena vuvale qori ena tiko kina me “tawamudu” se nona bula tau-coko.

Kena ibalebale, na ka dina me baleta na Luve ni Kalou ena sereki ira tawamudu na tamata mai na ivalavala ca e kena itinitini na mate. E tukuna o Jisu: “Ke sa sereki kemuni na Luvena, oni sa qai sereki dina.”—Joni 8:36.

-
- ◇ Na cava e dau yaco ena bogi ni soqo? E sema vakacava qori kei na veivakavulici i Jisu?
  - ◇ Na cava e tukuna o Jisu me baleta na vanua e lako mai kina? Cava e dusia qori me baleti koya?
  - ◇ Na sala cava era bobula voli kina na Jiu? Ia na ka dina cava ena qai sereki ira?

E TAMADRA O EPARAMA SE NA TEVORO?

JONI 8:37-59

E se tiko voli ga mai Jerusalemi o Jisu donuya na Soqo ni Valevakacevaceva (se Valetabanikau) qai vakavulica tiko ga na ka dina. Era kaya eso na Jiu era tiko ena soqo: “O keimami qo na kawa i Eparama, keimami se sega ni bau bobula vua e dua.” E sauma o Jisu: “Au kila ni oni kawa i Eparama. Ia oni via vakamatei au ni oni sega ni vakabauta na noqu vosa. Au tukuna ga na ka au raica vei Tamaqu, ia o kemuni, ni cakava ga na ka oni rogoca vei tamamuni.”—Joni 8:33, 37, 38.

E vakamatatataka o Jisu ni duidui na Tamana mai na tamadra na Jiu. Nira sega ni kila na ibalebale ni vosa i Jisu, era tukuna tale na Jiu: “E tamai keimami o Eparama.” (Joni 8:39; Aisea 41:8) Nira kawa dina i Eparama, era nanuma kina ni tautauvata na nodra vakabauta kei Eparama, na itokani ni Kalou.

Ia era kidroataka na nona cavuta o Jisu: “Ke oni luvei Eparama, ni cakava na cakacaka i Eparama.” Io, e dau vakatotomuri tamana na luvena dina. E tomana o Jisu: “Ia qo oni sa via vakamatei au niu tukuna vei kemuni na ka dina au rogoca vua na Kalou. A sega ni cakava qo o Eparama.” E kurabuitaki na ka e cavuta tarava o Jisu: “Oni cakava na cakacaka i tamamuni.”—Joni 8:39-41.

Era sega tiko ga ni taura rawa na Jiu na ibalebale ni nona vosa. Era kaya nira sega ni luvenisala: “Keimami sega ni luve ni dukadukali, e dua ga na Tamai keimami, na Kalou.” Vakacava e Tamadra dina na Kalou? E tukuna o Jisu: “Ke Tamamuni na Kalou, oni na lomani au, ni talai au mai na Kalou. Au sega ni lako mai ena noqu inaki ga, e talai au mai o koya.” E taro sara o Jisu: “Cava oni sega ni kila kina na ka au tukuna tiko?” E sauma ga nona taro: “Baleta oni sega ni via rogoca noqu vosa.”—Joni 8:41-43.

A via vakaraitaka vei ira o Jisu na ca ni nodra sega ni vakabauti koya. Ia qo sa tukuna vaka-

dodonu: “E tamamuni na Tevoro, oni vinakata tale ga moni cakava na gagadre i tamamuni.” E vakamacalataki tamadra vinaka o Jisu: “E dau laba o koya mai na ivakatekivu, e sega ni dei ena dina.” E tomana: “O koya e nona na Kalou e rogoca na vosa ni Kalou. Qo na vuna oni sega kina ni vakarorogo, ni oni sega ga ni nona na Kalou.”—Joni 8:44, 47.

Era cudru na Jiu ra qai tukuna vei Jisu: “Vakacava e sega ni dina na neimami kaya, ‘O kai Samaria qai curumi iko tiko na timoni?’” Era beci Jisu ena nodra vakatokai koya me “kai Samaria,” ia e sega ni kauai kina o Jisu. E kaya ga: “E sega ni curumi au na timoni, au rokovi Tamaqu ga, ia o kemuni oni beci au dina.” Na bibi ni vosa qori e laurai ena ka e yalataka o Jisu: “Ke dua e muria na noqu vosa, ena sega sara ni mate.” E sega ni kena ibalebale qori ni ratou na bula tu ga na yapositolo kei na so tale na imuri i Jisu. E tukuni tiko ga e keru nira na sega ni rusa tawamudu, qori “na ikarua ni mate” e sega kina na inuinui ni veivakaturi.—Joni 8:48-51; Vakatakila 21:8.

Era taura cala na Jiu na vosa i Jisu, era mani kaya: “Keimami sa qai kila ni curumi iko dina tiko na timoni. Sa mate o Eparama, era sa mate tale ga na parofita, ia o kaya, ‘Ke dua e muria na noqu vosa, ena sega sara ni mate.’ O sa uasivi Eparama na tamai keimami sa mate? . . . O cei o iko?”—Joni 8:52, 53.

Macala eke ni via vakaraitaka tiko o Jisu ni o koya na Mesaia. A sega ni sauma vakadodonu na nodra taro me baleti koya, e kaya ga: “Keu vakalagilagi au, ena ka wale na noqu lagilagi. O Tamaqu ga e vakalagilagi au, o koya oni kaya tiko ni nomuni Kalou. Oni sega ga ni kilai koya, ia au kilai koya. Keu kaya niu sega ni kilai koya, au sa na tau-tauvata kei kemuni, au tamata lasulasu.”—Joni 8: 54, 55.

Sa qai cavuta tale o Jisu na ivakaraitaki i tukadra yalodina: “Dua na ka nona vakanuinui tu na tamamuni o Eparama me raica noqu gauna, a raica dina qai marautaka vakalevu.” Ni vakabauta o Eparama na yalayala ni Kalou, a vakanamata kina ena nona basika na Mesaia. Era sega ni vakabauti koya na Jiu, era kaya: “O se bera mada ga ni yabaki 50, o raici Eparama tu mai vei?” E sauma

o Jisu: “Au tukuna vakadodonu vei kemuni, au a bula e liu qai muri sara o Eparama.” A vakabilebaletaka tiko e keru nona se dua tu na ka bula kaukaua vakayalo mai lomalagi ni bera ni mai bula vakatamata.—Joni 8:56-58.

Dua na ka nodra katakata na Jiu ni tukuna o Jisu ni bula e liu vei Eparama. Era via vakaviriki koya ena vatu, ia e dro bula o Jisu.

-
- ◊ E vakaraitaka vakacava o Jisu ni duidui o Tamana mai na tamadra na kena meca?
  - ◊ Na cava e sega ni veiganiti kina mera vakatokai Eparama na Jiu me tamadra?
  - ◊ Ni tukuni era na “sega sara ni mate” na imuri i Jisu, cava na kena ibalebale?

VAKABULA NA TAGANE E SUCU MATABOKO

JONI 9:1-18

E se tiko ga e Jerusalemi o Jisu ena Siga ni Vakacecegu. Ni taubale voli kei ratou na nona tisaipeli ena korolevu, ratou raica sara e dua na daukereke e sucu mataboko. Ratou tarogi Jisu na tisaipeli: “Rapai, o cei e valavala ca me sucu mataboko kina na tagane qo, o koya se o rau na nona itubutubu?”—Joni 9:2.

Ratou vaqaqa na tisaipeli ke rawa ni valavala ca e dua ni se tiko e kete i tinana. E sauma o Jisu: “E sega ni valavala ca na tagane qo se o rau na nona itubutubu, e yaco qo me vakaraitaki kina na cakacaka ni Kalou.” (Joni 9:3) E sega ni mataboko na tagane ya ena vuku ni nona valavala ca se nodrau valavala ca nona itubutubu. Ia eda sucu ivalavala ca na kawatamata ena vuku ni valavala ca i Atama, dua gona na kena revurevu qori na mataboko. Nona mataboko na tagane ya e rawa ni vakaraitaka tale kina o Jisu na cakacaka ni Kalou, me vaka ga nona veivakabulai ena gauna sa oti.

E cavuta sara o Jisu na cakacaka bibi me vakayacori ni kaya: “E dodonu meda cakava na cakacaka i koya e talai au mai ni se siga, sa voleka mai na bogi ena sega ni dua e cakacaka kina. Niu tiko e vuravura, au na rarama tiko kei vuravura.” (Joni 9:4, 5) E se rarama tiko kei vuravura o Jisu, ia ni sa na mate, sa na lako ina vanua buto se ibulubulu ena sega ni cakava rawa kina e dua na ka.

Vakacava ena vakabula na tagane mataboko o Jisu? Ena veivakabulai vakacava? E kasivi ina qele, wakia vata na qele kei na kasivi, boroya sara kina na mata i tagane qai kaya vua: “Lai tavoi ena tobu o Sailoama.” (Joni 9:7) E mani lai tavoi na tagane qori, ni lesu mai sa rai rawa! Dua na ka nona marau!

Era kurabui o ira era kila na tagane ya, era mani taroga: “Sega ni o koya ga qo na daukere-

kere?” Era kaya eso: “O koya ga.” Era kaya eso tale era sega ni vakabauta: “Sega, e vakataki koya.” Ia e kaya o tagane: “O yau ga qori.”—Joni 9:8, 9.

Era tarogi koya sara: “O qai rai vakacava?” E sauma: “Na tagane e vakatokai o Jisu e wakia na qele, boroya e mataqu qai kaya vei au: ‘Lako i Sailoama, lai tavoi.’ Au lako sara, au tavoi, au mani rai.” Era tarogi koya sara: “I vei o koya?” E sauma na daukereke: “Au sega ni kila.”—Joni 9:10-12.

Era kauti tagane ya vei ira na Farisi nira via kila tale ga se rai vakacava. E kaya na tagane vei ira: “E boroya na mataqu ena qele, au lai tavoi au mani rai kina.” E dodonu mera marau na Farisi ni sa vakabulai na daukereke, ia era vosa-vakacacataki Jisu eso vei ira nira kaya: “E sega ni tamata ni Kalou qo ni sega ni doka na Siga

ni Vakacegegu.” Eso tale era taroga: “Ke tamata ivalavala ca e qai cakamana ga vakacava?” (Joni 9:15, 16) Era sa veisei ga vakataki ira.

Ni veisaqasaqa nodra rai, era mani taroga na tagane e vakabulai: “Cava o kaya me baleti koya ni a vakavuna nomu rai?” Ni vakabauti Jisu na tagane ya, e mani kaya: “E parofita o koya.” —Joni 9:17.

Era sega ni via vakabauti koya na Farisi. Era rairai nanuma ni rau nakita lo o Jisu kei na tagane qo mera lawakitaki na lewenivanua. Era nanuma kina me rau tarogi na itubutubu ke a mataboko dina na luvedrau.

-
- ◊ Na cava e mataboko kina o tagane? Cava e sega ni vakavuna nona mataboko?
  - ◊ Ni sa vakabulai na tagane, cava era cakava na kilai koya?
  - ◊ Era veisei vakacava na Farisi ena nona vakabulai na tagane?

ERA VAKATAROGI TAGANE MATABOKO NA FARISI

JONI 9:19-41

Era sega ni vakabauta na Farisi ni vakabula o Jisu na tagane sucu mataboko, era mani kaciva nona itubutubu. Erau kila na itubutubu ni rawa ni rau “vakatalai tani mai na nodra valenilotu.” (Joni 9: 22) Ke caka qori vua e dua na Jiu, ena vakaleqa na veimaliwai kei na bula vakailavo ni nona vuvale.

E rua nodra taro na Farisi: “Qo na luvemudrau drau tukuna ni sucu mataboko? E qai rai vakacava?” Erau sauma na itubutubu: “Keirau kila ni luvei keirau, keirau kila tale ga ni sucu mataboko. Ia keirau sega ni kila se rai vakacava. Keirau sega tale ga ni kila se o cei e vakavuna me rai.” Sa rairai vakamacalataka oti vei ira na luvedrau na veika e yaco, ia rau se qaqarauni ga na itubutubu ena nodrau kaya: “Ni tarogi koya ga, e sa tamata bula. O koya ga me vakamacala kina.”—Joni 9:19-21.

Era kaciva tale na tagane na Farisi ra qai vakarerei koya nira kaya sa tiko na ivakadinadina me beitaki kina o Jisu. Era vakaroti koya sara: “Vakalagilagia na Kalou, keimami kila ni tamata ivalavala ca o ka qori.” E sabaya na tagane na nodra veibeitaki ni kaya: “Au sega ni kila se tamata ivalavala ca se sega. Na ka ga au kila niu a mataboko, qo au sa rai rawa.”—Joni 9:24, 25.

Era sega ni soro na Farisi, era taroga tale: “Cava e cakava vei iko? Cava e cakava mo rai kina?” E sauma ena doudou na tagane: “Au sa tukuna oti vei kemuni, oni sega ni via rogoca. Cava oni via rogoca tale kina? E cava, oni sa via nona tisaipeli tale ga?” Era vakalialiai koya na Farisi ena levu ni nodra katakata: “O iko ga o nona tisaipeli na tamata ya, o keimami na tisaipeli i Mosese. Keimami kila ni vosa vei Mosese na Kalou, ia na tamata qori keimami sega ni kila se lako mai vei.”—Joni 9:26-29.

Dua na ka nona kurabui na tagane daukerekere, e kaya: “Sa dua na ka veivakurabuitaki qo ni oni sega ni kila se lako mai vei, ia e vakavuna meu

rai.” Sa qai vakamatatataka na tagane o cei ena rogoca na Kalou se vakadonuya: “Eda kila ni sega ni dau rogoci ira na ivalavala ca na Kalou, ia ke dua e rerevaka na Kalou qai cakava na lomana, ena rogoci koya. Eda se sega ni bau rogoca ni dua e vakavuna me rai o koya e sucu mataboko.” Na ka ga e macala e keru: “Ke sega ni tamata ni Kalou na tagane qo, ena sega ni rawata e dua na ka.”—Joni 9:30-33.

Nira sega ni sauma rawa na Farisi na nona vosa na daukerekere, era sa qai vakasewasewani koya: “O sucu ivalavala ca ga, o qai via vakavulici keimami?” Era mani cemuri koya i tuba.—Joni 9:34.

Ni rogoca o Jisu na ka e yaco, e vaqarai koya na tagane qai taroga: “O vakabauta na Luve ni tamata?” E sauma na tagane a vakabulai: “O cei o koya turaga? Ni tukuna mada mai meu vakabauti koya tale ga.” E tukuna vakadodonu vua o Jisu: “O sa raici koya, o koya sara ga drau veivosaki tiko.”—Joni 9:35-37.

E sauma na tagane: “Au vakabauti koya Turaga.” E cuva sara vei Jisu me vakaraitaka nona vakabauta kei na nona veidokai. E qai cavuta o Jisu e dua na tikina bibi: “Au lako mai vuvavura meu veilewai, mera rai na mataboko, mera mataboko tale ga na rai.”—Joni 9:38, 39.

Era kila na Farisi era tiko e kea nira sega ni mataboko. Ia vakacava na nodra itavi mera veituberi vakayalo? Era via soli iulubale ena nodra kaya: “Keimami sega ni mataboko!” E sauma vei ira o Jisu: “Ke oni mataboko, e sega nomuni valavala ca. Ia oni kaya, ‘Keimami sa rai.’ Kena ibalebale, e se tiko ga na nomuni valavala ca.” (Joni 9:40, 41) Ke ra sega ni dau veivakavulici e Isireli, ena rairai ciqomi na nodra sega ni vakabauta ni Mesaia o Jisu. Ia nira kila vinaka na Lawa, e cala bibi kina nodra sega ni vakabauti koya.

- ◇ Na cava rau rere kina nona itubutubu na tagane nira kacivi rau na Farisi?
Cava rau tukuna?
- ◇ Na ivakamacala cava e vakacudrui ira na Farisi?
- ◇ Na cava e sega kina na iulubale ni nodra saqati Jisu na Farisi?

TALAI NA 70 NA TISAPELI MERA VUNAU

LUKE 10:1-24

Sa oti toka e tolu na yabaki na papitaiso i Jisu, qo sa icavacava ni 32 G.V. E se qai oti ga na Soqo ni Valevakacevaceva e Jerusalemi, ratou se rairai toka voleka ga e kea o Jisu kei na nona tisaipeli. (Luke 10:38; Joni 11:1) E vakayagataka na vo ni ono na vula o Jisu ena nona cakacaka vakaitalatala e Jutia se yasayasa vakaPeria ena taikadua ni Uciwai na Joritani ni vinakati me caka tale ga e keri na vunau.

Ni oti na Lakosivia ni 30 G.V., e vunau voli me vica na vula o Jisu e Jutia qai lakova na veivanua e Samaria. Ia era via vakamatei koya na Jiu e Jerusalemi ena Lakosivia ni 31 G.V. E dua gona veimama na yabaki nona veivakavulici voli o Jisu mai Kalili ena vualiku ra qai muri koya e levu ena gauna qori. Ni tiko voli mai Kalili o Jisu, e vakavulici ratou nona yapositolo qai vakarota: “Dou vunau, dou kaya, ‘Sa voleka na Matanitu vakalomalagi.’” (Maciu 10:5-7) Oti sa qai tuvana o Jisu na cakacaka vakavunau e Jutia.

E digitaki ira e liu na 70 na tisaipeli o Jisu, qai talai ira mera lako yarua. Era na cakacaka ena yalava ‘e levu kina na ka me tamusuki, ia era le lailai na tamata cakacaka.’ (Luke 10:2) Era na vakabulai ira na tauvimate na le 70, era na kacivaka tale ga na itukutuku e dau wewenigusui Jisu.

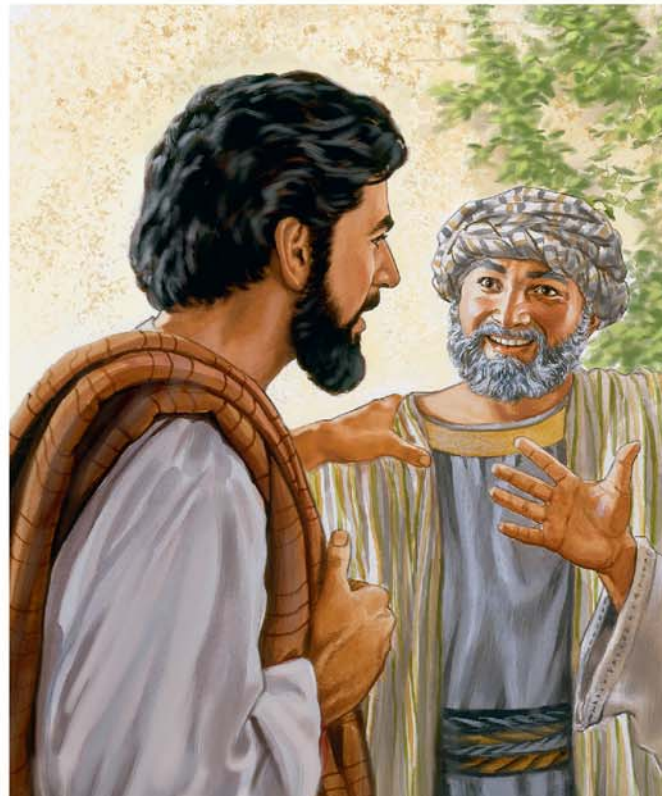
Era na sega ni vunau ga ena valenilotu na tisaipeli, e vakaroti ira tale ga o Jisu mera lako e veivale: “Ni oni curu ina dua na vale, moni kaya mada, ‘Me yaco na vakacegu ena vale qo.’ Ke tiko ena vale ya e dua e guta na bula vakacegu, ni vakacegui koya.” Na itukutuku cava mera kacivaka? E tukuna o Jisu: “Ni tukuna tale ga vei ira: ‘Sa voleka sara vei kemuni na Matanitu ni Kalou.’”—Luke 10:5-9.

E tautauvata na ivakaro i Jisu vei ira na le 70 kei ratou na 12 na yapositolo ena yabaki yani e

liu. E veivakasalataki nira na sega ni veivakacegui kece na lewenivanua. Ia nodratou cakacaka era na vakarautaki kina o ira era vakarorogo, mera nanamaki ina nona sa vakarau yaco mai na Turaga o Jisu ra qai vuli vua.

Dua na ka nodra marau na le 70 nira lesu mai na cakacaka vakavunau, era kaya vei Jisu: “Turaga, era bau talairawarawa mada ga vei keimami na timoni ni keimami cavuta na yacamuni.” E marau tale ga o Jisu ni rogoca qori, e kaya: “Au raica ni sa lutu mai o Setani me vaka na tibi ni liva mai lomalagi. Raica! Au sa solia vei kemuni na kaukaua moni buturaka na gata kei na batibasaga.”—Luke 10:17-19.

E vakadeitaka o Jisu vei ira nona imuri ni na sega ni vakaleqai ira e dua na ka, qori na vakasama e tiko ena nodra buturaka vakaivaka-

takarakara na gata kei na batibasaga. Mera nui-dei nona imuri ni na lutu dina mai lomalagi o Setani. E vukeyi ira tale ga na le 70 o Jisu ena veika mera vakabibitaka. E kaya: “Me kua ni vu ni nomuni marau na nomuni vakamalumalumu-taki ira na timoni, moni marau ga ni sa volai na yacamuni mai lomalagi.”—Luke 10:20.

Dua na ka nona marau o Jisu qai vakacaucau-taki Tamana e matanalevu ni vakayagataki ira

na nona dauveiqaravi yalomalumalumu mera cakava na itavi vakasakiti qori. Sa qai tukuna vei ira nona tisaipeli: “E kalougata na mata e raica na ka dou raica tiko. Au tukuna vei kemudou, era diva tu e levu na parofita kei na tui mera raica na ka dou raica, kena seva nira sega ni raica, mera rogoqa tale ga na ka dou rogoqa tiko, kena seva nira sega ni rogoqa.”—Luke 10:23, 24.

-
- ◇ A vunau e vei o Jisu ena iotioti ni ono na vula ni nona cakacaka vakaitalatala? Cava e veivakavulici kina vakalevu e kea?
  - ◇ Mera vunau e vei na 70 na tisaipeli?
  - ◇ Levu na ka era rawata na 70 na tisaipeli, ia cava e tukuna o Jisu ni bibi duadua?

DAULOLOMA DINA NA KAI SAMARIA

LUKE 10:25-37

Era torovi Jisu e levu na Jiu ni volekati Jerusalemi yani. Era via vakarogoci koya eso, ia eso tale era via vakatovolei koya. E tarogi koya sara e dua e kila vinaka na Lawa: “Qasenivuli, na cava meu cakava meu bula tawamudu kina?”—Luke 10:25.

Sa kila rawa tu o Jisu ni sega ni via kila dina na turaga qori na isau ni taro. E rairai vinakata ga me tukuna o Jisu e dua na ka ena vakacudrui ira na Jiu. E siqema o Jisu ni sa tiko rawa nona rai na turaga ya, mani maqosataka nona ivakamacala me kilai kina nona nanuma.

E taroga o Jisu: “Na cava e volai ena Lawa? Na cava o wilika kina?” E kila na Lawa ni Kalou na turaga qo mani yavutaka mai kea nona isau-nitaro. E cavuqaqataka na Vakarua 6:5 kei na Vunau ni Soro 19:18, e kaya: “‘Mo lomani Jiova na nomu Kalou ena lomamu taucoko, ena nomu vinaka taucoko, ena nomu kaukaua taucoko, kei na nomu vakasama taucoko,’ mo qai ‘lomana na kainomu me vaka nomu lomani iko.’” (Luke 10: 26, 27) Vakacava e donu na isaunitaro ya?

E tukuna o Jisu vua na tagane: “Donu vinaka nomu isaunitaro, cakava tiko ga qori o na qai vakabulai kina.” E sega ni lomavakacegu na tagane ya ni sega ni vinakata me saumi wale ga nona taro. Ia e “via sakitaka ni tamata dodonu,” me tukuni vua ni donu nona rai kei na nona ivalavala vei ira eso tale. E mani taroga: “O cei sara mada na kainoqu?” (Luke 10:28, 29) E taro rawarawa ga qori, ia e titobu na kena ibalebale.

Era vakabauta na Jiu ni vosa “kainoqu” e baleti ira ga na muria na ivakarau vakaJiu, e vaka tale ga me tokona na vakasama qori na Vunau ni Soro 19:18. Ia e rawa ni kaya e dua na Jiu ni “cala” me veitokani kei na dua tale na matatamata. (Cakacaka 10:28) E nanuma gona na tagane qori kei na so na tisaipeli i Jisu nira yalododonu ke ra caka

vinaka vei ira na kainodra era Jiu. Ia era sega ni caka vinaka vei ira na sega ni Jiu nira sega ni ‘kainodra.’

Ena vakadodonutaka vakacava o Jisu nona rai na tagane ya, ia me kua ni veivakacudrui na ka e tukuna? E talanoa sara o Jisu: “E biuti Jerusalemi e dua na turaga me gole sobu i Jeriko, e qai sotavi ira na daubutako. Era luvata na nona isulu qai mokulaki koya me voleka ni mate, ra qai lako yani.” E tomana o Jisu: “Donuya sara nona gole sobu yani ena gaunisala ya e dua na bete, ia ni raici koya, e vakatikitiki mani gole yani. E muri tale ga yani e dua na Livai, ia ni raici koya, se baci vakatikitiki. E gole sara mai e dua na kai Samaria. Ni raici koya, e tubu sara ga nona loloma.”—Luke 10:30-33.

E kila na tagane e talanoa tiko vua o Jisu nira vakaitikitiki mai Jeriko e levu na bete kei na Livai era veiqaravi ena valenisoro. Na ilakolako lesu mai na valenisoro e rauta ni 22 na kilomita na kena yawa, e vakarerevaki tale ga na sala era muria nira dau vuni tu e kea na daubutako. Ke sotava na leqa e dua na Jiu, e dodonu me rau veivuke na bete kei na Livai ni ratou kaivata. Ia erau sega ni cakava qori ena italanoa i Jisu. A veivuke ga e dua na kai Samaria, na matatamata sara ga era cata na Jiu.—Joni 8:48.

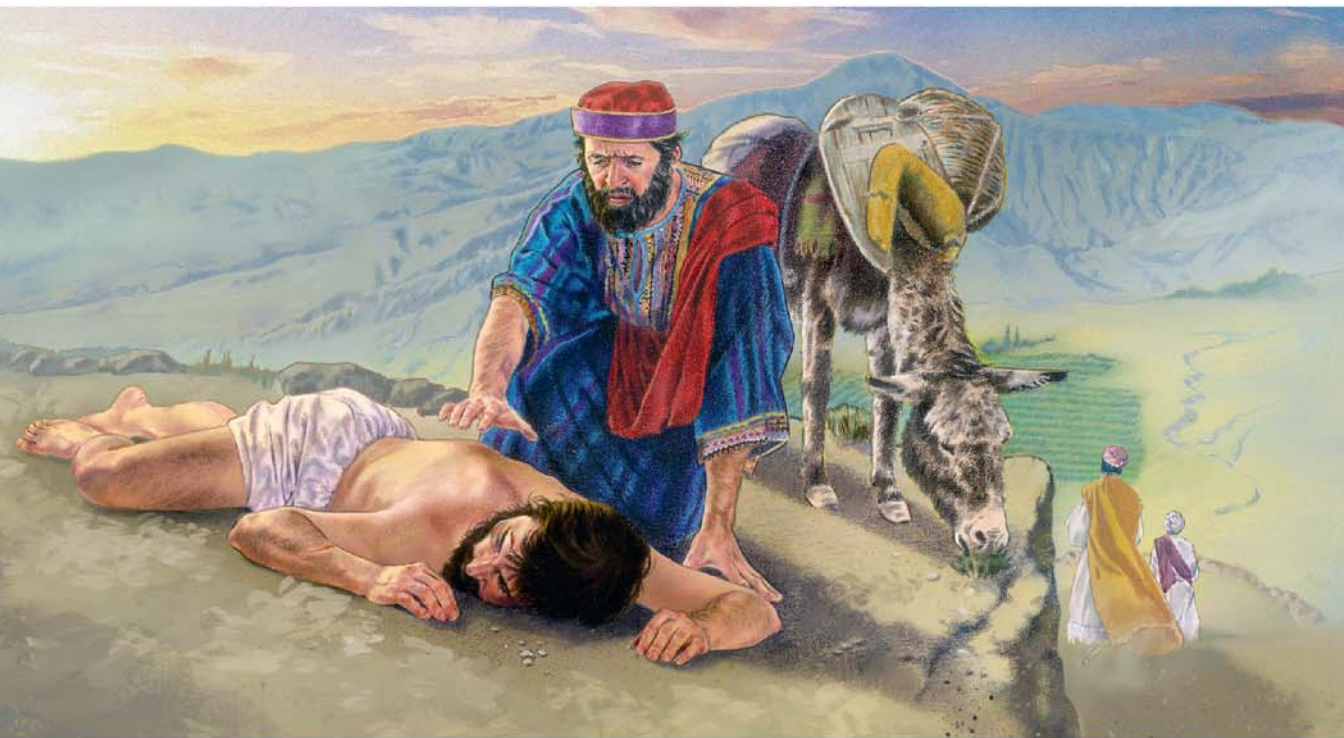
A vukeya vakacava na Jiu e mavoa na kai Samaria? E kaya o Jisu: “E lako yani vua, livia na waiwai kei na waini ena nona mavoa, qai vadretitaka. Oti, e vakavodoka ena nona manumanu, qai kauti koya sara ina dua na burenivulagi me lai qaravi koya kina. Ena siga e tarava, e solia e rua na dinari vua na itaukei ni burenivulagi qai kaya: ‘Qaravi koya toka mada, ke lailai na ilavo qo, au na qai sauma niu lesu mai.’”—Luke 10:34, 35.

Ni sa talanoa oti na Qasenivuli Levu o Jisu, e dua sara nona taro vakavure vakasama: “O cei vei

ratou na le tolu qo o nanuma ni kainona na tagane e laumoku vei ira na daubutako?” E rairai sega ni via sauma vakadodonu qori o tagane ni a veivuke na “kai Samaria,” mani kaya ga: “O koya ga a yalololoma vua.” Sa qai vakamatatataka o Jisu na ka e vakabibitaki ena nona italanoa ena nona kaya: “Lako mo lai cakava tale ga qori.”—Luke 10: 36, 37.

E iwalewale laulau dina ni veivakavulici qori!

Ena rairai sega ni ciqoma na tagane ya ke tukuna ga vakadodonu vua o Jisu nira kainona tale ga o ira na sega ni Jiu, era na rairai sega ni ciqoma tale ga na vo ni Jiu. Ia ni vakayagataka o Jisu na italanoa era kila vinaka na vakarorogo na ka e vakamacalataki kina, e saumi vinaka sara ga kina na taro: “O cei sara mada na kainoqu?” E **kainona dina** e dua o koya e muria na ivakaro vakavolatabu me dauloloma qai veikauaitaki.

- ◇ Na cava e rairai tarogi Jisu kina e dua na tagane ena ka me cakava me bula tawamudu kina?
- ◇ O cei era vakabauta na Jiu ni kainodra? Na vuna?
- ◇ E vakavotuya vakacava o Jisu na rai donu me baleti ira na kainoda?

IVAKASALA ME BALETA NA VEIKAUAITAKI KEI NA MASU

LUKE 10:38–11:13

E toka na koro o Pecani ena baba tokalau ni Ulunivanua ni Veiolive, rauta ni tolu na kilomita mai Jerusalemi. (Joni 11:18) Ni yaco yani o Jisu e kea, e gole sara ina nodrau vale na veitacini, o Marica kei Meri. Dua na ka nodrau marautaki Jisu na yalewa ni ratou nona itokani kei na ganedrau o Lasarusu.

E ka dokai dina me vulagi yani ena nodrau vale na Mesaia. Ni vinakata vakalevu o Marica me qaravi Jisu vinaka, e ogataka kina e levu na ka me baleta na vakarautaki ni kakana. Ia e dabe voli ga ena mata i Jisu o Meri qai vakarorogo vua. Oti ga vakalailai e tukuna sara vei Jisu o Marica: “Turaga, e sega ni dua na ka vei kemuni nona biuti au duadua o taciqiu meu qai cakava kece tu na ka? Ni kaya mada vua me mai vukei au.”—Luke 10:40.

E sega ni vakalewai Meri o Jisu, e vunauci Marica ga ena nona lomaocaocataka vakasivia na veika vakayago: “Marica, Marica, o sa lomaocaoca o qai nuiqawaqawataka e levu na ka. E vica ga na ka e gadrevi, se dua ga. E digia o Meri na ivotavota vinaka ena sega sara ni kau tani vua.” (Luke 10:41, 42) E kaya tiko o Jisu ni vakalusi gauna na kena vakarautaki na veimataqali kakana. Ke dua mada ga na kakana lailai, sa veirauti ya.

E vinaka na inaki i Marica ni via vakaraitaka nona veikauaitaki. Ia sa rui lomaocaocataka na vakarautaki ni kakana, e sega ni rogoca kina na ivakavuvuli totoka ni Luve ni Kalou! E vakabibitaka e keru o Jisu ni na yaga tawamudu vei Meri nona digidigi vakalomatua qai tiko na ka meda vuli kina.

E basika e dua tale na ituvaki e vakavulica kina o Jisu e dua na tikina bibi. A kerei koya e dua na tisaipeli: “Turaga, vakavulici keitou mada ena ivakarau ni masu, me vaka na nona vakavulici ratou nona tisaipeli o Joni.” (Luke 11:1) Sa cakava oti qori o Jisu ena dua veimama na yabaki yani e liu, ena nona ivunau ena Ulunivanua. (Maciu 6:9-13) De dua a sega ni tiko e keru na tisaipeli ya, mani tokarautaka o Jisu na veitikina bibi mai na ivunau ya. Oti e cavu-

ta sara e dua na vosa vakatautauvata e vakabibitaka kina na masu vagumatua.

“O cei vei kemudou ena lako vua na nona itokani ena lomalomani bogi me lai kaya vua: ‘Noqu itau, meu dinautaka mada vei iko e tolu na ibuli madrai, ni se qai yaco mai e dua na noqu itokani e lako mai vakayawa, qai sega ni dua na ka e tu meu vakarautaka vua.’ E kaya o koya e tiko mai loma, ‘Kua ni vakasosani au. Sa loka na katuba, eratou sa davo tu e yasaqu na luvequ. Au sega ni rawa ni duri meu solia vei iko e dua na ka.’ Au tukuna vei kemudou, e dina ni na sega ni tucake me solia vua e dua na ka ni nona itokani, ia ena nona cikecike ena duri kina me solia vua na ka ga e vinakata.”—Luke 11:5-8.

E sega ni tukuna o Jisu ni dau yalodredre o Jiova me rogoca na vakamamasu, me vaka na itokani ena vosa vakatautauvata. E via vakaraitaka ga ke sa rawa ni vakayacora e dua na itokani yalodredre na ka e cikevi vua, sa qai wacava sara na Tamada vakalomalagi. Io, ena vakayacora tale ga nodra kerekere na nona tamata yalodina! E tomana o Jisu: “Au kaya gona vei kemudou, dou kerekere tiko ga, ena qai soli vei kemudou, dou vaqaqara tiko ga, dou na qai kunea, dou tukituki tiko ga, ena qai dolavi vei kemudou. Ni o koya e kerekere ena soli vua, o koya e vaqaqara ena kunea, o koya tale ga e tukituki ena dolavi vua.”—Luke 11:9, 10.

Sa qai vakamatatataka o Jisu na ka e vakabibitaka ena vosa vakatautauvata me baleti ira na tama vakayago: “O cei na tama e kere ika vua o luvena qai solia vua na gata me isosomi ni ika? Se kere yaloka, ena solia vua na batibasaga? O koya gona, ke sa rawa vei kemudou na tamata ivalavala ca mo dou solia na ka vinaka vei ira na luvemudou, sa na qai wacava na Tamada mai lomalagi ni na solia na yalo tabu vei ira era kerea vua!” (Luke 11:11-13) E veikacegui dina na noda kila ni dau tu vakarau na Tamada me rogoca qai vakayacora noda kerekere.

- ◇ E duidui vakacava na ka rau vakaliuca o Marica kei Meri? Na cava eda vulica kina?
- ◇ Na cava e tokaruataka kina o Jisu nona ivakasala me baleta na masu?
- ◇ E vakavotuya vakacava o Jisu ni bibi na masu vagumatua?

SALA ME RAWATI KINA NA MARAU

LUKE 11:14-36

E se qai tokaruataka ga o Jisu na ivakasala me baleta na masu, ia eso tale na ulutaga e tarogi vakalevu ena nona cakacaka voli vakaitalatala. Ni cakamana tiko e Kalili, a beitaki vakailasu ni cakava rawa qori ena nona kaukaua na nodra iliuliu na timoni. E basika tale na veibeitaki qori e Jutia.

Dua na ka nodra kurabui na lewenivanua ni vakasava o Jisu e dua na timoni a vakavuna voli nona galu e dua na tagane. Ia e duatani nodra rai o ira na dau vakalewai koya, era beitaki koya tale vakailasu ena nodra kaya: “E vakasava na timoni ena kaukaua i Pielisipupi na nodra iliuliu na timoni.” (Luke 11:15) Eso tale era via kila se o cei dina o Jisu, era kerea kina me dua na kena ivakatakilakila mai lomalagi.

Ni kila o Jisu nira via vakatovolei koya, e vakamacalataka vei ira na ka vata ga e tukuna vei ira na dauvakalewa mai Kalili. E kaya ni matanitu e tawase vakataki koya ena rusa, kena ibalebale: “Ke tawase tale ga vakataki koya o Setani, ena qai dei vakavei nona matanitu?” Sa qai tukuna vakadodonu vei ira o Jisu: “Keu vakasavi ira na timoni ena iqaqaloniliga ni Kalou, oni sa calata dina na Matanitu ni Kalou.”—Luke 11:18-20.

Ni cavuta o Jisu na “iqaqaloniliga ni Kalou,” e dodonu mera nanuma lesu na vakarorogo na ka e yaco ena nodra gauna na Isireli. Era kaya na raica na cakamana i Mosese ena vale i Fero: “Qo sara ga na iqaqaloniliga ni Kalou!” A volai tale ga ena “iqaqaloniliga ni Kalou” na ivunau e tini ena rua na vatu raraba. (Lako Yani 8:19; 31:18) Nona vakasava tale ga na timoni o Jisu kei na nona veivakabulai e rawa ga ena “iqaqaloniliga ni Kalou,” oya na yalona tabu se igu kaukaua. Era calata na dauveitusaqati qori na Matanitu ni Kalou ni cakamana tiko ena kedra maliwa na kena Tui lumuti o Jisu.

Nona vakasava na timoni o Jisu e vakadina-dinataki ni malumalumu o Setani. E vaka ga

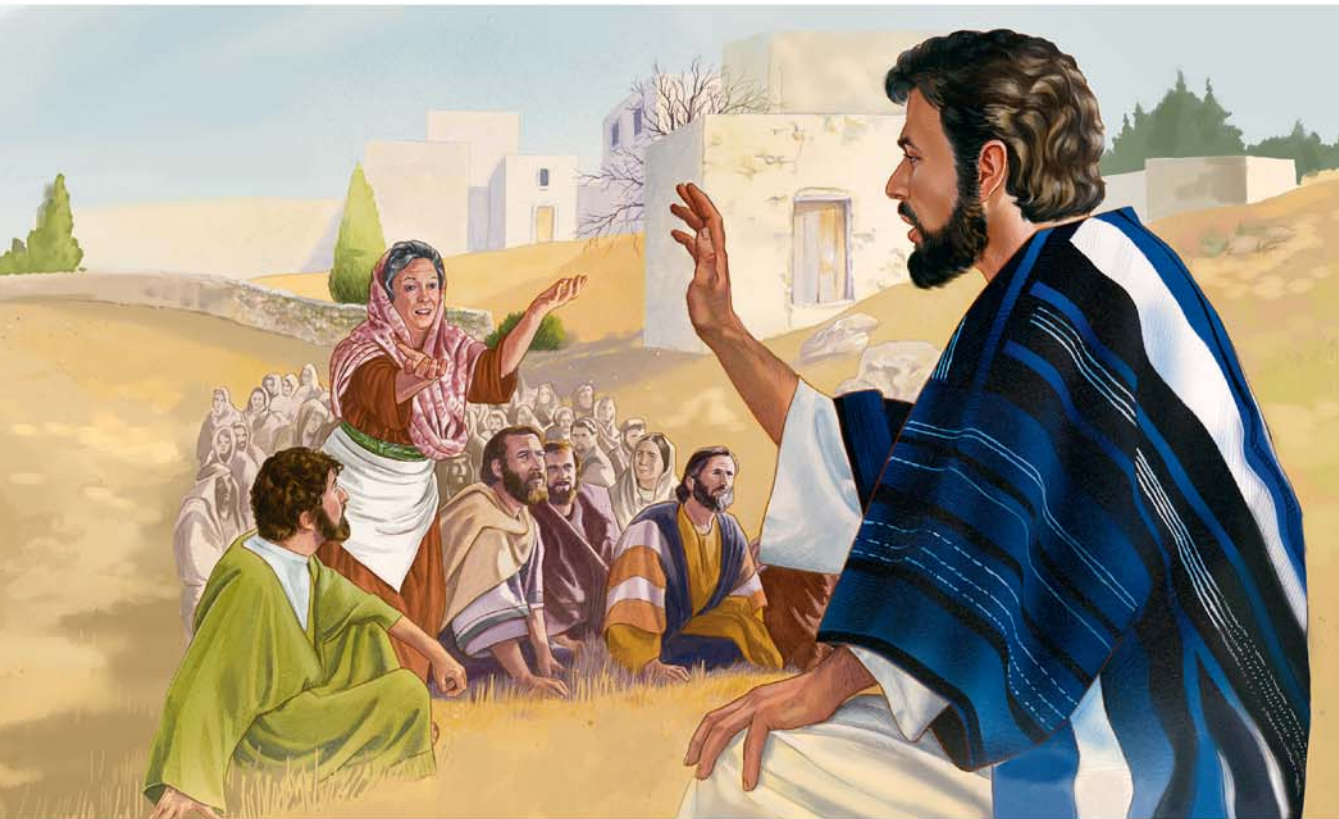
ni gole yani e dua e kaukaua cake, ravuti koya na tamata qaqa e vakaiyaragi vinaka qai yadrava tu na valenitui. E tokaruataka tale ga o Jisu nona vosa vakatautauvata me baleta na yalo velavela e lako tani vua e dua. Ke sega ni vakatawana e lomana na tagane qori na veika vinaka, ena lesu na yalo velavela qai kauta e vitu tale na timoni eratou torosobu sara. Na ka e yaco kina e bau vinaka cake na kena ituvaki e liu o tagane. (Maciu 12:22, 25-29, 43-45) E va sara ga qori na ka e yaco ena matanitu o Isireli.

E uqeta e dua na marama na ka e rogoca vei Jisu qai kaya: “E kalougata na katonigone a kunekunetaki kemuni kei na sucu oni sucuma!” Era diva tu na yalewa era Jiu me parofita na luvendra, sa qai totoka sara ke Mesaia. E nanuma kina na marama qori ni na marau vakalevu o Meri ni maqosa ena veivakavulici o luvena. Ia e vakadodonutaki koya o Jisu qai vakaraitaka na sala e rawati kina na marau dina: “Sega, era marau o ira na rogoca na vosa ni Kalou ra qai muria tiko ga!” (Luke 11:27, 28) A sega ni bau tukuna o Jisu me dokai o Meri. E vakaraitaka ga ni marau dina na tagane se yalewa e yalodina ni qarava na Kalou, sega ni vakatau qori ena veiwekani vakayago se na rawaka.

Me vaka ga e cakava mai Kalili o Jisu, e vunauci ira tale na lewenivanua nira kerea e dua na ivakatakilakila mai lomalagi. E tukuna ni na sega ni soli vei ira e dua na ivakatakilakila, “na ivakatakilakila ga i Jona.” Na tolu na siga e tiko voli kina o Jona ena kete ni ika kei na nona doudou ni vunau e vaka na ivakatakilakila, ni uqeti ira na kai Ninive mera veivutuni. E kaya o Jisu: “Ia raica! sa tu qo e dua e uasivi Jona.” (Luke 11:29-32) O Jisu tale ga e uasivi Solomoni, a via lai rogoca nona vuku na ranadi ni Sipa.

E tomana o Jisu: “Ni waqa na cina, ena sega ni vunitaki se biu ena ruku ni basikete, ena biu ga ena

kena itutu.” (Luke 11:33) De dua e kaya tiko o Jisu ni nona veivakavulici kei na nona cakamana vei ira eso e vaka ga e vunitaki na rarama ni cina. Era sega ni kila na inaki ni veika e cakava ni cala nodra rai.

E se qai vakasava ga na timoni o Jisu, e vakabula tale ga e dua na galu. Qori me uqeti ira na

lewenivanua mera vakalagilagia na Kalou ra qai tukuna na veika sa cakava tiko o Jiova. E veivakasalataki kina o Jisu vei ira na dau vakalewai koya: “Mo qarauna, de butobuto tiko na nomu rarama. O koya gona, ke rarama na yagomu taucoko me sega tale ni dua na tikina e butobuto, ena qai serau me vaka na cina ramase.”—Luke 11:35, 36.

-
- ◇ Na cava era cakava eso mai Jutia ni vakabula o Jisu e dua na tagane?
  - ◇ Na cava na “iqaqaloniliga ni Kalou”? Era calata vakacava na Matanitu ni Kalou o ira na vakarogoci Jisu tiko?
  - ◇ Ena rawati vakacava na marau dina?

KANA VATA KEI NA DUA NA FARISI

LUKE 11:37-54

Ni tiko voli mai Jutia o Jisu, a sureti koya e dua na Farisi me rairai lai kana ena nona vale. (Luke 11:37, 38; vakatauvatana Luke 14:12.) Nodra ivakarau na Farisi mera vuluvulu me yaco sara ina duruduru ni ligadra ra qai kana. E sega ni cakava qori o Jisu. (Maciu 15:1, 2) Ena sega ni beci na Lawa ni Kalou ke muri na ivakarau ni vuluvulu qori, ia e sega tale ga ni vakarota na Kalou me caka.

E siqema rawa o Jisu ni kurabuitaka na Farisi nona sega ni muria na ivakarau ya, mani kaya: “O kemuni na Farisi oni dau savata na dago ni bilo kei na veleti, ia na lomamuni e sinai ena kocokoco kei na veika ca. Ni yavu tamata sesewa! O koya ga e bulia na loma ni bilo e bulia tale ga na dagona, se cava?”—Luke 11:39, 40.

E vakabibitaki tiko eke na veivakaisini ni lotu, sega ni vuluvulu ni se bera na kana. Era muria na Farisi kei na so tale na nodra ivakarau ni vuluvulu, ia era sega ni vakasavasavataka na lomadra mai na ivakarau ca. E veivakasalataki kina o Jisu: “O koya gona, ni solia vakailoloma na veika e tu e lomamuni, oni na qai savasava ena ka kece.” (Luke 11:41) Io, na soli ka e dodonu me vu mai lomada, sega ni noda viavia yalododonu meda qoro kina.

Era dau soli ka na Farisi, ia e kaya o Jisu: “Oni na rarawa na Farisi ni oni solia na ikatini ni midi, na ivakaboi ni kakana, kei na itei va ya, ia oni sega ni kauaitaka na lewadodonu kei na loloma ni Kalou! E bibi moni vakaitovotaka na veika qo, ia me kua ni guilecavi na veika tale eso.” (Luke 11:42) E vakaroti ena Lawa ni Kalou me soli na ikatini ni itei mai na were. (Vakarua 14:22) Qori e wili kina na midi, ivakaboi ni kakana kei na itei e vakaisaluakitaki kina na kakana. Era muria vinaka sara na Farisi na lawa e vauca na ikatini ni veika qori, ia vakacava na veika e bibi cake ena

Lawa me vaka na caka dodonu kei na yalomalumu-malumu vua na Kalou?—Maika 6:8.

E tomana o Jisu: “Oni na kalouca na Farisi ni oni dau via dabe ena idabedabe e liu ena valenilotu, moni kidavaki tale ga ena vanua ni veivoli. Oni na kalouca ni oni vaka na ibulubulu e sega ni laurai, ni butuki, e sega ni kilai.” (Luke 11:43, 44) E rawa nira dukadukali na lewenivanua ke ra lutu ina ibulubulu va ya. E cavuta qori o Jisu me vakavotuya kina ni sega ni laurai levu nodra veivakaisini na Farisi.—Maciu 23:27.

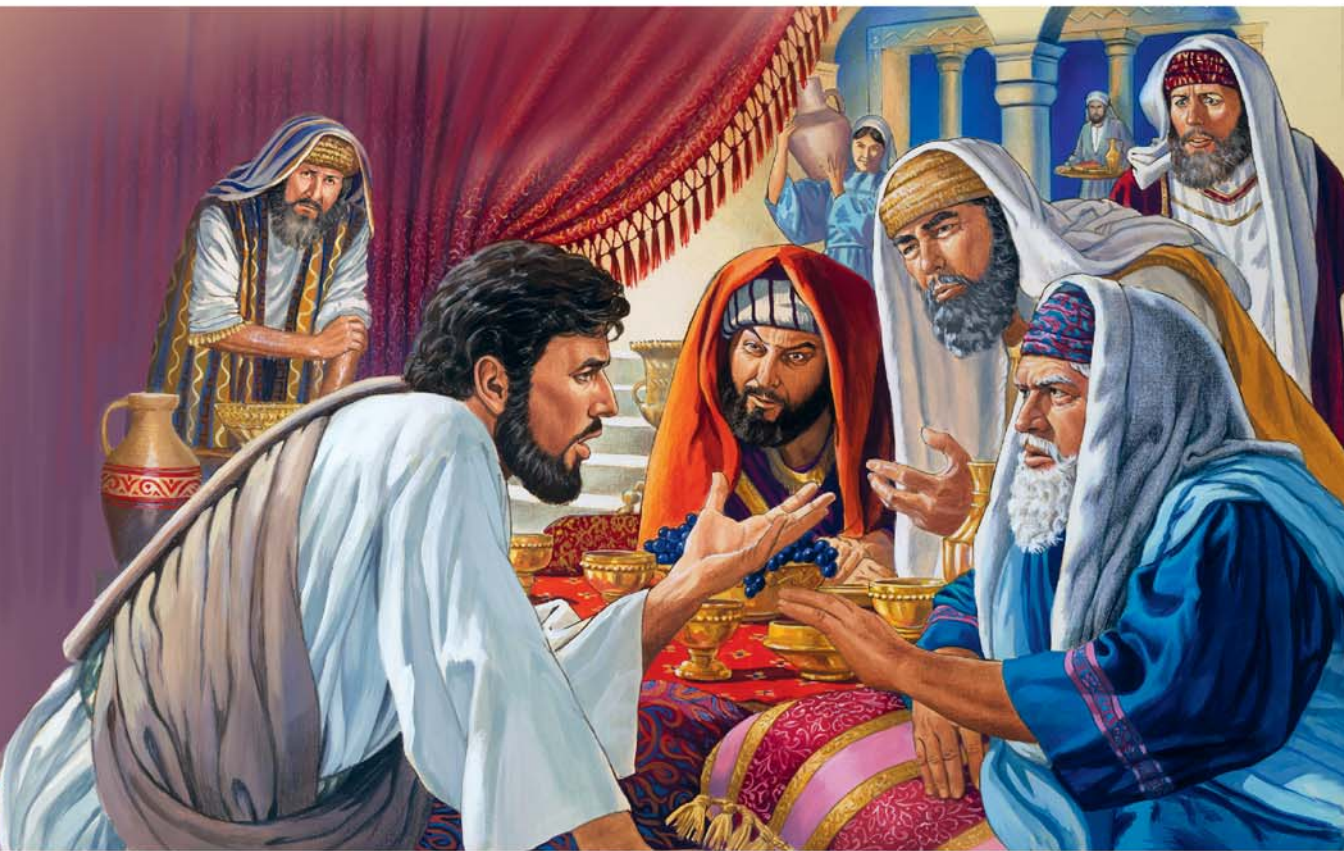
E kudruruvaka e dua na tagane e kila vinaka na Lawa ni Kalou: “Qasenivuli, oni sa beci keimami sara ga ena nomuni vosa.” E dodonu ga mera kila o ira va qori nira sega ni vukei ira tiko na lewenivanua. Sa qai kaya o Jisu: “Oni na rarawa tale ga o kemuni na kila vinaka na Lawa, ni oni vakacolati ira na lewenivanua ena icolacola bibi sara, ia oni sega ni via tara na icolacola qori ena dua mada ga na iqaqaloniligamuni! Oni na kalouca ni oni tara na nodra ibulubulu na parofita, ni o ira ga qo era a vakamatea na tukamuni!”—Luke 11:45-47.

E tukuna tiko o Jisu ni vaka na icolacola na nodra ivakavuvuli vakatamata na Farisi kei na nodra ivakamacala ni Lawa. Era veivakacoi ena veika era surevaka mera muria kece na lewenivanua. O ira na tukadra era vakamatei ira na parofita me tekivu sara mai vei Epeli. Era nanuma mera tara nodra ibulubulu na parofita mera rokovi ira kina, ia era vakatotomuria tiko ga nodra rai kei na nodra ivalavala na tukadra. Era via vakamatea mada ga na Parofita levu duadua ni Kalou. E tukuna o Jisu nira na saumitaro vua na Kalou na itabatamata qo. Oti e 38 na yabaki, a yaco dina qori ena 70 G.V.

E kaya tale o Jisu: “Oni na kalouca o kemuni na kila vinaka na Lawa, ni oni kauta tani na ki

ni kilaka. O kemuni mada ga oni sega ni curu kina, oni qai tarovi ira na curu tiko kina!” (Luke 11:52) Nira sega ni sereka o ira qori na ibalebale ni Vosa ni Kalou, era lecaika kina na lewenivanua.

Na cava era cakava na Farisi kei na vunivola? Era cudru, era saqati Jisu qai veitaravitaka vua na taro. E sega ni kena inaki qori mera kila kina e levu tale na ka, era via vakatovolei koya ga me rawa ni tukuna e dua na ka me vesu kina.

- ◇ Na cava e cudruvi ira kina na Farisi kei na vunivola o Jisu?
- ◇ Na icolacola cava e surevaki vei ira na lewenivanua?
- ◇ Na cava ena yacovi ira na saqati Jisu ra qai via vakamatei koya?

IVAKASALA I JISU ME BALETA NA IYAU

LUKE 12:1-34

Era wawa tu e tuba e vica vata na udolu ni kana tiko o Jisu ena nona vale na Farisi. Era dau cakava tale ga qori na ilala levu mai Kalili. (Marika 1:33; 2:2; 3:9) Era via raici Jisu e levu ena nona tiko voli e Jutia, mera rogoci koya tale ga. Ia era sega ni va qori na Farisi era tiko ena kanavata.

E vosa e liu o Jisu vei ratou na nona tisaipeli ena dua na ka me ratou qarauna: “Dou qarauni kemudou mai na nodra leveni na Farisi, ya na veivakaisini.” Sa veivakasalataki oti ena leqa qori o Jisu, ia e kila mai na ka e raica ena gauna ni kana ni sa qai bibi sara na ivakasala qori. (Luke 12:1; Marika 8:15) Era vakaraitaka na Farisi nira dau-lotu mera vunitaka kina nodra ivakarau ca. Ia e dodonu me vakavotui nira rawa ni veivakaleqai, mani kaya o Jisu: “E sega ni dua na ka e vunitaki matua me na sega ni vakatakilai, kei na ka lo me sega ni kilai.”—Luke 12:2.

De dua era kai Jutia e levu na lewenivanua era wavaliti Jisu tu, era se sega tale ga ni rogo-ca nona veivakavulici e Kalili. E mani tokaruataka na ka se qai cavuta oti ga. E uqeti ira kece na vakarorogo: “Dou kua ni rerevaki ira era vakamatea wale ga na yago, ra qai sega ni cakava rawa tale e dua na ka.” (Luke 12:4) E vakabibitaka o Jisu mera nuidei nona imuri ni na karoni ira na Kalou. E bibi tale ga mera vakabauta na Luve ni tamata ra qai nuidei ni na vukei ira na Kalou.—Maciu 10:19, 20, 26-33; 12:31, 32.

E tukuna sara e dua e maliwai ira tu na ilala levu na ka e kauai voli kina: “Qasenivuli, ni tukuna mada vua na tuakaqu me wasea mai na iyau e dodonu me noqu.” (Luke 12:13) E tukuni ena Lawa ni na rua nona ivotavota na ulumatua tagane, e sega ni dodonu gona me yaco na veileti. (Vakarua 21:17) Sa tiko rawa nona ivotavota na tagane e kerekere tiko vei Jisu, ia e rai-

rai vinakata me soli tale vua eso na ka. E sega ni via veitovaki o Jisu, mani taroga: “O cei mada e lesi au meu turaganilewa se meu vota na iyau vei kemudrau?”—Luke 12:14.

E qai vakasalataki ira kece na vakarorogo o Jisu: “Ni yadra tiko, ni qarauni kemuni mai na ivakarau ni yalokocokoco kece, ke levu mada ga na ka e tu vua e dua, ena sega ni vakatau na nona bula ena veika e taukena.” (Luke 12:15) Se mani vakacava na levu ni ka e taukena e dua, ena biuta kece tu mai qori ena gauna e mate kina. E vakabibitaka qori o Jisu ena dua na vosa vakatautauvata guiguilecavi dredre, e vakaraitaka tale ga kina ni bibi me vinaka na keda irogorogo vua na Kalou:

“E vuavuaivinaka na nona were e dua na vutuniyau. Mani kaya lo e lomana, ‘Na cava mada meu cakava, sa sega na vanua meu maroroya kina na vua ni noqu were?’ E qai kaya, ‘Qo na ka au na cakava: Au na basuka na noqu lololo meu tara eso e levu cake me maroroi kina na noqu witi kei na noqu iyau kece, au na qai kaya: “Sa levu na noqu iyau me rauta na veiyabaki se bera mai, meu se tei vakacegu mada, meu kana, meu gunu, meu marau.”’ Ia e qai kaya vua na Kalou, ‘Sa dua na ka nomu sesewa, ena tarogi vei iko nomu bula ena bogi ga nikua. Ena qai nei cei na ka o binia?’ E vaka tale ga kina o koya e binia vakalevu na nona iyau, ia e sega ni vutuniyau ena mata ni Kalou.”—Luke 12:16-21.

Era rawa ni coriti na tisaipeli i Jisu kei ira na vakarogoci koya tiko mera qara se binia na iyau. E rawa tale ga ni vakalatilati ena nodra qaravi Jiova na ogataki ni bula ni veisiga. Sa qai tokaruataka o Jisu na nona ivakasala momona ena dua veimama na yabaki yani e liu ena iVunau ena Ulunivanua:

“Dou kua ni lomaocaocataka na nomudou

bula ena ka mo dou kania, se na yagomudou ena ka mo dou sulumaka. . . . Dou raici ira vinaka mada na reveni. Era sega ni kaburaka na sorenikau se tatamusuki, e sega tale ga na nodra lololo, ia e vakani ira na Kalou. Dou sega ni uasivi ira na manumanuvuka? . . . Dou vakasamataka na bula ni lili: Era sega ni cakacaka se tali, ia au kaya vei kemudou, na iukuuku kece i Solomoni e sega ni bau yacova na kedra totoka. . . . O koya gona, dou kua ni vakasaqara tiko ga na ka mo dou kania se gunuva, dou kua tale ga ni lomaocaoca, . . . sa kila tu na Tamamudou ni bibi vei kemudou na ka qori. . . . Dou vakasaqara tiko ga na nona Matanitu, ena qai vakarautaki vei kemudou na veika qo.”—Luke 12:22-31; Maciu 6: 25-33.

O cei ena vakasaqara na Matanitu ni Kalou? E kaya o Jisu ni le lailai ga era na yalodina ni cakava qori, e dua ga na “qelenisipi lailai.” Ena qai kilai e muri nira le 144,000. Na cava ena soli vei ira? E vakadeitaka vei ira qori o Jisu: “Sa vakadonuya na Tamamudou me solia vei kemudou na Matanitu.” Era na sega ni kumuna na iyau vakavuravura e rawa ni butakoci. Ia na yalodra ena tiko ena “iyau mai lomalagi e sega ni oti rawa,” mera veiliutaki kei Karisito.—Luke 12:32-34.

- ◇ E sauma vakacava o Jisu na taro me baleta na ivotavota?
- ◇ Na cava meda kauaitaka kina na vosa vakatautauvata i Jisu?
- ◇ Na cava e vakatakila o Jisu me baleti ira na veiliutaki kei koya ena Matanitu ni Kalou?

TU VAKARAU, DAUNIYAU YALODINA!

LUKE 12:35-59

A vakamacalataka o Jisu ni na veiliutaki ena Matanitu vakalomalagi e dua ga na “qelenisipi lailai.” (Luke 12:32) Ia me kua ni raici vakamamada na icovi totoka qori. E vakabibitaka o Jisu ni na gadrevi me donu nona rai o koya e via veiliutaki ena Matanitu ni Kalou.

A vakadreti ira na nona tisaipeli o Jisu mera tu vakarau ina nona lesu mai. E kaya: “Dou vakaisulu dou tu vakarau, me caudre tiko ga na nomudou cina. Mo dou vakataki ira era waraka na lesu mai ni nodra turaga mai na soqo ni vakamau, ni gauna e yaco mai kina me mai tuki-tuki, era na dolava totolo vua na katuba. Era marau na dauveiqaravi qori ni lako mai nodra turaga qai raica nira vakatawa tiko!”—Luke 12:35-37.

Eratou taura rawa na tisaipeli na ka e via vakabibitaka tiko o Jisu. Era tu vakarau ra qai waraka nona lesu mai na nodra turaga na dauveiqaravi e cavuta o Jisu. E vakamacalataka sara o Jisu: “Era na marau dina ke yaco mai [na turaga] ena ikarua ni yadra [mai na ciwa ena bogi ina bogilevu tutu], se mani ikatolu [mai na bogilevu tutu ina rauta na tolu ena mataka], qai raica nira vakatawa tiko!”—Luke 12:38.

E sega ni vakabibitaki ga ena ivakatautauvata qo me gugumatua na dauveiqaravi se tamata cakacaka. E kilai qori ena nona okati koya ena ivakatautauvata o Jisu na Luve ni tamata. E kaya vei ratou nona tisaipeli: “Mo dou vakarau tale ga o kemudou, ni na lako mai na Luve ni tamata ena aua dou sega ni namaka.” (Luke 12:40) Ni lako mai o Jisu ena dua na gauna mai muri, e vinakata mera tu vakarau nona imuri, vakabibi o ira na “qelenisipi lailai.”

E via kila vinaka o Pita na ibalebale ni vosa i Jisu, mani taroga: “Turaga, oni cavuta tiko vei cei na vosa vakatautauvata qori? Vei keitou se

vei keimami kece?” E sega ni sauma vakadodonu o Jisu, ia e tukuna tale e dua na vosa vakatautauvata: “O cei sara mada na dauniyau yalodina e vuku, e lesia na nona turaga me lewa na nona ilawalawa dauveivuke, qai solia tiko ga na kedra ivakarau kakana ena kena gauna dodonu? Ena marau na tamata ya ke lako mai na nona turaga qai raica ni vakayacora dina tiko! Au tukuna vakadodonu vei kemudou, ena lesi koya me qarava na ka kece e taukena.”—Luke 12:41-44.

Ena imatai ni vosa vakatautauvata, na “turaga” e dusi Jisu na Luve ni tamata. Na “dauniyau yalodina” era okati kina na lewe ni “qelenisipi lailai” era na veiliutaki ena Matanitu ni Kalou. (Luke 12:32) E tukuna tiko o Jisu ni so vei ira na lewe ni ilawalawa qori era na qaravi ira “nona ilawalawa dauveivuke,” era na vakarautaka na “kedra ivakarau kakana ena kena gauna dodonu.” E kila mai keru o Pita kei na so tale na tisaipeli e vakavulica qai vakania tiko vakayalo o Jisu, ni na lako mai na Luve ni tamata ena dua na gauna e muri. Sa na muri tale tiko ga ena gauna qori e dua na ituvatuva ni veivakani vakayalo me baleti ira na imuri i Jisu, na “nona ilawalawa dauveivuke” na Turaga.

E vakamacalataka tale o Jisu ni bibi me ratou vakatawa nona tisaipeli ratou qai dikeva tiko ga nodratou ivakarau ni rai, me ratou kua kina ni wele se saqati ira tale na tacidratou vakayalo. E kaya: “Ia ke kaya e lomana na tamata ya, ‘Sa rui bera na noqu turaga,’ mani mokuti ira na tagane kei na yalewa dauveiqaravi, e kana e gunu, e mateni. Ena lako mai na nona turaga na tamata ya ena siga e sega ni namaka kei na aua e sega ni kila, ena togotitaki koya sara vakaca qai lesi koya vata kei ira na sega ni yalodina.”—Luke 12:45, 46.

E tukuna o Jisu ni lako mai me “tekivu vakamakama e vuravura.” E vakaibalebaletake tiko e keru nona dau vakamacalataka eso na ile e veiletitaki vakalevu, e talaraki kina na ivakavuvuli lasu kei na ivakarau vakavanua. Qori ena rairai tawasei ira mada ga e namaki mera duavata, ena tawasei ira “na veitamani tagane, na veitani yalewa, kei na veivugoni yalewa.”—Luke 12: 49, 53.

E vagolei vakatabakidua qori vei ratou na tisaipeli. Sa qai vosa vei ira na ilala levu o

Jisu, ni levu era bese ni ciqoma na ivakadina-dina ni Mesaia o koya. E kaya: “Ni oni raica ni sa uku na loaloa mai na ra, oni dau kaya sara, ‘sa voleka na draki ca,’ mani yaco dina. Ni oni raica tale ga ni sa bula mai na ceva, oni kaya, ‘sa na wacava na katakata,’ mani yaco dina. Ni dauveivakaisini, oni sa lai kila sara na irairai ni vuravura kei na lomalagi, ia na cava oni sega ni kila kina na ibalebale ni ka kece e yaco tiko ena gauna qo?” (Luke 12:54-56) E macala ga e keru nira sega tu ni vakarau.

- ◇ O cei na “turaga”? O cei na “dauniyau yalodina”?
- ◇ Na cava era vakabauta kina na tisaipeli ni na dua na dauniyau yalodina ena gauna se bera mai? Cava nona itavi na dauniyau?
- ◇ Na cava e bibi kina na ivakasala i Jisu me baleta na “tu vakarau”?

VUNA ENA YACO KINA NA VEIVAKARUSAI

LUKE 13:1-21

E levu na sala sa vukei ira kina na lewenivanua o Jisu mera vakasamataka nodra veiwekani kei na Kalou. A basika e dua tale na ituvaki va qori ni veivosaki tiko kei ira na lewenivanua ena yasa ni nona vale e dua na Farisi.

Era vakamacalataka sara eso e dua na ituvaki vakaloloma a yaco. Qori nodra “wakia vata [na Kovana ni Roma o Ponitio] Pailato na nodra dra na kai Kalili kei na nodra isoro.” (Luke 13:1) Cava na ibalebale ni nodra vosa?

De dua era mate na kai Kalili qo nira kudruraka na vica na udolu na Jiu nona vakayagataka o Pailato na ilavo ni valenisoro me tara kina na sala-sala ni wai e Jerusalemi. Ratou rairai vakadonuya na vakaillesilesi ni valenisoro na ilavo e vakayagataka o Pailato. Era rairai nanuma na talanoa tiko vei Jisu nira sotava na ka vakaloloma na kai Kalili ena vuku ni nodra ivakarau ca. Ia e sega ni va qori na nanuma i Jisu.

E taroga: “Vakacava, oni nanuma ni ca sara nodra ivalavala ca na kai Kalili ya vei ira na vo ni kai Kalili, nira sotava na ka vakaloloma qo?” E tukuna o Jisu ni sega ni dina ya. Ia e vakayagataka na ituvaki a yaco me vakasalataka ira kina na Jiu: “Ke oni sega ni veivutuni, oni na vakarusai kece tale ga.” (Luke 13:2, 3) E cavuta tale o Jisu e dua na ka vakaloloma e rairai se qai yaco oti ga, qai rairai sema ina tara ni salasala ni wai sa cavuti oti. E taroga:

“O ira na le 18 e baleti ira na valececere mai Sai-loama, ra mani mate kina. Oni nanuma ni levu cake nodra ivalavala ca ni vakatauvatani kei ira na uabula kece e Jerusalemi?” (Luke 13:4) Era rairai nanuma na ilala levu nira mate na le 18 ena vuku ni nodra ivakarau ca. E vakacala tale nodra nanuma o Jisu ni kila e rairai vakavuna na ka vakaloloma qori ‘na gauna kei na ka tawanamaki e dau yaco.’ (Dauvunau 9:11) E dodonu mera kauai na lewenivanua ena ka e yaco ya. E

kaya o Jisu: “Ke oni sega ni veivutuni, oni na vakarusai tale ga va ya.” (Luke 13:5) Na cava e vakabibitaka kina qori o Jisu?

E vakavotuya na vuna o Jisu ena dua na vosa vakatautauvata: “E dua na tagane e tei tu ena nona loganivaini e dua na vunilolo, mani lai vaqara eso na vuana, ia e sega ni kunea e dua. E qai kaya vua na dausamaki loganivaini, ‘Sa tolu na yabaki noqu mai vaqara vuanilolo ena vunilolo qo, ia au sega ni kunea e dua. Taya laivi! Na cava e vakamaumautaki qele tiko kina?’ E kaya na dausamaki loganivaini, ‘Kemuni na Turaga, laiva mada me dua tale na yabaki, meu cukita wavoki,

meu vakamaniwataka tale ga. Ke mani vua, e dau-maka, ia ke sega ni taya laivi.’”—Luke 13:6-9.

Sa sivia e tolu na yabaki na nona saga voli o Jisu me vukei ira na Jiu mera bucina na vakabauta. Ia e le vica ga era sa tisaipeli, e rawa ni tukuni nira vua ni nona cakacaka. Sa qai gumatua sara ena ikava ni yabaki ni nona cakacaka vakaitalatala. E vaka sara ga e cukita wavoki qai vakamaniwataka na vunilolo, oya nona vunau kei na nona veivakavulici e Jutia kei Peria. Cava e yaco kina? Era veiciqomi ga eso na Jiu. Ni sega ni via veivutuni na matanitu taucoko, sa waraka ga na veivakarusai.

Sega ni dede, e laurai tale nodra sega ni kauai e levu ena nona veivakavulici tiko o Jisu ena

13:14) E vakabauta na ivakatawa ni tu vei Jisu na kaukaua me veivakabulai, ia e cudruvi ira na lewe-nivanua nira gole yani mera lai vakabulai ena Siga ni Vakacecegu! E sauma vakamatata o Jisu: “Ni dauveivakaisini, oni sega beka ni dau sereka ena Siga ni Vakacecegu nomuni bulumakau kei na asa mai na kena vale moni lai vagunuva? E sega beka ni kena gauna vua na yalewa qo, na luvei Eparama, a vesuka tu o Setani me 18 na yabaki, me sereki kina mai na ivesu qo ena Siga ni Vakacecegu?”—Luke 13:15, 16.

Era madua sara ga na dauveitusaqati, ia era marautaka na ilala levu na veika lagilagi e cakava tiko o Jisu. Ena nona tiko voli qo e Jutia o Jisu, e tokaruataka kina e rua na vosa vakatautauvata vakaparofisai me baleta na Matanitu ni Kalou, a cavuta mai waqa ena dua na gauna ena Wasa o Kalili.—Maciu 13:31-33; Luke 13:18-21.

valenilotu ena dua na Siga ni Vakacecegu. E raica e kea e dua na yalewa e vakavuna na timoni nona vakalairoro voli me 18 na yabaki. E tukuna vakayalololoma vua o Jisu: “Noqu lewa, o sa vakabulai mai na nomu malumalumu.” (Luke 13:12) E tarai koya o Jisu, mani tucake vakadodonu na yalewa ena gauna vata ya qai vakacautaka na Kalou.

Dua na ka nona cudru na ivakatawa ni valenilotu, e kaya: “E ono na siga ni cakacaka, ni lako mai ena dua vei ira na siga qori moni mai vakabulai, me kua ga ena Siga ni Vakacecegu.” (Luke

-
- ◇ Na rua na ituvaki vakaloloma cava e cavuta o Jisu me veivakasalataki kina? Na cava e via vakabibitaka e keru?
  - ◇ E vakavotui vakacava na kedra ituvaki na Jiu ena vosa vakatautauvata ni vunilolo e sega tu ni vua?
  - ◇ Na cava e cudruvaka na ivakatawa ni valenilotu? E vakavotuya vakacava o Jisu nona veivakaisini na turaga ya?

NA IVAKATAWANISIPI VINAKA KEI NA BAINISIPI

JONI 10:1-21

Ni veivakavulici tiko e Jutia o Jisu, e cavuta sara e dua na ka era na kila rawarawa na vakarorogo, qori na sipi kei na bainisipi. Nona vosa vakatautauvata qori era rairai nanuma lesu kina na Jiu na vosa i Tevita: “E noqu iVakatawa o Jiova. Au na sega ni leqataka e dua na ka. E vakadavori au ena vanua veico drokadroka.” (Same 23:1, 2) E veisureti ena dua tale na same o Tevita: “Meda tekiduru e mata i Jiova na Dauveibuli. Ni noda Kalou o koya, eda tamata tale ga ni nona veico.” (Same 95:6, 7) Kena ibalebale sa dede nodra vakatauvatani voli mai ena dua na qelenisipi na Isireli era vakarurugi ena Lawa.

O ira na “sipi” qori era tiko ena “bainisipi” nira vakarurugi ena veiyalayalati ni Lawa a soli vei Mosese ena gauna ga era sucu kina. Na Lawa e vaka na bai, e taqomaki ira na Isireli mai na nodra ivalavala dukadukali na lewenivanua era sega ni vauci ena Lawa. Ia era vakalolomataki ira na qelenisipi ni Kalou eso na Isireli. E kaya o Jisu: “Au tukuna vakadodonu vei kemuni, o koya e sega ni curu ena katuba ni bainisipi, e kaba ga ena duatani tale na vanua, e daubutako e daukocokoco tale ga. Ia na ivakatawanisipi ena curu e katuba.”—Joni 10:1, 2.

De dua era na vakasamataka na lewenivanua nodra kaya eso nira Mesaia se Karisito. O ira qori era vaka na daubutako ra qai daukocokoco. E bibi gona mera kua ni muri ira na dauveidabui va qori na lewenivanua, mera muria ga na “ivakatawanisipi,” ni a tukuna o Jisu:

“Na ivakatawa ni katuba e dolava na katuba vua na ivakatawanisipi, era rogoca na domona na sipi. E kacivi ira nona sipi ena yacadra qai kauti ira i tuba. Ni sa kauti ira kece i tuba na nona sipi, ena liu tiko ra qai muri koya na sipi nira kila na domona. Era na sega sara ni muria na vulagi, era

na dro nira sega ni kila na domo ni vulagi.”—Joni 10:3-5.

E vaka na ivakatawa ni katuba o Joni na Dauveipapitaisotaki, qai tukuna ena dua na gauna mera muri Jisu o ira na vakarurugi ena Lawa. Eso na sipi e Kalili kei Jutia era rogoca na domo i Jisu. Ia ena “kauti ira” e vei? Cava ena yaco nira muri koya? Nira rogoca na vosa vakatautauvata qori eso, era lomatarotaro nira “sega ni kila na ka e tukuna tiko vei ira.”—Joni 10:6.

E vakamacalataka o Jisu: “Au tukuna vakadodonu vei kemuni, o yau na katuba ni sipi. O ira kece era vakalecaleca mai era daubutako ra qai daukocokoco, ia o ira na sipi era sega ni rogoci ira. O yau na katuba. O koya e curu kina ena vakabulai, ni curu yani se curu mai ena kunea na kakana.”—Joni 10:7-9.

Macala eke ni tukuna tiko o Jisu e dua na ka vou. Era kila na vakarorogo ni o Jisu e sega ni katuba ni Lawa ni veiyalayalati, sa muri voli mai ena vica na senitiuri. De dua e vakaibalebaletaka tiko o koya ni na “kauti ira” na sipi ena dua tale na bainisipi. Ia cava ena yaco?

E vakamacalataka tale o Jisu me baleta na nona itavi: “Au lako mai mera rawata na bula, mera rawata sara vakalevu. O yau na ivakatawa vinaka. Na ivakatawa vinaka e solia nona bula ena vukudra na sipi.” (Joni 10:10, 11) A vakayaloqataki ratou nona tisaipeli ena dua na gauna ni kaya: “Dou kua ni rere na qelenisipi lailai, ni sa vakadonuya na Tamamudou me solia vei kemudou na Matanitu.” (Luke 12:32) Kena ibalebale o Jisu ena kauti ira na “qelenisipi lailai” ena bainisipi vou, mera “rawata na bula, mera rawata sara vakalevu.” Dua dina na ka dokai mera lewe ni qelenisipi qori!

E tomana o Jisu: “Eso tale noqu sipi era sega ni tiko ena bai qo au na kauti ira tale ga mai, era

na rogoca na domoqu, ena qai dua ga na qelenisipi, dua ga na kena ivakatawa.” (Joni 10:16) Ni tukuni nira “sega ni tiko ena bai qo” ‘eso tale na sipi,’ e kena ibalebale nira sega ni tiko ena nodra bainisipi na “qelenisipi lailai” era na vei-liutaki ena Matanitu ni Kalou. E duidui na inuinui ni rua na bainisipi, ia ena yaga ruarua ina ilawalawa qori na itavi i Jisu. E kaya o Jisu: “Qo na vuna e lomani au kina o Tamaqu niu solia noqu bula, ena qai solia tale vei au.”—Joni 10:17.

Era tukuna e levu na vakarorogo: “E curumi koya tiko na timoni, sa leqa nona vakasama.” Ia eso tale era taleitaka na ka era rogoca, era via muria na iVakatawanisipi Vinaka. Era kaya: “E sega ni vosa va qo na tamata e curumi koya na timoni. Na timoni e sega ni rawa ni vakavuna me rai na mataboko!” (Joni 10:20, 21) Era vakabilebaletaka tiko qori ena nona vakabula o Jisu na tagane e sucu mataboko.

-
- ◇ Na cava era taura rawa na Jiu ni cavuta o Jisu na sipi kei na bainisipi?
  - ◇ O cei e tukuna o Jisu ni iVakatawanisipi Vinaka? Ena kauti ira e vei na sipi?
  - ◇ Na rua na bainisipi cava era na kau kina na sipi era muri Jisu?

DUAVATA KEI TAMANA, IA E SEGA NI KALOU

JONI 10:22-42

E gole e Jerusalemi o Jisu ena Soqo ni Vakatabui ni Valenisoro (se Hanukkah). Na soqo qo e vakananumi kina na kena vakatabui tale na valenisoro. A tara ena rauta na dua na senitiuri yani e liu na Tui Siria o Antiochus IV Epiphanes e dua na icabocarbonisoro ena dela ni icabocarbonisoro ni Kalou. Ni sa vagalalataki o Jerusalemi mai na nona lewa, sa qai vakatabui tale vei Jiova na valenisoro. E tekivu solevutaki tale ga e veiyabaki na soqo qori ena 25 ni vula o Chislev, e veitaudonui kei na icavacava ni Noveba kei na itekitekivu ni Tiseba.

E donuya tu qo na vulaililiwa, e lako voli o Jisu ena valenisoro ena varada i Solomoni. Era wavokiti koya na Jiu, era qai taroga: “Ena vakacava mada na dede ni neimami lomatarotaro tiko? Ke o Karisito, mo tukuna mai vakadodonu.” (Joni 10:22-24) E sauma o Jisu: “Au sa tukuna vei kemuni, oni qai sega ni vakabauta.” A sega ni tukuna **vakadodonu** o Jisu ni o koya na Karisito, me vaka e cakava vua na yalewa ni Samaria ena yasa ni toevu. (Joni 4:25, 26) Ia sa vakatakilai koya ena nona kaya: “Au a bula e liu qai muri sara o Eparama.” —Joni 8:58.

E vinakata o Jisu mera vakadeitaka vakataki ira na lewenivanua ni o koya na Karisito ena nodra vakatauvatana nona cakacaka kei na ka e parofisaitaki ena iVolatabu ni na cakava na Karisito. Qori na vuna e tukuna kina ena so na gauna vei ira nona tisaipeli mera kua ni tukuna vua e dua ni o koya na Mesaia. Ia qo e tukuna vakadodonu vei ira na Jiu dauveivorati: “E tukuni au na cakacaka au cakava tiko ena yaca i Tamaqu. Ia oni sega ni vakabauta.”—Joni 10:25, 26.

Na cava era sega ni vakabauta kina ni Karisito o Jisu? E kaya: “Oni sega ni vakabauta ni oni sega ni noqu sipi. Era rogoca na domoqu na noqu sipi, au kilai ira tale ga, ra qai muri au. Au solia vei ira na bula tawamudu, era na sega sara ni rusa, ena sega tale ga ni dua me na kaliraki ira mai ligaqu. Na sipi

e solia vei au o Tamaqu e uasivia na ka kece.” Sa qai vakamacalataka o Jisu na nodrau veiwekani kei Tamana, e kaya: “Keirau duavata kei Tamaqu.” (Joni 10:26-30) Gauna e cavuta kina qori o Jisu, a se tiko e vuravura qai tiko mai lomalagi o Tamana. Kena ibalebale e sega ni tukuna tiko ni rau le dua ga kei Tamana, erau duavata ga ena inaki.

Na ka e tukuna o Jisu e vakacudrui ira na Jiu, era baci tomi vatu kina me vakaviriki mate. E sega ni rere o Jisu, e kaya: “E levu na cakacaka vinaka i Tamaqu au vakaraitaka vei kemuni. Na cakacaka cava oni via vakaviriki au kina?” Era sauma: “Keimami sega ni vakaviriki iko ena vuku ni cakacaka vinaka, ia ena nomu vosaveibeci, ni o . . . viavia kalou.” (Joni 10:31-33) A sega vakadua ni tukuna o Jisu ni kalou, ia na cava era beitaki koya kina?

E tukuna o Jisu ni tu vua na kaukaua era vakabauta na Jiu ni tiko ga vua na Kalou. Kena ivakaraitaki, e tukuna me baleti ira na “sipi”: “Au solia vei ira na bula tawamudu.” Qori e sega ni rawa ni cakava na tamata. (Joni 10:28) Sa vakamacalataka oti o Jisu ni o Tamana e solia vua na lewa kece qori, ia era sega ni taura rawa na Jiu.

E sabaya o Jisu nodra veibeitaki lasu ena nona taroga: “Vakaevai, e sega ni volai ena nomuni Lawa [ena Same 82:6], ‘Au a kaya: “Oni sa kalou”’? Ke vakatoka o koya mera ‘kalou’ o ira e tau vei ira na vosa ni Kalou . . . oni tukuna vakacava vei au, o koya e digitaka qai tala mai vuravura o Tamaqu, ‘O vosabeca na Kalou,’ niu tukuna niu ‘Luve ni Kalou’?”—Joni 10:34-36.

Na iVolatabu mada ga e vakatokai ira na turaganilewa era sega ni dau tauca vakadodonu na lewa mera “kalou.” Na cava gona mera beitaki koya kina na Jiu ni kaya “Niu Luve ni Kalou”? Sa qai vakamacalataka e dua na ka e dodonu me veisautaka nodra rai: “Keu sega ni cakava tiko na cakacaka i Tamaqu, ni kua ni vakabauti au. Ia keu cakava tiko na cakacaka i Tamaqu, oni qai sega ni

vakabauti au, ni vakabauta mada ga na cakacaka, moni qai kila sara kina ni duavata kei au o Tamaqu, au duavata tale ga kei Tamaqu.”—Joni 10:37, 38.

Nira rogoca qori na Jiu, era saga mera vesuki koya, ia e dro o Jisu. E biuti Jerusalemi e gole sara ena tai adua ni Uciwai na Joritani, a tekivu vei-papitaisotaki kina o Joni ena va na yabaki yani e

liu. Na vanua qori e rairai toka ena ceva ni Wasa o Kalili.

Era tabili vei Jisu na lewenivanua ra qai kaya: “E sega mada ga ni dua na cakamana e cakava o Joni, ia e dina kece na ka e tukuna me baleta na tamata qo.” (Joni 10:41) Era mani vakabauti Jisu e levu na Jiu.

-
- ◊ Na cava e vinakata o Jisu mera vakadeitaka na lewenivanua me baleta nona cakacaka?
  - ◊ Erau duavata vakacava o Jisu kei Tamana?
  - ◊ Era beitaki Jisu na Jiu ni viafia kalou se tautauvata kei na Kalou, e sabaya vakacava qori o Jisu ena Same e cavuta?

IWASEWASE

5

CAKACA VAKAITALATALA I JISU ENA TOKALAU NI JORITANI

“LEVU ERA
VAKABAUTI KOYA.”

—JONI 10:42

CAKACAKA VAKAITALATALA I JISU E PERIA

LUKE 13:22–14:6

Sa veivakavulici qai veivakabulai tiko mai o Jisu e Jutia kei Jerusalemi. E takosova sara na Uciwai na Joritani me vunau ena veikoro lelevu ena yasayasa o Peria. Oti ga qori sa na lesu i Jerusalemi.

Ni se tiko e Peria, a tarogi koya e dua na tagane: “Turaga, era na le lailai ga na vakabulai?” De dua sa dau rogoca voli na tagane qo nodra veiletitaka na iliuliu ni lotu e levu se lailai era na vakabulai. E sega ni sauma vakadodonu o Jisu nona taro, e vakamacalataka ga na ka me cakava e dua me vakabulai. E kaya: “Ni saga ena nomuni igu kece moni curu ina katuba qiqo.” Io, e vinakati na sasaga qai vakamacalataka o Jisu na vuna e bibi kina qori: “Au kaya vei kemuni, e levu era na via curu kina ia era na sega ni rawata.”—Luke 13:23, 24.

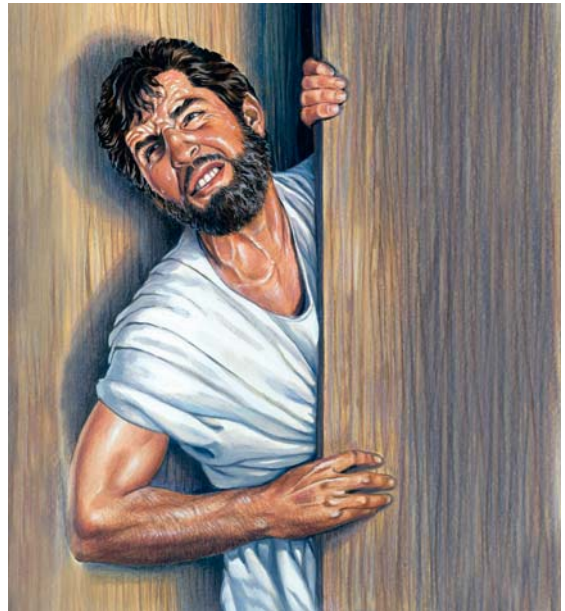
Me vakabibitaka o Jisu ni vinakati na sasaga, e tukuna: “Ni sa tucake na itaukeinivale me lokataka na katuba, oni na qai duri tu e tuba moni tukituki oni na qai kaya, ‘Turaga, ni dola mada.’ . . . Ia ena kaya vei kemuni, ‘Au sega ni kila se oni lako mai vei. Ni lako tani, o kemuni na dau-caka ca!’” —Luke 13:25-27.

Qori na ka ena sotava o koya e bera, e lewa ga na gauna e yaco yani kina qai loka vua na katuba. Ke gauna cala mada ga vua, a dodonu ga me totolo yani. Era va sara ga qori na ilala levu era rawa ni vakila na yaga ni veivakavulici i Jisu. Ia era sega ni via vakaliuca na sokalou dina ena nodra bula. A talai mai o Jisu ena vukudra, ia era sega ni ciqoma na isolisoli e vakarautaka na Kalou me rawati kina na bula. E kaya o Jisu nira na kolotaki i tuba era na ‘tagi qai katibati.’ Ia o ira mai na veimatani ena “vualiku kei na ceva” era na “dabe ena teveli ena Matanitu ni Kalou.” —Luke 13:28, 29.

E kaya o Jisu: “O ira na muri [me vakataki ira

na sega ni Jiu kei ira na Jiu era dau vakalolomataki] era na liu, o ira na liu [ira na Jiu era dokai ena lotu era dau dokadokataka nira kawa i Eparama] era na muri.” (Luke 13:30) Ni tukuni vei ira na Jiu dokadoka nira na “muri,” kena ibalebale era na sega ni rawata na Matanitu ni Kalou.

Era lako vei Jisu eso na Farisi ra qai vakasalataki koya: “Lako tani i ke, e via vakamatei iko tiko o Eroti [Anitipasa].” De dua a bukana sara ga qori

o Tui Eroti me rawa ni biubiu o Jisu. A rairai leqataka o Eroti de na baci vakaitavi ena nona vakamatei e dua tale na parofita ni Kalou me vaka ga a cakava vei Joni na Dauveipapitaisotaki. Sa qai tukuna vei ira na Farisi o Jisu: “Lai tukuna vua na fokisi qori, ‘Raica! Au vakasavi ira tiko na timoni, au veivakabulai tale ga nikua, vaka tale ga kina nimataka. Ena qai oti ena ikatolu ni siga.’” (Luke 13:31, 32) Ni kacivi Eroti me “fokisi,” de dua a vakaibalebaleta tiko o Jisu na nona qaseqase

kei na nona dau lawaki na manumanu qori. Ia ena sega ni rawai o Jisu ena ilawaki, ena sega tale ga ni rawa ni vakusai koya o Eroti se dua tale me cakava na itavi e lesi koya kina o Tamana. Ena cakava ga qori ena gauna lokuci ni Kalou.

E gole sara o Jisu e Jerusalemi. Na vuna? E kaya o Jisu: “Ni sega ni vakatarai me mai vakamatei na parofita ena taudaku kei Jerusalemi.” (Luke 13:33) E sega ni parofisaitaki ena iVola-tabu ni na mate na Mesaia ena koro ya, cava ga e kaya kina o Jisu ni na vakamatei e kea? Baleta ni koroturaga o Jerusalemi ra qai tiko kina na 71 na lewe ni Sanadrini, nodra mataveilewai levu na Jiu. Era lewai e keri o ira na beitaki nira parofita vakailasu, e dau cabori tale ga kina na isoro manumanu. E kila gona o Jisu ni na sega ni rawa ni vakamatei ena dua tale na vanua.

E kaya tale o Jisu: “Jerusalemi, Jerusalemi, o koya na dau vakamatei ira na parofita, o vakaviriki ira tale ga era talai yani vei iko—sa vakavica noqu via kumuni ira vata na luvemu me vaka na tinanitoa ni ovici ira na luvena! Ia oni besetaka. Raica! Sa biu tu vei kemuni na vale qo.” (Luke 13: 34, 35) Era na sotava na Jiu na ca ni nodra cata na Luve ni Kalou!

Ni bera ni yaco i Jerusalemi o Jisu, a sureti koya e dua vei ira nodra iliuliu na Farisi me rau lai kanavata e nona vale ena Siga ni Vakacegegu.

Era wanonovi Jisu matua na sureti yani nira via raica se cava ena cakava vua na tagane e vuvuce tu na yagona. Mani tarogi ira na kila vinaka na Lawa kei ira na Farisi o Jisu: “E tara na veivakabulai ena Siga ni Vakacegegu se sega?”—Luke 14:3.

Sega ni dua e vosa. E vakabula na tagane o Jisu qai tarogi ira: “O cei vei kemuni, ke lutu na luvena tagane se bulumakau ina toevu ena Siga ni Vakacegegu me sega ni drete mai vakatotolo?” (Luke 14:5) Era baci sega ni kaya rawa e dua na ka ena matata ni nona ivakamacala.

-
- ◇ Na cava e vakaraitaka o Jisu ni bibi me cakava e dua ke via vakabulai? Na cava era lokataki kina e tuba e levu?
  - ◇ O cei o ira na “muri” e tukuni nira na “liu”? O cei o ira na “liu” e tukuni nira na “muri”?
  - ◇ Na cava e rairai leqataka o Tui Eroti?
  - ◇ Cava e kaya kina o Jisu ni na vakamatei e Jerusalemi?

VEISURETI ENA KANAVATA

LUKE 14:7-24

E se tiko voli ga o Jisu ena nona vale na Farisi ni vakabula oti na tagane e vuvuce tu na yagona. E raica o Jisu nira digia tiko eso tale na vulagi na idabedabe e cake ena gauna ni kana, e vakavulica sara ena gauna qori na bibi ni yalomalumu.

E kaya: “Ni dua e sureti iko ena kana magiti ni vakamau, kua ni lai dabe ena vanua dokai. De muri mai e dua tale e sureti e dokai cake vei iko. Ena qai lako mai o koya e sureti kemudrau qai kaya vei iko, ‘Me toka i keru o koya qo.’ O na qai lako ena madua ni o sa na lai tiko sara mai ra.” —Luke 14:8, 9.

E tomana o Jisu ena nona kaya: “Ia ni o sureti, mo dabe sara mai ra. Ni lako mai o koya e sureti iko ena qai kaya, ‘Noqu itau, lako sara i cake.’ O na qai dokai e matadra kece na sureti.” E sega ni okati ga qori me itovo vinaka. E vakamacalataka o Jisu: “Ni o koya e vakacerecerei koya ena vakamalumulumutaki, o koya e vakamalumulumutaki koya ena vakacerecerei.” (Luke 14:10, 11) Io, e uqeti ira tiko na vakarorogo mera bucina na yalomalumu.

Sa qai vakavulica o Jisu na Farisi a sureti koya ena ka me cakava me vakadonuya kina na Kalou na ivakayakavi e vakarautaka. “Ni o vakarautaka na ivakasigalevu se ivakayakavi, kua ni kacivi ira nomu itokani, se tacimu, se wekamu, se o ira na vutuniyau oni veitikivi. De ra qai sureti iko tale ena dua na gauna mera sauma kina na nomu veisureti. Ia ni o vakarautaka na magiti, sureti ira na dravudravua, na lokiloki, na gera, kei na mataboko. O na marau ni sega vei ira na ka mera sauma vei iko.” —Luke 14:12-14.

E kena ivakarau ga meda sureti ira noda itokani, wekada se o ira eda tiko veitikivi ena kanavata. E sega ni vakacala tale ga qori o Jisu. E vakabibitaka ga ni vu ni veivakalougata-

taki na vakarautaki ni kakana vei ira na vakaloloma, me vakataki ira na dravudravua, lokiloki, se mataboko. E vakamacalataka sara o Jisu vua e veisureti: “O na qai saumi nira sa vakaturi na yalododonu.” E tokona qori e dua vei ira na sureti qai kaya: “E marau o koya ena kana ena Matanitu ni Kalou.” (Luke 14:15) E kila na tagane qori ni ka dokai dina me kanavata kei na Kalou e dua. Ia e sega ni va qori nodra rai eso tale me vaka e vakaraitaka o Jisu ena vosa vakatautauvata e tarava:

“E vakarautaka e dua na magiti levu e dua na turaga, qai sureta e levu mera lai vakayagataka. E qai tala nona dauveiqaravi me lai tukuna vei ira na sureti, ‘Ni lako mai, sa vakarau tu na ka kece.’ Ia era vakaiulubale kece. E kaya vua na kena imatai, ‘Au se qai volia ga e dua na were, meu se lai raica mada, au kerea meu vosoti.’ E kaya e dua tale, ‘Au volia e tini na bulumakau, au na via lai raica mada, au kerea meu vosoti.’ E kaya tale e dua, ‘Au se qai vakawati ga, au na sega kina ni rawa yani.’” —Luke 14:16-20

Era iulubale lokiloki kece qori! Ni dua e volia na were se manumanu, ena vakaraica vinaka mada eliu ni bera ni volia, e sega ni gadrevi kina me lai raica tale. Na ikatolu ni tagane e sa vakamau oti, e sega ni dodonu me vakasuka na veisureti bibi ya. Dua na ka nona cudru na turaga, mani kaya vua nona dauveiqaravi:

“Lako yani vakatotolo ina tolonisala lelevu kei na tolonisala lalai ena koro, mo kauti ira mai na dravudravua, na lokiloki, na mataboko, kei na gera.” A vakayacora qori na dauveiqaravi, ia e se lala ga na vale. E qai kaya na turaga vua na dauveiqaravi: “Lako yani ina gaunisala lelevu kei na sala lalai, uqeti ira mera lako mai, me tawa vinaka sara noqu vale. Au kaya vei kemudou, e sega ni dua vei ira na sureti e liu ena

tovolea na ivakayakavi au vakarautaka.”—Luke 14:21-24.

Na ka e tukuna qori o Jisu e vakaraitaka vinaka nona vakayagataki Jisu Karisito na Kalou o Jiova me sureti ira era na veiliutaki ena Matanitu vakalomalagi. Era a sureti taumada na Jiu, vakabibi o ira na iliuliu ni lotu. Levu era sega ni ciqoma na veisureti qori ena gauna ni nona cakacaka vakaitalatala o Jisu. Ia era na

sureti eso tale. Sa qai vakamatatataka o Jisu ni na vagolei na ikarua ni veisureti vei ira na Jiu yalomalumulumu kei ira na tavuki mera Jiu. Na ikatolu ni veisureti e baleti ira era kaya na Jiu nira tawasavasava ena mata ni Kalou.—Cakacaka 10:28-48.

Io, na ka e tukuna o Jisu e vakadeitaka na ka e kaya e dua vei ira na sureti: “E marau o koya ena kana ena Matanitu ni Kalou.”

- ◇ E vakavulica vakacava o Jisu na yalomalumulumu?
- ◇ Na cava me cakava o koya e veisureti me vakadonuya kina na Kalou na magiti e vakarautaka? Na ka marautaki cava ena yaco kina?
- ◇ Na cava na ibalebale ni vosa vakatautauvata i Jisu me baleta na ivakayakavi?

NA NONA ITAVI NA TISAPELI

LUKE 14:25-35

Levu sara na ka e vakavulica o Jisu ena kana-vata a sureti koya kina e dua nodra iliuliu na Farisi. Ni biubiu o Jisu me gole i Jerusalemi, era tomani koya e dua na ilala levu. Vakacava era vinakata mera imuri dina i Jisu ra qai caka-na na ka kece e tukuni vei ira?

Ni toso tiko na ilakolako, era rairai kidacala eso ni tukuna vei ira o Jisu: “Ke lako mai vei au e dua qai sega ni cati tamana, tinana, watina, luvena, tacina, ganena, se nona bula sara mada ga, ena sega ni rawa ni noqu tisaipeli.” (Luke 14:26) Na cava e kena ibalebale qori?

E sega ni kaya tiko o Jisu mera cata na wekadra na nona imuri. E tukuna ga mera lomani ira vakalailai na wekadra, mera lomani Jisu vakalevu cake. Mera kua ni vaka na tagane ena vosa vakatautauvata i Jisu, a sega ni ciqoma na veisureti bibi ni se qai vakawati ga. (Luke 14:20) Ni tukuni e “cati” Lia o Jekope na tukadra na Jiu, kena ibalebale ni lomani koya vakalailai, e lomani Rajjeli vakalevu cake na tacina.—Vakatekivu 29:31; ivakamacala e ra.

E tukuna tale ga o Jisu ni dodonu me cata ‘sara mada ga nona bula’ e dua na tisaipeli. Kena ibalebale na tisaipeli dina e lomani Jisu vakalevu cake, e sega ni dua na ka vua nona bula. Ena bolemate tale ga ke gadrevi. E macala eke ni dua na itavi bibi e lesi vua e dua na tisaipeli. E sega kina ni dodonu me raici vakamamada se vakatu-lewataki vakariri.

Ena rawa ni sotava na veika dredre kei na veivakacacani na tisaipeli, e kaya o Jisu: “O koya e sega ni colata nona kaunirarawa me muri au, e sega ni rawa ni noqu tisaipeli.” (Luke 14:27) Io, me tu vakarau na tisaipeli dina i Jisu me vosavakacacataki me vaka ga e caka vei Jisu. A kaya mada ga ena dua na gau-

na o Jisu nira na vakamatei koya na kena meca.

E bibi gona mera vakasamataka vinaka na ilala levu era tomani Jisu tiko i Jerusalemi, na veika e vauci ena nona itavi na tisaipeli i Karisito. E vakabibitaka qori o Jisu ena dua na vosa vakatautauvata. E kaya: “Me kena ivakaraitaki, o cei vei kemuni e via tara e dua na valececere ena sega ni dabe mada me cakacakataka na kena isau, me raica se sa veirauti me vakaotia kina se sega? De lakolako ena viria oti ga na kena yavu

sa na sega tale ni vakaotia rawa.” (Luke 14: 28, 29) E bibi gona mera vakadeitaka rawa na ilala era tomani Jisu tiko nira na vakayacora na ka kece e vinakati me rawa nira qai tisaipeli. E vakamacalataka qori ena dua tale na vosa vakatautauvata:

“Se tui cava ena tayabe yani ina buca ni ivalu me sega ni dabe mada me veivosakitaka, ena vala rawa na 10,000 na nona sotia kei na 20,000 na sotia e kauta mai na kena meca? Ke sega ni rawata, ena tala yani nona mata ni se

yawa mai na kena meca qori, me rawa nira veivakameautaki.” Sa qai vakabibitaka o Jisu: “Ena vakatale ga kina o kemudou, ena sega ni rawa ni noqu tisaipeli o koya e sega ni vakanadakuya nona iyau kece.”—Luke 14:31-33.

E sega ni vosa tiko ga e keru o Jisu vei ira na ilala levu era muri koya voli. Ia mera yalorawarawa kece ni muria na ivakasala qori na imuri i Karisito. Kena ibalebale mera tu vakarau ni cabora na ka kece e tu vei ira wili kina nodra iyau kei na nodra bula mera qai nona tisaipeli. E bibi mera vakasamataka vinaka qori ra qai masulaka.

E cavuta sara o Jisu e dua na ka e vakamacalatakata ena nona iVunau ena Ulunivanua, e kaya kina nira “masima kei vuravura” nona tisaipeli. (Maciu 5:13) Me vaka ga na kena maroroi dede na ka e vakamasimataki, era rawa ni veitaqomaki tale ga na tisaipeli mai na itovo dukadukali kei na veika e veivakaleqai vakayalo. Sa voleka tiko ni cava na cakacaka vakaitalatala i Jisu, e kaya: “E vinaka dina na masima, ia ke yali na kena tuituina, ena qai vakatuituinataki tale ena cava?” (Luke 14:34) Era kila na vakarogoci koya tiko ni sega ni vinaka eso na masima ena gauna ya ni waki tu kei na so tale na ka, e tawayaga ni sa yali kena tuituina.

E vakaraitaka tiko gona e keru o Jisu ni o ira mada ga era sa tisaipeli voli mai vakadede e do-

donu mera gumatua tiko ga. Ke sega, era na tawayaga me vaka ga na masima sa yali na kena tuituina. Qori era na vakalialiai kina, ena sega ni vakadonui ira na Kalou qai vosavakacacataki na yacana. Me kua ni yaco na ka vakaloloma ya, e veivakasalataki o Jisu: “Me rogoca o koya e vakadaligana, me rogoca sara.”—Luke 14:35.

-
- ◇ Na cava e vakai balebaletaka o Jisu ni kaya me “cati” wekana e dua na tisaipeli, kei na “nona bula sara mada ga”?
  - ◇ Na cava na ibalebale ni vosa vakatautauvata i Jisu me baleta na tara ni valececere, vaka kina na tui kei na nona sotia?
  - ◇ Na cava e via vakavulica o Jisu ena nona ivakamacala ni masima?

MARAUTAKI NODRA VEIVUTUNI NA IVALAVALA CA

LUKE 15:1-10

E vakabibitaka vakalevu o Jisu ena nona caka-caka vakaitalatala na yalomalumulumu. (Luke 14:8-11) E gu na lomana me vukei ira na yalomalumulumu era via qarava na Kalou. De dua eso vei ira qori era se caka ca tiko ga.

Era dau beci ira qori na Farisi kei na vunivola, ia qo era raica nira sa taleitaki Jisu tiko kei na nona itukutuku.

Era kudrurava: “O ka qo e taleitaki ira ga na ivalavala ca, e kanavata kei ira.” (Luke 15:2) Era vakabauta na Farisi kei na vunivola nira uasivi ira eso tale ra qai vaka na soso na tauvanua. Na levu ni nodra veibeci na iliuliu, era vakatokai ira kina na tauvanua ena ivosavosa vakalperiu na ‘*am ha-’a’rets*, se “kawa ni gele.”

Ia o Jisu e dau veidokai, yalovinaka, e yaloloma tale ga. Era via rogoci koya kina e levu era yalomalumulumu, wili kina o ira era kilai nira ivalavala ca. Na cava e cakava o Jisu nira vakalewa eso nona dau vukei ira qori?

E vakamacalataka sara e dua na vosa vakatautauvata vakaciriloloma me vaka ga na kena a cavuta mai Kapenaumi. (Maciu 18:12-14) E nanumi ena ka e tukuna o Jisu nira yalododonu na Farisi qai taqomaki ira na Kalou, ia o ira na tauvanua e tukuni nira lakosese, era sa yali. E kaya o Jisu:

“O cei vei kemuni e 100 nona sipi, ke yali e dua, ena sega ni biuta tu mada mai veikau na 99 me vaqara na dua e yali me yacova ni kunea? Ia ni sa kunea, ena vakataqara i tabana ena levu ni nona marau. Ni yaco i vale, e kacivi ira vata mai

na nona itokani kei ira na tiko voleka qai kaya vei ira, ‘Meda mai marau vata, niu sa kunea noqu sipi a yali.’”—Luke 15:4-6.

Sa qai tukuna o Jisu na ibalebale ni nona vosa vakatautauvata: “Au tukuna vei kemuni, ena via tale ga qori na levu ni marau mai lomalagi ni veivutuni e dua na ivalavala ca, ni vakatautauvata kei na 99 na yalododonu e sega ni gadrevi mera veivutuni.”—Luke 15:7.

Era rairai kurabuitaka na Farisi ni cavuta o Jisu na veivutuni, baleta era vakabauta nira yalododonu qai sega ni gadrevi mera veivutuni. Nira vakalewai Jisu eso na Farisi ena vica na yabaki yani e liu ni kanavata kei ira na daukumuni ivakacavacava kei na ivalavala ca, a tukuna: “Au sega ni lako mai meu kacivi ira na yalododonu, meu kacivi ira ga na valavala ca.” (Marika 2:15-17) E sega ni marautaki mai lomalagi na nodra sega ni vakadinata na Farisi via via yalododonu ni dodonu mera veivutuni. Ia

e marautaki na nodra veivutuni dina na ivalavala ca.

Me vakabibitaka ni vakavu marau dina mai lomalagi nodra lesu mai na ivalavala ca era yali tu, e tukuna tale o Jisu e dua na vosa vakatautauvata me baleta na ituvaki e dau yaco e vale: “Se yalewa cava e tini nona drakema, ke yali e dua na drakema, ena sega ni waqaca nona cina qai taviraka nona vale me waqara vinaka yacova ni sa kunea? Ia ni kunea, e kacivi ira vata mai nona itokani kei ira na tiko voleka, e kaya, ‘Meda mai marau vata, niu sa kunea na drakema au vakayalia.’”—Luke 15:8, 9.

Na kena ibalebale qori e tautauvata ga kei na ibalebale ni vosa vakatautauvata i Jisu me baleta na sipi e yali. E tukuna sara: “Au kaya vei kemuni, era na marau tale ga va qori na agilosu ni Kalou ni veivutuni e dua na tamata ivalavala ca.”—Luke 15:10.

Era kauai dina na agilosu ni Kalou ena nodra lesu mai na ivalavala ca era yali tu! E vakasakiti qori nira na cecere vei ira na agilosu na ivalavala ca era veivutuni ra qai vakadonui mera lewe ni Matanitu vakalomalagi ni Kalou. (1 Korinica 6: 2, 3) Ia era sega ni bau vuvu na agilosu. Na cava meda cakava ke kerea na veivosoti ni Kalou e dua sa veivutunitaka dina nona valavala ca?

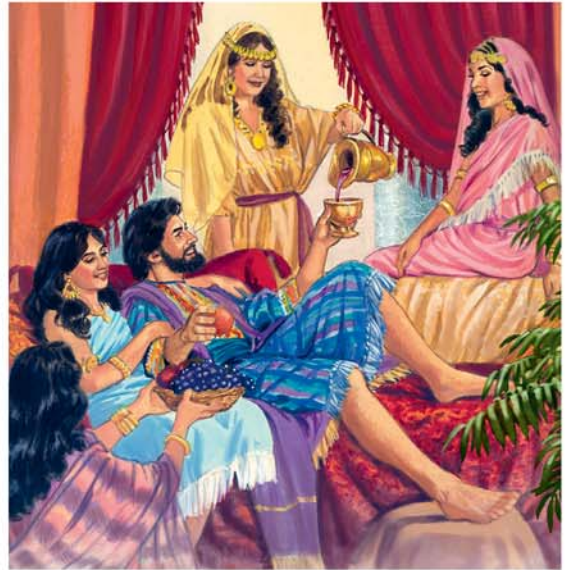
- ◇ Na cava e dau veimaliwai kina o Jisu kei ira na ivalavala ca?
- ◇ Era raici ira vakacava na tauvanua na Farisi kei na nona dau veimaliwai kei ira o Jisu?
- ◇ Na cava e vakavulica o Jisu ena rua nona vosa vakatautauvata?

YALI SA QAI KUNE TALE

LUKE 15:11-32

A cavuta o Jisu na vosa vakatautauvata ni sipi kei na ilavo e yali ni se rairai tiko voli mai Peria ena tokalau ni Uciwai na Joritani. Eda vulica ena vosa vakatautauvata qori ni dononu meda marautaka nona veivutuni e dua e valavala ca qai lesu vua na Kalou. Era vakalewai Jisu na Farisi kei na vunivola ni ciqomi ira na valavala ca. Vakacava era bau vulica e dua na ka na dauvakalelewa ena rua na vakatautauvata i Jisu? Era taura rawa na rai i Jiova me baleti ira na valavala ca era sa veivutuni? Sa qai cavuta o Jisu e dua na vosa vakatautauvata veiuqeti e vakabibitaki kina na lesoni qo.

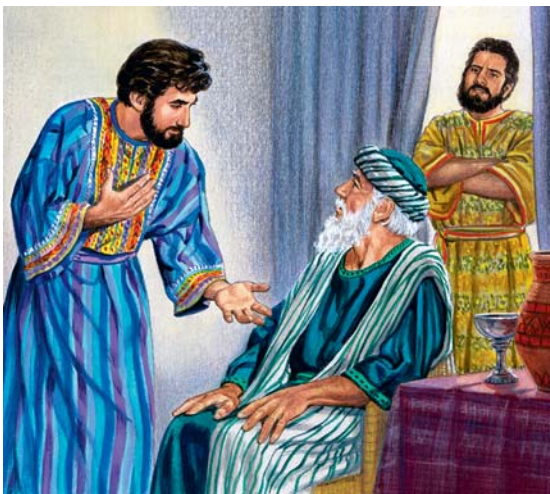
E vakamacalataki ena vosa vakatautauvata e dua na tama e rua na luvena tagane. Na vosa vakatautauvata qo e baleti koya e gone. E dononu mera vuli na Farisi, vunivola, kei ira na lewenivanua ena ka e tukuna o Jisu me baleti koya e gone ena vosa vakatautauvata. Ia me kauaitaki tale ga na ka e tukuna o Jisu me baleta na nodrau rai o tama kei na nona ulumatua. Koya gona, meda vakasamataki ratou

kece na veitamani nida wilika tiko na vosa vakatautauvata i Jisu.

E tekivu o Jisu ena nona kaya: “E dua na turaga e rua tiko na luvena tagane. E kaya vei tamana o koya e gone, ‘Tamaqu, solia mada vei au na ivotavota ni yau e dodonu me noqu.’ Sa mani wasea vei rau na luvena na veika e taukena.” (Luke 15:11, 12) E se bula tiko o tamana, ia sa vinakata o gone me soli vua nona ivotavota me rawa ni lewa ga nona bula kei na veika e vakayagataka kina nona ivotavota.

E vakamacalataki o Jisu: “Oti e vica na siga, sa qai vakasosolo na luvena gone, e lako sara yani ina dua na vanua yawa. E lai vakasabusabutaka e kea nona iyau ena nona sa lai goleva e dua na ivakarau ni bula e torosobu sara.” (Luke 15:13) E sega ni dua na ka me leqataka e vale, ni lomani rau na luvena o tama qai karoni rau vinaka. Ia e biubiu o gone qai gole ina dua tale na vanua, e lai vakasabusabutaka e kea

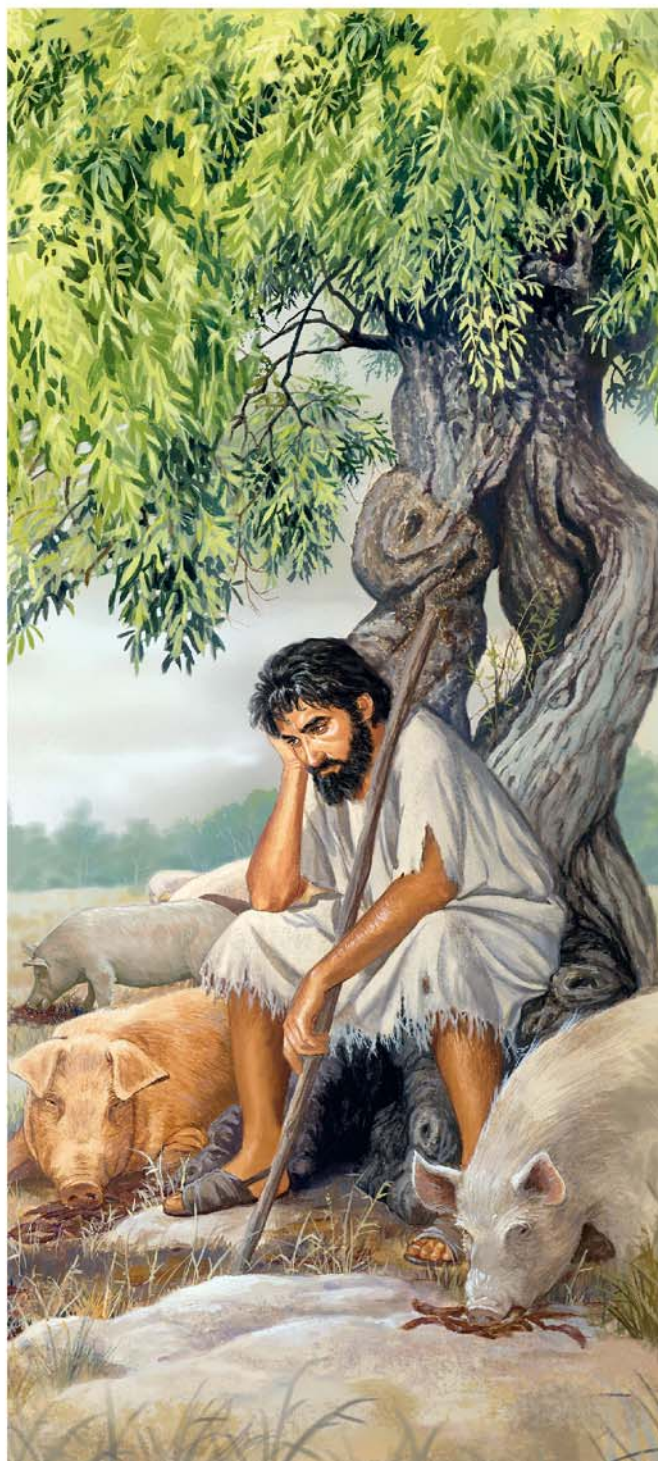
nona iyau ena marau vakasisila. Sa qai veisau na ituvaki me vaka e tukuna tarava o Jisu:

“Ni sa oti vinaka sara ga nona iyau, sa qai tatara e dua na dausiga levu ena vanua tau-coko, tekivu vakila o koya na leqa. Tini sara me sa lai bolea me veiqaravi vua e dua na lewenivanua e kea, oti sa dau talai i veikau me lai vakatawa vuaka. E mani garova voli na kedra kakana na vuaka, ia e sega ni dua e solia vua e dua na ka.”—Luke 15:14-16.

Na Lawa ni Kalou e okata me manumanu tawasavasava na vuaka, ia qo sa vakatawa vuaka tu o gonetagane. Dua na ka nona walokai, mani kania na kedra na vuaka. Ni sa sotava na leqa, sa qai “kilai yalona tale.” Cava sa qai cakava? E kaya e lomana: “Na kedra levu na tamata cakacaka nei tamaqu, era kana madrai e vo tale, ia o yau, au sa kolaiciba ena viakana! Au na tucake meu lesu vei tamaqu, au na kaya vua: ‘Tamaqu, au sa ivalavala ca i lomalagi, vei iko tale ga. E sega ni ganita meu vakatokai tale meu luvemu. Mo okati au ga meu nomu tamata cakacaka.’” E tucake sara me gole vei tamana.—Luke 15: 17-20.

Na cava ena cakava o tamana? Ena cudruvi luvena ni a biubiu mai vale? Ena dokadoka qai sega ni veiciqomi? Vakacava ke luvemu qori, cava o na cakava?

-
- ◊ E tukuna tiko vei cei o Jisu na vosa vakatautauvata qo? Cava na vuna?
  - ◊ E baleti cei na vosa vakatautauvata? Cava e yaco vua?

KUNE TALE NA TAGANE A YALI

E vakamacalataka o Jisu na rai nei tama kei na ka e cakava: “Ni se yawa tu yani sa raici koya mai o tamana, e lomani koya sara ga. E cici yani, mokoti koya, qai reguca.” (Luke 15:20) De dua sa rogoca o tamana na vakasisila ni bula i luvena, ia e ciqomi koya ga. Era kaya na iliuliu ni Jiu nira kila ra qai sokaloutaki Jiova, ia vakacava era raica rawa ena vakatau-tauvata qo na nona rai na Tamada vakalomalagi me baleti ira na veivutuni? Era raica rawa ni ciqomi ira tale ga na veivutuni o Jisu?

Ni dau kauai o tama, e kila rawa mai na matararawa i luvena ni sa veivutuni. Ni vakaliuliu o tama me veikidavaki, e rawarawa kina ni tusanaka nona cala o gone. E tukuna o Jisu: “E qai kaya vei tamana: ‘Tamaqu, au sa ivalavala ca i lomalagi, vei iko tale ga. E sega ni ganita meu vakatokai tale meu luvemu.’”—Luke 15:21.

Sa qai vakaroti ira nona dauveiqaravi o tamana: “Totolo, dou kauta mai e dua na isulu balavu, na ka vinaka duadua, dou vakasulumu koya kina, me dua na mama e ligana, me vakavava tale ga na yavana. Me kau tale ga mai na luvenibulumakau tagane uro, dou vakamatea meda kana, meda soqo, ni a mate na luvequ qo, sa qai bula tale, a yali tu, sa qai kune tale.” Era sa qai “marau.”—Luke 15:22-24.

Ia e tiko mai na iteitei na luvena qase. E tukuna o Jisu me baleti koya: “Ni sa voleka mai vale, e rogoca sara na ivakatagi kei na meke. E kaciva sara e dua na dauveiqaravi me taroga se cava e marautaki tiko. E sauma vua, ‘Sa lesu bula mai o tacimu, mani vakamatea o tamamu na luvenibulumakau tagane uro.’ E tuburi koya na cudru qai bese ni curu i vale. E lako mai tuba o tamana qai mai vakamasuti koya. E qai kaya vei tamana, ‘Raica! Vica vata na yabaki noqu qaravi iko tu, au sega ni beca vakadua nomu lewa, ia o sega ni solia mada ga vei au e dua na luve ni me meu kania vata kei ira noqu itokani. Ni yaco ga mai

na luvemu qo, a vakasabusabutaka na nomu iyau kei ira na saqamua, o vakamatea sara vua na luvnibulumakau tagane uro.’—Luke 15:25-30.

O cei era vaka na tuakai gone cidroi nira vakalewa nona dau lomani ira na tauvanua kei ira na valavala ca o Jisu? O ira na vunivola kei na Farisi. E cavuta o Jisu na vosa vakatautauvata qo nira vakalewai koya ni ciqomi ira na valavala ca. O koya e dau vakalewa nona yalololoma na Kalou, e dodonu me vakasamataka vakabibi na vosa vakatautauvata qo.

Sa qai tinia o Jisu nona vakatautauvata ena nona cavuta na vakamamasu nei tama vei

luvena qase: “Luvequ, o dau tiko vata kei au e veigauna, na noqu iyau kece e nomu. E dodonu ga meda soqo, meda marau vakalevu ni a mate na tacimu qai bula tale, a yali tu sa qai kune tale.”—Luke 15:31, 32.

A sega ni vakamacalataka o Jisu na ka e vakayacora na tuakai gone cidroi. Ia ni oti na mate kei na vakaturi i Jisu, “era mai vakabauta tale ga e levu sara na bete.” (Cakacaka 6:7) De dua era wili tale ga e keri o ira na rogoca na vosa vakatautauvata i Jisu me baleta na gone cidroi. Io, e rawa nira kilai yalodra tale, ra veivutuni qai lesu vua na Kalou.

Eda vulica na tisaipeli i Jisu ena vakatautauvata qori ni ka vakayalomatua meda maliwai ira tiko ga na dauveiqaravi ni Kalou, ena karoni keda kina na Tamada dauloloma qai vakarautaka na ka eda gadreva. Meda kua ni biubiu meda gole ina “dua na vanua yawa” se qara na marau vakasisila.

Dua tale na ka eda vulica, ke da gole tani mai na sala ni Kalou, e bibi meda yalomalumu meda lesu vua na Tamada me rawa ni vakadonui keda tale.

Eda vuli tale ga ena nona veiciqomi o tama kei na nona veivosoti, vaka kina nona sega ni veiciqomi se veivosoti na tuakai gone cidroi. E bibi meda dauveivosoti na dauveiqaravi ni Kalou, meda ciqomi ira era lakosese ia era sa veivutuni dina ra qai lesu ina ‘vale i Tamadra.’ Io, meda marautaka ni sa ‘bula tale na tacida a mate,’ a “yali tu, sa qai kune tale.”

-
- ◇ Ni lesu mai na gone cidroi, cava e cakava o tamana?
  - ◇ E vakavotuya vakacava na tama dauloloma nodrau itovo o Jiova kei Jisu?
  - ◇ E vakavotuya vakacava na tuakai gone cidroi na nodra itovo na vunivola kei na Farisi?
  - ◇ Na cava o vulica ena vosa vakatautauvata i Jisu?

RAIYAWA KEI NA VUKU

LUKE 16:1-13

E dodonu mera vulica na daukumuni ivakacavacava, vunivola kei ira na Farisi ena ivakatautauvata i Jisu me baleta na gonetagane a yali, ni dau tu vakarau na Kalou me vosoti ira na valavala ca era sa veivutuni. (Luke 15:1-7, 11) Sa qai vosa vei ira na nona tisaipeli o Jisu. E cavuta e dua tale na vosa vakatautauvata me baleta e dua na turaga vutuniyau a sega ni cakacaka vakado-

donu na nona dauveiqaravi e lewa na vale se dauniyau.

E tukuna o Jisu ni beitaki na dauniyau ni vakasabusabutaka na iyau ni nona turaga. Sa qai tukuna na turaga ni na kau laivi vua nona itavi vakadauniyau. E vosavosaialona na dauniyau: “Cava meu cakava ni sa na kauta laivi na turaga na noqu itutu vakadauniyau? Au sega ni rawa ni kelikeli niu malumalumu, au madua tale ga na kerekere.” E veinanuyaka na ka me cakava, e kaya sara: “Au sa qai kila na ka meu cakava, mera kauti au kina i nodra vale na lewenivanua niu sa na vakacegui mai na noqu itutu vakadauniyau.” E

kacivi ira na dinau tu qai taroga: “Vica o dinautaka vua na noqu turaga?”—Luke 16:3-5.

E sauma na kena imatai: “E duanadrau na paca waiwai olive.” Qori e rauta ni 2,200 na lita na waiwai. De dua e tiko nona veiolive o koya e dinau tu se dau volitaki waiwai. E tukuna sara vua na dauniyau: “Taura tale yani nomu ivola ni veidinadinati, dabe, vola vakatotolo me 50 ga [1,100 na lita].” —Luke 16:6.

E taro o dauniyau vua e dua tale: “O iko, e vica o dinautaka?” E sauma: “E duanadrau na ivakarau witi.” Qori e rauta ni 22,000 na lita witi. E tukuna vua na dauniyau: “Taura tale yani nomu ivola ni veidinadinati, dabe, vola vakatotolo me 80 ga.” E vakalailaitaki nona dinau ena 20 na pasede.—Luke 16:7.

E se qarava tiko na dauniyau na veika vakailavo ni nona turaga, e rawa gona ni vakalailaitaka na ka era dinautaka eso vua nona turaga. Ni cakava qori, e sa veitokani tiko kina o dauniyau kei ira era na rairai vukei koya ni sa na vakacegui mai na nona cakacaka.

E rawa ni vakaleqa nona bula vakailavo na nona turaga na ka e cakava na dauniyau, ia e qoroya nona turaga na ka e cakava. A “sega ni cakacaka vakadodonu” o dauniyau, ia e vakacaucautaki ena nona “qaseqase.” E tomana o Jisu: “[E]ra qaseqase cake vei ira na luve ni rarama na gone ni vuravura qo ena veika e baleti ira.”—Luke 16:8.

Sega ni kena ibalebale qori ni vakadonuya o Jisu na ka e cakava na dauniyau, e sega tale ga ni uqeta na caka bisinisi vakailawaki. E uqeti ratou tiko ga na tisaipeli: “Dou vakayagataka na iyau tawadodonu me so kina nomudou itokani, ni gauna ena tawayaga kina na iyau, era na ciqomi kemudou ina itikotiko e tudei.” (Luke 16:9) E laurai e keri ni bibi na raiyawa kei na qaseqase. E bibi mera vakayagataka vakavuku nodra iyau vakayago na “luve ni rarama” se o ira na dauvei-

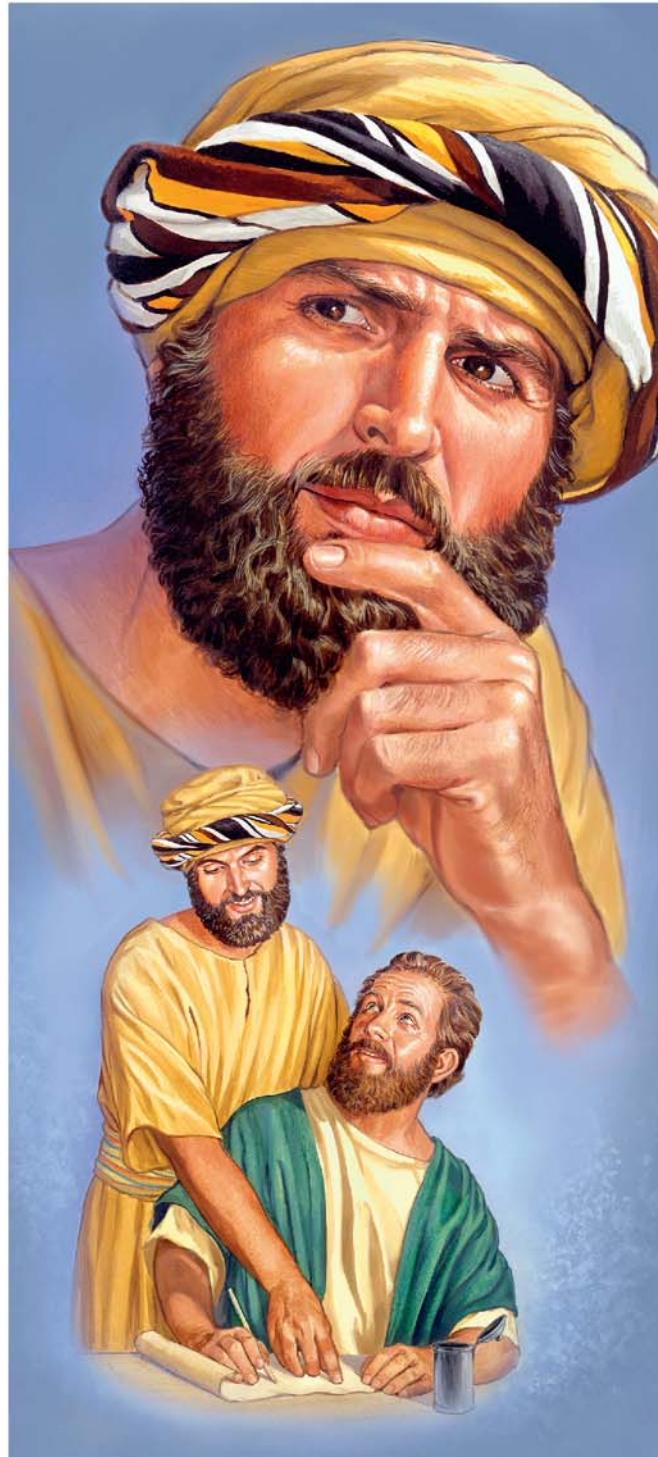
qaravi ni Kalou, mera vakasamataka na veika ena dei ena gauna se bera mai.

O Jiova ga kei na Luvena erau na lewa o cei me lewena na Matanitu vakalomalagi se bula ena Parataisi e vuravura ena ruku ni veiliutaki ni Matanitu ya. Meda saga sara ena noda vinaka kece meda veitokani kei rau nida vakayagataka noda iyau ena tokoni ni veika e vauca na Matanitu ni Kalou. Qori ena dei kina noda inuinui ni gauna se bera mai, nira sa na tawayaga se vakarusai na koula, siliva kei na iyau vakayago tale eso.

E kaya tale ga o Jisu ni o ira era yalodina ni qarava se vakayagataka na nodra iyau vakayago, era na yalodina ni qarava na veika e bibi cake. E tukuna kina o Jisu: “Ke dou sega gona ni dina ena iyau tawadodonu, dou na qai nuitaki vakacava mo dou dina ena iyau e dodonu [me vaka na veika e vauca na Matanitu ni Kalou]?”—Luke 16:11.

E kaya tiko o Jisu ni levu na ka me ratou na cakava nona tisaipeli me ratou qai ciqomi “ina itikotiko e tudei.” E sega ni rawa ni yalodina ni qarava na Kalou e dua me qai bobula tale tiko ena iyau vakayago e tawadodonu. E tinia o Jisu: “E sega ni dua na dauveiqaravi e qarava rawa e rua na turaga, ni na cata e dua ena lomana e dua, se kabita e dua ena beci koya adua. Dou na sega ni qarava rawa na Kalou kei na iYau.”—Luke 16:9, 13.

-
- ◇ E vaqara vakacava na dauniyau ena vosa vakatautauvata i Jisu na itokani era na vukei koya ena dua na gauna e muri?
  - ◇ Na cava “na iyau tawadodonu”? E rawa nira vakayagataka vakacava qori na lotu vaKarisito me ‘so kina nodra itokani’?
  - ◇ O cei ena vakadonui keda “ina itikotiko e tudei” ke da yalodina ni vakayagataka na “iyau tawadodonu” kece e tu vei keda?
-

VEISAU NA KEDRAU ITUVAKI NA TAGANE VUTUNIYAU KEI LASARUSA

LUKE 16:14-31

Sa vakasalataki ira voli mai nona tisaipeli o Jisu ena kena vakayagataki na iyau. Era vakarogoci koya tiko na nona tisaipeli, ia era tiko tale ga kina na Farisi qai dodonu mera kauaitaka vakabibi na ivakasala i Jisu baleta era “matamatailavo.” Nira rogoca na vosa i Jisu, “dua na ka nodra sevaki koya.”—Luke 15:2; 16:13, 14.

Ia e sega ni rere o Jisu, e kaya vei ira: “O kemuni qo oni vakadonui kemuni ga ena mata ni tamata, ia e kila vinaka na Kalou na lomamuni. Ni ka e vakabibitaka na tamata e vakasisila ena mata ni Kalou.”—Luke 16:15.

Sa balavu nodra ‘vakabibitaki’ se dokai voli mai na Farisi, ia sa na veisau na matanicagi. O ira era dau dokai vakalevu nira vutuniyau, vei-liutaki vakapolitiki qai vosayaco ena lotu era na vakalolovirataki. Era na vakalevulevu ni tauvanua era kauaitaka na nodra bula vakayalo. E vakamatatataka o Jisu na veisau qori ena nona tukuna:

“E mai yala ena gauna i Joni na Lawa kei na ka era vola na Parofita. Me tekivu tale ga mai na gauna ya, e sa vunautaki na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou, era saga tale ga na mata-tamata kece mera lewena. E rawarawa cake me takali o lomalagi kei vuravura, e dredre me na sega ni vakayacori e dua mada ga na tiki ni Lawa.” (Luke 3:18; 16:16, 17) E kilai vakacava mai na vosa i Jisu ni sa yaco tiko na veisau?

Era dokadokataka na iliuliu ni lotu Jiu nira muria vinaka na Lawa i Mosese. Nanuma lesu na gauna a vakabula kina o Jisu na mataboko e Jerusalemi, era qai dokadokataka na Farisi: “Keimami na tisaipeli i Mosese. Keimami kila ni vosa vei Mosese na Kalou.” (Joni 9:13, 28, 29) Dua na inaki ni Lawa a soli vei Mosese me tuberi ira na yalomalumulumu vua na Mesaia o Jisu. E vakamacalataki Jisu o Joni na Dauveipapitaiso-

taki me Lami ni Kalou. (Joni 1:29-34) Ni tekivu na cakacaka vakaitalatala i Joni, era sa rogoca voli mai na Jiu yalomalumulumu, vakabibi o ira na dravudravua na ka e baleta na “Matanitu ni Kalou.” Io, e rawa nira rogoca kece na “itukutuku vinaka” o ira na via vakarurugi ena Matanitu ni Kalou ra qai vakila na kena yaga.

A yaco dina na inaki ni Lawa a soli vei Mosese ni a veituberi vua na Mesaia. Ia sa na cava na kena muri voli mai. Kena ivakaraitaki, e vakatarai ena Lawa na veisere ena vica na yavu, ia sa mai vakamacalataki o Jisu ni “tagane e sereka na watina qai vakawati tale e sa veibutakoci, na tagane tale ga e vakawatitaka na yalewa sa sere mai, e veibutakoci.” (Luke 16:18) Nira dau bulia e levu na lawa na Farisi, sa na wacava na nodra katakata nira rogoci Jisu!

Sa qai vakamacalataki o Jisu e dua na vosa vakatautauvata me vakaraitaka na veisau levu sa yaco tiko. E talanoataki kina e rua na tagane e vei-

sau na kedrau ituvaki se ivakarau ni bula. Era vakarorogo tale tiko ga na Farisi matamatailavo era dau vakalagilagi vei ira na lewenivanua.

E kaya o Jisu: “E dua na tagane vutuniyau e dau vakaisulu ena isulu lokaloka kei na lineni, e marautaka ena veisiga nona bula vutuniyau. E dua na daukerekere, na yacana o Lasarus, e dau mai toka ena nona matamata. E robotu na yagona na vidikoso. E dau via kania na tikitiki ni kakana e lutu mai nona teveli na tagane vutuniyau. Era dau mai dramica nona vidikoso na koli.” —Luke 16:19-21.

Nira matamatailavo na Farisi, e rawarawa noda siqema o cei e vakaibalebaletaka o Jisu vua na “tagane vutuniyau.” O ira tale ga na iliuliu ni lotu vakaJiu era dau taleitaka mera dara na isulu saulevu se rairai vinaka. Se mani vakacava na levu ni nodra iyau, era rairai vakavutuniyautaki ena itavi dokai e soli vei ira kei na ka e rawa nira marautaka. Ni tukuna o Jisu nira vakaisulu ena isulu lokaloka, qori e dusia nodra itutu dokai, na lineni vulavula e dusia na nodra vakadonui ira ga. —Taniela 5:7.

Ia era raici ira vakacava na dravudravua se tauvanua o ira na iliuliu dokadoka vutuniyau? Era dau kacivi ira ena iru ni veibeci na *‘am ha-’a’rets*, se kawa ni qele, era sega ni kila na Lawa se ganiti ira mera vakavulici kina. (Joni 7:49) Qori sara ga na kena ituvaki na “daukerekere, na yacana o Lasarus” e dau via kania na “tikitiki ni kakana e

- ◆ E duidui vakacava na kedra ituvaki na iliuliu ni lotu Jiu kei ira na tauvanua?
- ◆ Na veisau cava e tukuna o Jisu ena yaco ni tekivu na cakacaka vakaitalatala i Joni?
- ◆ Ena vosa vakatautauvata i Jisu, o cei e vaka na tagane vutuniyau? O cei e vakataki Lasarus?

lutu mai nona teveli na tagane vutuniyau.” Era vakataki Lasarusu na tauvanua nira beci, vaka ga era tauvimate tu vakayalo.

Sa dede na kena yaco tiko mai na ituvaki vakaloloma qori, ia e kila o Jisu ni sa kena gauna me veisau na kedra ituvaki o ira era vaka na tagane vutuniyau kei ira era vakataki Lasarusu.

VEISAU NA KEDRAU ITUVAKI NA TAGANE VUTUNIYAU KEI LASARUSA

Sa qai tomama o Jisu na nona italanoa ena veisau vakaitamera erau dui sotava na tagane e rua. E kaya: “Sa qai mate na daukerekere ra kauti koya sara na agilosu me lai dabe ena yasa i Eparama. E mate tale ga na tagane vutuniyau, lai bulu sara. Ni sa tu ena iBulubulu sa qai tacake ena nona vakararawataki tu, e raici Eparama vakayawa, kei Lasarusu ni dabe toka e yasana.”—Luke 16:22, 23.

Era kila na vakarogoci Jisu tiko ni sa mate makawa o Eparama, sa tu ena iBulubulu. E vakamatatataka na iVolatabu ni sega ni rawa ni rai se vosa e dua e tu ena iBulubulu, se Seoli, qori e wili kina o Eparama. (Dauvanau 9:5, 10) Cava gona era nanuma na iliuliu ni lotu ni vakaibalebaletaka o Jisu ena nona vosa vakatautauvata? Cava e rairai tukuna tiko o Jisu me baleti ira na tauvanua kei ira na iliuliu ni lotu matamatailavo?

A se qai vakamacalataka oti ga o Jisu e dua na

veisau ena yaco ni kaya ‘sa mai yala ena gauna i Joni na Dauveipapitaisotaki na Lawa kei na ka era vola na Parofita, ia sa tekivu vunautaki mai na gauna ya na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou.’ Ena nodrau cakacaka vakavunau gona o Joni kei Jisu Karisito, sa mai cava nodrau ivakarau ni bula makawa o Lasarusu kei na tagane vutuniyau, rau sa vakavoui ena mata ni Kalou.

Era vakila vakalevu duadua na veivakaloloma-

taki vakayalo o ira na yalomalumulumu se dravudravua, qai yaco voli mai qori ena dua na gauna balavu. Ia e vakacegui ira nodra ciqoma na itukutuku ni Matanitu ni Kalou rau vunautaka o Joni na Dauveipapitaisotaki kei Jisu. Era sa sega ni kania na ‘tikitiki ni kakana e lutu mai nodra teveli vakayalo’ na iliuliu ni lotu me vaka e liu. Ia era sa vakamamautaki ena ka dina vakaivolatabu, vakabibi na veika totoka e vakavulica o Jisu. E rawa ni tukuni ni sa qai rawa qo mera veiwekani vinaka kei na Kalou o Jiova.

Ena yasana adua, o ira na iliuliu ni lotu era vaka na tagane vutuniyau era sega ni via ciqoma na itukutuku ni Matanitu ni Kalou e kacivaka o Joni qai vunautaka voli o Jisu e veivanua. (Maciu 3:1, 2; 4:17) E vakacudrui se vakararawataki ira sara ga na itukutuku qori, ni kena usutu na vakatauitotogi warumisa ni Kalou sa voleka

mai. (Maciu 3:7-12) Era na marau na iliuliu ni lotu matamatailavo ke ratou muduka o Jisu kei na nona tisaipeli nodratou vunautaka na itukutuku ni Kalou. O ira na iliuliu ni lotu qori era vaka na tagane vutuniyau ena vosa vakatautauvata e kaya: “Tamaqu Eparama, lomani au mai, talai Lasarusu mada me tonia na mua ni nona iqaqalo ena wai me mai vakabatabatataka na yamequ ni sa tarai au vakabibi na katakata ni buka.” —Luke 16:24.

Ia ena sega ni yaco qori nira na sega ni veisau e levu na iliuliu ni lotu. Era sega ni via ‘rogoci Mosesese kei ira na Parofita,’ na ka era vola o ira qori a dodonu me uqeti ira mera vakabauta ni o Jisu e Mesaia, e nona Tui tale ga na Kalou. (Luke 16: 29, 31; Kalatia 3:24) Era sega ni yalomalumu se lomani ira na dravudravua era vakabauti Jisu, sa vakadonui ira tu qo na Kalou. Eratou na sega ni veisautaka na tisaipeli nodratou itukutuku mera vakalomavinakataki se vakacegui kina na iliuliu ni lotu, eratou na tukuna ga na ka dina. E vakavotuya qori o Jisu ena nona vosa vakatautauvata ena ka e cavuta na ‘tamadra o Eparama’ vua na tagane vutuniyau:

“Luvequ, nanuma na ka vinaka kece o sotava ena nomu bula, ia a sotava o Lasarusu na veika ca. Qo e sa mai vakacegu o koya, o iko o sa rarawa. Kena ikuri e sa mai wasei keda tu qo e dua na qakilo vakaitamera, e sega ni rawa vei ira eke mera dewa yani vei kemuni, e sega ni dua tale ga e rawa ni dewa mai vei keimami.” —Luke 16:25, 26.

E dodonu qai veiganiti me yaco na veisau qori! Ena va tale ga qori na veisau ni kedra ituvaki

na iliuliu ni lotu dokadoka kei ira na yalomalumu era ciqoma na ivua i Jisu, era sa vakacegui qai vakamamautaki vakayalo. (Maciu 11: 28-30) Oti e vica na vula ena laurai levu sara na veisau qori ni sa sosomitaka na veiyalayalati ni Lawa na veiyalayalati vou. (Jeremaia 31:31-33; Kolosa 2:14; Iperiu 8:7-13) Ni sovaraka tale ga na Kalou na yalona tabu ena Penitiko 33 G.V., sa na qai vakadinadinataki kina ni Kalou e vakadonui ira na tisaipeli i Jisu, sega ni o ira na Farisi se iliuliu ni lotu era dau tokoni ira.

- ◇ Cava e tukuna o Jisu me baleta na veisau ni ituvaki?
- ◇ Cava nodra rai na iliuliu ni lotu ena itukutuku rau vunautaka o Joni kei Jisu? E vakamacalataka vakacava qori o Jisu ena vosa vakatautauvata?
- ◇ Na cava era na vinakata na iliuliu ni lotu? Cava ena sega ni yaco kina qori?
- ◇ Ena qai kilai vinaka ena gauna cava na kedra duidui na iliuliu ni lotu kei na tisaipeli i Jisu?

VEIVAKAVULICI E PERIA

LUKE 17:1-10 JONI 11:1-16

Sa bau dede nona tiko voli o Jisu e Peria, ena “tai ni Joritani.” (Joni 10:40) Qo sa gole vaka ina ceva, i Jerusalemi.

Eratou tomani Jisu na nona tisaipeli, o ira na “ilala levu,” na daukumuni ivakacavacava kei ira na ivalavala ca. (Luke 14:25; 15:1) Era gole tale ga na Farisi kei na vunivola era dau vakalewai Jisu. E levu na ka mera vakasamataka nira rogoca na vosa vakatautauvata i Jisu me baleta na sipi kei na gonetagane e yali, na tagane vutuniyau kei Lasarusa.—Luke 15:2; 16:14.

Se rairai nanuma vinaka tu o Jisu na nodra vakalelewa na dauveitusaqati kei na nodra veivakalialiai, mani vakamacalataka vei ratou na tisaipeli eso na ivakavuvuli a cavuta mai Kalili.

Kena ivakaraitaki, a tukuna o koya: “Ena dredre me sega ni yaco eso na ka ni veivakarabetaki. Ia e kalouca o koya e vakavuna! . . . Mo qarauni iko. Ke valavala ca na tacimu, vunauci koya, ke veivutuni, vosoti koya. Ke valavala ca mada ga vakavitu vei iko ena dua na siga qai lesu mai vakavitu vei iko me kaya, ‘Au sa veivutuni,’ e dodonu mo vosoti koya.” (Luke 17:1-4) De dua na iotioti ni yatuvosa qori e rairai nanuma lesu kina o Pita na nona taro me baleta na veivosoti vakavitu.—Maciu 18:21.

Vakacava eratou na muria na tisaipeli na vosa i Jisu? Ni ratou kaya vei Jisu, “Ni vakalevutaka mada na neitou vakabauta,” e vakadeitaka vei ratou: “Ke mani vaka na levu ni sore ni musita na nomudou vakabauta, dou rawa ni kaya ina vunika levu qo, ‘Mo tacavu mo lai tei i wasawasa!’ ena talairawarawa vei kemudou.” (Luke 17:5, 6) Io, e levu na ka ena rawati ke lai-lai mada ga na vakabauta.

Sa qai vakamacalataka o Jisu na bibi ni yalomalumumu kei na rai donu, e kaya vei ratou na yapositolo: “O cei vei kemudou ena kaya vua na

nona tamata cakacaka e dau siviya se vakatawa manumanu ni lesu mai na iteitei, ‘Lako sara mai na teveli mo kana?’ Sega, ena kaya ga, ‘Vakarautaka mai na kequ ivakayakavi, dara mai nomu isulu ni vakarau kakana mo qaravi au. Oti noqu kana kei na noqu gunu, mo qai kana o iko, mo gunu tale ga.’ Ena sega ni vakavinavinaka vua na tamata cakacaka ya ni cakava na ka ga e lesi me cakava, se vakacava? O kemudou tale ga, ni dou sa cakava na ka kece e lesi vei kemudou, mo dou qai kaya: ‘Keitou dauveiqaravi tawayaga. Na ka keitou cakava e dodonu ga me keitou cakava.’”—Luke 17:7-10.

E bibi vei ira na dauveiqaravi i Jiova mera vakaliuca na loma ni Kalou. Mera nanuma tale ga ni ka dokai nodra qarava na Kalou nira lewe ni nona vuvale.

Ni oti ga qori, erau vakautukutuku mai o Meri kei Marica, erau ganei Lasarusa, ratou vakaitikotiko e Pecani mai Jutia. Erau kaya: “Turaga, e tauvimate na nomuni itokani dredre.”—Joni 11:1-3.

E sega ni rarawa vakasivia o Jisu ni rogoca ni tauvimate levu nona itokani o Lasarusa, ia e kaya: “Ena sega ni tini ena mate na tauvimate qo, ia ena vakalagilagi kina na Kalou. Me vakalagilagi tale ga kina na Luve ni Kalou.” Ni oti e rua na siga nodratou tiko e kea, sa qai tukuna vei ratou na tisaipeli: “Me datou lako tale i Jutia.” Ia eratou kaya vua: “Rapai, era se qai via vakaviriki iko mada ga ena vatu na kai Jutia, oni via lako tale kina?”—Joni 11:4, 7, 8.

E sauma o Jisu: “Vakacava, e sega ni 12 na aua ena dua na siga? Ke dua e taubale ena siga ena sega ni coqa e dua na ka ni raica tiko na rarama ni vuravura. Ia ke dua e taubale ena bogi, ena tarabe ni sega vua na rarama.” (Joni 11:9, 10) E vakaibalebalebaka tiko ni se sega ni gauna lokuci

ni Kalou me vakacavara kina o Jisu nona caka-caka vakaitalatala. E bibi gona me vakayagataka vinaka o Jisu na gauna lekaleka se vo.

E tomana o Jisu: “Sa moce na nodatou itokani o Lasarusu, ia au sa lako qo meu lai vakayadra-ti koya.” Ratou nanuma na tisaipeli ni moce tiko o Lasarusu me vakacegu, ratou kaya sara: “Turaga, ke moce dina o koya, ena bula vinaka

mai.” Sa qai tukuna vakamatata o Jisu: ‘Sa mate o Lasarusu, ia tou lako mada ga vua.’—Joni 11: 11-15.

Ni kila o Tomasi ni rawa ni vakamatei mai Jutia o Jisu, e vakaraitaka sara nona veitokoni ena nona uqeti ratou na vo ni tisaipeli: “Me datou lako tale ga me datou mate vata kei koya.”—Joni 11:16.

- ◇ A vunau voli e vei o Jisu?
- ◇ Na ivakavuvuli cava e tokaruataka o Jisu?
Na vosa vakatautauvata cava e vakabibitaka kina na yalomalumulumu?
- ◇ Na itukutuku cava e rogoca o Jisu? Na cava e tukuna kina o Tomasi me ratou mate vata kei Jisu na tisaipeli?

“VEIVAKATURI KEI NA BULA”

JONI 11:17-37

A biubiu mai Peria o Jisu qai gole sara i Pecani, dua na koro rauta ni rua na maile ena ceva kei Jeru-salemi. Erau lolosi tiko o Meri kei Marica ni se qai takali ga na ganedrau o Lasarusu. Era mani gole yani e levu mera lai vakacegu rau.

E tukuni sara vei Marica ni sa voleka yani o Jisu, sega ni bera nona gole me lai tavaki koya. E tukuna vei Jisu na ka erau rairai vakasamataka voli vaka-veitacini ena va na siga sa oti: “Turaga, ke oni a tiko eke, ke a sega ni mate o ganequ.” Sega ni

kena ibalebale qori ni sega na inuinui i Marica ni a kaya: “Au kila ena gauna mada ga qo ni ka kece oni kerea vua na Kalou ena solia vei kemuni.” (Joni 11: 21, 22) E vakabauta ni rawa ni cakava o Jisu e dua na ka vei ganena.

E sauma o Jisu: “Ena tucake tale na ganemu.” A nanuma o Marica ni vakaibalebaletaka tiko o Jisu na veivakaturi e vuravura ena gauna se bera mai, na inuinui e vakanamata kina o Eparama kei na so tale. E vakabauta o Marica ni na yaco dina, e kilai qori mai na ka e cavuta: “Au kila ni na tucake tale ena gauna ni veivakaturi ena iotioti ni siga.”—Joni 11:23, 24.

Vakacava ena rawa ni cakava o Jisu e dua na ka ena gauna sara ga ya? E tukuna o Jisu vei Marica ni solia vua na Kalou na kaukaua me vakamalumu-malumutaki mate, ena nona kaya: “O koya e vakaraitaka ni vakabauti au, ke mani mate, ena bula tale. O koya tale ga e bula tiko qai vakaraitaka ni vakabauti au ena sega sara ni mate.”—Joni 11: 25, 26.

E sega ni tukuna tiko o Jisu nira na bula tu ga nona tisaipeli. A tukuna mada ga vei ratou na nona yapositolo ni na mate o koya. (Maciu 16:21; 17: 22, 23) E vakabitaka tiko ga nira na bula tawamudu o ira na vakabauti koya. Levu era na qai rawata qori nira sa vakaturi. Ia o ira na yalodina era bula donuya na icavacava ni ituvaki qo era na rairai sega sara ni mate. Se mani cava e yaco, mera vakadeitaka o ira na vakabauti Jisu nira na bula tawamudu.

Se qai cavuta oti ga o Jisu “o yau na vu ni veivakaturi kei na bula,” ia vakacava e rawa ni vakabulai Lasarusu ni sa vica tu na siga nona mate? E tarogi Marica o Jisu: “O vakabauta?” E sauma o Marica: “Io Turaga, au vakabauta ni o kemuni ga na Karisito na Luve ni Kalou, o koya ena lako mai vuravura.” E vakabauta o Marica ni rawa vei Jisu me cakava e dua na ka ena siga tiko ga ya, e mani vakatotolo i vale me lai tukuna vei tacina: “Sa tiko qo na Qasenivuli, e tarogi iko tiko.” (Joni 11:25-28) E biubiu sara mai vale o Meri ra qai muri koya eso tale nira nanuma ni gole ena ibulubulu i Lasarusu.

E gole ga o Meri vei Jisu, cuva sobu i yavana, e tagi qai cavuta na ka vata ga e kaya o tacina: “Turaga, ke oni a tiko eke, ke a sega ni mate o ganequ.” E tarai Jisu ni raica na nona tagi o Meri kei ira na ilala levu. E vusolo na lomana qai tagi. Nira raica qori o ira na tu e kea, era luluvu tale ga. Ia eso era taroga: “Na cava a sega ni tarova rawa kina o koya na nona mate na tamata qo ni a vakavuna mada me rai na mataboko?”—Joni 11:32, 37.

- ◇ Na cava e yaco tiko e Pecani ni voleka yani o Jisu?
- ◇ Na cava e vakabauta kina o Marica na veivakaturi?
- ◇ E vakaraitaka vakacava o Jisu ni rawa ni cakava e dua na ka me baleta na mate i Lasarusu?

VAKATURI O LASARUSA

JONI 11:38-54

Ni ratou sota volekati Pecani o Jisu, Marica kei Meri, eratou gole sara ena ibulubulu i Lasarusu. Qo e dua na qara e kena isogo na vatu. E tukuna o Jisu: “Ni kauta tani na vatu.” Ni sega ni kila o Marica na inaki i Jisu, e kaya: “Turaga sa na boi na yagona ni sa ikava ni siga qo.” E tukuna vua o Jisu: “Au a sega ni tukuna vei iko, ke o vakabauta o

na raica na lagilagi ni Kalou?”—Joni 11:39, 40.

E kau laivi na vatu, e tacake o Jisu qai masu: “Tamaqu, au vakavinavinakataki kemuni ni oni rogoci au. Au kila ni oni dau rogoci au, ia au tukuna qo mera vakabauta kina na ilala levu era tu qo ni oni talai au mai.” Nona masu e matanalevu o Jisu e vakaraitaka vei ira na tu e kea ni veika e vakarau cakava e rawa ga

ena kaukaua ni Kalou. Sa qai kaci vakadomoi-levu: “Lasarusu, lako mai tuba!” E lako sara mai tuba o Lasarusu, se viviraki tu na ligana kei na yavana ena isolenimate qai viviraki tu na matana ena isulu. E tukuna o Jisu: “Sereki koya me lako.”—Joni 11:41-44.

Levu na Jiu era mai vakacegui Meri kei Marica era raica na cakamana i Jisu ra qai vakabauti koya. Ia eso tale era lai tukuna vei ira na Farisi na ka e cakava o Jisu. Era mani bosa na Farisi kei na iliuliu ni bete era lewe ni Sanadrini, na nodra mataveilewai levu na Jiu. E lewe tale ga ni Sanadrini o Kaiafa na bete levu. Era kaya eso: “Sa levu nona cakamana na tamata qo, cava meda cakava? Ke da laivi koya tiko ga va qo, era na vakabauti koya kece. Era na lako mai na kai Roma ra qai taura noda vanua kei na noda matanitu.” (Joni 11:47, 48) Era mai tukuna vei ira na tagane qori na ‘levu ni cakamana’ i Jisu o ira na raica na ka e yaco, ia era sega ni marautaka na ka e cakava tiko na Kalou ena vukuna. Era kauaitaka ga na nodra itutu kei na lewa e tu vei ira.

Na vakaturi i Lasarusu e vakamadualaki ira sara ga na Setoki, nira sega ni vakabauta na veivakaturi. E kaya o Kaiafa e dua na Setoki: “Oni sega sara ga ni kila e dua na ka, oni sega tale ga ni vakasamataka ni yaga vei kemuni me mate e dua na tamata ena vukudra na lewenivanua, me kua kina ni rusa na

matanitu taucoko.”—Joni 11:49, 50; Cakacaka 5:17; 23:8.

E lesi o Kaiafa ena dua na itavi lagilagi, ia e “sega ni cavuta vakataki koya” na vosa ya, e uqeti sara ga vakalou. E tukuna tiko o Kaiafa ni dodonu me vakamatei o Jisu me kua kina ni beca na nodra lewa kei na nodra veivakamuai na iliuliu ni lotu vakaJiu. Ia na ka e cavuta o Kaiafa e vakaibalebaletaka ni mate i Jisu ena kedra ivoli kece “na luve ni Kalou era talabusese tu,” sega ni o ira ga na Jiu.—Joni 11:51, 52.

E yaco na loma i Kaiafa nira duavata na Sanadrini me vakamatei o Jisu. Erau sa veikilai rawa tiko o Jisu kei Nikotimo e lewe tale ga ni Sanadrini. De dua ena lai tukuna vei Jisu nodra bukivere na Sanadrini. Se mani cava e yaco, e biubiu mai na yasayasa o Jerusalemi o Jisu, e sega ni vakamatei ni se sega ni gauna lokuci ni Kalou me yaco kina qori.

- ◇ Na cava era cakava o ira na raica na vakaturi i Lasarusu?
- ◇ E kilai vakacava na ca ni lomadra na lewe ni Sanadrini?
- ◇ Se mani cava na inaki i Kaiafa, na cava e uqeti vakalou me parofisaitaka?

VAKAVINAVINAKA E DUA NA VUKAVUKA

LUKE 17:11-19

E gole ina korolevu o Ifireimi ena vuaicake kei Jerusalemi o Jisu, mani seva kina nodra sasaga na Sanadrini mera vakamatei koya. Ena nona tiko voli e kea kei ratou na tisaipeli, e yawaki ira kina na kena meca. (Joni 11:54) Ia sa voleka na Lakosivia ni 33 G.V., sa na toso tale kina na ilakolako i Jisu ina vualiku. Ena takosovi Samaria me gole sara i Kalili. Qo na iotioti ni gauna ena butuka kina na vanua qo ni bera nona mate.

Ni curuma tiko o Jisu na veikoro ena ilakolako qo, e sotava sara e tini na tagane vukavuka. Na mate qo e rawa ni kania vakamalua na viciko, me vaka na iqaqalo ni liga, iqaqalo ni yava se daliga. (Tiko Voli Mai na Lekutu 12:10-12) Era vakaroti ena Lawa ni Kalou na vukavuka mera kacivaka “Dukadukali, dukadukali!,” mera tiko tale ga vagalala.—Vunau ni Soro 13:45, 46.

Eratou mani sega ni volekati Jisu yani na le tini na vukavuka. Eratou kaci ga vakadomolevu: “Jisu, Qasenivuli, ni lomani keitou!” Ni raici ratou na vukavuka o Jisu, e kaya: “Dou lai vakaraitaki kemudou vei ira na bete.” (Luke 17: 13, 14) E vakaraitaka e keru o Jisu na nona doka na Lawa ni Kalou, ni nodra itavi na bete mera vakarogoya ni sa vakabulai na vukavuka mai na kena mate. Oti era sa qai rawa ni maliwai ira tale na lewenivanua.—Vunau ni Soro 13:9-17.

Eratou vakabauta na tini na vukavuka ni rawa

ni veivakabulai vakacakamana o Jisu. Eratou gole sara vei ira na bete, ia e se bera mada ga ni ratou vakabulai. Ni ratou se lako tiko, sa vakalougatataki nodratou vakabauti Jisu. Eratou vakila, eratou raica tale ga ni ratou sa vakabulai!

Eratou gole sara na le ciwa ni ratou vakabulai oti, ia e lesu me lai vaqarai Jisu e dua na kai Samaria. Dua na ka nona vakavinavinakataka na veika sa yaco vua. E “vakacaucautaka na Kalou ena domolevu,” ni kila ni vakabulai koya na Kalou. (Luke 17:15) Ni rau sota kei Jisu, e tekicuva e matana qai vakavinavinaka vua.

E kaya sara o Jisu vei ira na tu e kea: “A sega beka ni vakabulai e le tini? I vei ga o ratou na le ciwa? Na kaitani ga qo e lesu mai me mai vakacaucautaka na Kalou? Segale tale ni dua?” E tukuna o Jisu vua na kai Samaria: “Tucake mo lako, e sa vakabulai iko nomu vakabauta.” —Luke 17:17-19.

E vakaraitaka o Jisu ena nona vakabulai ratou na tini na vukavuka ni tokoni koya na Kalou. Dua vei ratou na tini e vakabula o Jisu sa rairai muria sara na sala ina bula. Sa sega ni vakayagataki Jisu nikua na Kalou me veivakabulai. Ia e rawa nida muria na sala ina bula tawamudu ke da vakabauti Jisu. Vakacava eda dau vakaraitaka noda vakavinavinaka me vakatiki koya na kai Samaria?

-
- ◇ E lako i vei o Jisu me vakaseva kina na sasaga me vakamatei?
  - ◇ Na cava eratou tu ga kina vakayawa na le tini na vukavuka? Cava e kaya kina o Jisu me ratou lako vei ira na bete?
  - ◇ Na cava eda vulica vua na kai Samaria?

VAKATAKILAI NA LUVE NI TAMATA

LUKE 17:20-37

E se tiko voli ga o Jisu mai Samaria se Kalili. Era tarogi koya sara na Farisi se gauna cava ena yaco mai kina na Matanitu ni Kalou nira vakabauta ena yaco kina na ka vakairogorogo. Ia e kaya o Jisu: “Ena sega ni laurai levu sara na yaco mai ni Matanitu ni Kalou, era na sega tale ga ni kaya, ‘Raica i ke!’ se ‘Raica i kea!’ Ni sa tiko maliwai kemudou na Matanitu ni Kalou.”—Luke 17:20, 21.

Era rairai nanuma eso ni tukuna o Jisu ni veiliutaki tiko na Matanitu ni Kalou ena lomadra na dauveiqaravi ni Kalou. Ia e sega ni dina qori ni sega ni tiko na Matanitu ni Kalou e lomadra na Farisi e vosa tiko kina o Jisu. Ia e **tiko ena kedra maliwa** ni tiko sara ga kei ira e kea o Jisu na Tui ni Matanitu ni Kalou.—Maciu 21:5.

De dua era sa biubiu na Farisi sa qai vakamacalataka vei ratou na nona tisaipeli o Jisu eso tale na ka me baleta na yaco mai ni Matanitu ni Kalou. E veivakasalataka e liu me baleta na nona veiliutaki ena Matanitu qori, ena nona kaya: “Ena yaco na gauna dou na via raica kina e dua na siga ni Luve ni tamata, ia dou na sega ni raica.” (Luke 17:22) E vakaraitaka tiko e keru o Jisu ni na veiliutaki na Luve ni tamata ena Matanitu ni Kalou ena gauna se bera mai. Se mani vakacava na levu ni nodra vinakata eso na tisaipeli me yaco mai na gauna qori, era na waraka ga na gauna lokuci ni Kalou me lako mai kina na Luve ni tamata.

E tomana o Jisu: “Era na kaya vei kemudou,

‘Raica i kea!’ se ‘Raica i ke!’ Dou kua ni lako se cicimuri ira. Ni na vaka ga na tibi ni liva e laurai ena dua na yasa i lomalagi ina dua tale, ena vaka tale ga kina na Luve ni tamata ena nona siga.” (Luke 17:23, 24) Eratou na taqomaki vakacava na tisaipeli i Jisu me ratou kua ni cicimuri ira na mesaia vakailasu? E kaya o Jisu ni na vaka na laurai levu ni tibi ni liva ena dua na vanua na nona lako mai na Mesaia dina. O ira na dau kauitaka na veika e yaco wapoliti ira era na kila vinaka ni sa veiliutaki na Mesaia ena Matanitu ni Kalou.

Sa qai vakatauvatana o Jisu na veika a yaco ena gauna makawa ina nodra itovo na lewenivanua ena veisiga mai muri: “Na nona siga na Luve ni tamata ena vaka ga na siga i Noa . . . E vaka tale ga kina na ka e yaco ena siga i Loti: era kana tiko, era gunu, era volivoli, era volivolitaki, era teitei, era taravale. Ia ena siga e biuti Sotoma kina o Loti, e tau mai lomalagi na bukawaqa kei na sulfure qai vakarusai ira kece. Ena va tale ga qo na siga ena vakatakilai kina na Luve ni tamata.”—Luke 17:26-30.

E sega ni kaya o Jisu nira vakarusai na lewenivanua ena siga i Noa kei na siga i Loti nira oga-taka na bula ni veisiga, mera kana, gunu, volivoli, volivolitaki, teitei, kei na tara vale. Eratou caka-va tale ga eso na ka qori na vuvale i Noa kei Loti. Ia o ira na vo ni lewenivanua era sega ni kauitaka na loma ni Kalou kei na gauna era sa donuya

tu. E vakasalataki ratou kina nona tisaipeli o Jisu me ratou kauaitaka na loma ni Kalou, qai vakaogai ratou kina. Sa dusimaki ratou sara tiko ga e keru o Jisu ena sala me ratou vakabulai kina ni veivakarusai na Kalou ena gauna se bera mai.

E bibi me ratou kua ni vakaweilei na tisaipeli ena veika vakavuravura, “na ka e sa biu tu yani.” E kaya o Jisu: “Ena siga ya, me kua ni suka tale i vale o koya e tiko e delanivale me lai kauta na nona iyaya, o koya tale ga e tiko ena iteitei me kua ni lesuva na ka e sa biu tu yani. Dou nanuma na wati Loti.” (Luke 17:31, 32) A durumasima na wati Loti.

E tomana o Jisu nona vakamacalataka vei ratou na nona tisaipeli na veika ena yaco ni sa veiliutaki vakatui na Luve ni tamata: “Ena bogi ya, erau na moce tu e le rua ena dua na idavodavo, e dua ena kau, dua ena biu tu mai.” (Luke 17:34) Kena ibalebale eso era na vakabulai, eso tale era na biu tu mai se vakarusai.

Eratou taroga na tisaipeli: “I vei Turaga?” E sauma o Jisu: “Na vanua e tiko kina na yago mate era na soqoni vata kina na ikeli.” (Luke 17:37) Io, eso era na raiyawa me vaka na ikeli. O ira qori era na kumuni yani vua e Karisito dina, na Luve ni tamata. Ena qai vakarautaka ena gauna qori o Jisu vei ratou na nona tisaipeli na ka dina mera vakabulai kina o ira era vakabauta.

-
- ◊ Na sala cava e tiko kina ena kedra maliwai na Farisi na Matanitu ni Kalou?
  - ◊ Ena tautauvata vakacava kei na tibi ni liva nona tiko na Karisito?
  - ◊ Na cava me ratou kua ni wele kina na tisaipeli i Jisu ni lako mai na Luve ni tamata?
-

BIBI NA MASU KEI NA YALOMALUMUMU

LUKE 18:1-14

Sa vakamacalataka o Jisu vei ratou nona tisaipeli e dua na vosa vakatautauvata me baleta na masu vagumatua. (Luke 11:5-13) De dua sa tiko qo e Samaria se Kalili, sa qai vakamacalataka ena dua tale na vosa vakatautauvata ni bibi me kua ni cegu na masu:

“E tiko ena dua na koro e dua na turaganilewa e sega ni rerevaka na Kalou, e sega tale ga ni doka na tamata. E tiko tale ga ena koro ya e dua na yada e dau lai tukuna tiko vua, ‘Au vinakata me tau vakado-

donu na lewa vei koya e via veilewaitaki au tiko.’ Dua toka na gauna nona sega ni via kauai na turaganilewa, e muri sa qai kaya e lomana, ‘Au sega ni rerevaka na Kalou, au sega tale ga ni doka e dua na tamata, ni sa rui vakasosataki au na yada qo, au na raica me tau vua na lewadodonu, de lakolako au na ciba tale ena levu ni nona veivakasosani.’—Luke 18:2-5.

Sa qai tukuna o Jisu na ivakavuvuli ni italanoa qo, e kaya: “E sega ni turaga yalododonu na turaganilewa, ia rogoca na ka e kaya! Me na qai sega vakacava ni raica na Kalou me vakayacori na lewadodonu vei ira nona digitaki era tagi vua ena siga kei na bogi, dina ga ni dau vosoti ira?” (Luke

18:6, 7) Na cava e tukuna tiko e ke o Jisu me baleti Tamana?

E sega ni tukuna o Jisu ni sega ni yalododonu na Kalou o Jiova me vakataki koya na turaganilewa. E veidutaitaka tiko ga eso na ka me baleti rau: Ke sa rawa ni kauaitaka e dua na turaganilewa e sega ni yalododonu nona cikecike se kerekere tiko ga e dua, e macala ga ni na cakava tale ga qori na Kalou. E yalododonu qai vinaka o Jiova, ena rogoci ira na nona dauveiqaravi ke ra sega ni cegu na masu. Eda vakadinata qori ena ka e cavuta qo o Jisu: “Au tukuna vei kemuni, ena raica [na Kalou] me tau vakatotolo vei ira na lewadodonu.”—Luke 18:8.

E sega ni dau tau na lewadodonu vei ira na tauvanua kei ira na dravudravua, era kauaitaki ga vakalevu na vutuniyau kei na rogo. Ia qori e sega ni loma ni Kalou. Ena nona gauna lokuci, ena totogitaki ira na tamata ca ra qai bula tawamudu na nona dauveiqaravi.

O cei e vakabauta me vaka na yada? O cei e vakabauta dina ni na raica na Kalou me “tau vakatotolo vei ira na lewadodonu”? Se qai vakamacalataka ga o Jisu na bibi ni masu vagumatua. Qo sa taro me baleta na vakabauta kei na yaga ni masu: “Ia ni yaco mai na Luve ni tamata, ena kunea e vura vura na vakabauta?” (Luke 18:8) E vakamacalataki tiko e keru ni levu era na rairai sega ni vakabauta ena gauna e lako mai kina o Jisu.

Era nuidei eso na vakarogoci Jisu tiko ni sa dei tu nodra vakabauta. Era kaya nira yalododonu ra qai beci ira eso tale. Sa qai vakamua vei ira o Jisu na vosa vakatautauvata qo:

“Erau lako cake ina valenisoro e rua na tagane me rau lai masu, e dua na Farisi kei na dua na daukumuni ivakacavacava. E tucake na Farisi qai masu lo ni kaya, ‘Kemuni na Kalou, au vakavinavinaka vei kemuni niu sega ni vakataki ira na so, era dau kocokoco, era sega ni yalododonu, era dau veibutakoci, seu vakataki koya na daukumuni ivakacavacava qo.

Au lolo vakarua ena dua na macawa, au solia na ikatini ni ka kece au rawata.’”—Luke 18:10-12.

E dau vakarairai na nodra yalododonu na Farisi mera dokai kina. Era dau lolo ena Moniti kei na Lotulevu ni siga osooso ni veivoli, ena laurai levu kina na ka era cakava. Era raica vakabibi mera solia na ikatini ni itei. (Luke 11:42) Ena vica na vula yani e liu, era beci ira na tauvanua nira kaya: “Ira na ilala levu qo era tamata cudruvi [ena nodra rai na Farisi], era sega ni kila na Lawa.”—Joni 7:49.

E tomana o Jisu nona vosa vakatautauvata: “Ia e duri tu mai vakayawa na daukumuni ivakacavacava, e sega mada ga ni tacake rawa i lomalagi. E tavia tiko ga na serena, e kaya, ‘Kemuni na Kalou,

ni lomani au niu tamata ivalavala ca.’” Io, e vakadinata na daukumuni vakacavacava na nona malumalumu. E tukuna o Jisu: “Au tukuna vei kemuni, e vakadonui na tagane qo ni lako sobu i nona vale, e sega ni vakadonui na Farisi. Ni o koya e vakacerecerei koya ena vakalolovirataki, o koya e vakamalumalumutaki koya ena vakacerecerei.”—Luke 18:13, 14.

E vakamatatataka e keru o Jisu ni bibi na yalomalumalumu. Ena yaga sara vei ratou na nona tisipeli na ivakasala qori ni ratou susugi ena vanua era vakabibitaka kina na itutu kei na rogo na Farisi via via yalododonu. E ivakasala yaga tale ga qori vei ira kece na imuri i Jisu.

- ◇ Na cava e vakabibitaka o Jisu ena nona vosa vakatautauvata me baleta na turaganilewa e sega ni yalododonu kei na yada?
- ◇ Na vakabauta vakacava ena via raica o Jisu ni lako mai?
- ◇ Na nodra rai cava na Farisi me kua ni laurai vei ira na imuri i Jisu?

VEISERE KEI NA NODRA LOMANI NA GONE

MACIU 19:1-15   MARIKA 10:1-16   LUKE 18:15-17

Ni ratou biubiu mai Kalili o Jisu kei na nona tisaipeli, eratou takosova na Uciwai na Joritani kei na yasayasa vakaPeria ratou gole sara ina ceva. Sa vakamacalataka oti vei ira na Farisi o Jisu ena nona ilakolako e liu i Peria na lawa ni Kalou me baleta na veisere. (Luke 16:18) Era kauta cake tale mai na ile qori mera vakatovolei Jisu kina.

A kaya o Mosese ni rawa ni sereki e dua na yalewa ke raici vua “e dua na ka tawakilikili.” (Vakarua 24:1) E duidui na ka era vakabauta eso me yavu ni veisere. Eso era kaya ni rawa ni wili mada ga e keru na leqa lalai. Era mani taroga na Farisi: “E vakatarai vua na tagane me sereki wati-na ena dua ga na yavu e rawa?”—Maciu 19:3.

E sega ni tokona na vakasama vakatamata o Jisu, e vakamacalataka ga vakamaqosa na inaki ni Kalou me baleta na vakawati. “Vakacava, oni sega ni wilika ni o koya e bulia na tamata mai na ivakatekivu e bulia na tagane kei na yalewa qai kaya, ‘Ena biuti tamana kei tinana o tagane me kabiti watina me rau sa na lewe dua ga?’ Erau na sega ni lewe rua tiko, erau sa na dua ga na yago. O koya gona, na ka sa vauca vata na Kalou me kua ni tawasea na tamata.” (Maciu 19:4-6) Gauna e tauyavutaka kina na Kalou na vakawati, sega ni tukuna e dua na yavu me rau veisere kina o Atama kei Ivi.

Era vaqara veiba sara na Farisi ena nodra tarogi Jisu: “Na cava e tukuna kina o Mosese me solia o tagane vei watina na ivola ni veisere qai vakatalai koya?” (Maciu 19:7) E kaya vei ira o Jisu: “Ena vuku ni nomuni lomaqa, a vakatara kina o Mosese moni sereki watimuni, ia a sega ni kena inaki mai na ivakatekivu.” (Maciu 19:8) Na “ivakatekivu” e cavuti e keru e sega ni gauna i Mosese, ia e dusia na gauna a tauyavutaka kina na Kalou na vakawati mai Iteni.

Sa qai vakabibitaka o Jisu: “Au tukuna vei kemuni, na tagane e sereka na watina qai vakawati tale e sa wili me veibutakoci ke sega ni veiyacovi tawadodonu [vaKirisi, *por-nei’a*] o watina.” (Maciu 19:9) Kena ibalebale e yavu ga vakaivolatabu ni veisere na veiyacovi tawadodonu.

Eratou kaya sara na tisaipeli: “Ke va qori na vakawati, sa vinaka cake ga me kua na vakawati.” (Maciu 19:10) Me nanuma tiko gona o koya e via vakawati ni dodonu me dei na vakawati!

Ni vakamacalataka o Jisu na bula vakadawai, e kaya nira sega ni vakawati eso ni vakaleqai na yagodra nira se qai sucu. Eso era sega ni vakawati nira sele. Ia eso tale era lewai ira vinaka ra qai vakatulewataka mera kua ni vakawati me levu kina na gauna era vakayagataka ena veika e vauca na Matanitu ni Kalou. E uqeti ira na vakarorogo o Jisu: “Vei ira era rawata qo [bula vakadawai], mera cakava sara.”—Maciu 19:12.

Era kau sara yani vei Jisu na lalai. Ia eratou cudruvi ira na lewenivanua na tisaipeli, eratou rairai sega ni vinakata me vakasosani o Jisu. E sega ni taleitaka qori o Jisu, mani kaya vei ratou: “Laivi ira na gone lalai mera lako mai vei au, dou kua ni tarovi ira, ni o ira va qo e nodra na Matanitu ni Kalou. Au tukuna vakadodonu vei kemudou, ni o koya e sega ni ciqoma na Matanitu ni Kalou me vaka e dua na gonelailai, ena sega sara ni curu kina.”—Marika 10:14, 15; Luke 18:15.

Eda vulica e keru ni bibi meda yalomalumalumu qai tuberi rawarawa me vakataki ira na gone lalai ke da via vakarurugi ena veiliutaki ni Matanitu ni Kalou. E keveti ira na gone qai vosa vakalougataki ira o Jisu ni lomani ira. E lomani ira tale ga va qori na “ciqoma na Matanitu ni Kalou me vaka e dua na gone lailai.”—Luke 18:17.

- ◇ Era vakatovolei Jisu vakacava na Farisi me baleta na veisere?
- ◇ Na yavu vakaivolatabu cava e kaya o Jisu ni rawa kina na veisere?
- ◇ Na cava era na rairai vakatulewataka kina eso na tisaipeli mera dawai?
- ◇ Na cava e vakavulica o Jisu ena ka e cakava vei ira na lalai?

VAKAMACALA VUA E DUA NA ILIULIU GONE VUTUNIYAU

MACIU 19:16-30 MARIKA 10:17-31 LUKE 18:18-30

Ni takosovi Peria tiko o Jisu ena nona ilakolako i Jerusalemi, a cicivi koya yani e dua na tagane vutuniyau qai tekiduru e matana. Na tagane qo e 'dua vei ira na iliuliu,' de dua e veiqaravi vakaivakatawa ni valenilotu se lewe ni Sanadrini. E tarogi Jisu sara: "Qasenivuli Vinaka, na cava meu cakava meu bula tawamudu kina?"—Luke 8:41; 18:18; 24:20.

E sauma o Jisu: "Na cava o tukuna kina niu vinaka? Sega tale ni dua e vinaka, na Kalou ga." De dua e vakayagataka na tagane ya na "vinaka" me icavuti ni veidokai, me vaka ga era dau cakava na rapai. E qasenivuli vinaka o Jisu, ia e vakaraitaka vua na tagane ke vakayagataki na "Vinaka" me icavuti, e dodonu me vagolei ga vua na Kalou.

E vakasalataki cauravou o Jisu: "Ke o vinakata gona mo bula, e dodonu mo muria tiko ga na ivunau." E taroga sara o cauravou: "Na ivunau cava?" E vakamacalataka sara o Jisu e lima na ivakaro ena iVunau e Tini, me baleta na laba, veibutakoci, butako, bubului lasu, kei na nodra rokovi na itubutubu. Oti e qai cavuta e dua na ivakaro e bibi cake: "Mo lomana na kainomu me vaka nomu lomani iko."—Maciu 19:17-19.

E tukuna o cauravou: "Au sa cakava kece tiko qori, na cava tale se vo?" (Maciu 19:20) De dua e nanuma o tagane ni se lekata tiko eso na itovo vinaka se gadrevi me cakava e dua na ka vakatubuqoroqoro me bula tawamudu kina. Ni rogo ca o Jisu nona kerekere, "dua na ka nona lomani koya." (Marika 10:21) Ia e dua na ka e vakataotaki koya tiko.

E lomana vakalevu nona iyau na tagane ya mani kaya o Jisu: "E dua na ka o se sega ni cakava: Lai volitaka na ka kece e tu vei iko, solia na kena ilavo vei ira na dravudravua, o na qai vakaiyau mai lomalagi, oti mo mai muri au." Io, e rawa ni

wasea o tagane nona ilavo vei ira na dravudravu- a nira sega ni rawa ni sauma lesu, oti me qai tisaipeli i Jisu. E lomani koya sara ga o Jisu ni raica nona gole ena rarawa. Ni “levu sara na nona iyau” qai lomana vakalevu qori, e vakamatabokotaki kina ena iyau dina. (Marika 10:21, 22) E kaya o Jisu: “Ena dredre sara vei ira na vakailavo mera curu ina Matanitu ni Kalou!”—Luke 18:24.

Eratou kurabuitaka na tisaipeli na vosa qori i Jisu kei na ka e kaya tarava: “Ena rawarawa cake vua na kameli me curuma na matanacula, ena dredre vua na vutuniyau me curu ina Matanitu ni Kalou.” Eratou mani taroga: “Ena dua e bula rawa?” Vakacava e dredre dina me vakabulai e dua? E raici ratou o Jisu qai kaya: “Na ka e dredre vua na tamata e rawarawa vua na Kalou.”—Luke 18:25-27.

E vakaraitaka sara o Pita ni duidui na nodratou digidigi mai na ka e digia na tagane vutuniyau ya, e kaya: “Raica! Keitou sa biuta na ka kece me keitou muri kemuni, na cava ena qai neitou?” E vakamacalataka sara o Jisu na yaga ni nodratou vakatulewa donu: “Ni sa na vakavoui na ka kece ena gauna sa na dabe kina na Luve ni tamata ena nona idabedabe vakaturaga, o kemudou na dau muri au dou na qai dabe tale ga ena idabedabe vakatui e 12, mo dou lewa na yavusa e 12 kei Isireli.”—Maciu 19:27, 28.

E vakasamataka tiko o Jisu ni sa na vakavoui na vuravura qo ena gauna se bera mai me vaka na

were o Iteni. Ena vakaicovitaki o Pita kei na so tale na tisaipeli mera liutaka kei Jisu na vuravura parataisi. Na icovi qori e uasivia na ka kece era na vakuai ira kina!

Era na qai marautaka nona tisaipeli eso na veivakalougatataki ena gauna se bera mai, ia era na marautaka rawa tale ga eso ena gauna qo. E kaya o Jisu: “E sega ni dua e biuta na vale se watina, se tacina, se nona itubutubu, se luvena ena vuku ni Matanitu ni Kalou me na sega ni vakalevutaki tale vua ena gauna qo, ena bula tawamudu tale ga ena gauna se bera mai.”—Luke 18:29, 30.

Io, se vanua cava era na lakova nona tisaipeli, era tu na tacidra vakayalo era talei cake vei ira na weka vakayago. Ka ni rarawa ni sa na rairai calata na tagane vutuniyau na veivakalougatataki qori kei na icovi ni bula ena Matanitu vakalomalagi.

E tomana o Jisu: “E levu era liu era na muri, o ira na muri era na liu.” (Maciu 19:30) Na cava e vakaibalebaletaka?

E maliwai ira na “liu” na tagane vutuniyau, ni dua vei ira na iliuliu ni Jiu. Ni dau muria tale ga na ivakaro ni Kalou, e levu na ka e rawa ni yaga kina qai lesi vua e levu na itavi. Ia e vakaliuca ena nona bula na iyau. E duidui sara qori vei ira na tauvanua, era vakabauta ni dina na ivakavuvuli i Jisu qai veidusimaki ina bula. E rawa ni tukuni nira “muri,” ia qo era sa “liu.” Era rai vakanamata mera lai veiliutaki vata kei Jisu mai lomalagi ra qai liutaka na vuravura Parataisi.

-
- ◇ Na tagane cava e torovi Jisu?
  - ◇ Na cava e sega ni donu kina vei Jisu nona vakatokai me “vinaka”?
  - ◇ Na icovi cava e yalataka o Jisu vei ira nona imuri?
  - ◇ Na vakasama cava e rawa ni tukuni kina nira na “muri” o ira na “liu,” era na “liu” o ira na “muri”?

IVAKATAUTAUUVATA NI TAMATA CAKACAKA ENA LOGANIVAINI

MACIU 20:1-16

E se qai vakamacalataka ga o Jisu vei ira na rogoci koya tiko mai Peria ni “levu era liu era na muri, o ira na muri era na liu.” (Maciu 19:30) E vakaraitaka qori ena dua na ivakatautauvata me baleti ira na tamata cakacaka ena loganivaini:

“Na Matanitu vakalomalagi e vaka e dua na itaukei ni vale, e lako ena matakacaca me lai kauti ira mai eso mera mai cakacaka ena nona loganivaini. Ni sa veidinadinati oti kei ira na tamata cakacaka me kedra isau ena dua na siga e dua na dinari, sa qai talai ira ina nona loganivaini. Ni lako ina makete rauta na ikatolu ni aua, e raica sara nira tu kina eso era sega ni cakacaka, mani kaya vei ira, ‘Ni lako tale ga ina loganivaini, au na solia vei kemuni na isau e veirauti.’ Era mani lako sara. E cakava tale ga qori ni lako ena ikaono kei na ikaciwa ni aua. Ni lako yani rauta na ika11 ni aua, se baci raica nira tu kina eso era sega ni cakacaka, mani kaya tale ga vei ira, ‘Sa voleka ni cava na siga, na cava oni se sega tiko ga kina ni cakacaka?’ Era kaya vua, ‘E sega ni dua e saumi keimami.’ Mani kaya vei ira, ‘Ni lako tale ga ina loganivaini.’”—Maciu 20:1-7.

Era na rairai vakasamataka na Kalou o Jiova na rogoci Jisu tiko ni cavuta “na Matanitu vakalomalagi” kei na “itaukei ni vale.” E vakamacalataki ena iVolatabu o Jiova me itaukei ni dua na loganivaini, qori e vakatakarakarataka na matanitu o Isireli. (Same 80:8, 9; Aisea 5:3, 4) O ira na wili ena veiyalayalati ni Lawa era vakataki ira na tamata cakacaka ena loganivaini. Ia e sega ni vakaibalebale-taka o Jisu na ka sa yaco oti. E vakamacalataka tiko ga na ituvaki a yaco tu ena nona gauna.

O ira na iliuliu ni lotu era vakataki ira na Farisi era vakatovolei Jisu ena ile me baleta na veisere. De dua era dau gumatuataka nodra qarava na Kalou. Era vakataki ira na cakacaka e veisiga ena loganivaini ra qai vinakata me soli taucoko vei ira na kedra isau, oya me dua na dinari me isau ni cakacaka ena dua na siga.

Era wili ena ilawalawa qori na bete kei na so tale, era kaya nira sega ni gumatuataka nodra qarava na Kalou na Jiu era tauvanua se ra cakacaka ga vaugauna ena loganivaini ni Kalou. Ena vosa vakatautauvata i Jisu, o ira qori era vakacakacakataki ena “rauta na ikatolu ni aua” (9:00 ena mataka), ena ikaono ni aua ena sigalevu, se ikaciwa kei na ika-tinikadua ni aua (5:00 ena yakavi).

Era okati mera “tamata cudruvi” na tagane kei na yalewa era imuri i Jisu. (Joni 7:49) O ira qori era dau qoli se ra cakacaka tu ena so tale na vanua e liu. Ia a talai Jisu ena 29 G.V. “na itaukei ni loganivaini” me kacivi ira na yalomalumulumu mera tisai-peli i Karisito qai cakacaka vua na Kalou. O ira qori e tukuna o Jisu nira “muri,” era vakacakacakataki ena loganivaini ena ika11 ni aua.

E tinia o Jisu nona vosa vakatautauvata ni tukuna na ka e yaco ni vakarau cava e dua na siga ni cakacaka: “Ni sa yakavi, sa qai kaya na itaukei ni loganivaini vua na nona iliuliu ni cakacaka, ‘Kacivi ira na tamata cakacaka mo saumi ira, tekivu vei ira na muri me lai cava vei ira na liu.’ Era lako yani o ira na tekivu ena ika11 ni aua, e soli vei ira e yadua na dinari. Nira sa veisaumi na tekivu e liu, era nanuma ni na levu cake na kedra isau, ia e soli tale ga vei ira e yadua na dinari. Ia nira taura na kedra isau, era vosavosa vua na itaukei ni vale era kaya, ‘O ira na muri era cakacaka ena dua ga na aua, ia oni raica me keimami tautauvata ga. Keimami oga, keimami vosota tale ga na todra ni siga ena siga taucoko!’ E kaya ni sauma nona vosa e dua vei ira, ‘Na wekaqu, e sega ni dua na noqu cala. Vakacava, daru a sega ni veidinadinati me kemu isau e dua na dinari? Taura na kemu isau, lako. Au vinakata meu solia vei koya e muri na ka vata ga au solia vei iko. Au lewa ga na noqu iyau, se vakacava? O matakataki au ena vuku ni noqu yalovinaka?’ O koya gona, o ira na muri era na liu, o ira na liu era na muri.”—Maciu 20:8-16.

Eratou na rairai veinanuyaka na tisaipeli na ibalebale ni vosa qori i Jisu. Na vakasama cava era na “muri” kina na iliuliu ni lotu vakaJiu era nanuma nira “liu”? Eratou na “liu” vakacava na tisaipeli i Jisu?

Era nanuma na Farisi kei na so tale ni ratou na “muri” na tisaipeli i Jisu, ia eratou na “liu” qai soli taucoko vei ratou na kedratou isau. Ni mate o Jisu, sa na vakanadakuī o Jerusalemi qai digia na Kalou e dua na matanitu vou, “na Isireli ni

Kalou.” (Kalatia 6:16; Maciu 23:38) A vakasamataki tiko vei ira na lewe ni matanitu vou qori o Joni na Dauveipapitaisotaki ni cavuta na papitaiso ena yalo tabu. O ira na “muri” ena vakayacori e liu vei ira na papitaiso qori ra qai lesi ena itavi dokai mera tukuni Jisu ina “veivanua yawa sara kei vuravura.” (Cakacaka 1:5, 8; Maciu 3:11) Ni ratou sa taura rawa qo na tisaipeli na veisau levu e tukuna o Jisu ni na yaco, eratou kila nira na cati ratou na iliuliu ni lotu e tukuni nira na “muri.”

-
- ◇ Na cava e tukuni kina ni “itaukei ni loganivaini” o Jiova?
O cei era nona “tamata cakacaka?”
  - ◇ Na veisau levu cava e vakaibalebaleta o Jisu ena nona vosa vakatautauvata?
  - ◇ Ena yaco ena gauna cava na veisau qori?

VAQARA ROGO NA YAPOSITOLO

MACIU 20:17-28   MARIKA 10:32-45   LUKE 18:31-34

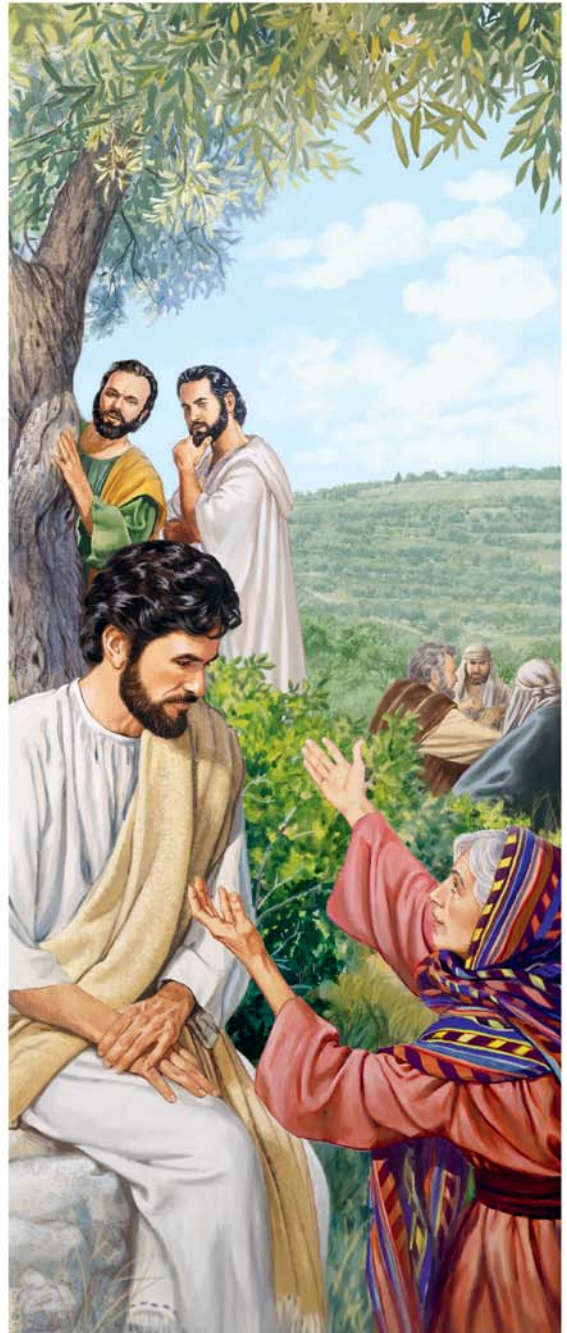
Eratou takosova na Uciwai na Joritani volekati Jeriko o Jisu kei na nona tisaipeli me vakacavari kina nodratou ilakolako mai Peria i Jerusalemi. Era veitomani eso tale ena ilakolako qori ina Lakosivia ni 33 G.V.

E liu sara tiko o Jisu vei ratou na tisaipeli, ni via yaco ena korolevu ni bera na Lakosivia. Ia eratou rere na tisaipeli. Gauna e mate kina o Lasarus qai vakarau biubiu mai Peria o Jisu me gole i Jutia, a tukuna o Tomasi vei ratou na vo ni tisaipeli: “Me datou lako tale ga me datou mate vata kei koya.” (Joni 11:16, 47-53) Sa rauta me ratou rere na tisaipeli ena ilakolako qo i Jerusalemi.

Me vakarautaki ratou na yapositolo ena veika sa tu mai liu, e kauti ratou vakatikitiki o Jisu qai kaya: “Tou sa lako cake tiko qo i Jerusalemi, ena lai soli na Luve ni tamata vei ira na iliuliu ni bete kei ira na vunivola. Era na tauca vua na itotogi mate era na soli koya vei ira na kai veimatanitu mera vakalialiai koya, kuitataki koya, qai vakamatei koya ena kau, ia ena vakaturi ena ikatolu ni siga.”—Maciu 20:18, 19.

Qo na ikatolu ni gauna e tukuna kina vei ratou na nona tisaipeli o Jisu na nona mate kei na vakaturi. (Maciu 16:21; 17:22, 23) Ia sa qai vakamatatataka ni na vakamatei ena kau. Eratou vakarogoci koya tiko na tisaipeli, eratou sega ga ni kila na ibalebale ni nona vosa. De dua eratou nanuma ni na vakalesui mai vuravura na veiliutaki ni matanitu o Isireli, ni ratou via lagiti qai rokovi ena nodratou veiliutaki kei Karisito ena dua na matanitu e vuravura.

E maliwai ira voli na matailakolako qo o Salome, na tinadrau na yapositolo o Jemesa kei Joni. E vakatokai rau na yapositolo qori o Jisu ena dua na yaca e kena ibalebale “Luve ni Kurukuru,” ni rau dau yalokatakata. (Marika 3:

17; Luke 9:54) Erau sa dau vinakata voli mai na le rua qo me rau rogo ena Matanitu i Karisito. E kila tale tiko ga qori o tinadrau, mani lai raici Jisu, e cuva vua me kerea e dua na ka. E taroga o Jisu: “Na cava o vinakata?” E kaya na tinadrau na tisaipeli: “Ni vakadonuya mada me rau dabe ena nomuni Matanitu na luvequ, e dua ena yasamuni imatau kei na dua ena yasamuni imawi.”—Maciu 20:20, 21.

Gori na nodrau kerekere o Jemesa kei Joni. Ni vakamacalataka oti ga o Jisu ni na vakamadualaki qai vakayacori vua na itovo lolovira, e kaya vei rau na le rua: “Drau sega ni kila na ka drau kerea. Vakaevei, e rawa ni drau gunu ena bilo au vakarau gunu kina?” Rau kaya vei Jisu: “Keirau rawa.” (Maciu 20:22) Erau se rairai sega tiko ga ni taura rawa na tisaipeli na ibalebale ni ka erau kerea.

E mani kaya vei rau o Jisu: “Drau na gunuva dina na mequ bilo, ia au sega ni lewa se o cei me dabe ena yasaqu imatau se yasaqu imawi, sa tiko ga o ira e vakarautaki me nodra me vaka sa lewa o Tamaqu.”—Maciu 20:23.

Ni ratou rogoca na vo ni le tini na yapositolo na nodrau kerekere o Jemesa kei Joni, eratou katakatataki rau sara ga. De dua erau vosa doudou o Jemesa kei Joni ena nodratou a vei-

bataka ena dua na gauna e liu na yapositolo se o cei e uasivi vei ratou. (Luke 9:46-48) Se mani cava e yaco, e laurai ena nodrau kerekere o Jemesa kei Joni ni ratou se sega ni muria na le Tinikarua na ivakasala i Jisu me baleta na vakamalumalumu. Eratou se vaqara rogo tiko ga.

E mani nanuma o Jisu me cakava e dua na ka ena ituvaki qo kei na yaloca sa laurai tiko ena kedratou maliwa na le Tinikarua. E kacivi ratou sara o Jisu qai vakasalataki ratou vakayalololoma: “Dou kila nira dau vakacolasau na iliuliu ni veimatanitu qai dau voravora na nodra veiliutaki na vetaicake. Mo dou kua ni va ya, ia o koya e via turaga vei kemudou me nomudou dauveiqaravi, o koya e via liu, me nomudou tamata cakacaka.”—Marika 10:42-44.

Sa qai kaya o Jisu me ratou vakatotomuria nona ivakaraitaki: “A sega ni lako mai na Luve ni tamata me qaravi, ia me veiqaravi ga, me solia tale ga na nona bula me kedra ivoli e le levu.” (Maciu 20:28) E rauta ni tolu na yabaki nona veiqaravi voli mai o Jisu, ena cakava tiko qori me yacova sara nona vakamatei ena vukudra na kawatamata! E bibi mera vakatotomuri Karisito tale ga na tisaipeli, mera kua ni qaravi, ia mera veiqaravi. Mera kua ni vaqara rogo, ia mera vakamalumalumutaki ira.

-
- ◇ E vakarautaki ratou vakacava nona tisaipeli o Jisu ena veika sa tu mai liu?
  - ◇ Na cava rau kerea vei Jisu e rua na yapositolo? Cava nodratou rai na vo ni yapositolo?
  - ◇ E vukei ratou vakacava nona yapositolo o Jisu ena nodratou vaqara rogo?

VAKABULA NA MATABOKO O JISU, VUKEI SAKIUSA TALE GA

MACIU 20:29-34 MARIKA 10:46-52 LUKE 18:35-19:10

Oti e dua na siga nodra biubiu mai Jerusalemi, sa qai yaco i Jeriko o Jisu kei ira na tomani koya ena ilakolako ya. E rawa ni tukuni ni rua na Jeriko, na koro makawa e rauta ni dua vei-mama na kilomita mai na koro vou e tara donuya nodra veiliutaki na kai Roma. Ni biubiu o Jisu kei ira na ilala levu mai na dua vei rau na koro qori mera gole ina koro kadua, erau rogoca sara na maue e rua na daukerekere mataboko. E dua vei rau o Patimeo.

Ni rau rogoca ni tavali o Jisu, erau kailavaka sara o Patimeo kei na nona itokani: “Turaga, Luvei Tevita, ni lomani keirau!” (Maciu 20:30) Era karaci rau eso vei ira na ilala levu me rau tiko lo, ia sa qai tubu cake ga na domodrau. E tu vaka-dua o Jisu qai taroga se o cei e kaila ya. Era golevi rau na daukerekere o ira na tomani Jisu tiko ra qai kaya vei dua vei rau: “Kua ni leqa, tucake, sa kacivi iko tiko o Jisu.” (Marika 10:49) Segani

bera nona luvata nona isulu e sau, e tucake qai lako vei Jisu.

E taroga o Jisu: “Na cava drau vinakata meu cakava vei kemudrau?” Erau vakamamasu rua-rua na mataboko: “Turaga, me rai na matai keirau.” (Maciu 20:32, 33) Ena levu ni nona lomani rau, e tara o Jisu na matadrau qai kaya vei dua vei rau: “Lako, sa vakabulai iko nomu vakabauta.” (Marika 10:52) Erau mani rai na daukerekere mataboko rau qai vakalagilagia na Kalou. Nira raica na lewenivanua na veika e yaco, era vakacautaka tale ga na Kalou. Erau muri Jisu sara na mataboko rau sa vakabulai.

Ni takosovi Jeriko tiko o Jisu, era tabili yani e dua na ilala levu nira via raici koya a vakabulai rau na mataboko. Nira veidrigidrigi na lewenivanua, eso era sega ni raici Jisu rawa kina. Dua vei ira qori o Sakiusa, na nodra iliuliu na daukumuni ivakacavacava e Jeriko kei na veivanua volekata. E sega ni raica rawa na ka e yaco tiko ni turaga lekaleka. Sa qai cici i liu o Sakiusa, lai kabata e dua na vunilolo ena tutunisala ena muria yani o Jisu. E raica vinaka tu na ka kece o Sakiusa mai na vanua e kaba toka kina. Ni voleka yani o Jisu qai raica ni kaba toka e vunikau o Sakiusa, e kaya: “Sakiusa, siro mai vakatotolo, au na tiko e nomu vale nikua.” (Luke 19:5) E siro o Sakiusa qai vakusakusa i nona vale me lai waraki nona vulagi dokai.

Era vosavosa na lewenivanua nira raica na veika e yaco. Era nanuma ni sega ni dodonu me gade o Jisu vua e dua era vakatoka me ivalavala ca. E vutuniyau o Sakiusa ena nona taura vakatadodonu na ilavo ni ivakacavacava e daukumuna.

Ni yaco yani o Jisu ena vale i Sakiusa, era kudrurava na lewenivanua: “Kemudou! E lai tiko ena vale ni tamata ivalavala ca.” Ia e raica o Jisu

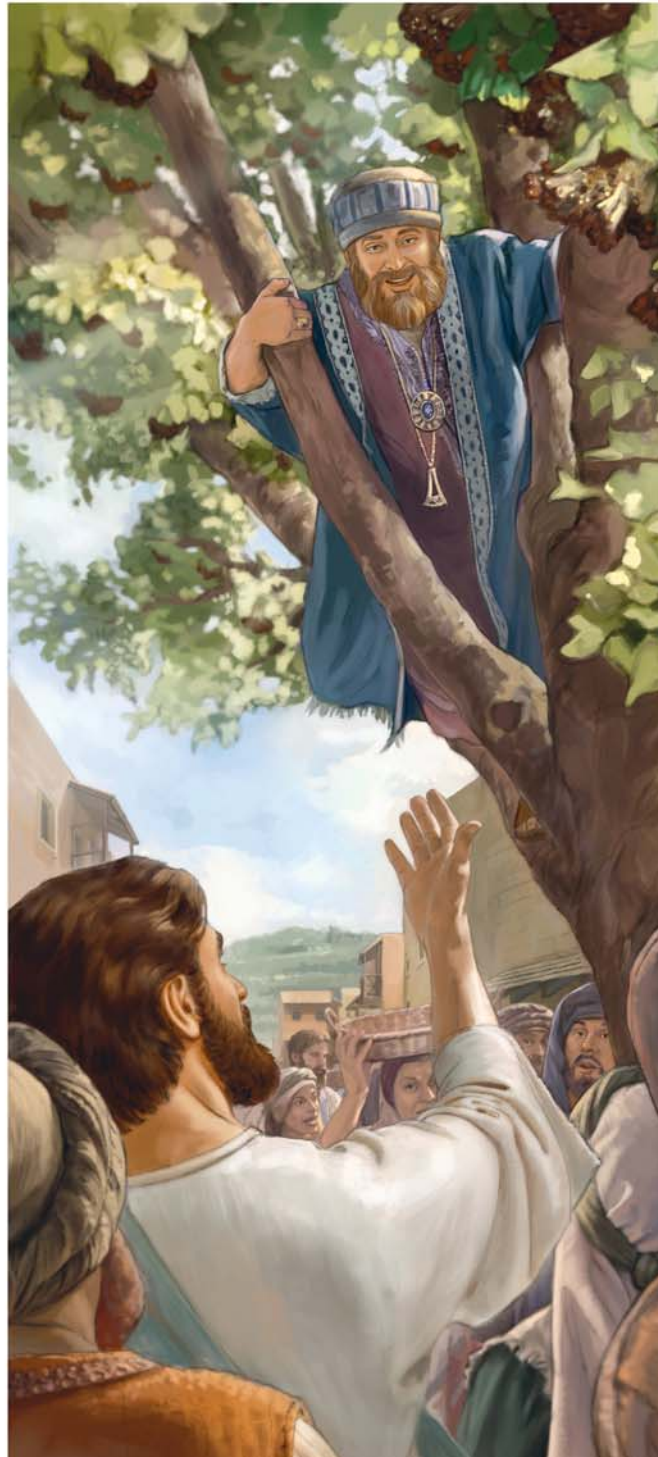
ni rawa ni veivutuni o Sakiusa. A yaco dina qori, ni tucake o Sakiusa qai kaya vei Jisu: “Au na solia e veimama na noqu iyau vei ira na dravudravua, Turaga. Au na sauma lesu tale ga vakava na ka au taura vakatawadodonu.”—Luke 19:7, 8.

E totoka na sala e vakadinadinataka kina o Sakiusa nona veivutuni dina! Sa rairai cakacakataka rawa mai na nona ivolatukutuku ni ivakacavacava na levu ni nona dinau vei ira eso na Jiu, qai yalataka me sauma lesu vakava. Na ka e via sauma lesu qori e lailai tale na ka e vakaroti ena lawa. (Lako Yani 22:1; Vunau ni Soro 6:2-5) E yalataka tale ga o Sakiusa me solia e veimama ni nona iyau vei ira na dravudravua.

E marautaka o Jisu nona vakaraitaka o Sakiusa ni veivutuni dina, mani kaya vua: “Sa yaco na bula ena vale qo nikua, ni luvei Eparama tale ga o koya. Ni lako mai na Luve ni tamata me vakasaqara na ka e yali, me vakabulai ira tale ga.”—Luke 19:9, 10.

E se qai vakabibitaka toka ga o Jisu e dua na ka e “yali” ena nona vosa vakatautauvata me baleta na gone a yali tu. (Luke 15:11-24) Ia qo sa dua sara na ivakaraitaki bula ni nona kune e dua e rawa ni tukuni ni a yali tu. Era na rairai vosa-taki Jisu na iliuliu ni lotu kei na nodra imuri ra qai vakalewai koya ni kauaitaki ira era vakataki Sakiusa. Ia e sega ni cegu o Jisu na vaqarai ira na luvei Eparama era yali tu, me rawa nira vakalesui mai.

-
- ◇ E sotavi rau e vei na daukerekere mataboko o Jisu? Na cava e qai cakava?
  - ◇ O cei o Sakiusa? E vakaraitaka vakacava nona veivutuni?
  - ◇ Na cava eda vulica ena ka e cakava o Jisu vei Sakiusa?
-

IVAKATAUVAUATA NI TININI NA MINA

LUKE 19:11-28

E se sega ni yaco i Jerusalemi o Jisu ni se rairai tiko voli ga kei ratou na nona tisaipeli ena vale i Sakiusa. Eratou vakabauta ni sa vakarau tauyavu “na Matanitu ni Kalou” qai kena Tui o Jisu. (Luke 19:11) E cala nodratou nanuma me baleta na vakasama qori, e tautauvata vinaka sara ga kei na nodratou sega ni ciqoma rawa ni na vakamatei o Jisu. Sa qai vakamacalataka o Jisu e dua na vosa vakatautauvata me vakaraitaka kina vei ratou ni se bera sara na Matanitu ni Kalou.

E kaya: “E vakarau lako ina dua na vanua yawa e dua e sucu turaga me lai vakadeitaka nona itutu vakatui, oti sa qai lesu mai.” (Luke 19:12) E sega ni ilakolako lekaleka qori. O koya e tukuni ena vosa vakatautauvata ni “sucu turaga” qai lako ina dua na “vanua yawa” e vakai balebaletaki vei Jisu, a lako i lomalagi me lai solia vua o Tamana nona itutu vakatui.

E vakamacalataki ena vosa vakatautauvata ni bera ni biubiu o koya e “sucu turaga,” e kaciva e tini nona tamata qai solia yadua vei ratou e dua na mina, qai kaya: “Dou lai cakacakataka me yacova niu lesu mai.” (Luke 19:13) Na mina e ilavo siliva vakamareqeti. Dua na mina e tautauvata kei na isau ni dua na dauteitei ena tolu vakacaca na vula.

De dua ratou sa kila tiko na tisaipeli ni ratou vaka na tini na tamata ena vosa vakatautauvata ni a vakatokai ratou ena dua na gauna o Jisu me ratou tamata cakacaka ni tatamusuki. (Maciu 9:35-38) E sega ni tukuna o Jisu me ratou tamusuka qai kumuna mai na covuata. Ia era na kumuni ena tatamusuki eso tale na tisaipeli era rawa tale ga ni lewe ni Matanitu ni Kalou. Eratou solia na tisaipeli na nodratou gauna, igu, kei na iyau mera vukei tale kina e levu na itaukei ni Matanitu.

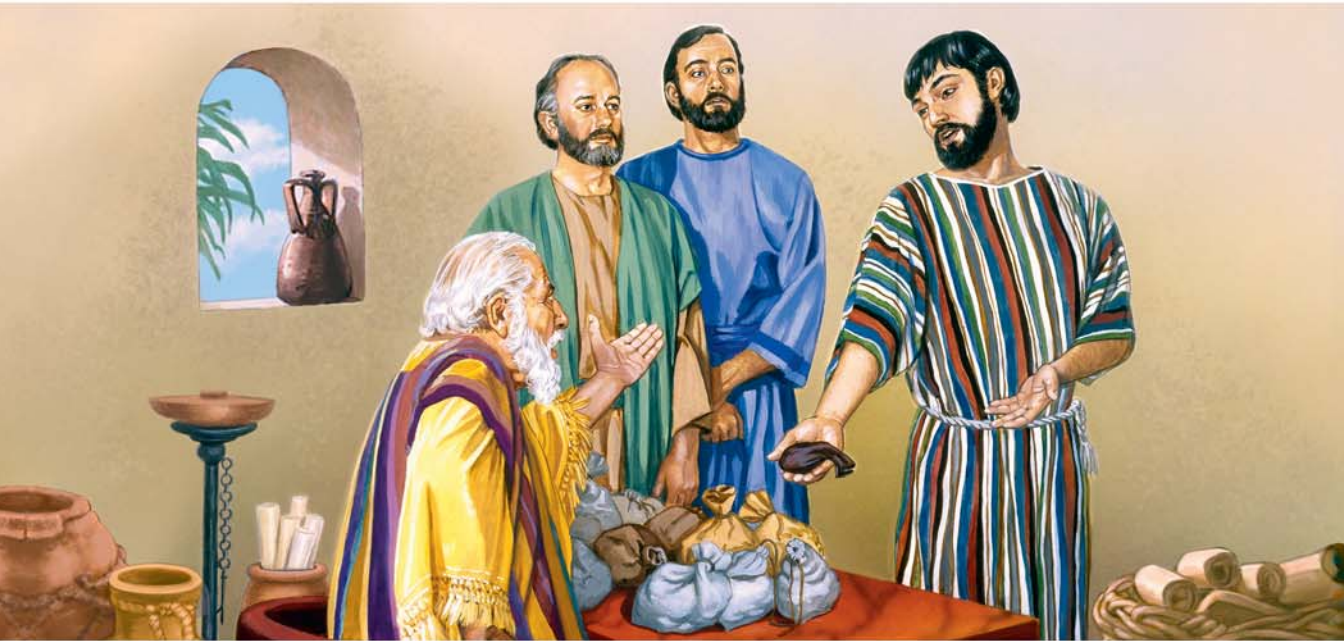
E tomama o Jisu ena nona vosa vakatautauvata ni o ira na lewenikoro “era cati koya [e sucu turaga] . . . ra qai tala eso na mata mera muri koya mera lai kaya vua, ‘Keimami sega ni vinakata me neimami

tui na tagane qo.’” (Luke 19:14) Eratou kila tu na tisaipeli nira cati Jisu na Jiu, eso tale era via vakamatei koya. Ni sa mate o Jisu qai lako i lomalagi, era vakaraitaka na Jiu nodra cati koya ena nodra tusaqati ira nona tisaipeli. Era vakamatatataka na dauveitusaqati qori nira sega ni vinakata me Tui o Jisu.—Joni 19:15, 16; Cakacaka 4:13-18; 5:40.

Ni ratou waraka tiko na le tini nona lesu mai o koya e “sucu turaga” e lai vakadeitaka nona “itutu vakatui,” ratou vakayagataka vakacava na mina e soli vei ratou? E kaya o Jisu: “Ni lesu mai ena nona vakadeitaka oti na nona itutu vakatui, e qai vakarota me ratou lako yani vua na nona tamata a solia vei ratou na ilavo me kila na ka eratou sa bau rawata mai na nodratou cakacaka vakabisinisi. E mani lako yani na kena imatai, e kaya, ‘Turaga, au sa rawata tale e tini na mina ena kena oni solia vei au.’ E tukuna vua, ‘Vinaka vakalevu. O iko na tamata vinaka! Ni o dina ena ka lailai sara, mo lewa e tini na koro.’ E lako tale ga yani na kena ikarua, e kaya, ‘Turaga, au sa rawata tale e lima na mina ena kena oni solia vei au.’ E tukuna vua, ‘O iko tale ga mo lewa e lima na koro.’”—Luke 19:15-19.

Me vakataki ratou ga na tamata cakacaka, ena marau o Jisu ke ratou solia na tisaipeli nodratou gauna, igu, kei na iyau me ratou vukei ira tale kina e levu mera tisaipeli. Ena vakalougatataka tale ga nodratou gugumatua. E duidui kece na kedratou ituvaki kei na nodratou rawaka na tisaipeli i Jisu. Ia ni sa soli vei Jisu “nona itutu vakatui,” ena raica nodratou yalodina ni vukei ira eso tale mera tisaipeli qai vakalougatataki ratou kina.—Maciu 28: 19, 20.

Dua tale na ituvaki e vakamacalataka o Jisu ni tinia nona vosa vakatautauvata: “Ia e lako yani e dua tale [tamata cakacaka], e kaya, ‘Turaga, qo na nomuni mina, au a ologa toka ga ena dua na tikinisu. Au rerevaki kemuni ni oni turaga voravora, oni dau taura na ka e sega ni nomuni, oni tamusuka

tale ga na ka oni sega ni tea.’ E kaya vua, ‘O iko na tamata ca, au na lewai iko ena ka o tukuna. O kila niu tamata voravora, au taura na ka e sega ni noqu, au tamusuka tale ga na ka au sega ni tea. Na cava ga o sega ni biuta kina ena baqe na noqu ilavo? Meu qai taura na kena tubu niu lesu mai.’ E qai kaya vei ira na tucake tu e kea, ‘Kauta tani vua na mina, solia vei koya e tini na nona.’—Luke 19: 20-24.

E kalouca na tamata qori ni sega ni cakacaka me vakalevutaki kina na iyau ni matanitu ni nona turaga. Eratou nanamaki tu na yapositolo ina vei-

liutaki i Jisu ena Matanitu ni Kalou. Eratou kila gona ena ka e tukuna o Jisu me baleta na iotioti ni tamata cakacaka ni ratou na sega ni lewe ni Matanitu qori ke ratou sega ni gugumatua.

Ena uqeti ratou na tisaipeli yalodina na vosa i Jisu me ratou sasaga tiko ga. E kaya: “Au tukuna vei kemuni, o koya e tu vua na ka, ena soli vakalevu vua, ia o koya e sega vua na ka, ena kau laivi na ka mada ga e bau tu vua.” E tukuna tale ga nira na vakamatei na kena meca era sega ni vinakata me “nodra tui.” E tomana sara o Jisu nona ilakolako i Jerusalemi.—Luke 19:26-28.

-
- ◇ Na cava e cavuta kina o Jisu na vosa vakatautauavata ni mina?
  - ◇ O cei e “sucu turaga”? Na vanua yawa cava e lakova?
  - ◇ O cei o ira na tamata cakacaka? Era vakatayaloyalotaki cei na lewenikoro era cati koya e sucu turaga?
  - ◇ Eratou duidui vakacava na tamata cakacaka eratou vakaicovitaki kei koya e kau laivi vua na mina?

IWASEWASE

6

ICAVACAVA NI CAKACA VAKAITALATALA I JISU

“SA LAKO TIKO MAI
NA NOMU TUI.”

—MACIU 21:5

KANAVATA ENA VALE I SAIMONI E PECANI

MACIU 26:6-13 MARIKA 14:3-9 JONI 11:55-12:11

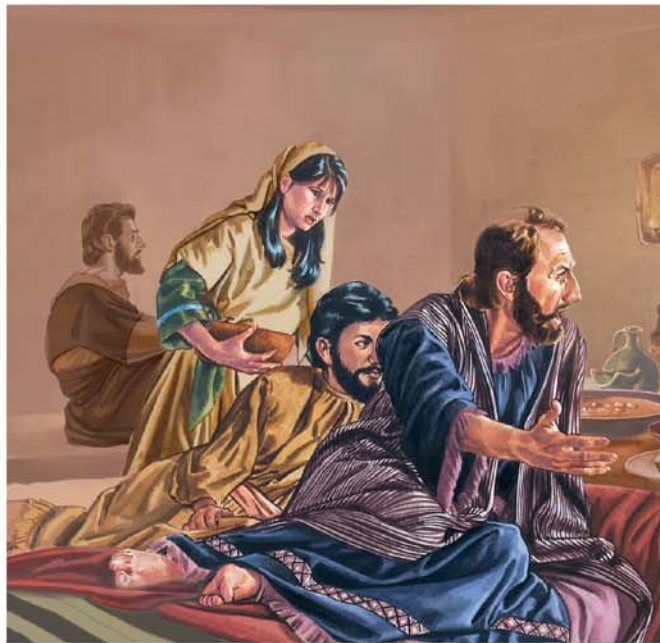
E gole i Pecani o Jisu ni biubiu mai Jeriko. E rauta ni 20 na kilomita na ilakolako qori qai cabeti na vei-ulunivanua. Na vanua e toka kina o Jeriko e rauta ni 250 na mita kena cere mai waitui, o Pecani e rauta ni 610 na mita kena cere mai waitui. Eratou vakaitikotiko ena koro o Pecani o Lasarusu kei rau na ganena, rauta ni tolu na kilomita mai Jerusalemi qai toka ena baba tokalau ena Ulunivanua ni Vei-olive.

Sa ra tekivu yaco yani e levu i Jerusalemi mera lai solevutaka na Lakosivia. Era yaco totolo yani mera lai “vakasavasavataki ira” de ra tara mai e dua na yagonimate se vakayacora e dua na ka e vakadukadukalitaki ira. (Joni 11:55; Tiko Voli Mai na Lekutu 9:6-10) Era gole sara ena valenisoro eso era yaco totolo yani ra qai via kila ke na tiko tale ga ena Lakosivia o Jisu.—Joni 11:56.

E veitalanoataki tiko vakalevu o Jisu. Era via vesuki koya eso na iliuliu ni lotu me vakamatei. Era vakarota me tukutuku yani vei ira o koya e kila na vanua e tiko kina o Jisu “mera lai vesuki koya.” (Joni 11:57) O ira ga na iliuliu ni lotu qori era via vakamatei koya ena gauna a vakaturi Lasarusu kina. (Joni 11:49-53) Sa rauta mera lomatarotarotaka eso ena vakaraitaki koya o Jisu e matanalevu se sega.

E yaco yani i Pecani o Jisu ena Vakaraubuka, “ni vo e ono na siga me vakayacori na Lakosivia.” (Joni 12:1) E tekivu e dua na siga vou (Siga ni Vakacecegu, ika8 ni Naisani) ni dromu na siga. Kena ibalebale sa vakacavara nona ilakolako o Jisu ni bera na Siga ni Vakacecegu. E sega ni rawa ni biuti Jeriko ena Siga ni Vakacecegu—ni dromu na siga ena Vakaraubuka ina dromunisiga ena Vakarauwai baleta e vakatabui na veilakoyaki ena siga qori ena nodra lawa na Jiu. Me vaka ga e dau cakava e liu o Jisu, e rairai gole sara ina vale i Lasarusu.

Ena yakavi ni Vakarauwai, e sureti sara o Jisu kei ira na nona itokani, wili kina o Lasarusu, ina

kanavata ena vale i Saimoni e Pecani. E vakatokai na turaga qori me o Saimoni “na vukavuka,” de dua a vukavuka tu e liu qai vakabulai koya o Jisu. E baci ogataki ira na vulagi o Marica me vaka ga na nona ivakarau. O Meri e kauaitaki Jisu ga, ia e qai cakava e dua na ka e vakavu veivosaki vakalevu.

E dolava o Meri na tavaya waiwai e tawa tu kina “e dua na paudi na waiwai boivinaka, e vakaisaluaki ena narita dina.” (Joni 12:3) E waiwai talei dina qori qai (300 na dinari) na kena isau, qori e tautauvata kei na isau ni tamata cakacaka ena dua na yabaki! E livia o Meri na waiwai ena ului Jisu kei na yavana qai qusia na yavana ena drauniuluna. E curuoso e vale na iboi sareguregu ni waiwai.

Eratou cudru na tisaipeli ratou qai taroga: “Na cava e vakasabusabutaki kina na waiwai boivinaka qo?” (Marika 14:4) E bau vosavosa tale ga o Jutasa Isikarioti, e kaya: “Na cava e sega ni volitaki

kina na waiwai boivinaka qori ena 300 na dinari me qai soli vei ira na dravudravua?” (Joni 12:5) E sega ni nanumi ira dina na dravudravua o Jutasa. Sa dau butakoca voli mai na ilavo e marroya tu ena vukudratou na tisaipeli.

E tokoni Meri o Jisu ena nona kaya: “Na cava dou vakalewa kina na yalewa qo? E cakava tiko vei au e dua na cakacaka vinaka. Ni dou na tiko ga kei ira na dravudravua, ia dou na sega ni dau tiko vata ga kei au. Ni lumuta na yagoqu na yalewa qo, sa vakarautaki au tiko ena noqu bulu. Au tukuna vakadodonu vei kemudou, ni vunautaki na itukutuku vinaka ena

veiyasa i vuravura kece, ena tukuni tale ga na ka e vakayacora na yalewa qo me kena ivakananumi.” —Maciu 26:10-13.

Se sega ni dede nona tiko voli e Pecani o Jisu, sa tete na kena itukutuku. Era gole yani ina vale i Saimoni e levu na Jiu mera raici Jisu kei Lasarusu “e vakatura [o Jisu] mai na mate.” (Joni 12:9) Era veivosakitaka sara na iliuliu ni bete me rau vakamatei o Jisu kei Lasarusu. Era vakabauta na iliuliu ni lotu qori nira sa vakabauti Jisu tiko e levu ena vuku ni nona vakaturi Lasarusu. Sa laurai votu sara tu ga e keru nodra ivakarau ca na iliuliu ni lotu!

- ◇ Na cava era veivosakitaka voli na Jiu ena valenisoro?
- ◇ Na cava e yaco kina i Pecani o Jisu ena Vakaraubuka, sega ni Vakarauwai?
- ◇ Na cava e cakava o Meri e vakavu veivosaki vakalevu? E tokoni koya vakacava o Jisu?
- ◇ E kilai vakacava ni ca nodra ivakarau na iliuliu ni bete?

VODOKA I JERUSALEMI NA TUI NA LUVENIASA

MACIU 21:1-11, 14-17 MARIKA 11:1-11 LUKE 19:29-44 JONI 12:12-19

Ena mataka ni Siga Tabu, ika⁹ ni Naisani, eratou biuti Pecani o Jisu kei na nona tisaipeli me ratou gole i Jerusalemi. Ni ratou volekati Pecifaki yani ena Ulunivanua ni Veiolive, e tukuna o Jisu vei rau na nona tisaipeli:

“Drau lako ina koro e tu mai ya, drau na raica sara e dua na asa e vesu tu kei na luvena. Drau sereka, drau kauta mai vei au. Ke dua e vosa kina, mo drau kaya, ‘E vinakata na Turaga.’ Ena solia mai o koya.”—Maciu 21:2, 3.

Eratou sega ni kila na tisaipeli ni ivakasala ya i Jisu e umani tiko ena parofisai vakaivolatabu. Ia ratou qai kila e muri ni vakayacori kina na parofisai i Sakaraia. A parofisaitaka ni na curu i Jerusalemi na Tui yalataki ni Kalou ena “yalomalumalumu, e vodo tiko ena asa, ena luveniasa, na luve ni asa yalewa.”—Sakaraia 9:9.

Ni rau yaco yani i Pecifaki na tisaipeli, rau sereka sara na luveniasa tagane kei na tinana. Era kaya vei rau na duri tu e kea: “Na cava drau sereka kina na luveniasa qori?” (Marika 11:5) Ia era laiva me rau kauta nira rogoca ni vinakata na Turaga o Jisu na manumanu. Erau tevuka na tisaipeli nodrau isulu e sau ena asa kei na luvena, ia e vodoka o Jisu na luveniasa.

Era tabili yani na ilala levu ena ilakolako i Jisu i Jerusalemi. E levu era tevuka na nodra isulu e gaunisala, eso tale era musu tabanikau “mai lomanivanua.” Era kacivaka: “Keimami masulaka me vakabulai! E kalougata o koya e lako mai ena yaca i Jiova! E kalougata na Matanitu i Tevita na tamada sa roro mai!” (Marika 11:8-10) Na itukutuku qori e vakacudrui ira eso na Farisi era maliwai ira voli na ilala levu. Era kaya vei Jisu: “Qasenivuli, bau vosa mada vei ira nomu tisaipeli.” E sauma o Jisu: “Au tukuna vei kemuni, ke ra galu qo, era na vosa na vatu.”—Luke 19:39, 40.

Ni raici Jerusalemi o Jisu, e tagi qai kaya: “Ke o kila mada ga ena gauna qo na ka ena kauta mai na vakacegu—ia qo era sa vunitaki mai matamu.” Ena togotitaki o Jerusalemi ni nakita nona talaidredre. E parofisaitaka o Jisu: “Era na viribaiti iko na kemu meca ena bai momoto. Era na tagavi iko, era na viribaiti iko mai na veiyasana kece. Era na botolaki iko kei ira na luvemu ina qele, ena sega tale ni vo vei iko na vatu e veitaqai.” (Luke 19:42-44) A yaco dina na vosa i Jisu ni vakarusai o Jerusalemi ena 70 G.V.

Ni curu yani o Jisu i Jerusalemi, ‘era maue na lewenikoro nira kaya: “O cei qo?”’ Era kaya tiko ga na ilala levu: “Qo na parofita o Jisu mai Nasareci e Kalili!” (Maciu 21:10, 11) Era maliwai ira tiko na ilala levu eso era raica nona vakaturi Lasarusa o Jisu, era talanoataka sara na cakamana qori. Nira kila na Farisi nira sega ni cakava rawa e dua na ka, era sa qai veikayaka ga: “Era sa muri koya na kai vuravura kece.”—Joni 12:18, 19.

E gole ina valenisoro o Jisu me lai veivakavulici me vaka ga na nona ivakarau ni sikovi Jerusalemi. E vakabulai ira na mataboko kei na lokiloki. Era cudru na iliuliu ni bete kei na vunivola ena ka e cakava o Jisu, kei na nodra rogoci ira na gonetagane lalai nira kacivaka voli ena valenisoro: “Keimami masulaka me vakabulai na Luvei Tevita!” Era tarogi Jisu na iliuliu ni lotu: “O rogoca na ka era kacivaka tiko?” E sauma: “Vakaevei oni sega tale ga ni wilika qo, ‘Oni vakavuna me veivakacautaki na gusudra na gone lalai kei na gone dramidrami?’”—Maciu 21:15, 16.

E veiraiyaki o Jisu ena loma ni valenisoro, oti e biubiu sara kei ratou na yapositolo ni sa yakavi mai na vanua. E lesu i Pecani ni bera na ika¹⁰ ni Naisani me lai moce kina ena Sigatabu.

- ◇ E curu vakatui ena gauna cava o Jisu i Jerusalemi? Vakamacalataka na ka e yaco ena gauna qori.
- ◇ Cava e nanuma o Jisu me baleti Jerusalemi? Cava e parofisaitaka?
- ◇ Na cava e yaco ni gole o Jisu ina valenisoro?

VAKASAVASAVATAKI TALE NA VALENISORO

MACIU 21:12, 13, 18, 19   MARIKA 11:12-18   LUKE 19:45-48   JONI 12:20-27

E bogi tolu nodratou tiko voli e Pecani o Jisu kei ratou na tisaipeli ena nodratou ilakolako mai Jeriko. Ia ena matakacaca ni Moniti, ika10 ni Naisani ratou gole sara i Jerusalemi. Sa via kana o Jisu qai raica e dua na vunilolo. Ia vakacava e vua tu?

Ratou donuya tu qo na icavacava ni vula o Maji, ena qai vua na vunilolo ena June. Sa tu na drauna ni kadre totolo, e nanuma kina o Jisu ni na vua totolo tale ga. Ia e sega na vuanana. E veivakacalai na drau ni vunilolo, mani tukuna o Jisu: “Me kua tale ni dua e kana lolo vei iko me tawamudu.” (Marika 11:14) E malai sara na vunilolo, e qai kilai ena siga tarava na kena ibalebale.

Ni ratou yaco e Jerusalemi o Jisu kei ratou nona tisaipeli, e lako sara o Jisu ina valenisoro a sikova ena yakavi nana. E sega ni veisiko ga, e cakava sara ga e dua na ka e tau-tauvata kei na ka e cakava ena tolu na yabaki sa oti ena Lakosivia ni 30 G.V. (Joni 2:14-16) E vakasavi ira na “veivoli tiko e loma” ni valenisoro qai vukica “nodra teveli na veisau ilavo kei na nodra idabedabe na volitaki ruve.” (Marika 11:15) E sega ni vakatara mada ga me dua e cola iyaya takoso e loma ni valenisoro me gole ina dua tale na yasa ni korolevu.

Na cava e vakasavi ira kina o Jisu na dauveisau ilavo kei ira na volitaki manumanu ena valenisoro? E kaya: “Vakacava e sega ni volai, ‘Ena vakatokai na noqu vale me nodra vale ni masu na veimatanitu?’ Ia dou sa vukica me nodra qara na daubutako.” (Marika 11:17) E vakatokai ira mera daubutako nira lavaka vakasivia na isau ni manumanu e voli me isoro. E okata ya o Jisu me veivakaisini se butako.

Nira rogoa na iliuliu ni bete, na vunivola,

kei na turaga na ka e cakava o Jisu, era saga tale mera vakamatei koya. Ia era sega ni kila mera cakava vakacava qori, nira tabili tiko ga yani na lewenivanua mera rogoci koya.

Era lako yani ina Lakosivia na Jiu kei ira era tavuki ina lotu vakaJiu. Era maliwai ira tale ga qori na kai Kirisi era lako yani ena soqo mera lai sokalou. De dua era doudou ni golevi Filipi na ilala qori nira rogoa na yacana vaKirisi, era kerea sara vua mera raici Jisu. E lomatarotarotaka o Filipi nodra kerekere, mani lai veivosakitaka kei Adriu. Oti rau gole sara ina valenisoro me rau lai tukuna vei Jisu.

E kila o Jisu ni sa vo ga e vica na siga me vakamatei, e sega kina ni gauna vinaka me sauma nodra vakatataro na lewenivanua se me vaqara rogo. E mani cavuta vei rau na tisaipeli e dua na vosa vakatautauvata: “Sa yaco mai na gauna me vakalagilagi kina na Luve ni tamata. Au tukuna vakadodonu vei kemudrau, ke lutu ina qele e dua na vua ni witi qai sega ni mate, ena dua tiko ga na vua ni witi, ia ke mate ena qai vua vakalevu.”—Joni 12:23, 24.

Ena rairai sega ni yaga e dua na vua ni witi. Ia ke lutu ina qele qai “mate,” e rawa ni kadre tale me sorenitei, toso na gauna sa na vua vakalevu. Ena vakasama vata qori, e uasivi o Jisu. Ia nona yalodina vua na Kalou me yacova na mate era na bula tawamudu kina o ira era dau vakuai ira tale ga. E kaya kina o Jisu: “O koya e lomana nona bula ena vakayalia, ia o koya e cata nona bula ena vuravura qo ena maroroya me rawata kina na bula tawamudu.”—Joni 12:25.

E sega ni nanumi koya ga o Jisu, ni vamacalataka: “Ke dua e via qarava na veika e baleti au, me muri au, na vanua au tiko kina

ena tiko tale ga kina na noqu dauveiqaravi. O koya e qaravi au, ena rokovi koya o Tamaqu.” (Joni 12:26) Dua dina na icovi totoka qori! O ira e rokova o Jiova era na tomani Karisito ena Matanitu ni Kalou.

Ni vakasamataka na rarawa levu ena sotava kei na nona mate, e tukuna kina o Jisu: “Au sa

rarawa sara ga, na cava meu kaya? Tamaqu, ni vakabulai au ena gauna qo.” Ia e sega ni vakalecaveca o Jisu na bibi ni kena vakacavari na loma i Tamana. E tukuna: “Ia qo na vuna au lako mai kina ena gauna qo.” (Joni 12:27) E tokona o Jisu na inaki kece ni Kalou, okati e keru nona mate vakaisoro.

- ◇ Na cava e namaka kina o Jisu me vua na vunilolo ni se bera na kena gauna?
- ◇ Na cava e veiganiti kina nona vakatokai ira na volivolitaki ena valenisoro o Jisu mera “daubutako”?
- ◇ Na sala cava e vaka kina na vua ni witi o Jisu? Cava nona rai me baleta na nona vakararawataki kei na nona mate?

ERA NA VAKAROROGO NA JIU QAI VAKABAUTA NA KALOU?

JONI 12:28-50

E tiko ena valenisoro o Jisu ena Moniti na ika10 ni Naisani, qai tukuna ni sa vakarau vakamatei. Ni kauaitaka na irogorogo kei Tamana, e kaya: “Tamaqu, moni vakalagilagia na yacamuni.” E rogo sara mai lomalagi e dua na domo: “Au sa vakalagilagia oti, au na vakalagilagia tale.”—Joni 12:27, 28.

Era kurabui na lewenivanua era tu e kea. Era nanuma eso ni kurukuru, eso tale era kaya: “E vosa vua e dua na agilosu.” (Joni 12:29) Ia qori na domo i Jiova, e sega tale ga ni imatai ni gauna ya mera rogoca kina na lewenivanua na domo ni Kalou me tekivu mai na cakacaka vakaitalatala i Jisu e vuravura.

Ni papitaiso o Jisu ena tolu veimama na yabaki yani e liu, a rogoca o Joni na Dauveipapitaisotaki ni kaya na Kalou me baleti Jisu: “Qo na Luvequ lomani, au vakadonuya.” Oti na Lakosivia ni 32 G.V., a vakamataliataki o Jisu ni ratou rai tu o Jemesa, Joni, kei Pita. Eratou rogoca na le tolu qori nona tukuna na Kalou: “Qo na Luvequ lomani, au vakadonuya. Dou rogoci koya.” (Maciu 3:17; 17:5) Ia qo na ikatolu ni gauna era rogoca kina e levu na domo i Jiova!

E kaya o Jisu: “E sega ni rogo mai na domo ya ena vukuqu, ena vukumuni ga.” (Joni 12:30) E dusia qori ni Luve dina ni Kalou o Jisu, na Mesaia yalataki.

Nona yalodina o Jisu me yacova na mate e vakavotuya na ivakarau ni bula meda muria, e vakadeitaka tale ga ni dodonu me vakarusai na iliuliu ni vuravura o Setani na Tevoro. E tukuna o Jisu: “E sa lewai tiko na vuravura qo, ena biu laivi na turaga ni vuravura qo.” Na mate i Jisu e ivakaraitaki ni qaqa, sega ni druka. Ena sala cava? E vakamacalataka o koya: “Ia o yau, keu laveti cake mai vuravura, era na galeleti au na

matatamata kece.” (Joni 12:31, 32) Nona mate ena kaunirarawa o Jisu ena vagolei ira na lewenivanua vua, mera rawata kina na bula tawamudu.

Nira rogoca na ilala levu nona cavuta o Jisu nona “laveti cake,” era kaya: “Keimami rogoca ena Lawa ni na tiko ga me tawamudu na Karisito. Ia o qai tukuna vakacava ni na laveti cake na Luve ni tamata? O cei na Luve ni tamata qo?” (Joni 12:34) E tu na ivakadinadina ni Luve **dina** ni tamata o Jisu, na Mesaia yalataki. Era rogoca mada ga e levu na domo ni Kalou, ia era sega ni ciqomi koya.

Me vaka ga e dau cakava o Jisu, e tukuna ni o koya “na rarama.” (Joni 8:12; 9:5) E uqeti ira na ilala levu: “Ena tiko vakalekaleka kei kemuni na rarama. Ni lako ni se tiko kei kemuni na rarama me kua ni rawai kemuni na butobuto . . . Ni vakaraitaka ni oni vakabauta na rarama moni luve ni rarama, ni se tiko vei kemuni na rarama.” (Joni 12:35, 36) E biuti ira sara o Jisu ni se sega ni dodonu me mate ena ika10 ni Naisani. Ena qai “laveti cake” me vakoti ena kaunirarawa ena Lakosivia ni ika14 ni Naisani.—Kalatia 3:13.

Nida vakasamataka na cakacaka vakaitalatala i Jisu, e macala ni vakayacori na parofisai ena nodra sega ni vakabauti koya na Jiu. E parofisaitaka o Aisea nira na vakamatabokotaki na lewenivanua, era na sega ni via saumaki mera vakabulai nira yalokaukava. (Aisea 6:10; Joni 12:40) Io, levu na Jiu era bese ni ciqoma na ivakadinadina ni o Jisu e nodra ivakabula yalataki, na sala ina bula.

E “vakabauti” Jisu o Josefa na kai Arimacea, o Nikotimo, kei na levu tale na iliuliu. Ia vakacava era na cakava sara kina e dua na ka se ra na lomalomarua nira rere de ra vakatalai mai na

valenilotu se ni “bibu vei ira na veivakadonui ni tamata”?—Joni 12:42, 43.

Sa qai vakamacalataka o Jisu na ka e vauci ena noda vakabauti koya: “O koya e vakabauti au, e sega ni vakabauti au ga, e vakabauti koya tale ga e talai au mai, o koya e raici au e raici koya tale ga e talai au mai.” E bibi vei keda na ka dina e vakarota na Kalou me vakavulica tiko ga o Jisu, sa rauta me kaya o Jisu: “O koya e beci au qai sega ni rogoca noqu vosa, e tiko e dua me lewai

koya. Na vosa au cavuta ena qai lewai koya ena iotioti ni siga.”—Joni 12:44, 45, 48.

E tinia o Jisu: “Niu sega ni vosa vakataki au ga, ia o Tamaqu e talai au mai e vakaroti au ena ka meu tukuna kei na ka meu vakavulica. Au kila tale ga ni nona ivakaro e vu ni bula tawamudu.” (Joni 12:49, 50) E kila o koya ni sa voleka me vakadavei nona dra me kedra isoro o ira era cakacakataka nodra vakabauti koya.—Roma 5: 8, 9.

- ◇ Na gauna cava soti a rogoci kina na domo ni Kalou?
- ◇ Na ililiu cava era vakabauti Jisu? Cava era rairai sega ni vakatusai koya kina e matanalevu?
- ◇ Na yavu cava era na lewai kina na tamata ena “iotioti ni siga”?

VUNILOLO KEI NA BIBI NI VAKABAUTA

MACIU 21:19-27   MARIKA 11:19-33   LUKE 20:1-8

A biuti Jerusalemi o Jisu ena yakavi ni Moniti me lesu i Pecani ena baba tokalau ni Ulunivanua ni Veiolive. De dua a moce ena nodratou vale nona itokani o Lasarusa, Meri kei Marika.

Sa mataka ni ika¹¹ ni Naisani, e lesu tiko o Jisu kei ratou nona tisaipeli i Jerusalemi. Qo e iotioti ni gauna me gole kina o Jisu ena valenisoro. E iotioti tale ga ni siga ni nona cakacaka vakaitalatala ni bera ni solevutaka na Lakosivia, tauyavutaka na iVakananumi ni nona mate, veilewaitaki qai vakamatei.

Ni ratou takosova na Ulunivanua ni Veiolive ena ilakolako mai Pecani i Jerusalemi, a raica o Pita na vunika u a cudruva o Jisu ena mataka nanao. E kaya sara: “Rapai, ni raica, sa malai na vunilolo oni cudruva.”—Marika 11:21.

Na cava e cudruva kina o Jisu na vunilolo? Ni vakamacalataka na vuna, e kaya o Jisu: “Au tukuna vakadodonu vei kemudou, ke tu vei kemudou na vakabauta dou qai sega ni vakatitiqa, dou na rawa ni cakava na ka au cakava ina vunilolo, dou rawa sara mada ga ni kaya ina ulunivanua qo, ‘Mo talave, mo kolotaki i wasawasa,’ ena yaco dina. Ena soli tale ga vei kemudou na ka kece dou kerea ena masu ke dou kerea ena vakabauta.” (Maciu 21:21, 22) E taleva tiko ga na ka e tukuna e liu me baleta na vakabauta, ni rawa ni tosoya na ulunivanua.—Maciu 17:20.

A cudruva o Jisu na vunilolo me vakavulica kina ni bibi me vakabauti na Kalou. E kaya: “Ni ka kece dou masulaka se kerea, dou vakabauta ni na rawa, dou na qai rawata dina.” (Marika 11:24) Qori e ka ni vuli vei keda kece na imuri i Jisu! Ena yaga sara vei ratou na yapositolo ena veivakatovolei ratou sa vakarau sotava. Ia e dua

tale na ka e veisemati kina na malai ni vunilolo kei na vakabauta.

Me vaka ga na vunilolo, e veivakacalai na kena irairai na matanitu o Isireli. Era veiyalayalati kei na Kalou na lewenivanua, era rairai muria tiko na nona Lawa. Ia e sega vei ira na vakabauta, e ca tale ga na ka era vuataka. Era cata mada ga na Luve ni Kalou! Na nona cudruva gona o Jisu na vunilolo e sega ni vua, e vakaraitaka kina na ka ena yaco ina matanitu o Isireli ni sega ni vakabauta qai sega ni vua.

Eratou sa yaco i Jerusalemi o Jisu kei na nona tisaipeli. E gole tale ina valenisoro o Jisu qai veivakavulici kina me vaka ga na nona ivakarau. Nira nanuma lesu na iliuliu ni bete kei na nodra qase na lewenivanua na ka e cakava o Jisu vei ira na dauveisau ilavo, era tarogi koya sara: “Na lewa mai vei o cakava kina na veika qo? O cei e solia vei iko na lewa qori?”—Marika 11:28.

Sa qai sauma o Jisu: “Au na taroga vei kemuni e dua na taro. Moni sauma mai, au na qai tukuna vei kemuni se lewa mai vei au vakayacora tiko kina na veika qo. Na veipapitaisotaki i Joni e vu mai lomalagi se vu vakatamata? Ni sauma mai.” Sa vuki na uto, era sa tarogi tale na dauveitusaqati. Era veivosakitaka na bete kei ira na qase na ka mera kaya: “Ke da tukuna, ‘Mai lomalagi,’ ena qai kaya, ‘Na cava ga oni sega ni vakabauti koya kina?’ Ia eda sega ni rawa ni tukuna, ‘E vu vakatamata!’” Era rere ni tukuna qori “nira vakabauta kece tu na lewenivanua ni parofita o Joni.”—Marika 11:29-32.

Era sega ni sauma rawa na taro i Jisu na dauveitusaqati. Era mani kaya: “Keimami sega ni kila.” E kaya vei ira o Jisu: “Au na sega tale ga ni tukuna vei kemuni se lewa mai vei au cakava kina na veika qo.”—Marika 11:33.

- ◇ Na cava e namaki me yaco ena ika11 ni Naisani?
- ◇ Na cava e vakavulica o Jisu me baleta na vunilolo malai?
- ◇ E sauma vakacava o Jisu nodra taro o ira na via kila se lewa mai vei e vakayacora kina na veika qo?

RUA NA VOSA VAKATAUTAUVATA NI LOGANIVAINI

MACIU 21:28-46 MARIKA 12:1-12 LUKE 20:9-19

Se qai vagalui ira ga na iliuliu ni bete kei na qase o Jisu ena valenisoro, nira vaqaqa se o cei e solia vua na lewa me cakava kina na ka. E cavuta sara e dua na vosa vakatautauvata me kilai kina se ra tamata vakacava.

E tukuna o Jisu: “E dua na turaga e rua na luvena. E kaya vua na kena imatai, ‘Luvequ, lai cakacaka mada nikua ina loganivaini.’ E sauma o koya, ‘Au na sega ni lako,’ ia e qai veivutuni e muri, mani lako. E kerea tale ga na ikarua ni luvena, e sauma o koya, ‘Au na lako noqu turaga,’ ia e sega ni lako. O cei vei rau qo e cakava na loma i tamana?” (Maciu 21:28-31) E matata vinaka na kena isau—na imatai ni gonetagane e cakava na loma i tamana.

E tukuna sara o Jisu vei ira na dauveitusaqati: “Au tukuna vakadodonu vei kemuni, era na curu tale e liu ina Matanitu ni Kalou na daukumuni ivakacavacava kei na saqamua.” Era sega tu ni qarava na Kalou na daukumuni ivakacavacava kei ira na saqamua. Ia me vaka ga na imatai ni gonetagane, era veivutuni e muri ra qai qaravi koya. O ira na iliuliu ni lotu era vaka na ikarua ni gonetagane, era kaya nira qarava na Kalou, ia era sega ni cakava dina. E kaya o Jisu: “A mai tukuna vei kemuni o Joni [na Dauveipapitaisotaki] na ka dodonu, ia oni sega ni vakabauti koya. Era vakabauti koya na daukumuni ivakacavacava kei na saqamua, ni oni raica mada ga na ka qo, oni sega ga ni veivutuni moni vakabauti koya.” —Maciu 21:31, 32.

E cavuta tale o Jisu e dua na vosa vakatautauvata. E laurai kina nira sega wale ga ni tawayalodina vei Jiova na iliuliu ni lotu, era daucaka ca tale ga. E kaya o Jisu: “E dua na turaga e tea e dua na loganivaini, e vakabaitaka, e kelia e dua na ikeliniwaini, e tara e dua na valececere, e lisitaka vei ira eso na dauteitei, qai lako i vanuatani. Ni

sa vulaimatua, e qai tala e dua nona tamata cakacaka me lai kauta mai eso na vuanivaini vei ira na dauteitei. Ia era vesuki koya, ra mokulaka, ra qai vakatalai koya me lesu ligalala. E tala e dua tale nona tamata cakacaka, ia era mokuta na uluna ra qai vosavakacacataki koya. E qai tala e dua tale, era vakamatei koya tale ga, kei na so tale, eso vei ira qo era mokulaki, so era vakamatei.” —Marika 12:1-5.

Vakacava era kila na vakarorogo na ibalebale ni ivakatautauvata i Jisu? De dua era na nanuma lesu na vosa i Aisea: “Na loganivaini nei Jiova ni lewe vuqa na vuvale ni Isireli, o ira na lewe i Juta na iteitei e taleitaka. E nuitaka tiko ga na lewadodonu, ia raica! era lewa ca.” (Aisea 5:7) E tautauvata qori kei na ivakatautauvata i Jisu. Na itaukeiniqele o Jiova, na loganivaini na matanitu o Isireli, e vakabaitaki qai taqomaki ena Lawa ni Kalou. E talai ira na parofita o Jiova mera dusimaki ira na Isireli me vinaka kina na ka era vua-taka.

Ia era veitusaqati na “dauteitei” ra qai vakamatei ira na “tamata cakacaka” era talai yani. E vakamacalataka o Jisu: “Sa qai vo vua [na itaukei ni loganivaini] e dua, na luvena tagane lomani. E talai koya sara e muri, e kaya, ‘Era na doka na luvequ.’ Ia era kaya na dauteitei, ‘O koya sara ga qo ena taukena na loganivaini. Mai, tou vakamatei koya me nodatou na nona ivotavota.’ Era kauti koya, ra vakamatea.” —Marika 12:6-8.

Sa qai taroga o Jisu: “Na cava ena cakava na itaukei ni loganivaini?” (Marika 12:9) Era sauma na iliuliu ni lotu: “Ena vakamatei ira sara ga ni sa rui ca na nodra itovo. Ena qai lisitaka na loganivaini vei ira eso tale na dauteitei, era na solia vua na vuanivaini ena vulaimatua.” —Maciu 21:41.

Era sega ni kila nira tukuna sara tu ga na itotogi ena tau vei ira, nira wili mera “dauteitei” ni “loga-

nivaini” i Jiova, na matanitu o Isireli. Na ka e namaka o Jiova mera vuataka na dauteitei qori, e okati kina na nodra vakabauta na Luvena, na Mesaia. E raici ira na iliuliu ni lotu o Jisu qai kaya: “Oni a sega ni wilika na tikinivolatabu qo? ‘Na vatu era a cata na matai e sa mai ivakadei ni tutunivale. Qo e vu mai vei Jiova, e veivakurabuitaki e matada.’” (Marika 12:10, 11) Sa qai vakabibitaka o Jisu: “Qo na vuna au kaya kina vei kemuni, ena

kau laivi vei kemuni na Matanitu ni Kalou me soli ina matanitu e vuataka na vuana.”—Maciu 21:43.

Sa ra qai liaca na vunivola kei ira na iliuliu ni bete ni cavuta o Jisu na “vosa vakatautauvata e baleti ira sara ga.” (Luke 20:19) Era sa qai via vakamatei Jisu ga, o koya ena “taukena” na loganivaini. Ia era rerevaki ira na lewenivanua nira okati Jisu me parofita, era sega kina ni via vakamatei koya ena gauna ya.

-
- ◇ O cei e vakatayaloyalotaki rau na gonetagane ena vosa vakatautauvata i Jisu?
  - ◇ Ena ikarua ni vosa vakatautauvata, o cei e vakatayaloyalotaka na “itaukei ni qele,” “loganivaini,” “dauteitei,” “tamata cakacaka” kei ‘koya ena taukena na loganivaini’?
  - ◇ Na cava ena yaco vei ira na “dauteitei”?

VEISURETI NA TUI ENA KANA MAGITI NI VAKAMAU

MACIU 22:1-14

Sa voleka ni cava na cakacaka vakaitalatala i Jisu, ia e vakayagataka tiko ga na vosa vakatautauvata me vakatakilai ira kina na vunivola kei na iliuliu ni bete. Dua na ka nodra via vakamatei koya. (Luke 20:19) Ia e se vo tale eso na ka me vakatakila me baleti ira. E cavuta e dua tale na vosa vakatautauvata:

“Na Matanitu vakalomalagi e rawa ni vakatautauvata kei na dua na tui, e vakarautaka e dua na magiti ni vakamau me baleti luvena. E talai ira nona dauveiqaravi mera lai kacivi ira mai na sureti ina kana magiti ni vakamau, ia era sega ni via lako mai.” (Maciu 22:2, 3) E tekivuna o Jisu na nona vosa vakatautauvata ni cavuta “na Matanitu vakalomalagi.” Kena ibalebale na “tui” e dusia na Kalou o Jiova. Vakacava na luve ni tui kei ira na sureti ina kana magiti ni vakamau? Na luve ni tui e vakaibalebaletaki vua na Luvei Jiova a cavuta na vosa vakatautauvata, o ira na sureti e dusi ira na tomani Luvena ena Matanitu vakalomalagi.

Era sureti e liu na Jiu, a vunautaka vei ira o Jisu kei ratou na yapositolo na Matanitu ni Kalou. (Maciu 10:6, 7; 15:24) Era vauci ena veiyalayalati ni Lawa na Jiu ena 1513 B.G.V., e vakadonui kina mera isevu ni “matanitu bete.” (Lako Yani 19:5-8) Ia era sureti ena gauna cava ina “kana magiti ni vakamau”? Era sureti ena 29 G.V., ni tekivu vunautaka o Jisu na Matanitu vakalomalagi.

Era raica vakacava na veisureti e levu na Isi-reli? E tukuna o Jisu nira “sega ni via lako mai.” Levu na iliuliu ni lotu kei ira na lewenivanua era sega ni ciqomi koya me Mesaia, na Tui digitaki ni Kalou.

Ia e tukuna o Jisu nira na sureti tale: “E tala eso tale nona dauveiqaravi [na tui] qai tukuna, ‘Ni lai kaya vei ira na sureti: “Sa vakarau tu na ivakasigalevu, na bulumakau kei na manumanu uro tale eso, sa vakarau na ka kece. Ni lako mai ina kana magiti ni vakamau.”’ Ia era sega ni bau kauai, e dua e lako ina nona iteitei, e dua e gole-

va ga na nona bisinisi, o ira na kena vo era tauri ira na dauveiqaravi, qaqaauraki ira ra qai vakamatei ira.” (Maciu 22:4-6) Qori e dusia tiko na ka ena yaco ni sa tauyavutaki na ivavakoso va-Karisito. A rawa nira lewe ni Matanitu ni Kalou na Jiu ena gauna ya, ia e levu era bese, era vakacacani ira mada ga na ‘dauveiqaravi ni tui.’ —Cakacaka 4:13-18; 7:54, 58.

Na cava sa qai yaco ina matanitu o Isireli? E tukuna o Jisu: “E cudru sara ga na tui, mani tala na nona mataivalu qai vakamatei ira na daulaba ya, e vakama tale ga nodra koro.” (Maciu 22:7) A yaco qori vei ira na Jiu ena 70 G.V. nira vakarusa na kai Roma na “nodra koro” o Jerusalemi.

Era bese ni ciqoma na Jiu na veisureti ni tui, kena ibalebale ya ni sa sega ni sureti tale e dua? E tukuna o Jisu ena nona vosa vakatautauvata: “E qai kaya [na tui] vei ira na nona dauveiqaravi, ‘Sa vakarau tu na kakana, ia o ira na sureti a sega ni ganiti ira na veisureti. Dou lako i gaunisala levu, o koya ga dou sotava dou sureta mai

ina kana ni vakamau.’ Era lako na dauveiqaravi i gaunisala ra qai kacivi ira mai era sotava, o ira na daucaka ca kei ira na tamata vinaka. E sinai na vanua ni vakamau vei ira na lai kana.”—Maciu 22:8-10.

Ena qai vukei ira e muri na kai veimatanitu na yapositolo o Pita mera lotu vaKarisito dina, qori o ira era sega ni Jiu vakayago se tavuki ina lotu vakaJiu. E sobuta na turaganivalu ni Roma o Konilio kei ratou na nona vuvale na yalo tabu ena 36 G.V., qori eratou rawa kina ni lewe ni Matanitu vakalomalagi a cavuta o Jisu.—Cakacaka 10:1, 34-48.

E vakaraitaka o Jisu ni na sega ni vakadonui ira kece na gole mai na kana magiti “na tui.” E kaya: “Ni curu mai na tui me raici ira na sureti, e raica sara e dua e sega ni dara mai na isulu ni soqo ni vakamau. E kaya vua na tui, ‘O curu mai vakacava i ke ni o sega ni dara mai na isulu ni soqo ni vakamau?’ E sega ni sauma rawa na vosa ya. E qai tukuna na tui vei ira na nona dauveiqaravi, ‘Dou vesuka na ligana kei na yavana, dou kolotaki koya ina butobuto e tuba me lai tagi qai katibati kina.’ Ni levu era sureti, ia era le lailai na digitaki.”—Maciu 22:11-14.

Era na rairai sega ni kila na iliuliu ni lotu era rogoci Jisu tiko na ibalebale ni ka kece e tukuna. Ia era sega ni marautaka qori ra qai vakadeitaka mera cakava e dua na ka vua e vakamadualaki ira tiko.

-
- ◇ O cei na “tui” kei na “luvena” ena ivakatautauvata i Jisu? O cei era sureti e liu ena kana magiti ni vakamau?
  - ◇ Era sureti ena gauna cava na Jiu? O cei era qai sureti e muri?
  - ◇ Na cava na kena ibalebale ni tukuni e levu era sureti, ia era le lailai na digitaki?

VAKASEVA O JISU NODRA SASAGA NA MECA

MACIU 22:15-40 MARIKA 12:13-34 LUKE 20:20-40

Dua na ka nodra rarawa na iliuliu ni lotu era meca i Jisu. E se qai vakamacalataka oti ga na vosa vakatautauvata e vakavotui kina nodra ivakarau ca. Era bosea sara na Farisi na sala mera bacani koya kina. Era vinakata me tukuna o Jisu e dua na ka mera soli koya kina vua na kovana ni Roma, era mani sauma eso na nodra tisaipeli mera bacani koya.—Luke 6:7.

Era tarogi Jisu sara o ira qori: “Qasenivuli, keimami kila ni dau dina na nomuni vosa kei na nomuni veivakavulici, oni sega ni dau veivakaduiduitaki, ia oni vakavuvulitaka ga na sala ni Kalou me salavata kei na ka dina: E dodonu me keimami sauma vei Sisa na ivakacavacava se sega?” (Luke 20:21, 22) A sega ni rawai o Jisu ena nodra veivakilaki ni kila vinaka tu na nodra veivakaisini kei

na lawaki. Ke kaya o Jisu, ‘Sega, e sega ni dodonu me saumi na ivakacavacava qo,’ e rawa ni beitaki ni saqata na matanitu o Roma. Ia ke kaya, ‘Io, ni sauma na ivakacavacava qo,’ era rawa ni taura cala na kena ibalebale o ira era cata nodra qali i Roma ra qai cati koya. Sa qai sauma vakacava nodra taro?

E kaya: “Ni dauveivakaisini, na cava oni vakatovelei au kina? Vakaraitaka mada mai e dua na ilavo e dau lavaki me ivakacavacava.” Era solia sara vua e dua na dinari, e qai taroga o Jisu: “Na mata i cei kei na yaca i cei qo?” Era kaya vua, “Nei Sisa.” Mani vakamatatataka vei ira o Jisu: “O koya gona, ni solia lesu vei Sisa na ka e nei Sisa, vua na Kalou na ka e nona na Kalou.”—Maciu 22: 18-21.

Dua na ka nodra qoroya na tagane na vosa i Jisu. Nira sega ni kaya rawa e dua na ka ena maqosa ni nona ivakamacala, era mani biubiu. Ia sega ni kena ibalebale ya nira sa na sega ni saga mera bacani koya. A seva nodra sasaga na Farisi, qo era sa golevi Jisu yani na iliuliu ni lotu.

Era sega ni vakabauta na Setoki na veivakaturi, era mani tarogi Jisu ena veivakaturi kei na veiwatini vakaveidakuni. Era kaya: “Qasenivuli, a kaya o Mosese, ‘Ke mate e dua na tagane qai sega na luvena, me vakawati o tacina kei na nona yada me vakawa kina.’ Ia eratou le vitu na veitacini tagane eratou tiko qo. E vakawati na kena imatai qai mate, ia e sega na luvena, sa mani soli nona yada me wati tacina. E yaco na ka vata ga qo vua na ikarua ni tacina, na ikatolu, me yacova sara na ikavitu. E qai mate sara e muri o yalewa. Ena gauna ni veivakaturi, o cei vei ratou na le vitu qo ena watina? Ni ratou a vakawatitaki koya kece.”—Maciu 22:24-28.

Nira vakabauta na Setoki na ka e vola o Mosese, e mani yavutaka kina o Jisu nona ivakamacala. E kaya: “Vakacava, e sega ni vu ni nomuni rai cala na nomuni sega ni kila na iVolatabu se na kaukaua ni Kalou? Nira vakaturi mai na mate, era na sega ni vakawati na tagane, era na sega tale ga ni soli na yalewa mera vakawati, era na vakataki ira ga na agilosu mai lomalagi. Ia me baleta na nodra vakaturi na mate, oni sega beka ni wilika na itukutuku ni kau vakavotona ena ivola i Mosese, ni a kaya vua na Kalou: ‘O yau na Kalou i Eparama, na Kalou i Aisake, kei na Kalou i Jekope?’ E sega ni nodra Kalou na mate o koya, e nodra Kalou ga na bula. Sa cala

sara ga na nomuni rai.” (Marika 12:24-27; Lako Yani 3:1-6) Era kurabuitaka na ilala levu na isaunitaro qori.

Sa vagalui ira oti na Farisi kei na Setoki o Jisu, qo era sa mai vakatovolei koya tale na iliuliu ni lotu dauveitusaqati. E taroga e dua na vunivola: “Qasenivuli, na cava na ivunau levu duadua ena Lawa?”—Maciu 22:36.

E tukuna o Jisu: “Qo na imatai ni ivakaro, ‘Rogoca, kemuni na Isireli, o Jiova na noda Kalou, e dua ga na Jiova, ia mo lomani Jiova na nomu Kalou ena lomamu taucoko, ena nomu vinaka taucoko, ena nomu vakasama taucoko, kei na nomu kaukaua taucoko.’ Qo na kena ikarua, ‘Mo lomana na kainomu me vaka nomu lomani iko.’ E sega tale ni dua na ivunau e uasivi rau na ivunau qo.”—Marika 12:29-31.

Ni rogoca na vunivola na isau ni nona taro, e kaya sara: “Qasenivuli, e dina na ka oni tukuna, ‘E dua ga o koya, e sega tale ni dua erau le rua,’ na noda lomani koya ena lomada taucoko, noda vakasama taucoko, noda kaukaua taucoko, kei na noda lomani ira na kainoda me vaka noda lomani keda, e uasivia na isoro kama kei na isoro kece.” Ni kila o Jisu ni sauma vinaka sara ga na vunivola na taro ya, e kaya vua: “O sa volekata sara na Matanitu ni Kalou.”—Marika 12:32-34.

Sa siga tolu nona veivakavulici voli ena valenisoro o Jisu (ika9, ika10, kei na ika11 ni Naisani). Era marautaka na ivakamacala i Jisu o ira era vakataki koya na vunivola. Ia o ira na iliuliu ni lotu era ‘sega tale ni doudou mera tarogi koya.’

-
- ◇ Na cava era cakava na Farisi mera bacani Jisu kina? Cava e qai yaco?
  - ◇ E vakaseva vakacava o Jisu nodra sasaga na Setoki mera bacani koya?
  - ◇ Ni sauma o Jisu nona taro na vunivola, na cava e kaya ni bibi duadua?

CUDRUVI NA ILIULIU NI LOTU DAUVEITUSAQATI

MACIU 22:41–23:24 MARIKA 12:35–40 LUKE 20:41–47

A dreve nodra sasaga na iliuliu ni lotu dauveitusaqati mera vakalasui Jisu, se ra bacani koya qai soli koya vei ira na kai Roma. (Luke 20:20) Ia sa qai vakatakilai koya vei ira o Jisu ni tiko voli ena valenisoro ena ika¹¹ ni Naisani. E tarogi ira o Jisu: “Na cava oni nanuma me baleti Karisito? E luvei cei o koya?” (Maciu 22:42) Sa kilai tu ni na basika mai na iyatukawa i Tevita na Karisito se Mesaia. Qori sara ga nodra isaunitaro vei Jisu.—Maciu 9: 27; 12:23; Joni 7:42.

E taroga sara o Jisu: “E qai rawa vakacava vei Tevita me vakatokai koya, ena veiuqeti ni yalo tabu, me nona Turaga, ena nona tukuna, ‘E kaya o Jiova vua na noqu Turaga: “Dabe ena ligaqu imatau meu vakamalumalumutaki ira mada na kemu meca e ruku ni yavamu?” Ke vakatokai koya o Tevita me nona Turaga, e qai luvena vakacava?” —Maciu 22:43–45.

Era galu tu ga na Farisi nira namaka tiko me dua na kawa i Tevita e vuravura ena vakabulai ira mai na nodra lewa na kai Roma. E yavutaka sara o Jisu nona ivakamacala ena Same 110: 1, 2, qai vakamatatataka ni sega ni dua wale ga na iliuliu e mai sucu vakatamata na Mesaia. Ia e Turaga i Tevita, ena lai dabe toka mada ena ligaimatau ni Kalou, sa na qai soli vua na lewa. E vagalui ira sara ga na dauveitusaqati na ivakamacala i Jisu.

Sa qai vakasalataki ratou na tisaipeli o Jisu kei na levu tale era vakarogoci koya tiko me baleti ira na vunivola kei na Farisi. O ira na vunivola kei na Farisi era sa ‘dabeca na idabedabe i Mosesese’ mera vakavulica na Lawa ni Kalou. E mani vakasalataki ira na vakarorogo o Jisu: “Ni cakava na ka kece era tukuna vei kemuni, ni kua ga ni muria na nodra ivalavala, nira dau vosa wale ga, ia era sega ni cakava.”—Maciu 23:2, 3.

E cavuta sara o Jisu e dua na ivakaraitaki ni nodra veivakaisini ena nona kaya: “Era vakalevutaka na kato ni tikinivolatabu era dau dara

me itataqomaki.” Era dau dara na kato lalai qori eso na Jiu ena yadredra se ligadra qai volai tu kina vakalekaleka eso na Lawa. Ia era dau vakalevutaka na nodra kato na Farisi mera vakaraitaka kina nira raica vakabibi na Lawa. Era “vakabalavutaka tale ga na bele ni nodra isulu.” Era vakaroti na Isireli me vakatalitali na bele ni nodra isulu, ia era dau cakava nodra isulu na Farisi me balavu sara. (Tiko Voli Mai na Lekutu 15:38–40) Era cakava kece qo “mera laurai ga kina vei ira na tamata.” —Maciu 23:5.

E rawa ni ratou temaki tale ga na tisaipeli ena vaqara rogo, mani vakasalataki ratou o Jisu: “Moni kua ni kacivi ena Rapai, ni dua ga nomuni Qasenivuli, ni veitacini kece ga. Ni kua tale ga ni vakatoka e dua me tamamuni e vuravura, ni dua ga na Tamamuni e tiko mai lomalagi. Ni kua ni vakatokai tale ga moni iliuliu, ni dua ga nomuni iliuliu, o Karisito.” E vakaraitaka sara o Jisu na ivakarau ni rai me tiko vei ratou kei na ka me ratou cakava: “O koya e via liu duadua vei kemuni e dodonu me nomuni dauveiqaravi. O koya e vakalevulevui koya ena vakamalumalumutaki, o koya e vakamalumalumutaki koya ena vakalevulevui.” —Maciu 23:8–12.

Sa qai tukuna o Jisu nira na rarawa na vunivola kei na Farisi dauveivakaisini: “Oni na rarawa na vunivola kei na Farisi, ni dau veivakaisini! Oni sogota na Matanitu vakalomalagi vei ira na lewenuvanua, ia o kemuni mada ga oni sega ni curu rawa kina, oni tarovi ira tale ga na via curu kina.” —Maciu 23:13.

E cudruvi ira na Farisi o Jisu nira sega ni kauaitaka na ka e okata o Jiova me bibi cake ra qai vakaraitaka qori ena nodra dau veivakaduiduitaki. Kena ivakaraitaki, era kaya: “Sega ni dua na ka na bubului ina valenisoro, e bibi ga na bubului ina koula ni valenisoro.” Era mataboko vakayalo ni bibi cake vei ira na koula ni valenisoro, era sega ni kauaitaka na vanua ni sokalou kei na

nodra veivolekati kei na Kalou. Era sega tale ga ni “kauaitaka na veika e bibi ena Lawa me vaka na lewadodonu, loloma, kei na yalodina.”—Maciu 23: 16, 23; Luke 11:42.

E vakatokai ira na Farisi o Jisu mera ‘dauveitu-beri mataboko nira tauvulona na nana, ia era ti-

loma qaqa na kameli!’ (Maciu 23:24) Era tauvulona na nana mai na medra waini, ni dukadukali na manumanu lailai ya. Ia nodra beca na veika bibi ena Lawa e vaka ga nodra tiloma qaqa na kameli, e dukadukali tale ga me vaka na nana, e duidui ga na kedrau levu.—Vunau ni Soro 11:4, 21-24.

-
- ◇ Na cava era galu tu ga kina na Farisi ni tarogi ira o Jisu ena veika e kaya o Tevita ena Same 110?
  - ◇ Na cava era dau vakalevutaka kina na Farisi nodra kato ni tikinivolatabu, ra qai vakabalavutaka nodra bele ni sulu?
  - ◇ Na ivakasala cava e cavuta o Jisu vei ratou na nona tisaipeli?
-

IOTIOTI NI SIGA I JISU ENA VALENISORO

MACIU 23:25–24:2   MARIKA 12:41–13:2   LUKE 21:1–6

E vakavotuya tiko ga o Jisu nodra veivakaisini na vunivola kei na Farisi ena nona iotioti ni siga ena valenisoro ni kacivi ira sara ga ena dauveivakaisini. Sa qai vakayagataka e dua na vosa vakatautauvata, e kaya: “Oni savata na dago ni bilo kei na veleti, ia na lomana e sinai ena kokokoko kei na viavialevu. Farisi mataboko! Savata mada e liu na loma ni bilo kei na veleti, sa na qai rawa ni savasava tale ga na dagona.” (Maciu 23: 25, 26) Era muria vakamatailalai na Farisi na lawa e vauca na nodra savasava vakayago kei na kedra irairai e sau, ia era vakawalena na lomadra ra qai sega ni vakasavasavataka.

E laurai tale ga nodra veivakaisini ena nodra tara qai ukutaka na nodra ibulubulu na parofita. Ia e kaya o Jisu nira “luvedra na labati ira na parofita.” (Maciu 23:31) E vakadinadinataki qori ena nodra sasaga mera vakamatei Jisu.—Joni 5: 18; 7:1, 25.

E tukuna sara o Jisu na ka era na sotava na iliuliu ni lotu ke ra sega ni veivutuni: “O kemuni na gata, na kawa ni gata batigaga, oni na sega sara ga ni drovaka na itotogi mai Qiena!” (Maciu 23:33) Na Qiena e kena ibalebale “Buca o Inomi.” E dau vakayagataki na buca qori me kama kina na benu, qai vakatakarakarataka vinaka nodra rusa tawamudu na vunivola kei na Farisi era dau-caka ca.

O ira na ‘parofita, ira na vuku, kei na qase-nivuli’ e vakaibalebaletaki vei ratou na tisaipeli i Jisu. Cava eratou na sotava? E kaya o Jisu vei ira na iliuliu ni lotu: “Oni na vakamatea eso [noqu tisaipeli] qai vakota ena kau, eso tale oni na kuitataka ena nomuni valenilotu, oni na vakacacani ira tale ga ena koro kece, ena tarogi kina vei kemuni na nodra dra na yalododonu kece era vakamatei e vuravura, na nodra dra na yalododonu me tekivu vei Epeli me yacovi Sakaraia

. . . o koya oni a labata.” E tomana: “Au tukuna vakadodonu vei kemuni, ena yaco na ka kece qo ina itabatamata qo.” (Maciu 23:34–36) A yaco dina qori ena 70 G.V. nira vakarusai Jerusalem na mataivalu ni Roma ra qai mate kina e vica na drau na udolu na Jiu.

E rarawataka o Jisu na ka vakarerevaki ena yaco qori qai kaya: “Jerusalemi, Jerusalemi, na dau vakamatei ira na parofita, o vakaviriki ira tale ga era talai yani vei iko—sa vakavica noqu via kumuni ira na luvemu me vaka na tinanitoa ni ovici ira na luvena! Ia oni besetaka. Raica! Sa na biu tu vei kemuni na nomuni vale.” (Maciu 23: 37, 38) Era na rairai veinanuyaka na vakarorogo se “vale” cava e cavuta o Jisu. Vakacava e vakaibalebaletaki tiko ina valenisoro totoka mai Jerusalemi, e nanumi ni taqomaka tu na Kalou?

E tomana o Jisu: “Au tukuna vei kemuni, oni na sega ni raici au tale me yacova ni oni kaya, ‘E kalougata o koya e lako mai ena yaca i Jiova!’” (Maciu 23:39) E cavuqaqataka tiko qori o Jisu na parofisai ena Same 118:26: “Sa kalougata o koya e lako mai ena yaca i Jiova, keimami vosa vakalougatataki kemuni mai na vale i Jiova.” Ena sega tale ni dua e lako yani ina valenisoro ena yaca i Jiova ena gauna sa na vakarusai kina.

E lako sara o Jisu ina yasa ni valenisoro e tu kina na kato mera biuta kina na lewenivanua nodra cau. E raica o Jisu nira biuta nodra cau na Jiu, o ira na vutuniyau era ‘biuta e levu na ilavo.’ Ni vakararai toka, e gole tale ga yani e dua na yada dravudravua qai biuta e “rua na ilavo lailai sara.” (Marika 12:41, 42) E kila o Jisu ni marau-taka na Kalou na nona cau na yada.

E kacivi ratou na nona tisaipeli o Jisu qai kaya: “Au tukuna vakadodonu vei kemudou, vei ira kece na mai biu ilavo ena kato ni cau, e levu duadua na kena e biuta na yada dravudravua qo.” Sa qai vakamacalataka o Jisu na vuna: “Nira biuta na

ivovo ni nodra ilavo, ia na yada qo e biuta na qavuna e toka vua, na ka sara ga me bula kina.” (Marika 12:43, 44) E duidui sara vei ira na iliuliu ni lotu na yada qori, ena nona rai kei na ka e cakava!

Na ika11 qo ni Naisani e iotioti ni gauna me butuka kina na valenisoro o Jisu. Ni sa biubiu tiko, e kaya vua e dua nona tisaipeli: “Qasenivuli, raica mada na veivatu totoka qo kei na veivale qo!” (Marika 13:1) Era tu ena lalaga ni valenisoro eso na vatu vakaitamera, qori e kaukaua qai dei

kina na vale. E kurabuitaki gona na nona tukuna o Jisu: “O sa raica na vale lelevu qo? Era na sega ni veitaqataqai tale tiko va ya na vatu, era na taraki kece.”—Marika 13:2.

Ni vakamacala oti ga o Jisu, e takosova na Buca o Kitironi kei ratou na nona yapositolo, ratou gole sara ina dua na yasa ni Ulunivanua ni Veilive. Ni ratou tiko voli e keri, ratou tomani koya e va na yapositolo o Pita, Adriu Jemesa, kei Joni, ratou qai sarava sobu mai na valenisoro totoka.

- ◇ Na cava e vakayacora o Jisu ena nona iotioti ni veisiko ena valenisoro?
- ◇ Na cava e parofisaitaka o Jisu me baleta na valenisoro?
- ◇ Na cava e kaya kina o Jisu ni levu cake na nona cau na yada vei ira na vutuniyau?

RATOU KEREA NA YAPOSITOLO E DUA NA IVAKATAKILAKILA

MACIU 24:3-51   MARIKA 13:3-37   LUKE 21:7-38

Qo sa yakavi ni Tusiti na ika11 ni Naisani. Na siga qori sa vakarau cava vata kei na itavi levu e mai qarava o Jisu e vuravura. E dau veivakavulici ena valenisoro ena siga, qai gole ina taudaku ni korolevu ena bogi me lai vakacegu kina. Era tataleitaki e levu na lewenivanua, era ‘sou ina valenisoro e veimataka mera lai rogoci koya.’ (Luke 21:37, 38) A cakava voli mai qori o Jisu ena veigauna sa oti, ia qo sa mai dabe toka ena Ulunivanua ni Veiolive kei ratou na le va na yapositolo—Pita, Adriu, Jemesa, kei Joni.

Sega ni dua e kila nodratou golevi Jisu na le va qori. Eratou kauai ena nona tukuna o Jisu ni na sega ni veitaqataqai tale tiko na vatu ni valenisoro. Ia e levu tale na ka eratou vakasamataka. A uqeti ratou ena dua na gauna e liu o Jisu: “Mou vakarau . . . ni na lako mai na Luve ni tamata ena aua dou sega ni namaka.” (Luke 12:40) A vakamacalataka tale ga na “siga ena vakatakilai kina na Luve ni tamata.” (Luke 17:30) Eratou via kila sara ga na yapositolo ke sema na vosa qori ina nona ivakamacala me baleta na valenisoro. Eratou tukuna: “Ni tukuna mada vei keitou se na yaco ninaica na veika qo, na cava tale ga na ivakatakilakila ni nomuni tiko, kei na ivakataotioti ni veika vakavuravura?”—Maciu 24:3.

De dua ratou vakasamataka tale na valenisoro eratou raica toka mai na ulunivanua. Eratou mani taroga eso na ka me baleta na Luve ni tamata ni ratou rairai nanuma lesu na vosa vakatautauvata i Jisu me baleta “e dua e sucu turaga,” e ‘lako me lai vakadeitaka nona itutu vakatui qai lesu mai.’ (Luke 19:11, 12) Eratou va-

qaqa tale ga se cava e okati ena “ivakataotioti ni veika vakavuravura.”

Sa qai vakamatatataka o Jisu e dua na ivakatakilakila me kilai kina na gauna ena cava kina na ivakarau ni veika vakaJiu ena gauna ya wili kina na kena valenisoro. Ia na ivakatakilakila qori ena yaga tale ga vei ira na lotu vaKarisito era na qai bula e muri. Era na kila kina ni sa “tiko” o Jisu, sa vakarau cava tale ga na veika vakavuravura.

Ni toso tiko na veiyabaki, eratou sa qai raica na yapositolo na vakayacori ni parofisai i Jisu. Io, e tekivu vakayacori ena nodratou gauna e levu na parofisai qori. O ira gona na lotu vaKarisito era yadra tiko ena 37 na yabaki e tarava, ena 70 G.V., era vakarau tu ni vakarusai na ivakarau vakaJiu kei na valenisoro. Ia na ka e parofisaitaka o Jisu e sega ni vakayacori kece ena 70 G.V. se ni bera na gauna qori. Ena kilai vakacava ni sa tiko o Jisu ena Matanitu ni Kalou? E tukuna o Jisu vei ratou na yapositolo na kena isau.

Sa tukuna tu mai o Jisu ni na yaco “na ivalu kei na itukutuku ni ivalu,” era na “veivaluvaluti na veivanua kei na veimatanitu.” (Maciu 24:6, 7) E tukuna tale ga ni na yaco na “uneune kaukaua ena levu na vanua, ena tatara na leqa ni kakana kei na matedewa ena levu na vanua.” (Luke 21:11) E vakasalataki ira na nona tisaipeli o Jisu: “Era na tauri kemudou qai vakacacani kemudou.” (Luke 21:12) Era na basika na parofita vakailasu, qai vakacalai ira e levu. Ena tubu tiko ga na ivalavala tawadodonu, ena batabata

-
- ◇ Na cava eratou taroga kina na yapositolo na ka ena yaco ena gauna se bera mai?
Na cava eso tale na ka eratou vakasamataka?
  - ◇ E tekivu vakayacori ena gauna cava na parofisai i Jisu? A vakayacori vakacava?
  - ◇ Ena kilai vakacava ni sa tiko na Karisito?

na loloma. E tukuna tale ga ni na “vunautaki mada na itukutuku vinaka qo ni Matanitu ni Kalou ena veiyasa i vuravura me ivakadinadina ina veimatanitu kece, sa na qai yaco na icavacava.”—Maciu 24:14.

A vakayacori vakalailai na parofisai i Jisu ni bera se donuya na nodra vakarusai Jerusalemi na kai Roma, ia vakacava e vakaibalebaleta tale ga o Jisu na kena vakayacori ena kena ivakatedegede levu sara ena gauna se bera mai? O vakadinadinataka ni sa vakayacori tiko na parofisai vakairogorogo i Jisu ena gauna qo?

Ni tukuna o Jisu na ivakatakilakila ni nona tiko, e okata ena nona ivakamacala “na ka vakasisila e dauveivakarulai.” (Maciu 24:15) Ena 66 G.V., na ka vakasisila qo e dusia na “mataivalu” ni Roma kei na kena drotini. Era wavokiti Jerusalemi na kai Roma ra qai talaraka eso na kena lalaga. (Luke 21:20) Kena ibalebale, sa tiko “na ka vakasisila” ena vanua e sega ni dodonu me tiko kina, ena vanua era okata na Jiu me “vanua tabu.”

E parofisaitaka tale o Jisu: “Ni na qai yaco na veivakararawataki levu ena ivakatedegede e sega ni bau vakilai vakadua mai na ivakatekivu kei vuravura me yacova mai qo, io, ena sega tale ni qai yaco e muri.” Era vakarusai Jerusalemi ena 70 G.V. na kai Roma. Na vakarusai ni nodra ‘koro tabu’ na Jiu kei na kena valenisoro, e okati me veivakararawataki levu ena gauna ya, era mate kina e vica vata na udolu. (Maciu 4:5; 24:21) E sega ni bau dua na veivakarulai era sotava na Jiu me tautauvata kei na kena qo, ni muduki kina na ivakarau ni sokalou era muria voli mai na Jiu me vica vata na senitiuri. Kena ibalebale ena vakadomobula sara na kena vakayacori na parofisai i Jisu ena gauna se bera mai.

NUIDEI ENA GAUNA SE BERA MAI

E se vo tale eso na ka me tukuna o Jisu vei ratou na yapositolo me baleta na ivakatakilakila ni nona tiko ena Matanitu ni Kalou kei na icavacava ni veika vakavuravura. Sa qai tukuna me

ratou kua ni cicimuri ira na “Karisito lasu kei na parofita lasu.” E tukuna o koya ni so era na saga mera ‘veivakacalai, ke rawa o ira mada ga na digitaki.’ (Maciu 24:24) Ia era na sega ni vakacalai na digitaki. Era laurai levu na Karisito lasu, ia ena tiko tawarairai o Jisu.

Ni vakamacalataka o Jisu na veivakararawataki levu duadua ena yaco ena icavacava ni veika vakavuravura, e kaya: “Ena vakabutobutotaki na matanisiga, ena sega ni cila na vula, era na lutu mai lomalagi na kalokalo, era na yavavala na veika kaukaua ni lomalagi.” (Maciu 24:29) Ni ratou rogoca na yapositolo na parofisai rerevaki qori, eratou sega ni kila na ka ena yaco, ratou kila ga ni na veivakurabuitaki.

Ena tarai ira vakacava na lewe i vuravura na parofisai qori? E tukuna o Jisu: “Era na cibati ira na tamata ena nodra rere nira namaka tiko na veika ena vakarau yaco e vuravura, nira na yavavala na veika kaukaua ni lomalagi.” (Luke 21:26) Io, e vakaibalebaleta tiko o Jisu na gauna ca duadua ena itukutuku ni veigauna.

Ia e veivakacegui nona vakamatatataka o Jisu vei ratou na yapositolo nira na sega kece ni rarawa na kawatamata ena ‘nona lako mai na Luve ni tamata ena lewa kei na lagilagi.’ (Maciu 24:30) Sa tukuna oti o Jisu ni na yavala na Kalou “ena vukudra na digitaki.” (Maciu 24:22) Na cava gona mera cakava na tisaipeli yalodina ena parofisai veivakurabuitaki i Jisu? E uqeti ira nona imuri o Karisito: “Nira sa tekivu yaco na ka kece qo, dou tu vakadodonu, dou tacake, ni dou sa vakarau vakabulai.”—Luke 21:28.

Era na kila vakacava na tisaipeli era bula donuya na gauna e parofisaitaka o Jisu ni sa voleka na icavacava? E tukuna o Jisu e dua na vosa vakatautauvata me baleta na vunilolo: “Ni rovu mai na tabana qai belebele na drauna, dou kila sara ni sa voleka na vulaikatakata. Ni dou raica tale ga na ka kece qo, dou kila ni sa voleka sara o koya e katuba. Au tukuna vakadodonu vei kemudou, ena sega ni takali na itabatamata qo ena

yaco mada e liu na ka kece qo.”—Maciu 24:32-34.

Nira sa raica na nona tisaipeli na kena vakayacori na duidui ivakatakilakila, e dodonu mera kila ni sa voleka na icavacava. E kaya o Jisu ni uqeti ira na tisaipeli era donuya na gauna bibi qori:

“E sega ni dua e kila na siga ya kei na kena aua, era sega ni kila na agilosu mai lomalagi, e sega ni kila na Luvena, e kila duadua ga o Tamana. Na gauna ena tiko kina na Luve ni tamata ena vaka ga na siga i Noa. Ena veisiga ni bera na waluvu, era kana, era gunu, era vakawati na tagane kei na yalewa, me yacova na siga e vodo kina i waqa o Noa, era sega ni bau kauai me yacova ni tekivu na waluvu qai kuitaki ira kece, ena vaka kina na gauna ena tiko kina na Luve ni tamata.” (Maciu 24:36-39) Me vaka ga na kena tarai vuravura taucoko na Waluvu ena siga i Noa, e tukuna o Jisu ni na tarai vuravura taucoko tale ga nona tiko na Luve ni tamata.

Ni ratou rogoci Jisu na yapositolo ena Ulunivanua ni Veiolive, eratou sa na rairai siqema ni bibi me ratou yadra tiko. E kaya o Jisu: “Dou qarauni kemudou de bibi na lomamudou ena kana vakasivia kei na gunu vakasivia kei na lomaocaocataki ni bula, ena qai yaco vakidacala vei kemudou na siga ya me vaka na icori. Ni na yaco qo vei ira kece era tiko e dela i vuravura. O koya gona, mo dou yadra tiko, dou masu tiko ga mo dou drovaka kina na ka kece ena yaco, mo dou tu tale ga ena mata i koya na Luve ni tamata.” —Luke 21:34-36.

E vakaraitaka o Jisu ni ka e parofisaitaka ena tarai vuravura taucoko. Qo e sega ni baleta na ka ena yaco ena loma ni vica sagavulu na yabaki,

se na yaco ga ena koro o Jerusalem se ra sota-va ga na Jiu. Ia e dusia tiko na ka ena yaco vei ira “kece era tiko e dela i vuravura.”

E tukuna o Jisu vei ratou na nona tisaipeli ni dodonu me ratou yadra tiko qai vakarau tu. Me vakabibitaka na ivakasala qori, a cavuta tale o Jisu e dua na vosa vakatautauvata: “Mo dou kila tiko qo, ke kila na itaukeinivale na gauna ena lako mai kina na daubutako, ena yadra tiko ga me kua ni basu nona vale. Mo dou vakarau tale tu ga ni na lako mai na Luve ni tamata ena aua dou sega ni namaka.”—Maciu 24:43, 44.

Sa qai cavuta o Jisu na ka ena vakanuideitaki ratou nona tisaipeli. E tukuna ni gauna ena vakayacori kina na parofisai qori, ena yadra tiko qai gugumatua e dua na “dauveiqaravi.” E rawarawa sara na ivakamacala i Jisu vei ratou na yapositolo: “O cei mada na dauveiqaravi yalodina e vuku, e lesia na nona turaga me qaravi ira na nona lewenivuale, me solia vei ira na kedra kakanana ena kena gauna donu? Ena marau na dauveiqaravi oya ke cakava tiko na nona itavi ena gauna e lako mai kina nona turaga! Au tukuna vakadodonu vei kemudou, ena lesi koya na nona turaga me lewa na ka kece e taukena.” Ia ke ca nona itovo na “dauveiqaravi” qai dau veivakalomatataki, ena “totogitaki koya sara vakaca” nona turaga.—Maciu 24:45-51; vakatautauvata Luke 12:45, 46.

E sega ni tukuna tiko o Jisu nira na ca eso na nona imuri. Na cava ga e via vakabibitaka vei ratou na nona tisaipeli? E vinakata me ratou yadra tiko ratou qai gugumatua, me vaka e qai vakamacalataka ena dua tale na vosa vakatautauvata.

-
- ◇ E basika vakacava na “ka vakasisila”? Na cava e qai yaco?
  - ◇ Na cava era na cakava na lewe i vuravura ni sa vakayacori na parofisai i Jisu?
  - ◇ Na vosa vakatautauvata cava i Jisu era na kila kina nona tisaipeli ni sa voleka na icavacava?
  - ◇ Eda kila vakacava ni na tarai vuravura taucoko na parofisai i Jisu?
  - ◇ Na ivakasala cava e tukuna o Jisu me baleti ira na nona tisaipeli era bula donuya na icavacava ni veika vakavuravura?

BIBI MEDA YADRA TIKO—IVAKATAUTAUVATA NI TINI NA GONEYALEWA

MACIU 25:1-13

Sa sauma voli mai o Jisu nodratou vakatataro na yapositolo me baleta na ivakatakilakila ni nona tiko kei na icavacava ni veika vakavuravura. Sa qai cavuta tale e dua na vosa vakatautauvata. O ira era donuya na gauna sa na tiko kina o Jisu era na vakadinadinataka na veika e tukuni ena ivakatautauvata qori.

E tekivu ena nona kaya: “Na Matanitu vakalomalagi e rawa ni vakatautauvata kei ratou na tini na goneyalewa eratou kauta na nodratou cina me ratou lai tavaka na taganevou. E lima eratou lialia, e lima eratou vuku.”—Maciu 25:1, 2.

E sega ni tukuna tiko o Jisu nira lialia eso nona tisaipeli era lewe ni Matanitu vakalomalagi, eso tale era vuku. Ia me salavata kei na Matanitu qori,

e vakabibitaka tiko o Jisu ni vakatau vei ratou yadua nona tisaipeli nodratou yadra tiko se sega. E nuidei o Jisu ni rawa ni ratou yalodina tiko ga na nona tisaipeli, ena vakalougatataki ratou tale ga o Tamana.

Ena vosa vakatautauvata qo, ratou lai tavaka na taganevou na tini na goneyalewa, me ratou tiko tale ga ena soqo ni vakamau. Ni yaco mai na taganevou, eratou na vakararamataka na gaunisala ena nodratou cina, me dokai kina o tagane ni kauti watina ina nona vale vou. Cava e qai yaco?

E vakamacalataka o Jisu: “O iratou na lialia eratou kauta na nodratou cina ia eratou sega ni kauta na waiwai, o iratou na vuku eratou kauta na nodratou cina kei na kena tavaya waiwai. Ni

sa dede mai na taganevou, eratou mani sosovu kece, ratou moce sara.” (Maciu 25:3-5) E sega ni yaco mai na taganevou ena gauna e namaki. Eratou oca na wawa, ratou qai moce na goneyalewa. De dua ratou nanuma lesu kina na yapositolo na italanoa i Jisu me baleta e dua na tagane sucu turaga e gole vakayawa qai ‘lesu mai ni sa vaka-deitaka oti na nona itutu vakatui.’—Luke 19:11-15.

Ena vosa vakatautauvata ni tini na goneyalewa, sa qai vakamacalataka o Jisu na ka e yaco ni sa basika na taganevou: “Ena bogilevu tutu, e qai rogo mai e dua na kaila, ‘Sa yaco mai na taganevou! Ni lai tavaka.’” (Maciu 25:6) Vakacava eratou yadra tiko qai vakarau tu na goneyalewa?

E tomana o Jisu: “Eratou tucake na goneyalewa, eratou vakarautaka sara nodratou cina. Eratou kaya na goneyalewa lialia vei ratou na vuku, ‘Dou taloca mada mai vei keitou eso na nomudou waiwai, ni sa voleka ni boko na neitou cina.’ Ratou mani sauma na goneyalewa vuku, ‘De qai sega ni veirauti vei keda. Dou lai volia ga mai na nomudou waiwai vei ira na volitaka tiko.’” —Maciu 25:7-9.

Eratou sega gona ni yadra tiko se vakarau tu na lima na goneyalewa lialia ni yaco mai na taganevou. A lailai nodratou waiwai ni cina, ratou mani lai vaqara tale eso. E kaya o Jisu: “Ni ratou se lako tu i volivoli, sa yaco mai na taganevou. Ratou mani curu vata kei koya ina kana ni vakamau na goneyalewa eratou sa vakarau tu, qai

sogo na katuba. Oti ya eratou sa qai yaco mai na goneyalewa lialia, eratou kaya, ‘Turaga, Turaga, ni dolava mada vei keitou na katuba!’ E qai sauma mai na taganevou, ‘Au tukuna vakadodonu, au sega sara ga ni kilai kemudou.’” (Maciu 25:10-12) Sa vakaloloma dina ni ratou sega ni vakarau tu se yadra tiko!

Eratou kila na yapositolo ni taganevou a cavuta o Jisu e vakaibalebaletaki tiko ga vua, ni a vakatauvatani koya tale ga ena dua na gauna e liu ina dua na taganevou. (Luke 5:34, 35) Vakacava o ratou na lima na goneyalewa vuku? Ni vakamacalataka o Jisu na “qelenisipi lailai” ena veiliutaki ena Matanitu ni Kalou, e kaya: “Dou vakaisulu dou tu vakarau, me caudre tiko ga na nomudou cina.” (Luke 12:32, 35) Eratou taura rawa na yapositolo ena ivakatautauvata ni goneyalewa ni o Jisu e vakaibalebaletaki ira tiko na tisaipeli yalodina me vakataki ratou. Na cava e via vakabibitaka o Jisu ena vosa vakatautauvata qori?

E vakamatatataka o Jisu ena itinitini ni nona vosa vakatautauvata: “Mo dou yadra tiko gona, ni dou sega ni kila na kena siga se na kena aua.” —Maciu 25:13.

E vakasalataki ratou nona imuri yalodina o Jisu me ratou ‘yadrava’ na nona sa na tiko. Me vakataki ratou ga na lima na goneyalewa vuku, e bibi me ratou vakarau tu qai gugumatua me yacova nona lako mai o Jisu me dei kina nodratou inuinui totoka kei na nodratou icovi.

-
- ◇ Eratou duidui vakacava na lima na goneyalewa vuku kei na lima na goneyalewa lialia?
  - ◇ O cei e vakaibalebaletaka na taganevou? O cei e vakaibalebaletaka na goneyalewa?
  - ◇ Na cava e vakabibitaka o Jisu ena vosa vakatautauvata ni tini na goneyalewa?

BIBI NA GUGUMATUA—IVAKATAUTAUVATA NI TALEDI

MACIU 25:14-30

A cavuta o Jisu vei ratou na va na yapositolo e dua tale na vosa vakatautauvata ni ratou se tiko voli ena Ulunivanua ni Veiolive. Ena vica na siga sa oti ni se tiko e Jeriko, a tukuna na vosa vakatautauvata me baleta na mina me vakaraitaka kina ni se bera sara na Matanitu ni Kalou. E tiko eso na ka e tautauvata kina na vosa vakatautauvata qori kei na kena sa qai cavuta qo. Ena saumi kina na taro me baleta nona tiko kei na icavacava ni veika vakavuravura. E dodonu me uqeti ratou na tisaipeli me ratou gumatuataka na ilesilesi e tataunaki vei ratou.

E tekivu o Jisu ena nona kaya: “[E] vaka ga e dua na tamata e vakarau lako i vanuatani, e kacivi ratou nona dauveiqaravi qai tataunaka vei ratou na ka kece e taukena.” (Maciu 25:14) Sa vakatautauvata koya oti o Jisu ina tamata e gole e vanuatani me “lai vakadeitaka nona itutu vakatui,” ratou kila gona na yapositolo ni dusi koya tiko na “tamata” ya.—Luke 19:12.

Ni bera ni gole i vanuatani na tamata ya, e tataunaka vei ratou na nona dauveiqaravi na nona iyau talei. Ena tolu veimama na yabaki ni cakacaka vakaitalatala i Jisu, e vakaliuca na vunautaki ni itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou, e vakavulici ratou tale ga kina nona tisaipeli. Ia sa na gole qo, e nuidei ni ratou na tomana tiko ga na cakacaka ratou vakavulici kina.—Maciu 10:7; Luke 10:1, 8, 9; vakatautauvata Joni 4:38; 14:12.

Ena vosa vakatautauvata, e wasea vakacava na tamata ya na ka e taukena? E tukuna o Jisu: “E solia e lima na taledi vua e dua, e rua vua tale e dua, e dua vua e dua tale. E solia me vakatau ena ka ratou dui rawata, sa qai lako i vanuatani.” (Maciu 25:15) Na cava eratou na cakava na dauveiqaravi ena iyau e tataunaki vei ratou? Vakacava eratou na gugumatua ni caka-

cakataka me vakalevutaki kina na iyau ni nodratou turaga? E kaya o Jisu vei ratou na yapositolo:

“Totolo wale ga nona lako o koya e soli vua e lima na taledi me lai cakacakataka na taledi qori, mani rawata kina e lima tale. E vaka kina o koya e soli vua e rua, ni lai rawata e rua tale. Ia o koya e soli vua e dua, e kelia na qara qai buluta kina na ilavo nei nona turaga.” (Maciu 25:16-18) Na cava e yaco ni lesu mai nodratou turaga?

E tomana o Jisu: “Sa dede sara sa qai lako mai na nodratou turaga me raica nodratou cakacaka.” (Maciu 25:19) Na imatai kei na ikarua ni dauveiqaravi erau solia nodrau vinaka taucoko ‘ni vakatau ena ka rau dui rawata.’ Erau gugumatua qai daucakacaka, erau cakacakataka vinaka na iyau e tataunaki vei rau. O koya e soli vua e lima na taledi, e rawata tale mai e lima, vaka tale ga kina o koya e soli vua e rua, e rawata tale kina e rua. (Ena gauna makawa,

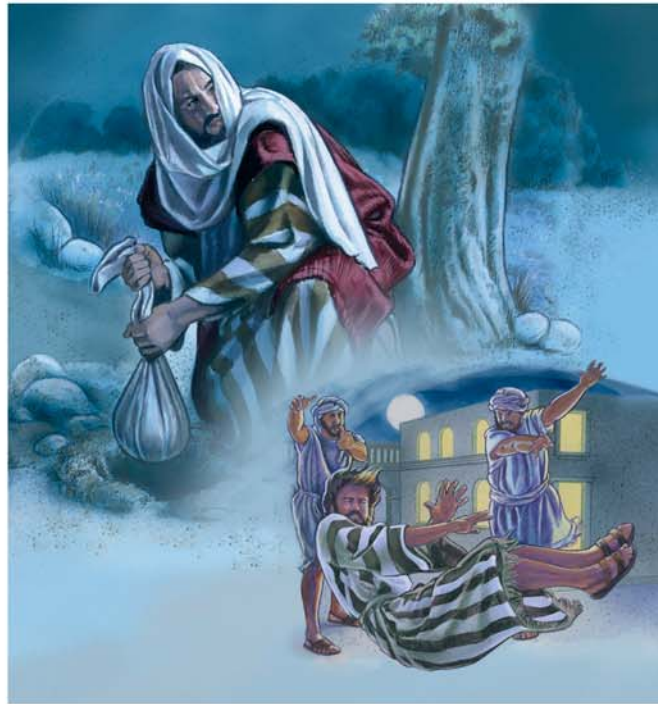

rauta ni 19 na yabaki nona cakacaka e dua me rawata kina e dua na taledi.) E vakacautaki rau na nodrau turaga: “Vinaka vakalevu. O iko na dauveiqaravi vinaka qai yalodina! O a dina ena ka lailai. Au na lesia mo lewa e levu tale na ka. Mo marau vata kei na nomu turaga.”—Maciu 25:21.

Ia e duidui na dauveiqaravi e soli vua e dua na taledi. E kaya: “Noqu turaga, au kila ni oni turaga yalodredre, oni dau tamusuka na ka oni sega ni kaburaka, oni dau kumuna tale ga na ka ena vanua oni sega ni cebuceburaki kina. Ena levu ni noqu rere au a lai buluta kina na nomuni taledi. Qo, ni taura tale.” (Maciu 25:24, 25) E sega mada ga ni vakacuruma na ilavo ena baqe me bau rawa tubu kina nona turaga.

Sa rauta me vakatokai koya nona turaga me “dauveiqaravi ca qai vucesa.” E mani kau laivi na ka e tu vua me soli vei koya e gugumatua. Sa qai vakarota na turaga: “O koya e tu vua na ka ena soli vakalevu vua me sega ni taqea rawa. Ia o koya e sega vua na ka, ena kau laivi na ka mada ga e bau tu vua.”—Maciu 25:26, 29.

Levu na ka me ratou vakasamataka na tisaipeli i Jisu, wili kina na vosa vakatautauvata qo. Ratou kila ni talei dina na itavi dokai ni vei-vakatisaipelitaki e tataunaka vei ratou o Jisu. E vinakata me ratou gumatua ena itavi dokai qo. E sega ni tukuna tiko o Jisu me tautauvata na ka me ratou cakava ena vunautaki ni ituku-

tuku vinaka. Me vaka ga e laurai ena vosa vakatautauvata, e dodonu me ratou solia nodratou vinaka taucoko “me vakatau ena ka ratou dui rawata.” Ia o Jisu e sega ni taleitaki koya e “vucesa,” qai sega ni cakacakataka vinaka na iyau ni nona Turaga.

Dua na ka nodratou marau na yapositolo ni tukuna o Jisu: “O koya e tu vua na ka ena soli vakalevu vua”!

-
- ◇ Ena vosa vakatautauvata ni taledi, o cei e vaka na turaga? O cei e vaka na dauveiqaravi?
  - ◇ Na cava e vakavulica o Jisu vei ratou nona tisaipeli?

LEWAI IRA NA SIPI KEI NA ME O KARISITO

MACIU 25:31-46

Se qai cavuta oti ga o Jisu ena Ulunivanua ni Veiolive na vosa vakatautauvata ni tini na goneyalewa kei na taledi. Qo sa cavuta na iotioti ni ivakatautauvata ni sipi kei na me ni sauma nodratou taro na yapositolo me baleta na ivakatakilakila ni nona tiko kei na icavacava ni veika vakavuravura.

E tekivu o Jisu ena nona kaya vei ratou: “Ni lako mai na Luve ni tamata ena nona lagilagi kei ira kece na agilosu, ena qai dabe ena nona idabedabe vakaturaga lagilagi.” (Maciu 25:31) E vakamatatataka o Jisu ni baleti koya na vosa vakatautauvata qo, levu na gauna e dau vakatokai koya me “Luve ni tamata.”—Maciu 8:20; 9:6; 20:18, 28.

Ena vakayacori ena gauna cava na vosa vakatautauvata sa cavuti oti? Qori na gauna e “lako mai” kina o Jisu ena “nona lagilagi” kei ira na agilosu me dabe ena “nona idabedabe vakaturaga lagilagi.” Sa tukuna oti ena dua na gauna ni na ‘lako mai ena o na Luve ni tamata ena lewa cecere kei na lagilagi’ kei ira nona agilosu. Ena yaco ninaica qori? “Ni oti ga na gauna ni veivakararawataki.” (Maciu 24:29-31; Marika 13:26, 27; Luke 21:27) Kena ibalebale na vosa vakatautauvata qo ena vakayacori ni lako mai o Jisu ena nona lagilagi ena gauna se bera mai. Na cava ena cakava?

E kaya o Jisu: “Ni lako mai na Luve ni tamata . . . , era na qai soqoni e matana na veimatanitu kece, ena qai tawasei ira na lewenivanua me vaka ga na nona dau tawasei ira na sipi mai na me na ivakatawa. Ena qai biuti ira na sipi ena ligana imatau kei na me ena ligana imawi.”—Maciu 25:31-33.

E tukuna o Jisu me baleti ira na sipi era vakadonui: “Ena qai kaya na tui vei ira ena ligana imatau, ‘Ni lako mai, sa vakalougatataki kemuni

o Tamaqu moni taukena na matanitu e sa vakarautaki me nomuni mai na ivakatekivu kei vuravura.” (Maciu 25:34) Na cava e vakadonui ira kina na sipi na Tui?

E tukuna na Tui: “Niu a viakana, oni vakani au, au viagunu, oni vagunuvi au, au a vulagi, oni kauaitaki au, au luvawale oni vakasulumi au. Au tauvimate oni qaravi au. Au tiko e valeniveivesu oni mai sikovi au.” Nira taroga “na yalododonu” era vaka na sipi se sala cava era caka vinaka kina, e kaya na Tui: “Na ka oni cakava vua e dua vei ira na lalai qo era taciq, oni sa cakava vei au.” (Maciu 25:35, 36, 40, 46) Era sega ni cakava e lomalagi na veika vinaka qori ni sega e kea na tauvimate se viakana. Kena ibalebale na veika vinaka qo e vakayacori vei ira na taci Karisito e vuravura.

Vakacava o ira na vaka na me ena yasana imawi? E kaya o Jisu: “Ena qai kaya [na Tui] vei ira ena yasana imawi, ‘Ni lako tani vei au, oni na cudruvi ena bukawaqa tawamudu e vakarautaki vua na Tevoro kei ira nona agilosi. Niu a viakana, oni sega ni vakani au, au viagunu, oni sega ni vagunuvi au. Au vulagi, oni sega ni kauaitaki au, luvawale, oni sega ni vakasulumi au, tauvimate au qai tiko e valeniveivesu, oni sega ni mai sikovi au.’” (Maciu 25:41-43) E veiganiti mera totogitaki o ira era vaka na me nira sega ni kauaitaki ira na taci Karisito e vuravura.

Ratou sa qai kila na yapositolo ni lewa ena

tau ena gauna ni veilewai se bera mai ena vakilai me tawamudu. E tukuna o Jisu vei ratou: “Ena qai kaya [na Tui] vei ira, ‘Au tukuna vakadodonu vei kemuni, na ka oni sega ni cakava vua e dua vei ira na lalai qo, oni sega ni cakava vei au.’ O ira qo era na muduki vakadua, ia o ira na yalododonu era na bula tawamudu.” —Maciu 25:45, 46.

E dodonu mera vakasamataka vakabibi na imuri i Jisu na nona sauma nodratou vakatataro na yapositolo, me uqeti ira mera dikeva nodra ivakarau ni rai kei na ivalavala.

-
- ◇ O cei “na Tui” ena vosa vakatautauvata i Jisu ni sipi kei na me? Ena vakayacori ninaica na vosa vakatautauvata qori?
  - ◇ Na cava ena vakadonui ira kina na sipi o Jisu?
  - ◇ Na yavu cava era na lewai kina eso mera vaka na me? Na lewa cava ena tau vei ira na sipi kei ira na me ena gauna se bera mai?

IOTIOTI NI LAKOSIVIA I JISU

MACIU 26:1-5, 14-19 MARIKA 14:1, 2, 10-16 LUKE 22:1-13

Sa vakacavara o Jisu nona vakavulici ratou voli na va na yapositolo ena Ulunivanua ni Veiolive, a sauma kina nodratou vakatataro me baleta na nona tiko ena gauna se bera mai kei na icavacava ni veika vakavuravura.

Levu sara na ka e vakaogai koya kina o Jisu ena ika11 ni Naisani! Ni ratou sa rairai lesu tiko i Pecani, e qai kaya o Jisu vei ratou na yapositolo: “Dou kila ni sa vo ga e rua na siga me vakayacori na Lakosivia, oti sa na qai soli yani na Luve ni tamata me vakamatei ena kau.”—Maciu 26:2.

Ena siga tarava, oya na Vukelulu, e toka voli ga o Jisu kei ratou na nona yapositolo. A cudruvi ira na iliuliu ni lotu ena Tusiti qai vakatakilai ira e matanalevu. O ira qori era via vakamatei koya tiko. E sega gona ni vakaraitaki koya e matanalevu ena ika12 ni Naisani, me rawa ni solevu-taka kei ratou na nona yapositolo na Lakosivia ni

dromu na siga ena yakavi ni siga tarava ena ika14 ni Naisani.

Sa voleka na Lakosivia, ia e sega ni cegu nodra sasaga na iliuliu ni bete kei ira na qase. Era soqoni yani ena nona rara ni vale na bete levu o Kaiafa nira rarawataka nona vakatakilai ira voli o Jisu. Era sa qai bosea vata “vakailawaki mera vesuki Jisu ra qai vakamatei koya.” Gauna cava era na cakava kina qori? Era na cakava tale ga vakacava? Era kaya: “Meda kua ni vakayacora ena gauna ni soqo de ra vakatubuca na lewenivanua.” (Maciu 26:4, 5) lo, era lomaleqa ni levu era taleitaki Jisu.

Era kurabuitaka na iliuliu ni lotu ni lai raici ira yani o Jutasa Isikarioti, dua sara ga vei ratou na yapositolo i Jisu. Sa rawai koya o Setani me soli nona Turaga! E tarogi ira sara na iliuliu ni lotu o Jutasa: “Na cava oni na solia vei au keu soli koya vei kemuni?” (Maciu 26:15) Dua na ka nodra

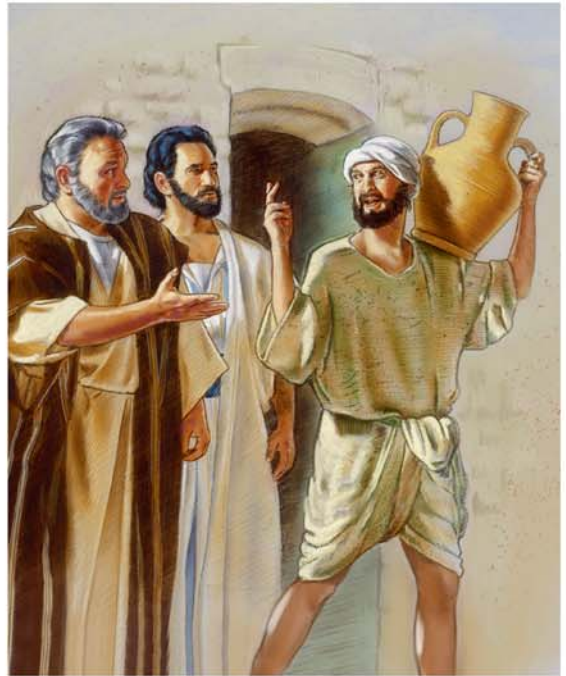

marautaka qori, ra “vakadonuya sara mera solia vua na ilavo siliva.” (Luke 22:5) Era duavata me soli vua e 30 na tikinisiliva. Na isau ni dua na bobula e 30 na sikeli. (Lako Yani 21:32) Era beci Jisu na iliuliu ni lotu nira nanuma ni tawayaga. Sa “qai waraka voli [o Jutasa] e dua na gauna vinaka me soli Jisu kina vei ira, mera kua ni kila na lewivanua.”—Luke 22:6.

E tekivu na ika13 ni Naisani ni dromu na siga ena Vukelulu, e iotioti ni bogi i Jisu e Pecani. Ena vakayacori ena siga tarava na veika e se vo me vakarautaki me baleta na Lakosivia. Ena vaqarai e dua na lami me vakamatei qai vavi taucoko ni sa tekivu na ika14 ni Naisani. Ena vakayacori e vei na solevu? O cei ena vakarautaka? A sega ni vakamatatataka qori o Jisu, sega ni rawa ni lai tuku-tuku kina o Jutasa vei ira na iliuliu ni bete.

E rairai talai rau o Pita kei Joni o Jisu mai Pecani ena yakavi ni Lotulevu, e kaya: “Drau lako drau lai vakarautaka na kakana ni Lakosivia me datou kania.” Erau kaya: “I vei oni vinakata me keirau lai vakarautaka kina?” E tukuna o Jisu: “Ni drau curu ina koro, drau na sota kei na dua na tagane e colata tiko e dua na saqa wai, drau muri koya sara ina vale e curu kina. Mo drau tukuna vua na itaukeinivale, ‘E tukuna mai na Qasenivuli: ‘I vei na rumu ni vulagi meu vakayagataka kina na kakana ni Lakosivia kei ratou noqu tisaipeli?’” Ena qai vakaraitaka vei kemudrau o koya na rumu

levu ena tabavale e cake e sa vakaiyaya tu. Drau lai vakarau kina.”—Luke 22:8-12.

E tisaipeli tale ga i Jisu na itaukeinivale. Sa rairai kila rawa tu ni na via vakayagataka o Jisu nona vale me baleta na solevu. Ni rau yaco i Jerusalemi na yapositolo, e sa tu kece sara ga na ka e tukuna vei rau o Jisu. Erau vakarautaka sara na lami kei na so tale na ka e vinakati me ratou solevutaka kina na Lakosivia o Jisu kei na 12 nona yapositolo.

-
- ◇ Na cava e cakava o Jisu ena Vukelulu, na ika12 ni Naisani? Na vuna?
  - ◇ Na cava era soqoni kina na iliuliu ni lotu? Cava e lai raici ira kina o Jutasa?
  - ◇ O cei e tala o Jisu i Jerusalemi ena Lotulevu? Cava erau lai cakava e kea?

VAKAVULICA NA YALOMALUMALUMU ENA IOTIOTI NI LAKOSIVIA

MACIU 26:20 MARIKA 14:17 LUKE 22:14-18 JONI 13:1-17

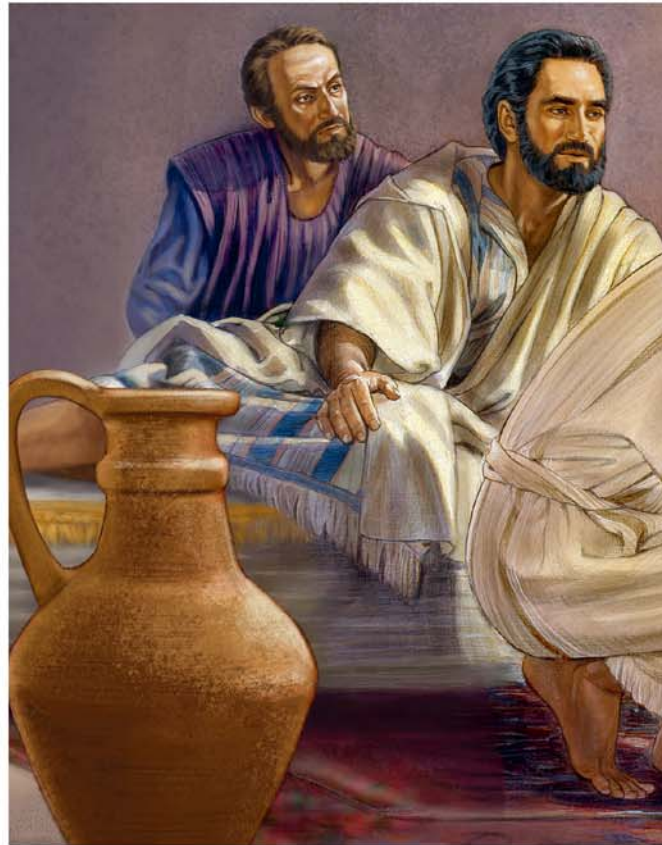
Erau sa yaco i Jerusalemi o Pita kei Joni me vaka e vakarota o Jisu, me rau lai vakavakarau me baleta na Lakosivia. Eratou na qai muri o Jisu kei na vo ni tini na yapositolo. Sa dromu tiko na siga ena yakavi ni sirova na Ulunivanua ni Veiolive o Jisu kei ratou na tisaipeli. Qori na iotioti ni gauna me sarava sobu mai kina na ulunivanua qo o Jisu me yacova na nona vakaturi.

Ni ratou yaco ina korolevu o Jisu kei na nona matailakolako, eratou gole sara ina vale eratou na solevutaka kina na Lakosivia. Sa vakarautaki kece tu na ka ena dua na rumu levu ena tabavale e cake me vakayacori kina na kanavata ni Lakosivia. Sa namamaki voli mai o Jisu ina solevu qo, e kaya: “Au gadreva vakalevu me datou kania vata na kakana ni Lakosivia qo ni bera niu vakararawataki.”—Luke 22:15.

Sa vakayabaki na kena veisoliyaki voli e vica na bilo waini vei ira na tiko ena solevu ni Lakosivia. E taura sara o Jisu e dua na bilo waini, e vakavina-vinakataka qai kaya: “Dou taura qo, dou veisoliyaka mo dou gunu kece kina. Au tukuna vei kemudou, me tekivu qo au na sega tale ni gunuva na vuanivaini me yaco mada mai na Matanitu ni Kalou.” (Luke 22: 17, 18) Sa vakaraitaka sara tiko ga e keru o Jisu ni sa voleka ni vakamatei.

E kurabuitaki e dua na ka e yaco ni vakacagau tiko na kanavata ni Lakosivia. E tucake o Jisu, luvata nona isulu e sau, taura e dua na tauwelu, oti e livia sara na wai ena beseni. E kena ivakarau me tuvanaka o itaukeinivale me vui na yavadra na nona vulagi, ena rairai cakava qori e dua na dauveiqaravi. (Luke 7:44) Ia e cakava qori o Jisu ena solevu qo ni sega ni tiko na itaukeinivale. A rawa ni cakava e dua vei ratou na yapositolo, ia e sega ni bole e dua ni ratou se rairai vei qati tiko ga. Se mani cava na vuna, dua na ka nodratou madua ni vuya o Jisu na yavadratou.

E kaya o Pita ni yaco yani vua o Jisu: “Oni na

sega sara ni vuya na yavaqu.” E tukuna o Jisu: “Keu sega ni vuya na yavamu, o na sega ni noqu itokani.” Sega ni bera nona sauma o Pita: “Turaga, ni kua ni vuya ga na yavaqu, na ligaqu tale ga kei na uluqu.” Sa na kurabui mada ga ni tukuna o Jisu: “O koya e sili oti sa savasava, e sega tale ni yaga me savui na yagona taucoko, na yavana ga. Dou sa savasava o kemudou, ia sega ni o kemudou kece.”—Joni 13: 8-10.

E vuya kece o Jisu na yavadratou na le 12, na yavai Jutasa Isikarioti tale ga. Oti e dara tale nona isulu e sau, lai dabe tale ena teveli, sa qai taroga: “Dou kila na ka au cakava vei kemudou? Dou kaya niu ‘Qase-

nivuli,' niu 'Turaga,' e donu vinaka qori, niu Qasenivuli, au Turaga tale ga. Keu vuya gona na yavamudou niu Turaga qai Qasenivuli, e dodonu mo dou veivuiyava tale ga. Na ka au cakava qo e ivakaraitaki vei kemudou, mo dou cakava tale ga na ka au cakava vei kemudou. Au tukuna vakadodonu vei kemudou, na bobula e sega ni uasivia nona turaga, o koya tale ga e talai e sega ni uasivi koya e veitalai. Ke dou kila na ka kece qo, dou na qai marau ke dou cakava.”
—Joni 13:12-17.

Na ka e cakava qori o Jisu e vakavulica kina ni bibi na veiqaravi kei na yalomalumulumu! Me ratou kua ni viavia liu na imuri i Jisu, se nanuma ni ratou dua na ka qai dodonu me ratou qaravi. Me ratou muria ga

na ivakaraitaki i Jisu, sega ni nona veivuiyava, ia me ratou yalomalumulumu, yalorawarawa ni veiqaravi ratou qai kua ni veivakaduiduitaki.

- ◇ Na cava e tukuna o Jisu vei ratou na yapositolo ena kanavata ni Lakosivia me vakaraitaka ni sa voleka ni vakamatei?
- ◇ Na cava e kurabuitaki kina ni vuya o Jisu na yavadratou na yapositolo?
- ◇ E cakacaka lolovira na veivuiyava, ia na cava e vakavulica o Jisu ena nona vuya na yavadratou na yapositolo?

NA IVAKAYAKAVI NI TURAGA

MACIU 26:21-29 MARIKA 14:18-25 LUKE 22:19-23 JONI 13:18-30

Se qai vuya oti ga o Jisu na yavadratou na nona yapositolo me ratou vulica kina na yalomalumulumu. Ni sa oti na kanavata ni Lakosivia, e cavuqaqataka sara o Jisu na parofisai i Tevita: “Na tagane mada ga keirau veiyaloni, o koya au nuitaka, o koya e kania tiko na qau madrai, sa laveta na bukubukuniyavana me saqati au.” E tomana o Jisu: “E dua vei kemudou ena soli au yani.”—Same 41:9; Joni 13:18, 21.

Eratou veiraici na yapositolo ratou qai taroga kece: “Turaga, o yau?” E bau taroga tale ga qori o Jutasa Isikarioti. Ni dabe tiko e yasa i Jisu o Joni, e tukuna sara vua o Pita me vaqaga mai se o cei e vakaibalebaletaka tiko o Jisu. E ravi yani vei Jisu o Joni qai taroga: “Turaga, o cei?”—Maciu 26:22; Joni 13:25.

E sauma o Jisu: “O koya ga au na solia vua na tiki ni madrai au tonia.” E tonia sara na madrai qai solia vei Jutasa, e kaya: “Sa vakarau lako na Luve

ni tamata me vaka e volai me baleti koya, ia ena kalouca o koya e solia yani na Luve ni tamata! E vinaka cake vua na tamata ya me kua ni sucu mai.” (Joni 13:26; Maciu 26:24) E uqeta na loma i Jutasa o Setani. Sa dauveivakaisini rawa tu o Jutasa, qo sa soli koya tale vua na Tevoro me cakava na lomana qai “dodonu me rusa.”—Joni 6:64, 70; 12:4; 17:12.

E tukuna vei Jutasa o Jisu: “Vakatotolotaka na ka o cakava tiko.” E dau maroroya na kato ni ilavo o Jutasa, ratou nanuma kina ni tukuni tiko vua: “‘Volia mai na ka e yaga vei kedatou ena soqo,’ se me solia eso na ka vei ira na dravudravua.” (Joni 13:27-30) Ia e biubiu o Jutasa me lai soli Jisu.

E tauyavutaka o Jisu e dua tale na kanavata ena yakavi tiko ga ni kanavata ni Lakosivia. E taura e dua na madrai, e vakavinavinakataka, tikica, qai solia me ratou kania na yapositolo. E kaya: “Qo e vakaibalebaletaka na yagoqu ena soli ena vukumudou. Dou dau cakava qo mo dou vakananumi au kina.”

(Luke 22:19) E veisoliyaki na tiki ni madrai ratou qai kania na yapositolo.

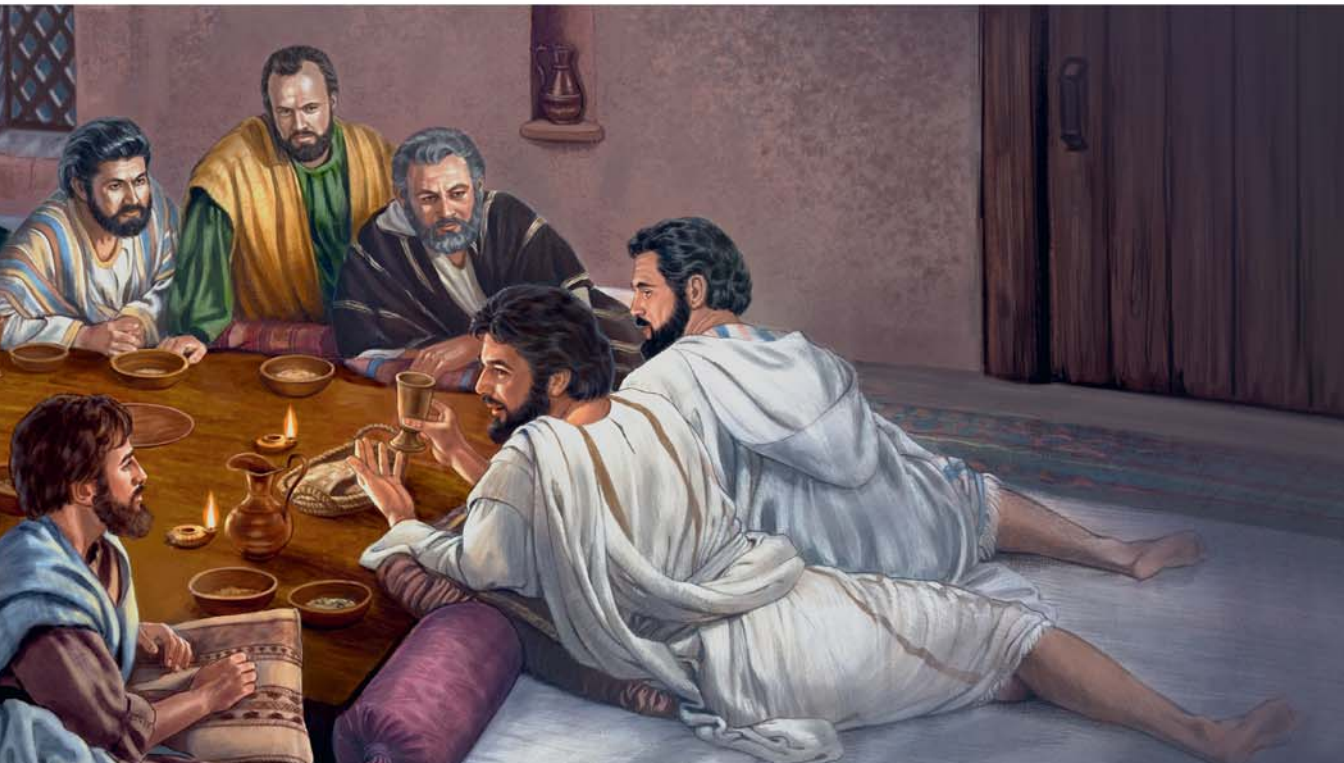
E taura tale ga o Jisu e dua na bilo waini, e vaka-
vinavinakataka qai solia vei ratou na yapositolo. Era-
tou gunu kece, sa qai kaya o Jisu: “Na bilo qo e
vakaibalebalebaka na veiyalayalati vou e vakadei-
taki ena noqu dra, ena vakadavei ena vukumudou.”
—Luke 22:20.

E tekivuna e keru o Jisu e dua na ivakarau vei ira
na nona imuri, mera dau vakananuma e veiyabaki
nona mate ena ika14 ni Naisani. Qori era na nanuma

lesu kina na veika rau cakava o Jisu kei Tamana me
rawa nira sereki mai na ivalavala ca kei na mate o ira
na vakabauta. E tiko na yaga ni Lakosivia era dau
solevutaka na Jiu, ia e talei sara na ivakananumi ni
vakabibitaki kina nodra vakabulai o ira era vaka-
bauta.

E kaya o Jisu ni nona dra “ena vakadavei ena vuku-
dra e levu, me vosoti kina na ivalavala ca.” O ira na
vosoti qori eratou okati tiko kina na nona yapositolo
yalodina kei na so tale na tisaipeli yalodina. Era na
veiliutaki kei Jisu ena Matanitu i Tamana.—Maciu 26:
28, 29.

-
- ◇ Na parofisai vakaivolatabu cava e cavuqaqataka o Jisu me baleta e dua na itokani?
Cava e tukuna ni vakaibalebalebaka qori?
  - ◇ Na cava e tukuna o Jisu me cakava o Jutasa? Na cava eratou nanuma na vo ni yapositolo
ena ka e tukuna qori o Jisu?
  - ◇ Na kanavata cava tale e tauyavutaka o Jisu? Na cava na kena inaki?

VEIBATAKI SE O CEI E LEVU DUADUA

MACIU 26:31-35   MARIKA 14:27-31   LUKE 22:24-38   JONI 13:31-38

Nona vuya o Jisu na yavadratou nona yapositolo me vakabibitaka kina me ratou dau veiqaravi qai yalomalumulumu e dua na ka totoka eratou vulica vei Jisu ena iotioti ni bogi. E veiganiti qori ni dua tiko nodratou malumalumu. Eratou yalodina vua na Kalou, ia ratou se kauaitaka tiko ga se o cei vei ratou e levu duadua. (Marika 9:33, 34; 10:35-37) Eratou vakaraitaka tale na malumalumu qori ena bogi qo.

Eratou ‘veibataka na yapositolo se o cei vei ratou e levu duadua.’ (Luke 22:24) Sa na rarawa mada ga o Jisu ni ratou sa baci veiba! Na cava e qai cakava?

E sega ni cudruvi ratou na yapositolo o Jisu ena vuku ni nodratou rai kei na nodratou ivalavala, e vosa ga vakalovinaka vei ratou: “Era dau vakacolasau na tui ni veimatanitu, era vakatokai tale ga mera Daucakavinaka o ira na lewai ira na veimatanitu. Mo dou kua ni va ya o kemudou. . . . O cei e levu cake, o koya e kana se o koya e veiqaravi?” E vakadreti ratou tale o Jisu ena ivakarau sa dau kotora voli mai ni kaya: “Ia o yau, au veiqaravi tiko qo ena kemudou maliwa.”—Luke 22:25-27.

Eratou ivalavala ca na yapositolo, ia ratou sega ni vakanadakui Jisu ena levu na ituvaki dredre eratou sotava. E kaya kina o Jisu: “Au sa veiyalayalati tale ga kei kemudou me baleta e dua na matanitu, me vaka ga keirau a veiyalayalati kina kei Tamaqu.” (Luke 22:29) Eratou imuri yalodina i Jisu na yapositolo, qai vakadeitaka qori vei ratou o Jisu ena dua na veiyalayalati me ratou veiliutaki kei koya ena Matanitu ni Kalou.

Dua na inuinui totoka qori vei ratou na yapositolo, ia eratou se tiko e vuravura ratou qai ivalavala ca. E kaya o Jisu vei ratou: “E vakaraitaka o Setani ni vinakata me tauvuloni kemudou kece me vaka na witi,” e dau talabusese ni tauvuloni. (Luke 22:31) E veivakasalataki tale ga: “Dou na

tarabe kece ena vuku ni ka ena yacovi au ena bogi nikua, ni volai, ‘Au na yavita na ivakatawa, era na qai veiseyaki na qelenisipi.’”—Maciu 26:31; Saka-raia 13:7.

E kaya ena nuidei o Pita: “Ke ratou tarabe kece qo ena vukumuni, au na sega vakadua ni tarabe!” (Maciu 26:33) E tukuna vei Pita o Jisu ni na cakitaki koya ena bogi ya ni bera ni tagi vakarua na toa. Ia e tomana o Jisu: “Au sa masulaki iko oti me kua ni malumalumu nomu vakabauta, o iko, ni o sa lesu ga mai, vakaukauataki ira na tacimu.” (Luke 22:32) E kaya ena doudou o Pita: “Au na sega vakadua ni cakitaki kemuni veitalia sara ke daru mate vata.” (Maciu 26:35) E va tale ga qori nodratou rai na vo ni yapositolo.

E kaya o Jisu vei ratou na nona tisaipeli: “Ena lekaleka ga noqu tiko vata kei kemudou. Dou na vakasaqarai au, ia me vaka au tukuna vei ira na Jiu, ‘Na vanua au lako kina dou na sega ni lako rawa kina,’ au sa tukuna tale qo vei kemudou.” Sa qai tomana: “Au solia vei kemudou e dua na ivunau vou, mo dou veilomani, mo dou veilomani me vaka ga na noqu lomani kemudou. Na ka qo era na kila kece kina ni dou noqu tisaipeli, ke dou veilomani.”—Joni 13:33-35.

Ni rogoca o Pita nona tukuna o Jisu ni na leka-leka ga nona tiko vata kei ratou, e taroga sara: “Turaga, oni lako i vei?” E sauma o Jisu: “O na sega ni muri au rawa qo ena vanua au lako kina, ia o na qai muri malua yani.” E kurabui o Pita qai kaya: “Turaga, na cava au sega ni muri kemuni rawa kina qo? Au na solia noqu bula ena vukumuni.”—Joni 13:36, 37.

E cavuta sara o Jisu nodratou ilakolako vakavunau e Kalili, ratou sega ni kauta kina e dua na taga ni ilavo se kakana. (Maciu 10:5, 9, 10) Oti sa qai taroga: “Dou sega ni leqa se vakacava?” Eratou kaya: “Sega!” Ia vakacava ena gauna se bera mai? E kaya o Jisu: “O koya e tiko nona taga

ni ilavo me kauta, o koya e tiko nona taga ni kakanana me kauta, o koya e sega nona iseleiwau me volitaka nona isulu e sau me volia kina e dua. Niu tukuna vei kemudou e dodonu me yaco na ka e volai me baleti au, 'E wili vata kei ira na dau beca na lawa.' Sa vakayacori tiko na ka e baleti au." —Luke 22:35-37.

E vakaibalebaletaka tiko qori o Jisu na gauna

sa na vakoti kina ena kau kei rau na daucaka ca se daubasulawa. Sa na tekivu e keru nodratou tusaqati vakaca na nona imuri. Eratou nanuma na yapositolo ni ratou sa tu vakarau, ratou mani kaya: "Turaga, raica! Rua na iseleiwau qo." E kaya o Jisu: "Sa rauta qori." (Luke 22:38) Dua tale na ka bibi me vakavulici ratou kina qo o Jisu me baleta na rua na iseleiwau eratou taura tu.

- ◇ Na cava eratou veibataka na yapositolo? E walia vakacava o Jisu na leqa qori?
- ◇ Na cava ena rawati ena veiyalayalati i Jisu kei ratou na nona tisaipeli yalodina?
- ◇ Na cava e kaya o Jisu ni vosa ena nuidei o Pita?

JISU—NA SALA, NA DINA, NA BULA

JONI 14:1-31

Ni se tiko ga o Jisu kei ratou na yapositolo ena tabavale e cake a tauyavutaka kina na ivakananumi, e vakayaloqaqataki ratou sara: “Dou kua ni loma-leqa. Me laurai ni dou vakabauta na Kalou, me laurai tale ga ni dou vakabauti au.”—Joni 13:36; 14:1.

Sa qai vakamacalataka o Jisu na vuna me ratou kua ni leqataka kina na yapositolo yalodina na nona sa vakarau biubiu: “E levu tu na tikina ena vale nei Tamaqu. . . . Keu lako meu vakarautaka e dua na tikina me nomudou, au na lesu tale mai meu kauti kemudou, mo dou tiko tale ga ena vanua au tiko kina.” Ia eratou sega ni kila na yapositolo ni tukuna tiko o Jisu nona lako i lomalagi. E taroga sara o Tomasi: “Turaga, keitou sega ni kila na vanua oni lako kina. Keitou na kila vakacava na kena sala?”—Joni 14:2-5.

E sauma o Jisu: “O yau na sala, na dina, kei na bula.” Ena curu ga ina vale vakalomalagi i Tamana o koya e vakabauti Jisu kei na nona ivakavuvuli, qai vakatotomuria nona ivakarau ni bula. E kaya o Jisu:

“Ena vukuqu ga ena qai torovi Tamaqu rawa kina e dua.”—Joni 14:6.

E vakarorogo vinaka toka o Filipi, e kerea sara: “Turaga, vakatakilai Tamamuni mada vei keitou, keitou na qai cegu.” E rairai vinakata o Filipi me vakatakilai koya na Kalou, me vaka ena nodratou raivotu o Mosese, Ilaija, kei Aisea. Ia e vakaraitaka o Jisu vei ratou na yapositolo ni dua na ka e vinaka cake mai na raivotu, e kaya: “Sa dede na noqu tiko vata kei kemudou, o se sega ga ni kilai au Filipi? O koya sa raici au sa raici Tamaqu tale ga.” E ucui Tamana vinaka sara ga o Jisu; e vaka ga eratou raici Tamana na yapositolo ni ratou bula vata voli kei koya ratou qai raica na ka e cakava. Ia e cecere vei Luvena na Tamana ni kaya o Jisu: “E sega ni vu ga mai lomaqu na ka au tukuna vei kemudou.” (Joni 14:8-10) Eratou raica e keru na yapositolo ni vakalagilagi Tamana ga o Jisu ena veika e vakavulica.

Eratou raica na yapositolo i Jisu nona caka-

va na veika veivakurabuitaki, kei na nona kacivaka na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou. Qo sa qai tukuna vei ratou: “O koya e laurai vua ni vakabauti au ena cakava tale ga na cakacaka au cakava. Na cakacaka tale ga e cakava ena levu sara.” (Joni 14:12) Sega ni tukuna tiko o Jisu ni na vinaka cake na nodratou cakamana mai na kena e cakava o koya. Ia ena dede ga nodratou cakacaka vakaitalatala, ratou na tara e levu na vanua, levu tale ga eratou na vunau kina.

Ni biubiu o Jisu, eratou na sega ni leqataka e dua na ka na yapositolo ni yalataka: “Na ka kece ga dou kerea ena yacaqu, au na cakava.” E tomana o Jisu: “Au na kerei Tamaqu, ena qai solia mai o koya e dua tale na dauveivuke me tiko vata kei kemudou me tawamudu, qo na yalo tabu na vu ni dina.” (Joni 14: 14, 16, 17) E vakadeitaka ni na sobuti ratou na yalo tabu me vukei ratou. A yaco qori ena siga ni Penitiko.

E kaya o Jisu: “Sega ni dede sa na sega ni raici au tale o vuravura, ia dou na raici au, niu bula tiko, dou na bula tale ga.” (Joni 14:19) Ena rairai vei ratou o Jisu ni vakaturi oti, ena vakaturi ratou tale ga ena dua na gauna e muri ena yago vakayalo me ratou lai bula vata kei koya i lomalagi.

Sa qai vakabibitaka vei ratou o Jisu: “O koya e vakabauta na noqu ivakaro qai muria, e lomani au. Ia o koya e lomani au ena lomani koya o Tamaqu, au na lomani koya, au na vakatakilai au tale ga vua.” E taroga sara na yapositolo o Jutasa, e vakatokai tale ga me o Cateo: “Turaga, na cava oni via vakatakilai kemuni ga kina vei keitou, oni sega ni vaka-

takilai kemuni i vuravura?” E sauma o Jisu: “O koya e lomani au, ena muria na noqu vosa, ena lomani koya o Tamaqu . . . O koya e sega ni lomani au e sega ni muria na noqu vosa.” (Joni 14:21-24) Ni vakatauvatani kei ratou na yapositolo, e sega ni vakabauti e vuravura ni o Jisu na sala, na dina, kei na bula.

Sa vakarau biubiu o Jisu, eratou na nanuma lesu gona vakacava na ka kece e vakavulici ratou kina? E kaya o Jisu: “Na dauveivuke, na yalo tabu ena tala mai o Tamaqu ena yacaqu, ena qai vakavulica vei kemudou na ka kece, ena vakalesuya tale ga ina nomudou vakasama na ka kece au tukuna vei kemudou.” E veivakayaloqataki dina qori ni ratou sa raica oti na yapositolo na veivakurabuitaki ni cakacaka ni yalo tabu. E tomana o Jisu: “Au sa solia vei kemudou na vakacegu, au solia vei kemudou na noqu vakacegu. . . . Dou kua ni lomaleqa, dou kua tale ga ni rere.” (Joni 14:26, 27) Ena dusimaki ratou na tisaipeli qai taqomaki ratou na Tama i Jisu, me ratou kua gona ni lomaleqa.

Sa vakarau vakadinadinataki na veitaqomaki ni Kalou. E kaya o Jisu: “Sa lako tiko mai na turaga ni vuravura qo. E sega ni dua na nona kaukaua vei au.” (Joni 14:30) A uqeta na loma i Jutasa na Tevoro qai rawai koya. Ia e sega ni ivalavala ca o Jisu, e sega na nona malumalumumu me vakayagataka o Setani me tawayalodina kina o Jisu vua na Kalou. E sega tale ga ni rawa ni vesuki Jisu tawamudu ena mate na Tevoro ni kaya o Jisu: “Au na vakayacora na ka e vakarota vei au o Tamaqu meu cakava.” E nuidei o Jisu ni na vakaturi koya o Tamana.—Joni 14:31.

-
- ◇ Ena lako i vei o Jisu? Na cava e tukuni vei Tomasi me baleta na sala i kea?
  - ◇ Na cava e vinakata o Filipi me cakava o Jisu?
  - ◇ Ni tukuni ni na levu cake na nodratou cakacaka na imuri i Jisu, na cava na kena ibalebale?
  - ◇ Na cava e veivakayaloqataki kina noda kila ni tu vei Jiova na kaukaua me vakaturi Jisu?

SALA ME RATOU VUA KINA NA TISAPELI QAI ITOKANI I JISU

JONI 15:1-27

E veitalanoa vinaka o Jisu kei ratou na nona yapositolo yalodina me vakayaloqaqataki ratou kina. Sa bogilevu, de dua sa sivi na tinikarua ena bogi. E cavuta sara o Jisu e dua na vosa vakatautauvata momona:

E kaya: “O yau na vaini dina, o Tamaqu na ivakatawaniwere.” (Joni 15:1) Nona vosa vakatautauvata e salavata kei na ka e tukuni ena vica na senitiuri yani e liu me baleta na matanitu o Isireli, e dau vakatokai me vaini i Jiova. (Jeremaia 2:21; Osea 10:1, 2) Ia sa na vakanadakuya na matanitu qori o Jiova. (Maciu 23:37, 38) Dua na vakasama vou e vakabibitaka e ke o Jisu. O koya sara ga na vaini sa tekivu teivaka voli mai o Tamana mai na gauna e lumuti kina ena yalo tabu ena 29 G.V. Ia e kaya o Jisu ni so tale na ka e okati ena kena vakatayaloyalotaki koya na vaini:

“Na tabaqu kece e sega ni vua e kauta laivi [o Tamaqu], na tabaqu kece e vua e samaka me rawa ni vua vakalevu. . . . Ena sega ni vua ga vakataki koya na tabanivaini, vakavo ke sema tiko ina vuna. O kemudou tale ga dou na sega ni vua rawa ke dou sega ni duavata tiko kei au. O yau na vaini, o kemudou na tabaqu.”—Joni 15:2-5.

Sa yalataka oti o Jisu vei ratou na nona tisaipeli yalodina ni na tala mai e dua na dauveivuke ni sa lako, na yalo tabu. Oti e limasagavulukadua na siga, e sobuti ratou na yapositolo kei na so tale na yalo tabu, era vakatokai kina mera tabanivaini. E bibi mera duavata kei Jisu na ‘tabana’ kece. Na vuna?

E kaya o Jisu: “O koya e duavata tiko kei au, au na duavata kei koya, o koya qo ena vua vakalevu, ke sega o yau, dou na sega ni rawata e dua na ka.” Na ‘tabana’ e dusi ira na imuri yalodina i Jisu era vua vakalevu, vakatotomuria na itovo i Jisu, gumatua ni vunautaka na Matanitu ni Kalou ra qai vukea e levu tale mera tisaipeli. Vakacava ke sega ni duavata tiko ga kei Jisu e dua qai sega ni vua?

E kaya o Jisu: “O koya e sega ni duavata tiko kei au, ena viritaki laivi.” Ia e tukuna tale: “Ke dou duavata tiko kei au, qai tiko tale ga e lomamudou na noqu vosa, na ka ga dou kerea ena yaco vei kemudou.”—Joni 15:5-7.

Sa qai tokaruataka o Jisu na ka sa cavuta oti vakarua—me muri nona ivakaro. (Joni 14:15, 21) E vakamacalataka sara e dua na sala vinaka mera vakaraitaka kina na tisaipeli nira sa cakava tiko qori: “Ke dou muria na noqu ivunau, au na qai lomani kemudou tiko ga, me vaka ga na noqu muria na ivakaro i Tamaqu qai lomani au tiko ga o koya.” E sega ni rauta me rau lomani ga na Kalou o Jiova kei na Luvena. E kaya o Jisu: “Qo na noqu ivakaro, mo dou veilomani me vaka ga na noqu lomani kemudou. E sega ni dua na loloma e siviva na loloma qo, me dua e solia nona bula ena vukudra na nona itokani. Dou noqu itokani ga ke dou cakava na ka au vakarota vei kemudou.”—Joni 15:10-14.

Sa vo ga e vica na aua me vakaraitaka o Jisu nona loloma ena nona solia nona bula ena vukudra kece era vakabauti koya. E dodonu me uqeti ratou nona imuri na nona ivakaraitaki, me ratou dau vakuai ratou ena so na ka me ratou veilomani kina. Na loloma qori ena kedratou ivakatakilakila, ni sa kaya oti o Jisu: “Na ka qo era na kila kece kina ni dou noqu tisaipeli, ke dou veilomani.”—Joni 13:35.

E dodonu me ratou raica tale ga vakabibi na yapositolo nona vakatokai ratou o Jisu me “itokani.” Ni vakamacalataka na vuna, e kaya o Jisu: “Au sa kacivi kemudou mo dou noqu itokani, baleta na ka kece au rogoca vei Tamaqu au vakatakila vei kemudou.” E ka dokai dina me ratou veitokani voleka kei Jisu ratou qai kila na veika e vakatakila vua o Tamana! Ia me dei tiko ga na veitokani qori, e dodonu me ratou “vua tiko ga.” Ke ratou cakava qori, e kaya o Jisu: “[Ena] solia vei kemudou o

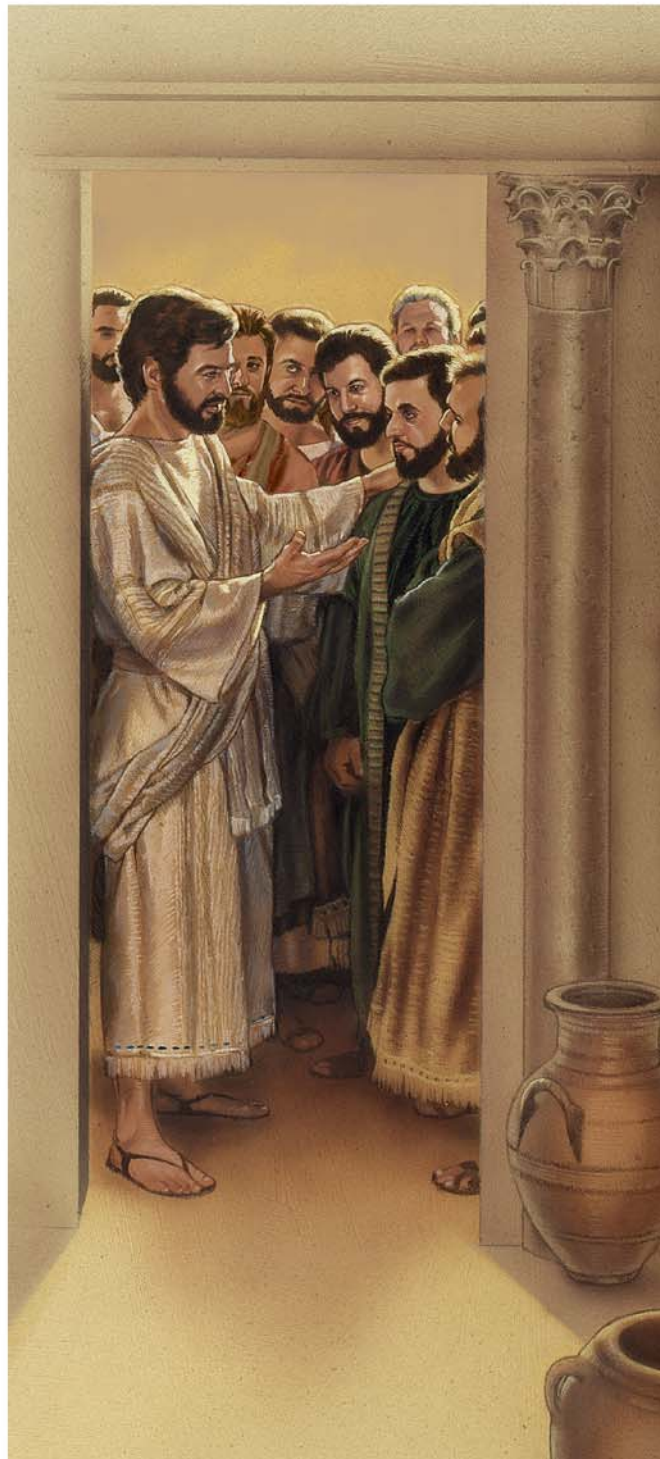
Tamaqu na ka kece dou kerea vua ena yacaqu.”
—Joni 15:15, 16.

Nodratou veilomani na ‘tabana’ se tisaipeli i Jisu ena vakaukauataki ratou ena veika sa vakarau yaco. E tukuna rawa ni na cati ratou o vuravura, ia e vakayaloqaqataki ratou ena nona kaya: “Ke cati kemudou o vuravura, mo dou kila ni a cati au e liu qai cati kemudou e muri. Ke dou vakavuravura, ena lomani kemudou o vuravura me vaka ni dau lomana na ka e nona. Ia ni dou sega ni vakavuravura, . . . qo na vuna ena cati kemudou kina o vuravura.”—Joni 15:18, 19.

E kaya tale o Jisu me baleta na vuna eratou na cati kina: “Era na cakava na ka kece qo vei kemudou ena vuku ni yacaqu, nira sega ni kilai koya e talai au mai.” E tukuna o Jisu ni nona cakamana e vakavotuya nira cala o ira era cati koya: “Keu a sega ni cakava vei ira na cakacaka e se sega ni cakava e dua tale, ke ra sega ni okati mera ivalavala ca, ia qo era sa raica na ka au cakava, era cati au, era cati Tamaqu tale ga.” Kena ibalebale nodra cati Jisu e vakayacori kina na parofisai.—Joni 15: 21, 24, 25; Same 35:19; 69:4.

E yalataka tale o Jisu ni na tala mai na dauveivuke, na yalo tabu. Na igu kaukaua qori e rawa ni soli vei ira kece nona imuri me rawa nira vua ra qai ‘tukuni Jisu.’—Joni 15:27.

-
- ◊ O cei e vakatayaloyalotaka na ivakatawaniwere, na vaini, kei na tabana ena vosa vakatautauvata i Jisu?
  - ◊ Na vua vakacava e vinakata na Kalou mai na tabanivaini?
  - ◊ Na cava e vakatokai ratou kina na tisaipeli o Jisu me ratou itokani? Ni cati ratou o vuravura, cava ena vakaukauataki ratou?
-

“DOU YALOQAQA! AU SA VAKAMALUMALUMUTAKI VURAVURA”

JONI 16:1-33

Sa vakarau biubiu mai na tabavale e vakayacori kina na kanavata ni Lakosivia o Jisu kei ratou na yapositolo. Levu na ka sa vakasalataki ratou kina, sa qai tukuna o Jisu: “Au tukuna vei kemudou na ka kece qo mo dou kua kina ni tarabe.” Na cava e vosa kina va qori o Jisu? E kaya: “Era na vakatalai kemudou mai na valenilotu. Ena yaco na gauna era na nanuma na vakamatei kemudou nira qarava kina na Kalou.”—Joni 16:1, 2.

De dua eratou na lomaleqa na yapositolo ni ratou rogoca qori. Sa tukuna oti ena dua na gauna o Jisu ni na cati ratou o vuravura, ia e sega ni tukuna ni ratou na vakamatei. E tukuna sara o Jisu na vuna: “Au a sega ni tukuna e liu vei kemudou na ka kece qo niu se tiko vata kei kemudou.” (Joni 16:4) Qo sa qai tukuna rawa vei ratou ni bera ni biubiu, me ratou kua kina ni tarabe ena dua na gauna e muri.

E kaya tale o Jisu: “Qo au sa lako vei koya e talai au mai, e sega ga ni dua vei kemudou e tarogi au, ‘O lako i vei?’” Eratou se qai tarogi Jisu oti ga ena yakavi ya se na lako i vei. (Joni 13:36; 14:5; 16:5) Ia qo e ikuri tale ni nodratou rarawa na nona tukuna ni ratou na tusaqati. Eratou mani sega ni taroga e dua tale na ka me baleta na nona vakalagilagi se na kena yaga qori vei ira na yalodina ena nodra sokalou. E tukuna o Jisu: “Niu sa tukuna vei kemudou na ka kece qo, sa qai rarawa vakalevu na lomamudou.”—Joni 16:6.

Sa qai vakamacalataka o Jisu: “E yaga vei kemudou meu lako. Baleta keu sega ni lako, ena sega ni lako mai vei kemudou na dauveivuke. Ia keu lako, au na qai talai koya mai vei kemudou.” (Joni 16:7) Ena mate o Jisu qai lako i lomalagi me sobuti ira kina nona tisaipeli na yalo tabu, e rawa ni tala tale ga o Jisu na dauveivuke qori vei ira na nona imuri e veiyasa i vuravura.

Na yalo tabu “ena vakatakila i vuravura na ivakadinadina matata me baleta na ivalavala ca, na yalo-

dodonu, kei na veilewai.” (Joni 16:8) Io, ena vakatakilai na nodra sega ni vakabauta na Luve ni Kalou na lewe i vuravura. Ena vakadeitaki na yalododonu i Jisu ena nona lako i lomalagi, ena vakaraitaka tale ga na vuna e veiganiti kina me togotitaki o Setani “na turaga ni vuravura qo.”—Joni 16:11.

E tomana o Jisu: “Se vo e levu na ka meu tukuna vei kemudou, ia dou na sega ni taura rawa qo.” Ni sobuti ratou na tisaipeli na yalo tabu, ena qai veidusimaki me ratou kila na “ka dina kece.” Ena qai rawa ni ratou bulataka na ka dina qori.—Joni 16:12, 13.

Eratou kurabuitaka na yapositolo na ka e tukuna tarava o Jisu: “Vakalailai ga qo dou sa na sega ni raici au, ia vakalailai tale dou na raici au.” Ni raica o Jisu ni ratou sega ni taura rawa na kena ibalebale qori ratou qai vinakata me vakamatatataki, e tomana nona ivakamacala: “Au tukuna vakadodonu vei kemudou, dou na tagi dou na osi, ia ena marau o vuravura, dou na rarawa, ia ena vuki na nomudou rarawa me marau.” (Joni 16:16, 20) Era marau na iliuliu ni lotu ni vakamatei o Jisu ena yakavi tarava, ia eratou rarawa na tisaipeli. E vuki na rarawa qori me marau ni sa vakaturi o Jisu! Eratou qai marau sara ni sa sobuti ratou na yalo tabu ni Kalou.

Ni vakatauvatani ratou na yapositolo o Jisu vua na yalewa e vakarau vakasucu, e kaya: “E rarawa na yalewa ena gauna e vakasucu tiko kina, ni sa yaco mai nona gauna, ia ni sa sucu oti na gone, ena sega ni nanuma tale na nona rarawa ni sa marautaka na nona vakasucuma i vuravura e dua na gonetagane.” Sa qai vakayaloqaqataki ratou na nona yapositolo o Jisu, e kaya: “O kemudou tale ga dou na rarawa ena gauna qo, ia au na raici kemudou tale, ena qai marau na yalomudou, e sega ni dua ena kauta tani na nomudou marau.”—Joni 16:21, 22.

Eratou se sega ni bau kerea e dua na ka na yapositolo ena yaca i Jisu. Qo e tukuna vei ratou: “Ena

sigā ya, dou na kerekere [vei Tamaqu] ena yacaqu.” Nodratou kerekere qori sega ni kena ibalebale ni na lomalomaruataka o Tamana nona vakayacora na ka eratou kerea. O Jisu sara ga e kaya: “Ni lomani kemudou o Tamaqu ena vuku ni nomudou lomani au . . . niu matataka na Kalou.”—Joni 16:26, 27.

Na vosa ya ni veivakayaloqāqataki i Jisu eratou rairai vakadeitaka kina: “Na ka qo keitou vakabauta kina ni oni lako mai vua na Kalou.” Ena vakarau vakatovolei qo na vakabauta qori. E vakamacalataka sara o Jisu na ka e sa vakarau yaco: “Rai-

ca! Sa lako mai na gauna, sa yaco dina mai, dou na dui se kina ina nomudou vale, dou na qai biuti au duadua tu.” Ia e vakadeitaka vei ratou: “Au sa tukuna rawa vei kemudou na ka kece qo mo dou vakacegu kina ena vukuqu. Dou na vakararawataki e vuravura, ia dou yaloqāqā! Au sa vakamalumalumutaki vuravura.” (Joni 16:30-33) Ena sega ni vakanadakui ratou o Jisu. E nuidei ni ratou na vakamalumalumutaki vuravura me vakataki koya ga, qori ena nodratou yalodina ni cakava na loma ni Kalou se mani cava e saga o Setani kei na nona vuravura me ratou tawayalodina kina.

-
- ◇ Na ivakasala cava i Jisu eratou lomaleqataka na yapositolo?
  - ◇ Na cava eratou sega ni via tarogi Jisu tale kina na yapositolo?
  - ◇ E vakatauvatana vakacava o Jisu na kena vuki nodratou rarawa na yapositolo me marau?

IOTIOTI NI MASU ENA TABAVALE E CAKE

JONI 17:1-26

Sa vakarautaki ratou voli mai nona yapositolo o Jisu ena nona sa vakarau biubiu ni lomani ratou vakalevu. Qo e tacake i lomalagi qai masuti Tamana: “Moni vakalagilagi luvemuni me rawa ni vakalagilagi kemuni na luvemuni, me vaka na nomuni solia vua me lewa na tamata kece, me na solia tale ga o koya na bula tawamudu vei ira kece oni solia vua.”—Joni 17:1, 2.

E kila o Jisu ni bibi me vakalagilagi na Kalou. Ia e veivakacegui na inuinui ni bula tawamudu e cavuta! E rawa ni yaga vei keda kece na ivoli i Jisu ni sa soli vua “me lewa na tamata kece.” Ia eso ga era na marautaka qori ni kaya o Jisu ena yaga ga nona ivoli vei ira era cakava na ka e cavuta tarava: “Ena rawata na bula tawamudu, o koya e vulica tiko ga na veika me baleti kemuni na Kalou dina duadua ga, kei Jisu Karisito oni tala mai.”—Joni 17:3.

E bibi me kilai rau vinaka sara ga na Tamana kei na Luvena e dua, me veitokani voleka kei rau. E dodonu me vakatotomuria nodrau ivakarau ni rai, qai vakaraitaka na nodrau itovo vakasakiti ni veimaliwai kei ira eso tale. E bibi me vakabauta tale ga ni bibi cake na nona vakalagilagi na Kalou mai na noda vakabulai. E vakabibitaka tale qori o Jisu:

“Au sa vakalagilagi kemuni e vuravura ena noqu vakaotia na cakacaka oni lesia meu cakava. O koya gona Tamaqu, ni vakalagilagi au e yasamuni ena lagilagi a tu vei au niu se tiko e yasamuni ni bera o vuravura.” (Joni 17:4, 5) Io, e kerea o Jisu me vakaturi qai vakalesui vua na bula lagilagi a marautaka tu e liu mai lomalagi.

Ia e nanuma vinaka tu o Jisu na veika e rawata ena nona cakacaka vakaitalatala. E masulaka: “Au sa vakatakila na yacamuni vei ratou oni solia vei au e vuravura. Eratou nomuni,

ia oni soli ratou vei au, eratou sa mai muria tale ga na nomuni vosa.” (Joni 17:6) E sega ni cavuta wale ga o Jisu na yaca ni Kalou, Jiova, ena nona cakacaka vakaitalatala. E vukei ratou sara ga nona yapositolo me ratou kila na ibalebale ni yaca qori—nona itovo na Kalou kei na veika e cakava ena vuku ni kawatamata.

Eratou sa kilai Jiova na yapositolo, na itavi i Luvena, kei na veika e vakavulica o Jisu. E kaya ena yalomalumulumu o Jisu: “Niu sa solia vei ratou na vosa oni a solia vei au, eratou sa ciqoma, eratou kila sara ga niu matataki kemuni mai, eratou vakabauta tale ga ni oni talai au mai.”—Joni 17:8.

Sa qai vakamacalataka o Jisu na kedra dui- dui na nona imuri kei na vo ni lewenivanua: “Au masulaki ratou, au sega ni masulaki vuravura, au masulaki ratou ga oni solia vei au, ni ratou nomuni . . . Tamaqu yalosavasava, ni taqomaki ratou ena vuku ni yacamuni oni a vakatokai au kina, me ratou duavata kina me vaka na nodaru duavata. . . . Au taqomaki ratou qai sega ni dua e vakarusai, vakavo ga o koya e dodonu me rusa,” qori o Jutasa Isikarioti e vakarau soli Jisu.—Joni 17:9-12.

E masulaka tiko ga o Jisu: “E cati ratou o vuravura. . . . Au sega ni kerea moni kauti ratou tani e vuravura, moni taqomaki ratou tiko ena vuku i koya na vunica. Eratou sega ni vakavuravura me vaka ga na noqu sega ni vakavuravura.” (Joni 17:14-16) Eratou bula tu ena vuravura e lewa o Setani na yapositolo kei na so tale na tisaipeli, ia mera kua ni vakavuravura ra qai yawaka na kena ivakarau ca. Mera cakava vakacava qori?

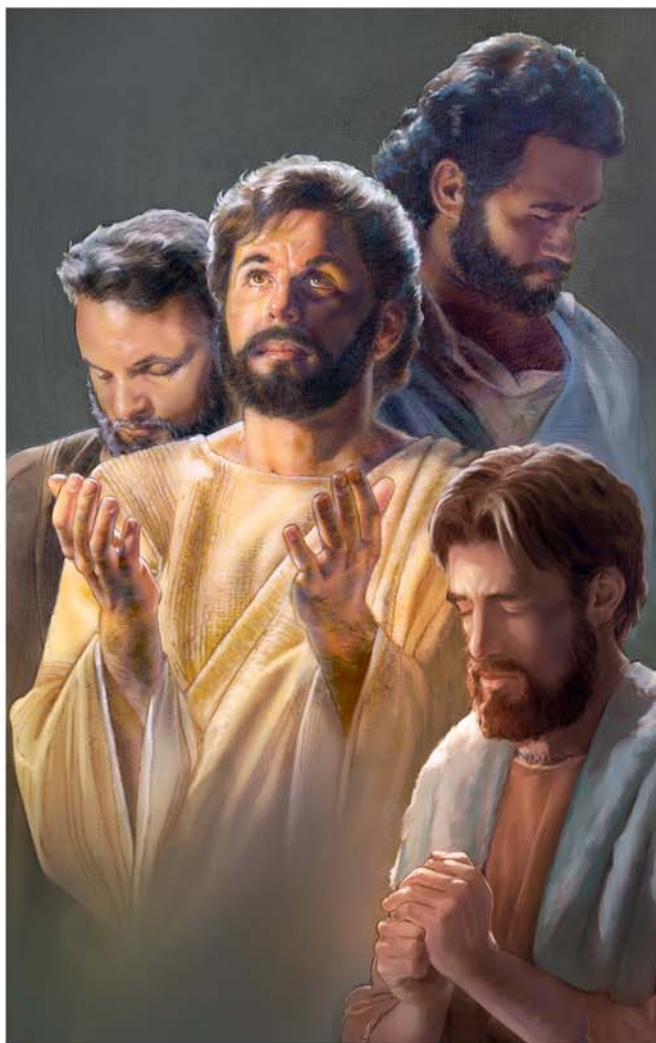
E dodonu mera savasava tiko ga nira digitaki mera tamata ni Kalou, ra qai bulataka na ka dina ena iVolatabu vakalperiu kei na ka

dina e vakavulica o Jisu. E okata o Jisu ena nona qaqanimasu: “Ni vakasavasavataki ratou ena ka dina, e ka dina na nomuni vosa.” (Joni 17:17) Ni toso na gauna, eratou na uqeti vakalou eso na yapositolo me ratou vola na ivola ena okati ena “ka dina” ena vakasavasavataka e dua.

Eso tale era na qai ciqoma na “ka dina.” Qori na vuna e sega ni masulaki ‘ira ga kina na sa tiko rawa’ o Jisu, ia e masulaki ira tale ga ‘era vakabauti koya ena nodra vosa.’ Na cava e kerea o Jisu me baleti ira kece qori? “Mera duavata kece kina, me vaka ga na nomuni duavata kei au kei na noqu duavata kei kemuni Tamaqu, mera duavata tale ga kei kedaru.” (Joni 17: 20, 21) Io, erau duavata o Jisu kei Tamana ena ka kece e vakayacori. E masulaka o Jisu mera duavata tale ga va qori nona imuri.

Sa tukuna oti vei Pita kei ratou na vo ni yapositolo o Jisu ni na lako me lai vakarautaka e lomalagi e dua na tikina me nodratou. (Joni 14: 2, 3) E masulaka tale ga qori o Jisu: “Tamaqu, au vinakata mera tiko tale ga ena vanua au tiko kina o ira oni solia vei au, mera raica na nomuni vakalagilagi au, ni oni lomani au ni bera na ivakatekivu kei vuravura.” (Joni 17:24) E vakadeitaka e keri o Jisu ni sa bula makawa tu ni bera ni rau vakaluveni o Atama kei Ivi. E lomana tale ga na Luvana duabauga e bulia na Kalou, a qai vakatokai me o Jisu Karisito.

A vakabibitaka o Jisu ena nona iotioti ni masu na yaca i Tamana, nona lomani ratou tale ga na yapositolo na Kalou kei na so tale era na qai ciqoma na “ka dina” ena dua na gauna e muri. E kaya: “Au sa vakatakila vei ratou na yacamuni au na vakatakila tiko ga, me rawa ni ratou veilomani ena loloma vata ga oni lomani au kina, meu duavata tale ga kei ratou.”—Joni 17:26.

- ◇ Na cava e okati ena nodrau kilai na Kalou kei na Luvana?
- ◇ E vakatakila vakacava o Jisu na yaca ni Kalou?
- ◇ Ni tukuni ni rau duavata kei ira na dausokalou dina na Kalou kei na Luvana, cava e kena ibalebale?

MASU ENA LEVU NI VUSOLO NI LOMANA

MACIU 26:30, 36-46 MARIKA 14:26, 32-42 LUKE 22:39-46 JONI 18:1

Ni masu oti kei ratou nona yapositolo yalodina o Jisu, eratou ‘lagasere ni vakacaucau, eratou gole sara ina Ulunivanua ni Veiolive.’ (Marika 14:26) Eratou gole ina were o Kecisemani ena tokalau, me vaka ga e dau cakava o Jisu ena veigauna sa oti.

Ni ratou yaco ina dua na vanua ena loga ni veiolive, e biuti ratou toka e kea na walu na yapositolo. De dua ratou toka volekata na icurucuru ina were ni kaya vei ratou o Jisu: “Dou dabe toka i ke meu lai masu mada e kea.” E gole sara o Jisu qai kauti ratou na le tolu—o Pita, Jemesa, kei Joni. E rarawa vakalevu na lomana qai kaya vei ratou na le tolu: “E vusolo sara ga na lomaqu, vaka ga au sa mate. Dou tiko eke me datou yadra tiko.”—Maciu 26:36-38.

E biuti ratou o Jisu qai toso vakalailai i liu, e ‘tekiduru qai masu.’ Na cava e masulaka vua na Kalou ena gauna dredre qori? E kaya: “Tamaqu, e rawarawa na ka kece vei kemuni, ni kauta tani vei au na bilo qo. Ia me kua ni yaco na lomaqu, me yaco ga na lomamuni.” (Marika 14:35, 36) Sega ni kena ibalebale qori ni sa veisau na loma i Jisu, me sa kua ni cabora nona bula me ivoli!

E dau raica tu mai lomalagi o Jisu na nodra vakararawataki kei na nodra vakamatei eso ena ligadra na kai Roma. Qo ni mai bula vakatamata, sa rawa ni vakila tale ga na rarawa kei na mosi. E sega ni via vakasamataka na veika ena vakayacori vua. Ia na vuna levu e rarawa kina, oya ni kila ni nona vakamatei me vaka e dua na daubasulawa ena vakarogorogocataki kina na yaca i Tamana. Sa vo ga e vica na aua me vakaliligi ena kau, me vaka e dau caka vua e vosavakacacataka na Kalou.

E dede toka nona masu o Jisu sa qai lesu vei ratou na tolu na yapositolo. Ni raica ni ratou moce tu, e kaya sara vei Pita: “Vakacava, dou sega ni rawa ni yadra vata tiko kei au me dua mada ga na

aua? Dou yadra tiko, dou masu tiko ga mo dou kua kina ni temaki.” E kila o Jisu ni curuoso nodratou vakasama na yapositolo, sa bogilevu tale ga. E kaya: “E gu na yalo, ia sa malumalumu ga na yago.”—Maciu 26:40, 41.

E lako tale ena ikarua ni gauna o Jisu qai kerea me kauta tani vua na Kalou na “bilo qo.” Ni lesu vei ratou na tolu na yapositolo, eratou se baci moce tu. A dodonu me ratou yadra tiko me ratou kua ni rawai ena veitemaki. Ni vosa vei ratou o Jisu, eratou “sega ni kila na cava me ratou kaya vua.” (Marika 14:40) E lako ena ikatolu ni gauna o Jisu, e tekiduru qai masu.

Dua na ka nona kauaitaka o Jisu na kena vakarogorogocataki na yaca i Tamana ena nona vakamatei me vaka na daubasulawa. E rogoca tu o Jiova na masu i Luvena, qai tala mai e dua na agilosi me vakaukauataki koya. Ia e sega ni cegu nona vakamamasu o Jisu vei Tamana, “sa qai masu ga vagumatua.” Dua na itavi levu sa vakataqari toka qo e taba i Jisu! Na ka e vakarau caka vua e vakatau tiko kina nona bula kei na nodra

TITIRI NONA BUNO ME VAKA NA DRA

E sega ni vakamacalataka na vuniwai o Luke na sala e ‘vaka kina na dra’ na bunu i Jisu. (Luke 22:44) A rairai vakatauvatana tiko ga na bunu ina titiri ni dra mai na mavoa. Dua tale na vakasama e tukuna o Dr. William D. Edwards ena mekesini *The Journal of the American Medical Association* (JAMA): “E tu tu yadua me veiwaki na bunu kei na dra (na ituvaki qori e vakatokai me hematidrosis . . .) ia e rawa ni yaco ni sa curuoso vakalevu nona vakasama e dua . . . Ni curuma na dra na tikiniyago e vakavuna na bunu, sa malumu ga mai na kuliniyago.”

bula o ira na vakabauta. Na levu ni kena curuoso nona vakasama, e ‘titiri sara kina nona bunu ina qele me vaka na dra.’—Luke 22:44.

Ena ikatolu ni gauna e lesu kina o Jisu vei ratou nona yapositolo, eratou moce tale tu. E kaya: “Qo

e sega ni gauna ni moce kei na vakacegu! Sa voleka na aua me soli yani kina na Luve ni tamata vei ira na ivalavala ca. Dou tucake, me datou lako. Raica! Sa voleka mai o koya ena soli au.”—Maciu 26:45, 46.

-
- ◇ E kauti ratou i vei na yapositolo o Jisu ni ratou biubiu mai na tabavale e cake?
  - ◇ Na cava eratou cakava na tolu na yapositolo ni lai masu o Jisu?
  - ◇ Na cava e kilai me baleti Jisu ena kena titiri me vaka na dra nona bunu?

SOLI QAI VESU NA KARISITO

MACIU 26:47-56 MARIKA 14:43-52 LUKE 22:47-53 JONI 18:2-12

Go sa bogilevu tutu. Era vakadonuya na bete mera solia vei Jutasa e 30 na tikinisiliva me soli Jisu vei ira. E liutaki ira sara e dua na ilala levu o Jutasa mera lai vaqarai Jisu, qori o ira na iliuliu ni bete kei na Farisi. E gole tale ga na komada ni mataivalu kei na so na sotia ni Roma era vakaiyaragi.

Ni vakatalai Jutasa mai na kanavata ni Lakosivia o Jisu, a gole vei ira na iliuliu ni bete. (Joni 13:27) Era kacivi sara na yadra kei na dua na ilala sotia. A rairai kauti ira e liu o Jutasa ina vale e solevutaka kina na Lakosivia o Jisu kei ratou na nona yapositolo. Ia qo era sa takosova na ilala levu na Buca o Kitironi ena ilakolako ina were. Era vakaiyaragi, era kau cina kei na bukawaqa me vakayagataki ena nodra vaqarai Jisu.

Ni liutaka o Jutasa na ilakolako cake ina Ulunivanua ni Veiolive, e kila sara tu ga na vanua ena tiko kina o Jisu. E dau mai cegu ena were o Keci-semani o Jisu kei ratou na yapositolo ena nodratou veilakoyaki voli mai Pecani kei Jerusalemi. Ia qo sa bogi, ena rairai sega ni laurai vinaka kina o Jisu ni duri tu ena loganiolive. De dua era se sega ni bau raici Jisu e liu na sotia, era na kilai koya gona vakacava? Ena vukei ira o Jutasa ena dua na ivakatakilakila. E kaya: “O koya ga au reguca, dou vesuka, o koya sara ga ya, dou yadravi koya vinaka ni dou kauti koya yani.”—Marika 14:44.

Ni yaco yani ina were o Jutasa kei ira na ilala levu, e gole vakadodonu vei Jisu kei ratou na nona yapositolo. E kaya sara o Jutasa, “Ni bula Rapai!,” qai reguci Jisu. E kaya vua o Jisu: “Na cava o mai cakava?” (Maciu 26:49, 50) E sauma tale o Jisu nona taro ni kaya: “Jutasa, o solia na Luve ni tamata ena dua na iregu?” (Luke 22:48) Sa oti vakadua nona kauaitaki Jutasa o Jisu!

E golevi ira na tauri cina tu kei na bukawaqa o Jisu qai taroga: “Oni vaqarai cei?” Era kaya na

ilala levu: “O Jisu na kai Nasareci.” E kaya ena yaloqaqa o Jisu: “O yau ga qo.” (Joni 18:4, 5) Era bale ina qele na tagane ya nira sega ni namaka na ka e cakava o Jisu.

A rawa ni dro ena bogi ya o Jisu, ia e tarogi ira tale se ra vaqarai cei. Era kaya: “O Jisu na kai Nasareci.” E yalodei tu ga o Jisu qai tomana: “Au sa tukuna oti vei kemuni, o yau ga qo. Ke oni vaqarai au tiko, ni laivi ratou qo me ratou lako.” Ena gauna dredre mada ga qori, e nanuma vinaka tu ga o Jisu na nona tukuna ena dua na gauna e liu ni na sega ni vakayalia e dua vei ratou na tisai-peli. (Joni 6:39; 17:12) E se sega ni yali e dua vei ratou na nona yapositolo yalodina ena vuku ni veitaqomaki i Jisu “vakavo ga o koya e dodonu me rusa,” o Jutasa. (Joni 18:7-9) E kerea kina o Jisu me kua ni caka e dua na ka vei ratou na nona imuri yalodina.

Eratou kidava na yapositolo na ka e sa vakarau yaco nira sa golevi Jisu yani na sotia. Eratou taroga sara: “Turaga, me keimami vakayagataka na iseleiwau?” (Luke 22:49) E se bera mada ga ni sauma o Jisu nodratou taro sa ucuna mai o Pita e dua na iseleiwau, qai taya laivi na daligana imatau o Maliko na nona dauveiqaravi na bete levu.

E tara o Jisu na daligai Maliko, mai mavo yani na mavo. Sa qai vakavulica e dua na tikina bibi ena nona vakaroti Pita: “Daramaka tale na nomu iseleiwau ina kena taga, nira na mate ena iseleiwau o ira era vakayagataka na iseleiwau.” E soli koya o Jisu me vesu qai kaya: “Ena qai vakayacori vakacava na ka e volai ena iVolatabu, ni dodonu ga me yaco qo?” (Maciu 26:52, 54) E tomana: “Vakacava, sega ni dodonu meu gunuva na bilo e solia vei au o Tamaqu?” (Joni 18:11) E duavata tu ga o Jisu kei na loma ni Kalou, ke mani mate mada ga kina.

E tarogi ira na ilala levu o Jisu: “Oni vakaiselei-wau qai tauri kau mai moni vesuki au me vaka na daubutako? Au dau dabe e veisiga ena valenisoro meu veivakavulici, ia oni sega ni vesuki au. E yaco na ka kece qo me vakayacori kina na ka era vola na parofita.”—Maciu 26:55, 56.

Era sa qai vesuki Jisu na sotia, na komada ni

mataivalu, kei na nodra yadra na Jiu. Eratou dro na yapositolo ni ratou raica na ka sa yaco. Ia “e dua na cauravou,” kena irairai ni tisaipeli o Marika e maliwai ira voli ga na ilala levu me muri Jisu tiko kina. (Marika 14:51) Era qai kilai cauravou qori na ilala levu, era via vesuki koya mani biuta tu mai na nona isulu lineni me dro.

- ◇ Na cava e lai vaqarai Jisu kina o Jutasa ena were o Kecisemani?
- ◇ Na cava e cakava o Pita me taqomaki Jisu kina? Cava e qai kaya o Jisu?
- ◇ E vakaraitaka vakacava o Jisu ni duavata kei na loma ni Kalou?
- ◇ O cei e muri voli ga ni ratou biubiu na vo ni yapositolo? Na cava e qai yaco?

KAU O JISU VEI ANASA KEI KAIIFA

MACIU 26:57-68 MARIKA 14:53-65 LUKE 22:54, 63-65 JONI 18:13, 14, 19-24

E vesu o Jisu me vaka e dua na daubasulawa qai kau vei Anasa, a bete levu tiko ena gauna e vakadrukai ira kina na qasenivuli o Jisu ena valenisoro ni se gone. (Luke 2:42, 47) Eratou bete levu tale ga e muri eso na luvena tagane o Anasa, ia qo sa bete levu tiko na wati luvena yalewa.

Ni kau ina vale i Anasa o Jisu, e soqoni ira sara na lewe ni Sanadrini o Kaiifa. Era le 71 na lewe ni Sanadrini, qai wili tiko kina na bete levu kei ira era taura tu na itutu qori ena veigauna sa oti.

E tarogi Jisu sara o Anasa “ena ka e baleti ratou na nona tisaipeli kei na nona ivakavuvuli.” E sauma vua o Jisu: “Au dau tukuna na ka

kece ga e matanalevu. Au dau veivakavulici ena valenilotu kei na valenisoro, na Jiu kece ga era dau lako yani kina, au sega ni cavuta vakavuni e dua na ka. Na cava o tarogi au kina? Tarogi ira ga era dau rogoca na noqu vosa.”—Joni 18: 19-21.

E sabaka na mata i Jisu e dua na yadra e duri voleka tu e kea qai kaya ena cudru: “E dodonu mo vosa tu va ya vua na iliuliu ni bete?” E kila o Jisu ni sega ni dua nona cala, mani kaya: “Ke cala na ka au tukuna, tukuna mai na ka e cala, ia keu tukuna tiko na ka dina, na cava o sabaki au kina?” (Joni 18:22, 23) E vakarota sara o Anasa me kau o Jisu vei Kaiifa na wati luvena yalewa.

Era bose tiko mai na vale i Kaiafa na lewe ni Sanadrini—na bete levu, nodra qase na lewenivanua, kei ira na vunivola. E cala vakalawa me caka na veilewai ena bogi ni Lakosivia, ia era saga na ilala qori me yaco na nodra inaki ca.

E levu na lewe ni Sanadrini era duavata ena nodra inaki. A vakatulewataka na Sanadrini me vakamatei o Jisu ni vakaturi Lasarusa oti. (Joni 11:47-53) Era bosea ena vica na siga sa oti na iliuliu ni lotu mera vesuki Jisu qai vakamatea. (Maciu 26:3, 4) Io, sa vaka e mate rawa tu o Jisu, ia se bera tiko ni caka na veilewai!

Sa cala rawa tu vakalawa nodra bose, qo era sa vaqara ivakadinadina tale na iliuliu ni bete kei na lewe ni Sanadrini me beitaki vakailasu kina o Jisu. E levu era mai beitaki koya, ia e veicalati nodra itukutuku. Erau sa qai lako mai e le rua qai kaya: “Keimami rogoca ni kaya, ‘Au na talaraka na valenisoro qo a tara ena liga, ia ena loma ni tolu na siga au na tara tale e dua e sega ni caka ena liga.’” (Marika 14:58) Ia erau lomamarua tu mada ga na tagane qori.

E tarogi Jisu o Kaiafa: “O sega ni sauma rawa ya? Na cava o nanuma ena nodra veibeitaki?” (Marika 14:60) E lasu na ka e beitaki kina qai veicalati nodra itukutuku na ivakadinadina, ia e galu tu ga o Jisu. Mani vakayagataka na Bete Levu o Kaiafa e dua tale na iwalewale.

E kila o Kaiafa ni votivoti vei ira na Jiu me tukuna e dua ni Luve ni Kalou. A tukuna ena dua

na gauna o Jisu ni Tamana na Kalou, ra qai via vakamatei koya na Jiu nira kaya ni “vakatauvatani koya . . . kei na Kalou.” (Joni 5:17, 18; 10:31-39) Sa kila rawa tiko qori o Kaiafa, mani tarogi Jisu vaqaseqase: “Au tukuna vei iko mo bubului vua na Kalou bula ni o na tukuna na ka dina. Mo tukuna mai se o Karisito na Luve ni Kalou, se sega.” (Maciu 26:63) Sa tukuna oti o Jisu ni Luve ni Kalou. (Joni 3:18; 5:25; 11:4) Ke sega ni cakava tale qo, sa rawa ni beitaki ni cakitaka ni o koya na Luve ni Kalou, e Karisito tale ga. E mani kaya o Jisu: “O yau dina qori, oni na raica na Luve ni tamata ni dabe toka ena ligaimatau i koya e kaukaua sara, ena lako tale ga mai ena o ni lomalagi.”—Marika 14:62.

E dresuka nona isulu e sau na bete levu qai kaya: “E vosabeca na Kalou o koya! Na ivakadinadina cava tale eda vinakata? Raica! Oni sa rogoca na nona veibeci. Na cava nomuni nanuma?” E sega ni dodonu nodra lewa, ia era kaya na lewe ni Sanadrini: “Sa dodonu ga me mate.”—Maciu 26:65, 66.

Era sa qai vakalialiai Jisu, era vacuki koya tale ga. Eso tale era sabaki koya qai kasivita na matana. Era ubia na matana nira sabaki koya tiko ra qai kaya ena veivakalialiai: “Parofisai mada. O cei e sabaki iko?” (Luke 22:64) E vakayacori vua na Luve ni Kalou na itovo lolovira, e cala tale ga vakalawa nona lewai ena bogi!

-
- ◇ E kau e liu i vei o Jisu? Cava e caka vua e kea?
  - ◇ E kau tale i vei o Jisu? E rawai ira vakacava na Sanadrini o Kaiafa mera vakatulewataka me vakamatei o Jisu?
  - ◇ Na ivalavala lolovira cava e caka vei Jisu ena gauna ni veilewai?

CAKITAKI JISU O PITA

MACIU 26:69-75 MARIKA 14:66-72 LUKE 22:54-62 JONI 18:15-18, 25-27

Eratou rere na yapositolo ni sa vesu o Jisu ena were o Kecisemani, ratou mani dro. Ia e veisau na lomadrau o Pita “kei na dua tale na tisaipeli,” kena irairai ni yapositolo o Joni. (Joni 18:15; 19:35; 21:24) Erau na rawa ni raici Jisu ni kau ina vale i Anasa. E talai Jisu sara o Anasa vua na Bete Levu o Kaiafa, rau qai muri tiko yani o Pita kei Joni. De dua erau leqataka se cava na yacovi rau, erau kauai tale ga ena ka ena yaco vua na nodrau Turaga.

E kilai Joni na bete levu, mani curu rawa ina rara ni vale i Kaiafa, ia e toka voli ga e tuba o Pita. Ni lesu mai o Joni, rau lai veivosaki kei na yalewa dauveiqaravi e ivakatawa ni katuba, sa qai curu rawa e loma o Pita.

Era vakawaqa buka na tiko ena rara ni vale ni batabata na bogi. E lai dabe vata sara kei ira o Pita me vakatakata kina ni waraka toka “na ka e yaco” ena veilewai i Jisu. (Maciu 26:58) Sa qai raici Pita vinaka na ivakatawa ni katuba ena rarama ni buka. E taroga sara: “O iko tale ga na tisaipeli ni tamata qo, se cava?” (Joni 18:17) Eso tale era kilai Pita ra qai beitaki koya ni dau tiko kei Jisu.—Maciu 26:69, 71-73; Marika 14:70.

Dua na ka nona rarawa o Pita. Ni sega ni vinakata me kilai koya e dua, e suka tale kina me lai tu ena matamata. E cakitaka o Pita ni dau tiko kei Jisu, e bau kaya mada ga: “Au sega ni kilai koya, au sega tale ga ni kila na ka o tukuna tiko.” (Marika 14:67, 68) E “bubului qai bolea me totogitaki ke lasu.”—Maciu 26:74.

Sa vakayacori tiko na veilewai i Jisu ena dua na yasa ni vale i Kaiafa, ena tabavale e cake e

veitaudonui kei na rara ni vale. E raica vinaka tu o Pita kei na so tale era wawa toka e ra na veiveisau ni ivakadinadina era lai soli itukutuku.

E kilai levu ena ivosavosa i Pita ni cavutu mai Kalili, qai laurai kina ni lasu ni tarogi ke kilai Jisu. E dua tale ga vei ira na tiko e kea e wekai Maliko, a taya na daligana o Pita. E kaya sara vei Pita: “Au raici iko sara ga mai na iteitei seu lasu?” Ni cakitaka tale qori o Pita ena ikatolu ni gauna, e tagi sara na toa me vaka ga e parofisaitaki.—Joni 13:38; 18:26, 27.

E duri tu ena gauna qori o Jisu ena varada donuya na rara ni vale. E vuki na Turaga qai rai yani vei Pita, sa na mosi mada ga vei Pita qori. E nanuma lesu sara ga na ka e tukuna o Jisu ena vica wale ga na aua sa oti ena tabavale e cake. Sa wacava nona rarawa ni kila na ka e sa cakava! E curu i tuba o Pita qai tabalaka na tagi.—Luke 22:61, 62.

E nuidei o Pita ni yalodina qai kaukua tu vakayalo, e rawa gona vakacava ni cakitaki nona Turaga? E vakatanitaki na ka dina, qai lewai o Jisu me vaka e dua na daubasulawa. Gauna sara ga qori me veitokoni kina o Pita vua e dua e sega ni cala, ia e qai vakanadakui koya e tu vua na “vosa ni bula tawamudu.”—Joni 6:68.

Na ka vakaloloma e cakava qori o Pita e vakaraitaka ni rawa ni veilecayaki tale ga e dua e vakabauta qai yalodina ke sega ni vakarautaki koya ina veika tawanamaki se veitemaki. Meda vuli mada ga na tamata kece ni Kalou ena ka e cakava o Pita!

- ◇ Erau curu rawa vakacava ina rara ni vale i Kaiafa o Pita kei Joni?
- ◇ Na cava e yaco tiko e loma ni vale ni rau tiko ena rara ni vale o Pita kei Joni?
- ◇ Na cava e bubului kina qai bolea o Pita me totogitaki ke lasu?
- ◇ Na cava eda vulica ena ka e cakava o Pita?

LEWAI ENA SANADRINI QAI KAU VEI PAILATO

MACIU 27:1-11 MARIKA 15:1 LUKE 22:66–23:3 JONI 18:28-35

Sa voleka na mataka, sa cakitaki Jisu oti tale ga vakatolu o Pita. Era sa veisukayaki na lewe ni Sanadrini ni sa oti nodra veilewai veivakaisini. Ni kida na mataka ni Vakaraubuka, era soqoni vata na Sanadrini nira via vakaraitaka ni donu vakalawa na veika a yaco ena bogi. Sa qai kau yani vei ira o Jisu.

Era kaya na mataveilewai ni Sanadrini: “Ke o iko na Karisito, tukuna mai vei keimami.” E sauma o Jisu: “Keu tukuna mada ga vei kemuni, oni na sega ga ni vakabauta. Keu tarogi kemuni tale ga, oni na sega ni sauma rawa.” Ia e doudou ni vakaraitaka vei ira o Jisu na ka e parofisaitaki me baleti koya ena Taniela 7:13. E kaya: “Tekivu qo, e sa na dabe ena liga imatau kaukau ni Kalou na Luve ni tamata.”—Luke 22:67-69; Maciu 26:63.

Era kaya: “Kena ibalebale o iko na Luve ni Kalou?” E kaya vei ira o Jisu: “Oni sa kaya tiko ga mai qori.” De dua qo sa tokona nona bei-

taki vakailasu o Jisu me vakamatei. Era taroga: “Na ivakadinadina cava tale eda vinakata?” (Luke 22:70, 71; Marika 14:64) Era mani vesuki Jisu ra qai kauti koya vua na Kovana ni Roma o Ponitio Pailato.

A rairai raica o Jutasa Isikarioti ni sa kau o Jisu vei Pailato. E rarawa vakalevu ni kila ni sa tau na itotogimate vei Jisu. A sega ni vakaraitaka vua na Kalou o Jutasa na veivutuni dina, e lai vakasuka ga na 30 na tikinisiliva. E kaya vei ira na iliuliu ni bete: “Au sa valavala ca niu solia yani na tamata yalododonu.” Era kaya vua: “Me icavai vei keimami? Qori nomu leqa!”—Maciu 27:4.

E kolotaka na 30 na tikinisiliva ina loma ni valenisoro o Jutasa qai via vakamatei koya. A rairai ramusu na tabanikau a vesuka kina na dali me kunati koya. E mani lutu ena veivatu qai kacabote na ketena.—Cakacaka 1:17, 18.

E kau o Jisu ena matakacaca ina itikotiko nei

Ponitio Pailato. Era sega ni via curu na Jiu, era vakabauta ni na vakadukadukalitaki ira nodra veimaliwai kei ira na sega ni Jiu. Era na sega kina ni vakadonui mera kania na ivakayakavi ni Lakosivia, ena ika15 ni Naisani, na imatai ni siga ni Solevu ni Madrai Sega ni Vakaleveni.

E lako mai tuba o Pailato qai tarogi ira: “Cava nona cala na tamata qo?” Era sauma vua: “Ke sega ni dua na nona cala keimami na sega ni kauti koya mai vei kemuni.” De dua e kila o Pailato nira via rawai koya, e qai kaya vei ira: “Ni kauti koya sara ni lai lewai koya ena nomuni lawa.” E kilai nodra via vakamatei Jisu na Jiu ena nodra kaya: “E sega vei keimami na kaukaua vakalawa me keimami vakamatea e dua.” —Joni 18:29-31.

Ena rawa nira ue na lewenivanua ke vakamatei o Jisu ena soqo ni Lakosivia. E tiko vei ira na kai Roma na kaukaua vakalawa mera vakamatei Jisu ke beitaki ni saqata na nodra matanitu. Ke ra rawai ira na kai Roma na Jiu mera cakava qori, era na galala mai na nodra veibeitaki na lewenivanua.

Era sega ni via tukuna na iliuliu ni lotu vei Pailato ni beitaki o Jisu ni vosavakacacataka na Kalou. Era sa qai beitaki koya vakailasu: “Keimami raica na tamata qo [1] ni vagolei ira tiko vakatani na lewenivanua, [2] e tarova na soli ivakacavacava vei Sisa, [3] e kaya tale ga ni o koya na Karisito na tui.” —Luke 23:2.

E matataki Roma o Pailato, e kauai kina ena

nona beitaki o Jisu ni tui. E curu tale ina itikotiko ni kovana, e kacivi Jisu, qai taroga: “O iko na nodra Tui na Jiu?” Se, ‘O sa beca na lawa ni matanitu ena nomu tukuna ni o tui mo talaidredre kina vei Sisa?’ Ni via kila o Jisu na levu ni ka e kila o Pailato me baleti koya, e kaya sara: “Qori na ka o nanuma me baleti au, se na ka era kaya vei iko eso?” —Joni 18:33, 34.

Ni via kila o Pailato na veika me baleti Jisu, e sauma: “O yau na Jiu?” E tomana: “O ira sara ga na kainomu kei ira na iliuliu ni bete era soli iko vei au. Na cava o cakava?” —Joni 18:35.

E sega ni via vakalecalecava o Jisu na kena veiletitaki na nona tui se sega. E kurabuitaka na Kovana o Pailato na sala e sauma kina o Jisu nona vosa.

VANUA NI DRA Era sega ni kila na iliuliu ni bete na cava mera cakava ena tikiniviliva a kolotaka o Jutasa ina loma ni valenisoro. Era kaya: “E sega ni dodonu me biu ina katonicaui ni valenisoro, ni sau ni dra.” Sa ra qai vakayagataka na ilavo qori me voli kina na vanua ni tulituli me nodra ibulubulu na vulagi, qai vakatokai na vanua ya me “Vanua ni Dra.”

—Maciu 27:6-8.

- ◇ Na cava era soqoni vata tale kina na Sanadrini?
- ◇ A mate vakacava o Jutasa? A vakayagataki ena cava na 30 na tikiniviliva?
- ◇ Na veibeitaki cava era vinakata na Jiu me vakamatei Jisu kina o Pailato?

RAICA O PAILATO KEI EROTI NI SEGA NA CALA I JISU

MACIU 27:12-14, 18, 19   MARIKA 15:2-5   LUKE 23:4-16   JONI 18:36-38

E vakaraitaka vakadodonu vei Pailato o Jisu ni tui dina o koya, e sega tale ga ni vakavu leqa e Roma nona Matanitu. E kaya kina o Jisu: “E sega ni vakavuravura na noqu Matanitu. Ke vakavuravura na noqu Matanitu, era na vala na noqu tamata meu kua ni soli yani vei ira na Jiu. Ia e sega sara ga ni vu eke na noqu Matanitu.” (Joni 18:36) Io, e tiko na nona Matanitu, ia e sega ni vakavuravura.

Mani tarogi Jisu o Pailato: “Ia o iko na tui?” Sa qai vakatakila o Jisu vei Pailato ni donu nona nanuma ena nona tukuna: “O sa kaya tiko ga mai niu tui. Qo na vuna au sucu mai kina, qo tale ga na vuna au lako mai kina i vuravura meu tukuna na ka dina. O ira kece era totaka na dina era rogoca na noqu vosa.”—Joni 18:37.

Sa tukuna oti o Jisu vei Tomasi: “O yau na sala, na dina, kei na bula.” Sa rogoca tale ga o Pailato ni lako mai o Jisu e vuravura me tukuna na “ka dina” me baleta nona Matanitu. E vaka-deitaka gona o Jisu me yalodina tiko ga ke mani mate mada ga kina. E tarogi koya o Pailato: “Na cava na ka dina?” E sega ni vinakata o Pailato me saumi tale nona taro, sa rauti koya ga na ka e rogoca me tauca kina nona lewa me baleti Jisu.—Joni 14:6; 18:38.

E lesu i tuba o Pailato vei ira na ilala levu. A rairai tiko e yasana o Jisu ena nona tukuna vei ira na iliuliu ni bete kei ira na tu e kea: “Au sega ni raica e dua na cala vua na tamata qo.” Era cudruvaka na ilala levu na vakatulewa ya, ra qai kaya: “E yavalati ira na lewenivanua ena nona veivakavulici ena vanua taucoko o Jutia, e tekivu sara ga mai Kalili me yaco mai ke.” —Luke 23:4, 5.

E rairai kurabuitaka o Pailato na levu ni nodra vinakata na Jiu me vakamatei o Jisu.

Nira qoqolou tiko na iliuliu ni bete kei na qase, e tarogi Jisu sara o Pailato: “O sega ni rogoca na levu ni ka era beitaki iko tiko kina?” (Maciu 27:13) E kurabuitaka vakalevu o Pailato ni kaukaua nodra veibeitaki, ia e galu tu ga o Jisu.

Era vakaraitaka na Jiu ni a ‘tekivu mai Kalili’ o Jisu. Ni kila o Pailato ni kai Kalili o Jisu, e vakavure vakasama qori vua ena ka me cakava me kua ni beitaki kina ena nona lewai o Jisu. E tiko voli e Jerusalemi ena gauna ni Lakosivia o Eroti Anitipasa (na luvena tagane o Eroti na Ka Levu) na iliuliu ena yasana o Kalili. E mani talai Jisu vei Eroti o Pailato. O Eroti Anitipasa qo a tamusuka na ului Joni na Dauveipapitaisotaki. Ni rogoca e muri o Eroti na cakacaka veivakurabuitaki i Jisu, e leqataka de sa vakaturi mai na mate o Joni.—Luke 9:7-9.

Dua na ka nona marau o Eroti ni raici Jisu, sega ni baleta nona via vukei koya se me kila na dina ni ka e beitaki kina. E via kila ga eso na ka e baleti Jisu qai “via raica sara ga eso nona cakamana.” (Luke 23:8) E ka ni rarawa ni sega ni cakava o Jisu na ka e vinakata o Eroti. Ni vakatarogi koya mada ga o Eroti, e galu tu ga o Jisu. E mani “vakasewasewani koya” o Eroti kei ira na nona sotia ni sega ni yaco na lomadra. (Luke 23:11) Era vakasulumi koya ena dua na isulu totoka ra qai vakalialiai koya. Oti e talai Jisu lesu vei Pailato o Eroti. Erau dau veimecaki tu e liu o Eroti kei Pailato, ia qo rau sa veitokani vinaka.

Ni lesu yani o Jisu, e kacivi ira sara na iliuliu ni bete, nodra iliuliu na Jiu, kei ira na lewenivanua o Pailato qai kaya: “Niu vakatarogi koya e matamuni e sega sara ga ni dua na ka au raica me tokona nomuni veibeitaki. O Eroti mada ga e vakasukai koya mai ni sega ni raica

e dua na ka, e sega ni cakava o koya e dua na cala me mate kina. Au na totogitaki koya ga qai sereki koya.”—Luke 23:14-16.

Dua na ka nona via sereki Jisu o Pailato ni kila nira soli koya yani na bete ena nodra vuvu. E yaco e dua tale na ka sa qai vakadeitaka ga kina o Pailato me sereki Jisu. E vakau-

itukutuku yani vua o watina ni dabe tu o Pailato ena idabedabe ni veilewai: “Kua ni cakava e dua na ka vua na tamata yalododonu qori, e vakaleqai au vakalevu nikua na ka au tadra [e vu vakalou] me baleti koya.”—Maciu 27:19.

E sega na cala i Jisu qai dodonu me sereki koya o Pailato, ia ena rawa vakacava qori?

-
- ◇ E vakatakila vakacava o Jisu “na ka dina” me baleta nona itutu vakatui?
  - ◇ Na cava e vakadeitaka me baleti Jisu o Pailato? Cava era cakava na lewenivanua? Cava e cakava o Pailato?
  - ◇ Na cava e marau kina o Eroti Anitipasa ni raici Jisu? Cava e qai cakava?
  - ◇ Na cava e via sereki Jisu kina o Pailato?

KACIVAKA O PAILATO: “RAICA! QO NA TAGANE!”

MACIU 27:15-17, 20-30 MARIKA 15:6-19 LUKE 23:18-25 JONI 18:39–19:5

E tukuna o Pailato vei ira na ilala levu era vinakata tiko me vakamatei o Jisu: ‘Au sega sara ga ni raica e dua na ka me tokona nomuni veibeitaki. O Eroti tale ga.’ (Luke 23:14, 15) E vakayagataka e dua tale na iwalewale o Pailato me sereki Jisu kina, e kaya vei ira na lewenivanua: “E kena ivakarau meu dau sereka vei kemuni e dua ena gauna ni Lakosivia. Na cava oni vinakata, meu sereka yani vei kemuni na nodra Tui na Jiu?”—Joni 18:39.

E kila tiko o Pailato e dua na kaivesu na yacana o Parapa, e daubutako, vorata na veiliutaki, qai daulaba. E mani taroga o Pailato: “O cei vei rau oni vinakata meu sereka yani vei kemuni, o Parapa se o Jisu o koya e vakatokai me Karisito?” Ena nodra veibukani na iliuliu ni bete, era kerea kina na lewenivanua me sereki o Parapa, sega ni o Jisu. E taroga tale o Pailato: “O cei vei rau qo meu sereka yani vei kemuni?” Era kailavaka na ilala levu: “O Parapa!”—Maciu 27:17, 21.

E rarawa o Pailato, mani taroga: “Na cava meu qai cakava vei Jisu o koya e vakatokai me Karisito?” Era kaya vakadomoilevu na lewenivanua: “Vakota ena kau!” (Maciu 27:22) E vakamadua nodra vakarota me vakamatei e dua e sega nona cala. E vakamamasu o Pailato: “Bale-

ta? Na cava nona cala? Au sega ni raica vua e dua na ka me mate kina, au na totogitaki koya ga qai sereki koya.”—Luke 23:22.

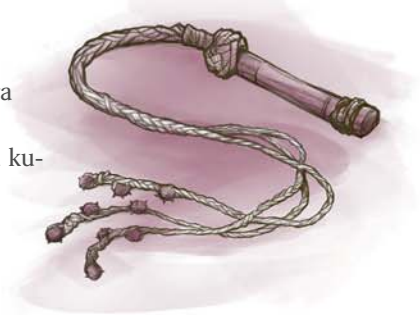
E guce na sasaga i Pailato nira kailavaka toka ga na ilala levu: “Vakota ena kau!” (Maciu 27:23) Era sa vesumonataki ira vinaka sara ga na ilala levu na iliuliu ni lotu, e kaukaua kina nodra vinakata me vakamatei o Jisu! O koya e vinakati tiko qo me vakadavei nona dra e sega ni daubasulawa se daulaba. E sega ni dua na nona cala, se qai curu vakatui tale ga i Jerusalemi ena vica na siga sa oti. Ke ratou tiko na tisaipeli i Jisu, eratou galu tu ga qai sega ni dua e bau raici ratou.

E kila o Pailato ni sa tawayaga nona sasaga. Era sa qai cudru ga na lewenivanua, e mani vuluvulu ena wai e matadra qai kaya: “Au na sega ni beitaki ena dra ni tamata qo. Ni qai lewa sara ga.” E sega ni veisautaka qori nodra rai na lewenivanua. Era kaya ga: “Me bale ga vei keimami kei ira na luvei keimami na nona dra.”—Maciu 27:24, 25.

E via cakava na ka e dodonu na kovana, ia e via vakayalovinakataki ira na lewenivanua. E mani cakava na ka era vinakata ena nona sereki Parapa. Sa qai vakarota me luva na isulu i Jisu qai warolaki.

WAROLAKI E vakamacalataka o Dr. William D. Edwards ena mekesini *The Journal of the American Medical Association* na ivakarau ni nodra veivakanakuitataki na kai Roma:

“E dau lekaleka na kuita era lilili tu kina na tikitiki ni kulinimanumanu era tu yadua se tali vata qai duidui na kedra balavu, era vesuvesu ena kedra maliwa na kaukamea moqili lalai se na sui momoto ni sipi. . . . Nira mokuta ena nodra igu taucoko na sotia ni Roma na daku i koya e moku tiko, e rawa ni mavoa levu ena mua ni kaukamea moqili lalai, ena sea na kuliniyago na tikitiki ni kulinimanumanu kei na sui ni sipi. Ni toso tiko na veivakanakuitataki, sa na lai tara sara na viciko na ka momoto, ena dra dra tu na viciko qori qai sega ni caka rawa na kena mosi.”

Ni sa warolaki oti, era kauti Jisu sara na sotia ina vale ni kovana. Era vosa vakacacataki koya tale na sotia. Era talia e dua na isala wavakavotona ra qai vakaisalataki koya kina. Era biuta tale ga na sotia e dua na gasau ena ligana imatau, era ovici koya ena isulu damudamu me vaka era dau tokara na kawa vakatui. Era kaya ena veivakalialiai: “Ni bula vinaka, nodra Tui na Jiu!” (Maciu 27: 28, 29) Era kasiviti Jisu ra qai sabaka tiko ga na matana. Era taura vua na gasau ra qai mokuta kina na uluna, e tara sara ga na buradelana na “isala” wavakavotona era talia me vakamadualaki kina.

E qoroa o Pailato nona tauri koya vinaka tu o Jisu kei na nona yalodei, mani vakadeitaka tale ni na sega ni beitaki ena dua na ka. E kaya: “Raica! Au kauti koya mai tuba moni kila kina niu sega ni raica vua e dua na cala.” E rairai nanuma o Pailato ni na veisau na lomadra na ilala levu ke mai duri e matadra o Jisu, sa mavoa qai dra tu na yagona. Na ilala levu sa mai duri tu e matadra o Jisu e sega ni bau laurai vei ira na loloma, e kaya sara o Pailato: “Raica! Qo na tagane!”—Joni 19:4, 5.

E mavoa qai vakalolomataki o Jisu, ia e galu tu ga qai yalodei. E rairai siqema qori o Pailato ni laurai ena nona vosa na vakarokoroko kei na loloma.

-
- ◇ E saga vakacava o Pailato me sereki Jisu me kua kina ni beitaki ena dua na ka?
  - ◇ Na cava e dau yaco ni warolaki e dua?
  - ◇ E vakalolomataki tale vakacava o Jisu ni warolaki oti?
-

SOLI O JISU QAI KAU ME LAI VAKAMATEI

MACIU 27:31, 32 MARIKA 15:20, 21 LUKE 23:24-31 JONI 19:6-17

E vakalolomataki o Jisu qai vakalialiai, ia era sega ni kauitaka na iliuliu ni bete kei na nodra ilala na sasaga i Pailato me sereki Jisu. Era vinakata ga me vakamatei, ra mani kailavaka tiko ga: “Me lauvako ena kau! Me lauvako ena kau!” E kaya o Pailato: “Ni kauti koya sara ga, ni vakamatei koya niu sega ni raica vua e dua na cala.”—Joni 19:6.

E sega ni dua na ka vakapolitiki mera beitaki Jisu kina na Jiu me rawa ni vakamatei, ia vakacava na ka vakalotu? Era vakayagataka tale na veibeitaki ni vosavakacaca a kau cake mai ena nodra lewai Jisu na Sanadrini. Era kaya: “E tiko na neimami lawa, e kaya ni dodonu me mate ni tukuni koya tiko me luve ni Kalou.” (Joni 19:7) E ka vou vei Pailato na veibeitaki qori.

E lai vakasamataka tale tiko o Pailato ni lesu i vale na sala me sereki kina na turaga e vosota na ivakarau vakaloloma, e tadrai koya tale ga o watina. (Maciu 27:19) Vakacava na nodra veibeitaki vou na Jiu, ni “Luve ni Kalou” na kaivesu qo? E kila o Pailato ni cavutu mai Kalili o Jisu. (Luke 23:5-7) Ia e tarogi Jisu: “O iko mada mai vei?” (Joni 19:9) De dua e veinanuyaka o Pailato ke a bula tu ena dua na gauna e liu o Jisu, qai vu mai vua na Kalou.

E rogoca sara ga o Pailato nona tukuna o Jisu ni tui, ia e sega ni vakavuravura nona Matanitu. E sega ni yaga me vakamatatataka na ka sa tukuna oti, mani galu tu ga. E vakararawataki Pailato nona sega ni via vosa o Jisu, qai kaya ena cudru: “O sega ni via vosa vei au? O sega ni kila ni tu vei au na lewa meu sereki iko, e tu tale ga vei au na lewa meu vakamatei iko?”—Joni 19:10.

E kaya o Jisu: “O sega sara ga ni lewai au vakalailai, vakavo ke sa soli vei iko na lewa mai cake. Ya na vuna e levu cake kina na nona ivala-

vala ca o koya e soli au vei iko.” (Joni 19:11) Kena irairai ni sega ni vakasamataka tiko e keru o Jisu e dua ga na tamata. Ia e kaya tiko ni levu cake na ka eratou beitaki kina o Kaiafa, nona ilala, kei Jutasa Isikarioti ni vakatauvatani kei Pailato.

E saga tale o Pailato me sereki Jisu ni qoroya nona ivalavala kei na vosa, e leqataka tale ga vakalevu de vu dina mai vua na Kalou. Ia e dua tale nodra ile na Jiu e rairai vakavu lomaleqa vei Pailato. Era veivakarerei nira kaya: “Ke oni sereka na tamata qo, oni sega ni totaki Sisa. O koya yadua e kaya ni tui, e saqati Sisa.”—Joni 19:12.

E kauti Jisu tale mai tuba na kovana, qai kaya mai na nona idabedabe ni veilewai vei ira na lewenivanua: “Raica na nomuni tui!” Era sega ni taleitaka qori na Jiu, era kailavaka ga: “Kauti koya tani! Kauti koya tani! Me lauvako ena kau!” E kaya vei ira o Pailato: “Meu vakamatea na nomuni tui?” Sa dede nodra vakalolomataki tu na Jiu ena lewa vakaRoma, ia era kaya ena doudou na iliuliu ni bete: “E sega tale ni dua na neimami tui, o Sisa ga.”—Joni 19:14, 15.

E rere o Pailato qai vakamalumalumu ena nodra cikecike na Jiu, e soli Jisu kina me vakamatei. Era luvata na sotia na isulu damudamu a ovi tu kina o Jisu ra qai vakasulumi koya ena nona isulu e sau. E kau sara yani o Jisu me lai colata nona kaunirarawa.

Sa voleka toka qo na sigalevu ni Vakarau-buka, na ika¹⁴ ni Naisani. E sega ni bau moce me tekivu mai na mataka ni Lotulevu, qai veitaravi na veika rarawa e vakayacori vua. Sa tekivu malumalumu o Jisu, ni sa sega ni taura rawa na bi ni kau. E taubale tiko e gaunisala o Saimoni na kai Kirini mai Aferika, ra qai vaka-saurarataki koya na sotia me colata na kau ina vanua ni veivakamatei. Era muri tiko yani e

levu na lewenivanua, sega ni tukuni rawa nodra rarawa kei na nodra tagicaka na ka e yaco.

E kaya o Jisu vei ira na yalewa era rarawa tu: “Kemuni na luvei Jerusalemi, ni kua ni tagicaki au. Ni tagicaki kemuni ga kei ira na luvemuni. Raica! Ena yaco mai na siga era na qai kaya, ‘Era marau na yalewa era sega ni vakaluveni, na katonigone e sega ni vakasucu gone, kei na sucu e sega ni sucumi!’ Era na qai kaya ina veilunivanua, ‘Lutuki keimami mai!’ ina veidelana, ‘Vunitaki keimami!’ Baleta ke ra cakava tiko qo

ni se drokadroka na kau, ena qai wacava ni sa madu?”—Luke 23:28-31.

E vakaibalebalebaka tiko qori o Jisu vei ira na Jiu. Era vaka na kau sa voleka ni mate, ia se bau drokadroka toka ni se tiko o Jisu kei ira na Jiu era vakabauti koya. Ni sa yali o Jisu kei ira na vakabauti koya, era sa na qai vo ga na lewe ni matanitu era mate vakayalo, era vaka na kau mate. Ena sega ni tukuni rawa nodra levu ni tagi ni vakayagataki ira na kai Roma na Kalou mera vakarusai ira!

-
- ◇ Na veibeitaki cava era cakava na iliuliu ni lotu me baleti Jisu?
  - ◇ Na cava e leqataka o Pailato?
  - ◇ Era rawai Pailato vakacava na iliuliu ni bete me vakarota nona vakamatei o Jisu?
  - ◇ Na cava e vakaibalebalebaka o Jisu ni cavuta na kau “drokadroka,” ia e “madu”?

VAKARARAWATAKI NA TUI E SEGA NONA CALA

MACIU 27:33-44 MARIKA 15:22-32 LUKE 23:32-43 JONI 19:17-24

E kau o Jisu ina dua na vanua ena taudaku ni korolevu, me vakamatei kina kei rau na dau-butako. Na vanua qori e rawa ni raici “tu mai vakayawa,” e vakatokai me o Kolikoca se Vanua ni Qavokavoka.—Marika 15:40.

E luva nodratou isulu o Jisu kei rau na dau-butako. E vakarautaki na waini e waki vata kei na waigaga ni veivakamatenitaki na mura. De dua era vakarautaka qori na yalewa ni Jerusalemi, era dau solia na kai Roma vei ira na vakarau vakamatei me ivakamalumu ni mosi. Ni tovolea o Jisu, e bese ni gunuva ni vinakata me tu vinaka nona vakasama ena nona sotava na veivakatovolei levu duadua; me kila tiko na ka e sotava qai yalodina me yacova na mate.

Sa qai vakadavori o Jisu ena kaunirarawa. (Marika 15:25) Ratou vakota na ligana kei na yavana na sotia, e mosimosi dina ni sa curubasikata na lewe kei na isema ni sui. Ni sa vakaduri na kaunirarawa, sa qai mosi ga vakalevu ni sa kasei na vanua e lauvako ena bi ni yagona. E sega ni rarawataki ratou na sotia o Jisu, e masulaka ga: “Tamaqu, vosoti ira, era sega ni kila na ka era cakava tiko.”—Luke 23:34.

E nodra ivakarau na kai Roma mera vola ena dua na ivakatakilakila nona cala na daubasulawa e vakamatei. Sa qai vola o Pailato ena dua na ivakatakilakila: “Jisu na kai Nasareci na nodra Tui na Jiu.” E volai ena vosa vakalperiu, vakalalina kei na vosa vakirisi, me rawa nira wilika e levu. E laurai ena ka e cakava o Pailato na nona beci ira na Jiu nira vinakata me vakamatei o Jisu. Era cudru na iliului ni bete nira kaya: “Kua ni vola ‘Na nodra Tui na Jiu,’ vola ga ni kaya, ‘O yau na nodra Tui na Jiu.’” E sega ni vinakata o Pailato mera vakayagataki koya tale me yaco kina na lomadra, mani tukuna vei ira: “Na ka au sa vola, au sa vola.”—Joni 19:19-22.

Ena levu ni nodra cudru na bete, era cavuta tale kina na veibeitaki lasu a tukuni ena mataveilewai na Sanadrini. Sa rauta mera kurekure o ira na tavali ra qai vosavakacacataki Jisu: “Qori! O kaya sara mo na talaraka na valenisoro o qai tara tale ena tolu na siga, siro mada mai na kaunirarawa mo vakabulai iko.” Era kaya tale ga na bete kei ira na vunivola: “Meda raica mada ni siro mai na kaunirarawa na Karisito na nodra Tui na Isireli meda qai vakabauti koya.” (Marika 15:29-32) Rau vosavakacacataki Jisu tale ga na rua na

daubutako erau vako tikivi koya. Ia o rau ga qori erau cala dina, sega ni o Jisu.

Ratou vakalialiai Jisu tale ga na va na sotia ni Roma. De dua ratou gunuva tiko na waini wiwi, ratou qai solia vei Jisu na waini ena nodratou veivakalialiai. Ia e dredre me taura ni sa vako tu na ligana. Ratou vakalialiai Jisu tale na sotia ena ivakatakilakila e toka e cake: “Ke o nodra Tui na Jiu, vakabulai iko.” (Luke 23:36, 37) Vakasamataka mada! E vakalolomataki qai vakalialiai vakatawadodonu na turaga e kilai me sala,

dina, kei na bula. Ia e bolea me sotava kece qori, e sega ni bau cudruvi ira na Jiu era tu e kea, na sotia ni Roma era vakalialiai koya, se o rau na rua na daubutako erau vako tikivi koya.

Ratou kauta na isulu e sau i Jisu na va na sotia ratou qai wasea vakava. Eratou vakawirimadigitaka se o cei me nona. Na isulu e loma i Jisu e ka vinaka duadua, e “sega ni sema . . . ni tali taucoko sara ga me tekivu mai cake me yaco sara i ra.” Ratou kaya na sotia: “Me datou kua ni dresuka, me datou vakawirimadigitaka ga me macala kina se o cei me nona.” E vakayacori kina na tikiivolatabu qo: “Era wasea na noqu isulu e sau, era vakawirimadigitaka tale ga na noqu isulu.”—Joni 19:23, 24; Same 22:18.

Sa qai liaca e dua na daubasulawa ni tui dina o Jisu. E cudruvi nona itokani: “O sega ni bau rerevaka na Kalou, o iko mada ga o lewai tiko? E ganiti kedaru qori, daru totogitaki me isau ni nodaru ivalavala, ia na turaga qo e sega sara ga ni dua na ka ca e cakava.” Sa qai kerei Jisu: “Qai nanumi au ni oni sa tiko ena nomuni Matanitu.”—Luke 23:40-42.

E sauma o Jisu: “Au tukuna vakadodonu vei iko nikua, daru na tiko vata mai Parataisi.” (Luke 23:43) E duidui sara qori kei na ka e tukuna o Jisu vei ratou na nona tisaipeli, ni ratou na dabe vata kei koya ena nona idabedabe vakaturaga ena Matanitu ni Kalou. (Maciu 19:28; Luke 22: 29, 30) De dua sa rogoca oti na daubasulawa Jiu

qo na Parataisi a vakarautaka taumada o Jiova vei Atama, Ivi, kei na nodrau kawa. Kena ibalebale ni mate na daubutako qo, sa tu na nona inuinui.

-
- ◇ Na cava e bese kina ni gunuva o Jisu na waini?
  - ◇ Na ivakatakilakila cava e biu ena ulu ni kau e vako kina o Jisu? Era raica vakacava qori na Jiu?
  - ◇ E vakayacori vakacava na parofisai ena ka e caka ena isulu i Jisu?
  - ◇ Na cava a yalataka o Jisu vua na daubasulawa?

“QO DINA NA LUVE NI KALOU”

MACIU 27:45-56 MARIKA 15:33-41 LUKE 23:44-49 JONI 19:25-30

Qo sa “ikaono ni aua,” se sigalevu. E duatani na butobuto e solega na ‘vanua taucoko me yacova na ikaciwa ni aua,’ qori ena tolu na kaloko ena yakavi. (Marika 15:33) Qo e sega ni vu mai na butoleka e dau tabonaka kina na matanisiga na vula. E dau yaco qori ena vula vou, ia qo e donuya tu na gauna ni Lakosivia, e dau taucoko kina na vula. E dede tale ga na butobuto qo, na butoleka e dau vica wale ga na miniti. Kena ibalebale ni vakavuna sara ga na Kalou na butobuto qo!

Vakasamataka mada na ka era na cakava o ira na vakalialiai Jisu tiko. Eratou gole tale ga yani ina kaunirarawa e va na yalewa, qori na tina i Jisu, Salome, Meri Makitala, kei Meri na tinana na yapositolo o Jemesa na Lailai.

Erau duri volekata tu “na kaunirarawa” na yapositolo o Joni kei na tina i Jisu. E raica tu yani o Meri nona rube tu ena kau na luvena e vakasucuma qai susuga, kei na mosi e vakila tu. E vaka ga e lausua o Meri ena “iseleiwa balavu.” (Joni 19:25; Luke 2:35) Dua na ka na mosi e tarai Jisu, ia e se kauaitaki tinana ga. E raici Joni qai kaya vei tinana: “Yalewa, raica

na Luvemu!” Oti e raici Meri qai kaya vei Joni: “Raica na tinamu!”—Joni 19:26, 27.

Sa rairai yada tiko o tina i Jisu, e tataunaki koya kina vua na yapositolo e daulomana. E kila o Jisu ni ratou se bera ni vakabauti koya na vo ni tacina vakacabecabe. E tuvanaka kina nona qaravi vakayago o tinana, vakayalo tale ga. Dua dina na ivakaraitaki vinaka!

Ni sa oti na butobuto, e tukuna o Jisu: “Au sa karamaca.” Qori e vakayacori kina na ka e tukuni ena iVolatabu. (Joni 19:28; Same 22:15) E siqema o Jisu ni vaka me sa sega ni veitaqomaki o Tamana, me rawa ni vakatovolei na yalodina i Luvena me yacova na kena iyacoyaco. E kacivaka sara o Karisito: “*Ilai, Iai, lama sabakani?*” e kena ibalebale, “Noqu Kalou, noqu Kalou, na cava oni sa biuti au kina?” Nira rogoca qori eso era tu e kea, era taura cala na ka e tukuna, era kaya: “Raica! E kacivi Iaija tiko o koya.” E cici sara e dua, taura na vutovuto e toni tu kina na waini wiwi, biuta ena mua ni gasau qai solia vei Jisu. Ia era kaya eso: “Laivi koya tu mada! Me laurai sara qo se na kauti koya sobu mai o Iaija se sega.”—Marika 15:34-36.

E kaya sara o Jisu: “Sa vakacavari!” (Joni 19:30) Io, sa vakacavara kece o Jisu na ka e talai koya mai kina e vuravura o Tamana. Sa qai tinia: “Tamaqu, au sa solia na noqu bula ina ligamuni.” (Luke 23:46) E tataunaka vei Jiova o Jisu na nona bula, e nuidei ni na vakabulai koya tale. Ni nuitaka vakatabakidua na Kalou, e vakacuva na uluna na Karisito, mai cavuka yani nona icegu.

E yaco sara e dua na uneune levu, ra qai kavida na vatu. Na kena kaukaua e tatadoladola kina na ibulubulu ena taudaku kei Jerusalemi

“**ENA KAU**” Era kacivaka na meca i Jisu: “Me lauvako ena kau!” (Joni 19:15) Na vosa vaKirisi ni “kau” e vakayagataki ena Kosipeli na **stau-ros**. E tukuni ena ivola na *History of the Cross*: “Na **stau-ros** e kena ibalebale ‘na tolonikau donu,’ e dua na kau kaukaua, me vaka na kena era dau vakayagataka na dau-teitei mera cakava kina na bai.”

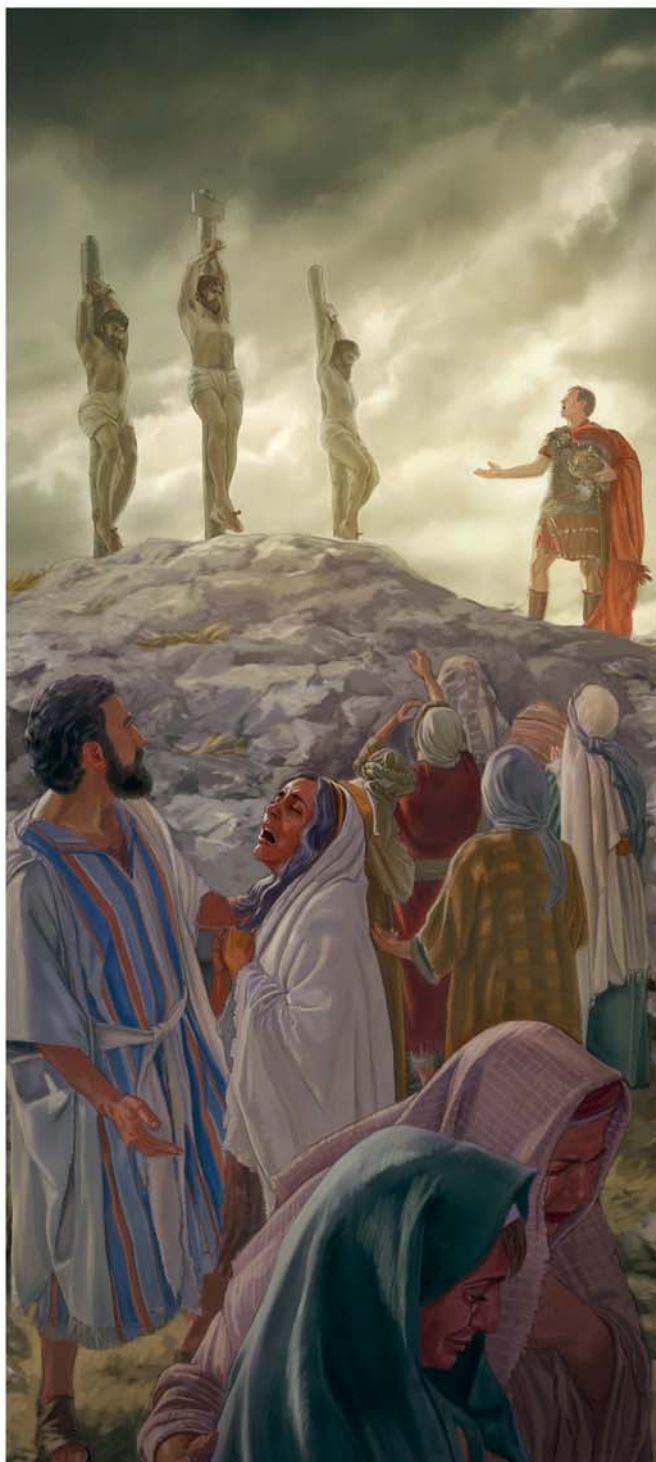
qai ceburaki mai na yagonimate. O ira na rai-
ca na ka e yaco ya era lai talanoataka ena
“koro tabu.”—Maciu 12:11; 27:51-53.

Ni mate o Jisu, e kasei rua mai cake me
yaco i ra na ilati balavu ni valenisoro e dau
wasea na Loqi Tabu kei na Loqi Tabu Sara.
Na ka vakatubuqoroqoro qori e vakaraitaka
na cudru ni Kalou vei ira era vakamatei Luve-
na, e dusia tale ga ni sa dolavi na sala ina
Loqi Tabu Sara se lomalagi.—Iperiu 9:2, 3; 10:
19, 20.

Dua na ka nodra rere na lewenivanua. E
kaya na turaganivalu e liutaka na veivaka-
matei: “Qo dina na Luve ni Kalou.” (Marika
15:39) De dua a tiko na turaga qori ni rai-
rai o Jisu vei Pailato ena gauna ni veilewai,
a veivosakitaki kina ke luve dina ni Kalou. Ia
qo sa vakabauta ni yalododonu o Jisu, e Luve
tale ga ni Kalou.

Eso e tarai ira na ka vakatubuqoroqoro era
raica, nira lesu i vale era “tavia na seredra”
ena levu ni nodra rarawa kei na madua. (Luce
23:48) Era vakararai tu mai vakayawa e levu
na yalewa era tisaipeli i Jisu, nira dau tomani
Jisu ena so na gauna. E tarai ira tale ga vaka-
levu na ka e yaco ena siga ya.

-
- ◇ Na cava eda kaya kina ni sega ni vu mai na buto-
leka na tolu na aua ni butobuto?
  - ◇ Na ivakaraitaki vinaka cava e katora o Jisu ena
nodra qaravi na itubutubu itabaqase?
  - ◇ Na cava e vakilai ni yaco na uneune? Na cava e
dusia na kasei rua ni ilati ni valenisoro?
  - ◇ E tarai ira vakacava na tu e kea na mate i Jisu kei
na ka vakatubuqoroqoro e yaco?
-

BULU O JISU

MACIU 27:57-28:2 MARIKA 15:42-16:4 LUKE 23:50-24:3 JONI 19:31-20:1

Sa yakavi sara na vanua ena Vakaraubuka na ika14 ni Naisani. Ni dromu na siga, ena tekivu kina na Siga ni Vakacegegu ni ika15 ni Naisani. Sa mate o Jisu, ia erau se bula tiko na daubutako rau vako tikivi koya. E vakaroti ena Lawa me “kua ni lili tu ena kau” na yagonimate “ena bogi taucoko,” me bulu ga ena “siga oya.”—Vakarua 21:22, 23.

E dau vakatokai na Vakaraubuka me siga ni Vakavakarau, mera vakarautaka kina na kedra na lewenivanua se ra vakacavara kina eso na cakacaka e vinakati me vakayacori rawa ni bera na Siga ni Vakacegegu. Ni dromu na siga, sa na tekivu na rua na Siga ni Vakacegegu “levu.” (Joni 19:31) E vakatokai me Siga ni Vakacegegu

levu baleta na ika15 ni Naisani e imatai ni siga ni Soqo ni Madrai Segga ni Vakaleveni e dau solevu-taki me vitu na siga, e dau siga ga ni Vakacegegu na imatai ni siga ni soqo qori. (Vunau ni Soro 23: 5, 6) Erau mai veidonui kei na siga qori na Siga ni Vakacegegu vakamacawa, na ikavitu ni siga.

Era kerei Pailato gona na Jiu me ratou vakamatei vakatotolo o Jisu kei rau na daubutako era-tou vako veitikivi. Ena caka vakacava qori? Me musu na yavadratou ni na dredre nodratou toso cake me ratou cegu tiko kina. Ratou gole na so-tia qai musuka na yavadrau na daubutako. Ia rau sega ni musuka na yava i Jisu ni sa mate tu. E vakayacori kina na Same 34:20: “E yadra-

va tiko na nona sui kece, e sega ni dua e musuki.”

Me vakadeitaki ni sa mate dina o Jisu, e suaka na sarisarina ena moto e dua na sotia. E volekata sara ga na utona, qai “drodoro mai kina na dra kei na wai.” (Joni 19:34) Qori e vakayacori kina e dua tale na tikinivolatabu: “Era na raici koya era suaka.”—Sakaraia 12:10.

E tiko tale ga ena nona vakamatei o Jisu o Josefa, “e dua na turaga vutuniyau” mai na koro o Arimacea, e turaga nuitaki ena Sanadrini. (Maciu 27:57) E “turaga vinaka qai turaga yalododonu,” e “waraka tale tiko ga na Matanitu ni Kalou.” E “tisaipeli tale ga i Jisu, ia ena nona rerevaki ira na Jiu e sega kina ni dau vakatakilai koya.” A sega ni duavata kei na lewa e tauca na mataveilewai vei Jisu. (Luke 23:50; Marika 15:43; Joni 19:38) E doudou o Josefa me kerea vei Pailato na yago i Jisu. E mani kaciva o Pailato na turaganivalu e liutaka na veivakamatei, me vakadeitaka kina ni sa mate o Jisu. Sa qai vakadonuya o Pailato na kerekere i Josefa.

E volia o Josefa na isulu lineni matailalai qai kauta sobu mai na kau na yago i Jisu. E ologa na yago ena lineni me lai vakotori ena ibulubulu. E veivuke tale ga o Nikotimo, “o koya a lai raici Jisu mada ena imatai ni gauna ena dua na bogi.” (Joni 19:39) E kauta yani e rauta ni 30 na kilokaramu na mura saulevu e veiwaki kei na elou. E ologi na yago i Jisu ena vadreti e tu kina na isaluaki, me vaka era dau cakava na Jiu.

E toka voleka e dua na ibulubulu vatu i Josefa e sega tu ni vakayagataki, e vakotori sara kina na yago i Jisu. Sa qai vaqiqici e dua na vatu levu me kena isogo. E caka vakatotolo qori ni bera na Siga ni Vakacecegu. De dua rau veivuke ena veika e vakarautaki o Meri Makitala kei Meri na tina i Jemesa na Lailai. Rau vakatotolo i vale me rau lai “vakarautaka eso na isaluaki kei na ilmu boivinaka” me lumu tale kina na yago i Jisu ni oti na Siga ni Vakacecegu.—Luke 23:56.

Era gole vei Pailato na iliuliu ni bete kei na Farisi ena Siga ni Vakacecegu ra qai kaya: “Keimami nanuma ni se bula na dauveidabui ya, a kaya, ‘Au na vakaturi ni oti e tolu na siga.’ Ni vakarota mada me yadravi vinaka sara na ibulubulu me yacova na ikatolu ni siga, de ra lako mai na nona tisaipeli ra qai butakoca na yagona, ra qai kaya vei ira na lewenivanua, ‘Sa vakaturi mai na mate!’ Ena qai ca sara na veidabui qo, se bau vinaka cake e liu.” E kaya vei ira o Pailato: “Me dua nomudou yadra. Dou lai raica me yadravi vinaka sara.”—Maciu 27: 63-65.

Ena matakacaca ni Sigatabu, ratou kauta ina ibulubulu na isaluaki o Meri Makitala, Meri na tina i Jemesa, kei na so tale na yalewa me lumu kina na yago i Jisu. Eratou veikayaka: “O cei ena vaqiqica tani na vatu mai na icurucuru ni ibulubulu?” (Marika 16:3) Ia e yaco e dua na uneune. Sa vaqiqica tani na agilosu ni Kalou na vatu, era sa yali na yadra, sa lala tale ga na ibulubulu!

-
- ◇ Na cava e vakatokai kina na Vakaraubuka me siga ni Vakavakarau? Na cava e vakatokai kina me Siga ni Vakacecegu “levu”?
  - ◇ Erau veivuke vakacava o Josefa kei Nikotimo ena nona bulu o Jisu? Erau kilai Jisu vakacava?
  - ◇ Na cava era vinakata na bete? Cava e yaco ena matakacaca ni Sigatabu?

LALA NA IBULUBULU NI SA VAKATURI O JISU!

MACIU 28:3-15 MARIKA 16:5-8 LUKE 24:4-12 JONI 20:2-18

Dua na ka nodratou kurabui na yalewa ni sa lala na ibulubulu! E cici sara o Meri Makitala vei “Saimoni Pita kei na tisaipeli e dau lomana o Jisu,” oya na yapositolo o Joni. (Joni 20:2) Ia eratau raica na vo ni yalewa ena ibulubulu e dua na agilosu. E dua tale na agilosu e toka ena loma ni ibulubulu, e “vakaisulu balavu vulava.”—Marika 16:5.

E tukuna sara vei ratou e dua na agilosu: “Dou kua ni kidroa. Dou vaqarai Jisu tiko na kai Nasareci, o koya a vakamatei ena kau. Sa vakaturi o koya, sa yali e ke. Dou raica, qo na vanua era vakadavori koya kina. Dou lako, dou lai tukuna vei ratou nona tisaipeli, kei Pita, sa liu o koya i Kalili. Dou na raici koya e kea, me vaka ga a tukuna vei kemudou.” (Marika 16:6, 7) Eratau “sautaninini ena levu ni nodratou kidroa,” ratou lai tukutuku

sara vakatotolo vei ratou na tisaipeli.—Marika 16:8.

E sotavi rau sara o Pita kei Joni o Meri. E wacegucegu qai kaya: “Era sa kauta na Turaga mai na ibulubulu, ia keitou sega ni kila na vanua era vakadavori koya kina.” (Joni 20:2) Rau cici sara ina ibulubulu o Pita kei Joni. E liu i kea o Joni, lai duri tu ga e tuba qai iro e loma ni ibulubulu, sa raica wale ga na vadreti.

Ni yaco yani o Pita, e curu sara i loma. E raica na isulu lineni kei na isulu a viviraki kina na ulu i Jisu. Ni curu yani o Joni, e vakadinata na ka e tukuna o Meri. Qo na ka e dau vakamacalataka vei ratou o Jisu, ia rau sega ni kila ni sa vakaturi o koya. (Maciu 16:21) Erau veilecayaki sara ga, rau mani lesu i vale. Ia e lesu ina ibulubulu o Meri qai toka ga e kea.

Ia ni ratou gole na vo ni yalewa me ratou

lai tukuna vei ratou na tisaipeli ni sa vakaturi o Jisu, eratou sotavi Jisu qai kaya vei ratou o koya me ratou kua ni rere, ia me ratou tukuna vei ratou na nona tisaipeli me ratou lai sota e Kalili.—Maciu 28:9, 10; Luke 24:8-10.

Ni yaco na uneune rau qai rairai na agilosu ena ibulubulu, eratou “sokonu” na yadra, eratou “vaka sara ga na mate.” Ni ratou sa kilai yalodratou, ratou gole sara ina korolevu me ratou “lai tukuna vei ira na iliuliu ni bete na ka kece e yaco.” Era mani veivosaki na bete kei ira na nodra qase na Jiu. Era vakatulewataka me ratou vaqumi na sotia me ratou kua ni tukuna na ka dina e yaco, ia me ratou kaya: “Keitou a moce tu ena bogi, ratou lako mai na nona tisaipeli qai butakoca na yagona.”—Maciu 28:4, 11, 13.

E rawa ni vakamatei e dua na sotia ni Roma ke moce ena gauna ni nona yadra, era yalataka kina na bete: “Ke rogoca na kovana [na nodratou lasutaka ni ratou moce], dou kua ni leqa, keitou na qai vakamacalataka vua.” (Maciu 28:14) Eratou taura na sotia na ilavo eratou vaqumi kina, eratou cakava na ka era tukuna na bete. Sa qai tete vei ira na Jiu na italanoa lasu ni butakoci na yago i Jisu.

E se tagi tiko ga o Meri Makitala ena ibulubulu. Ni iro e loma ni ibulubulu e raica e rua na agilosu erau vakaisulu vulavula! Erau dabe toka ena vanua e vakadavori kina na yago i

Jisu, dua e uluna, dua e yavana. Erau tarogi Meri: “Na cava o tagica tiko?” E sauma o Meri: “Era sa kauta na noqu Turaga, au sega ni kila na vanua era vakadavora kina.” E raivuki qai raica e dua tale. E cavuta na taro vata ga erau tukuna na agilosu qai tomana: “O vaqarai cei?” A nanuma o Meri ni dausamaki na turaga ya, mani kaya vua: “Isa kemuni, ke oni sa kauti koya ina dua tale na vanua, yalovinaka ni tukuna vei au meu rawa ni lai maroroya na yagona.”—Joni 20:13-15.

Ia sa vakaturi o Jisu, rau sa veivosaki sara tiko ga kei Meri, e sega ga ni kila ni qori o Jisu. E kacivi koya sara o Jisu: “Meri!” Sa qai kilai Jisu o Meri ena ivakarau ni nona dau vosa vua. E sauma ena marau o Meri: “*Raponai!*” (kena ibalebale, “Qasenivuli!”). E kila o Meri ni sa vakarau gole i lomalagi o Jisu, mani tarai koya. E kaya vua o Jisu: “Kua ni tarai au tiko niu se bera ni lako vei Tamaqu. Mo lako ga vei ratou na taciq qai kaya vei ratou, ‘Au sa lako cake vei Tamaqu, na Tamamudou tale ga, vua na noqu Kalou, na nomudou Kalou tale ga.’”—Joni 20:16, 17.

E cici sara o Meri ena vanua era soqoni kina na yapositolo kei na so tale na tisaipeli. E kaya vei ira: “Au sa raica na Turaga!” Qori e tokona nodratou italanoa na vo ni yalewa. (Joni 20:18) Ia e “vaka ga na itukutuku wale vei ira.”—Luke 24:11.

-
- ◇ Na cava e cakava o Meri Makitala ni raica ni sa lala na ibulubulu? Na cava e yaco vei ratou na vo ni yalewa?
  - ◇ Na cava rau cakava o Pita kei Joni ni rau raica ni sa lala na ibulubulu?
  - ◇ Ni ratou gole tiko na vo ni yalewa vei ratou na tisaipeli, o cei ratou sotava e gaunisala? Cava e yaco ni lesu ina ibulubulu o Meri Makitala?
  - ◇ Cava nodra rai na tisaipeli ena itukutuku era rogoca?

RAIRAI O JISU VEI IRA E LEVU

LUKE 24:13-49 JONI 20:19-29

Ratou yalolailai tu na tisaipeli ena Sigatabu na ika16 ni Naisani. Eratou sega ni taura rawa se cava sa lala kina na ibulubulu. (Maciu 28:9, 10; Luke 24:11) Ena siga vata qori, rau biubiu mai Jerusalemi o Kaliopasa kei na dua tale na tisaipeli me rau gole i Emeo, rauta ni 11 na kilomita na kena yawa.

Erau veivosakitaka voli ena nodrau ilakolako na veika e yaco. E tomani rau sara e dua na turaga qai taroga: “Cava drau veivosakitaka tiko ni drau taubale voli?” E sauma o Kaliopasa: “Kena irairai ni o iko duadua ga o sega ni kila na veika e yaco tiko e Jerusalemi ena gauna qo.” E taroga sara na turaga ya: “Na cava ya?”—Luke 24:17-19.

Erau sauma: “Na veika e baleti Jisu na kai Nasareci . . . keimami a nuitaka ni na vakabulai Isireli o koya.”—Luke 24:19-21.

Erau talanoataka o Kaliopasa kei na nona itokani na ka e yaco ena siga ya. Rau tukuna ni ratou raica eso na yalewa ni sa lala na ibulubulu i Jisu, ratou raica tale ga e dua na ka veivakurabuitaki—erau rairai yani e rua na agilosu rau qai tukuna ni sa vakaturi o Jisu. Rau kaya ni so tale era gole ina ibulubulu ra qai “raica na ka vata ga ya, me vaka ga na ka eratou mai tukuna na yalewa.”—Luke 24:24.

Erau sega ni taura rawa na tisaipeli na ibalebale ni ka e yaco. E mani vakadodonutaka na turaga ya na rai cala e vakaleqa tiko na lomadrau: “Drau sa sesewa qai berabera nomudrau vakabauta na ka kece era tukuna na parofita! Vakacava e sega ni dodonu me sotava na Karisito na veika rarawa qo me qai taura nona itutu lagilagi?” (Luke 24:25, 26) Sa qai vakamacalataka vei rau e levu na tikinivolatabu me baleti Karisito.

Eratou sa volekati Emeo na le tolu. Erau via

rogoca e levu tale na ka na rua na tisaipeli, rau mani tukuna vua na turaga ya: “Ni tiko ga kei keirau, sa yakavi mai, sa voleka ni dromu na siga.” E mani gole vata kei rau, ratou kana sara. Ni masu na turaga ya, tikica na madrai qai solia vei rau, rau sa qai kilai koya, ia e yali vakasauri ena kedrau maliwa. (Luke 24:29-31) Rau sa qai vakabauta ni sa vakaturi o Jisu!

Dua na ka na bula ni nodrau veivosakitaka na ka rau sotava: “E uqeta sara ga na lomadaru na nona vosa tiko vei kedaru e gaunisala, ni sereka voli na iVolatabu, se vakacava?” (Luke 24:32) Erau lesu totolo i Jerusalemi rau qai sotavi ratou na yapositolo kei na so tale. Ni bera ni rau talanoa o Kaliopasa kei na nona itokani, rau rogoca nira tukuna eso: “Sa vakaturi dina na Turaga, a vakaraitaki koya vei Saimoni!” (Luke 24:34) Rau talanoataka sara nona rairai vei rau o Jisu. Io, erau ivakadinadina tale ga na le rua qori.

Era kidroa kece ni sa rairai o Jisu ena loma ni vale! E sega ni vakabauti me yaco qori nira lokatata na katuba ena nodra rerevaki ira na Jiu. Ia sa tu qo o Jisu ena kedra maliwa. E kaya vei ira: “Me nomuni mada ga na vakacegu.” Ia dua na ka na levu ni nodra rere. Me vaka ga e yaco ena dua na gauna sa oti, era ‘nanuma ga nira raica e dua na yalo.’—Luke 24:36, 37; Maciu 14:25-27.

Me vakadeitaka o Jisu ni rairai vei ira ena yago vakatamata, e vakaraitaka sara na ligana kei na yavana qai kaya: “Na cava oni taqayataka? Na cava e vakatitiqa kina na lomamuni? Ni raica na ligaqu kei na yavaqu, o yau ga qo. Ni tarai au mada moni raica ni sega ni vakalewe se vaka-suina na yalo me vaka oni raica vei au.” (Luke 24:36-39) Dua na ka nodra marau kei na nodra qoroqoro, ia era se lomalomarua tiko ga.

E saga e dua tale na sala o Jisu mera vaka-

bauti koya kina, e taroga: “E tiko qori e dua na ka me laukana?” E kania sara e dua na tiki ni ika tavu. Sa qai tukuna: “Qo na ka au dau tukuna niu se tiko vata voli kei kemuni [ni bera niu mate], ni dodonu mera vakayacori na ka kece e baleti au e volai ena Lawa e vola o Mosese, nodra ivola na Parofita, kei na Same.”—Luke 24: 41-44.

A vukei rau o Kaliopasa kei na nona itokani o Jisu me rau kila na iVolatabu, e cakava tale ga qori vei ira na tiko e kea: “Qo na ka e volai: ni na vakararawataki na Karisito, ena qai vakaturi tale mai na mate ena ikatolu ni siga, ena vunautaki ina matanitu kece na veivutuni me vosoti kina na ivalavala ca ena yacana—me tekivu mai Jerusalemi. Mo dou na vakadinadinataka yani na ka kece qo.”—Luke 24:46-48.

A sega ni tiko e kea na yapositolo o Tomasi. Oti e vica na siga, era kaya vua ena marau na vo ni tisaipeli: “Keitou sa raica na Turaga!” E tukuna o Tomasi: “Meu raica sara na we ni ivako e ligana, meu tara na we ni ivako e ligana, meu tara tale ga na sarisarina, au na qai vakabauta.”—Joni 20:25.

Oti e walu na siga, era soqoni tale tiko na tisaipeli ena lomanivale qai loka tu na katuba, e tiko tale ga kina o Tomasi. E rairai ena kedra maliwa o Jisu ena yago vakatamata qai kidavaki ira: “Me nomudou mada ga na vakacegu.” E vuki vei Tomasi o Jisu qai kaya: “Biuta i ke

na nomu iqaqalo, raica na ligaqu, daramaka tale ga na ligamu i serequ, mo vakabauta, kua ni vakatitiqa tiko.” E sauma vua o Tomasi: “Noqu Turaga noqu Kalou!” (Joni 20:26-28) Io, e qai vakabauta o Tomasi ni sa vakaturi o Jisu, qai dua na kabula vakayalo e matataka na Kalou o Jiova.

E tukuna vua o Jisu: “O sa qai vakabauta ni o sa raici au? Era marau o ira era sega ni raica ia era vakabauta.”—Joni 20:29.

-
- ◇ Na cava e taroga e dua na turaga vei rau na tisaipeli ena ilakolako i Emeo?
  - ◇ Na cava e uqeta na lomadrau na tisaipeli?
  - ◇ Na itukutuku marautaki cava rau rogoca o Kaliopasa kei na nona itokani ni rau lesu i Jerusalemi? Na cava e qai yaco?
  - ◇ E qai vakabauta vakacava o Tomasi ni sa vakaturi o Jisu?

BARAVI NI WASA O KALILI

JONI 21:1-25

Ena iotioti ni bogi i Jisu kei ratou na yapositolo, a tukuna vei ratou: “Niu sa vakaturi, au na liu i Kalili.” (Maciu 26:32; 28:7, 10) Levu tale ga nona imuri era gole e Kalili. Ia na cava era lai cakava e kea?

A tukuna o Pita vei ratou na ono na yapositolo: “Au se lako mada i qoli.” Eratou kaya sara vua: “Keitou lako tale ga yani.” (Joni 21:3) Eratou sega ni rawata e dua na ika ena bogi taucoko. Ni sa matakacaca, e rairai o Jisu e baravi, ia ratou sega ni kilai koya na yapositolo. E kaci sara o Jisu: “Ragone, sa rawa eso na kemudou?” Ratou sauma: “Sega!” E kaya o Jisu: “Dou balata na lawa ena yasa ni waqa imatau me rawa kina eso.” (Joni 21:5, 6) Dua na ka na levu ni ika e koko, sega sara ga ni ratou yavia rawa mai na lawa.

E tukuna o Joni vei Pita: “Na Turaga!” (Joni 21:7) E vesuka vinaka sara o Pita na nona isulu e tolona, a sega ni dara tiko ena qoli. E lade i wai qai qalo i baravi, rauta ni ciwasagavulu na mita. Ratou muri koya vakamalua ena waqa na vo ni yapositolo, ni ratou drete tiko yani na lawa e sinai tu kina na ika.

Ni ratou yaco i vanua, eratou raica ni sa “waqa tu na qilaiso, ra qai tavu tu kina na ika kei na madrai.” E tukuna o Jisu: “Dou kauta mai eso na ika dou se qai rawata.” E yavia mai na lawa o Pita sa sinai tu ena ika lelevu, e rauta ni 153 taucoko! E tukuna o Jisu: “Dou mai katalau.” E sega ni dua e doudou me taroga, “O cei o kemuni?” ni ratou sa kila vinaka ni oya ga o Jisu. (Joni 21:9-12) Qo na ikatolu ni gauna e rairai kina o Jisu vei ratou na ilawalawa tisaipeli.

E solia sara o Jisu na madrai kei na ika me ratou kania. De dua ni raica o Jisu na levu ni ika, e taroga: “Saimoni na luvei Joni, o cei o lomana, o yau se na ka era tu qo?” Vakacava e taleitaka vakalevu o Pita na bisinisi ni qoli mai na cakacaka e vinakata vua o Jisu? E sauma o Pita: “Turaga, oni kila niu

lomani kemuni vakalevu.” Mani kaya vua o Jisu: “Vakani ira noqu lami.”—Joni 21:15.

E taroga tale o Jisu: “Saimoni na luvei Joni, o lomani au?” De dua e veilecayaki o Pita, ia e sauma vakadodonu: “Io Turaga, oni kila niu lomani kemuni vakalevu.” E sauma tale o Jisu: “Vakatawani ira na noqu sipi lalai.”—Joni 21:16.

E taroga o Jisu ena ikatolu ni gauna: “Saimoni na luvei Joni, o lomani au?” De dua e nanuma o Pita ni vakatitiqataka o Jisu na nona yalodina. E sauma ena doudou o Pita: “Turaga, oni kila na ka kece. Oni kila niu lomani kemuni vakalevu.” E cavuta tale o Jisu na ka e dodonu me cakava o Pita: “Vakani ira na noqu sipi lalai.” (Joni 21:17) Io, e bibi vei ira na veiliutaki mera qaravi ira era vagoi mai ena bainisipi ni Kalou.

A vesu qai vakamatei o Jisu ena vuku ni cakacaka e lesi koya kina na Kalou. Sa qai vakatakila vei Pita ni na sotava tale ga qori. E kaya o Jisu: “Ni o se gone, o vakaisulu ga vakataki iko o qai lako ena vanua ga o vinakata. Ia ni o sa qase, o na dodoka yani na ligamu vua tale e dua me vaka-sulumi iko, e kauti iko tale ga ina vanua o sega ni vinakata.” Sa qai uqeti koya o Jisu: “Muri au tiko ga.”—Joni 21:18, 19.

E raici Joni o Pita qai taroga: “Turaga, vakacava o koya qo?” Ni dau lomani Joni vakalevu o Jisu, na itavi cava ena lesi vua ena gauna se bera mai? E sauma o Jisu: “Ke lomaqu me bula tiko me yacova noqu lako mai, na cava mo leqataka kina?” (Joni 21:21-23) E sega ni dodonu me leqataka o Pita na ka era cakava eso tale, e bibi me muri Jisu tiko ga. Sa qai tukuna o Jisu ni na dede sara nona bula o Joni vei ira kece na yapositolo, ena raivotutaka tale ga nona lako mai o Jisu me veiliutaki ena Matanitu ni Kalou.

Io, e levu tale na ka e cakava o Jisu, ia e sega ni rawa ni volai kece ena ivolavivigi.

- ◇ E kilai vakacava ni sega ni matata vei ratou na yapositolo na ka eratou na lai cakava e Kalili?
- ◇ Eratou qai kilai Jisu vakacava na yapositolo ena Wasa o Kalili?
- ◇ Na cava e vakabibitaka o Jisu mera cakava na veiliutaki?
- ◇ E vakatakila vakacava o Jisu na sala ena mate kina o Pita?

RAIRAI O JISU NI BERA NA PENITIKO

MACIU 28:16-20 LUKE 24:50-52 CAKACA 1:1-12; 2:1-4

Ni vakaturi oti o Jisu, e tuvanaka me ratou sota kei na 11 na nona yapositolo ena dua na ulunivanua e Kalili. Era tiko tale ga e kea rauta ni 500 na tisai-peli, eso vei ira qori era vakatitiqa e liu. (Maciu 28:17; 1 Korinica 15:6) Ia na ka e cavuta tarava o Jisu e vakadeitaka vei ira ni sa vakaturi dina.

E vakamacalataka o Jisu ni sa solia vua na Kalou na lewa kece mai lomalagi kei vuravura. E veiuqeti sara: “O koya gona, ni lako moni vakavulici ira na lewe ni veivanua kece ga mera noqu tisaipeli, ni papitaisotaki ira ena yaca i Tamada kei na Luvena kei na yalo tabu, vakavulici ira mera muria na ka kece au vakarota vei kemuni.” (Maciu 28:18-20) Sa vakaturi o Jisu, ia e se kauaitaka tiko ga na vunautaki ni itukutuku vinaka.

O ira kece na imuri i Jisu, ira na tagane, yalewa, kei na gone era vakaroti mera veivakatisaipelitaki. De dua era na saga na dauveitusaqati mera tarova nodra vunau kei na veivakavulici, e vakadeitaka kina vei ira o Jisu: “Sa soli vei au na lewa kece mai lomalagi kei vuravura.” Ena yaga vakacava qori vei ira na nona imuri? E kaya vei ira: “Raica, au tiko vata kei kemuni ena veisiga kece me yacova na ivakataotioti ni veika vakavuravura.” A sega ni tukuna o Jisu nira na cakamana kece o ira era vunautaka na itukutuku vinaka. Ena tokoni ira ga na yalo tabu.

Ni vakaturi o Jisu, e rairai vei ratou nona tisai-peli “ena loma ni 40 na siga.” E rairai ena yago vakayago qai ‘levu na ivakadinadina me vakaraitaka kina ni bula tiko,’ ena nona vakavulici ira ena “veika e baleta na Matanitu ni Kalou.”—Cakacaka 1:3; 1 Korinica 15:7.

Eratou se tiko voli mai Kalili na yapositolo, sa dusimaki ratou o Jisu me ratou lesu i Jerusalemi. Ni ratou soqoni vata tiko ena korolevu, e kaya: “Dou kua ni biuti Jerusalemi, dou waraka tiko ga na ka e yalataka o Tamaqu, me vaka dou rogoca

vei au, ni a veipapitaisotaki ena wai o Joni, ia dou na papitaisotaki ena yalo tabu ni oti ga qo e vica na siga.”—Cakacaka 1:4, 5.

Ni soqoni tale kei ratou nona yapositolo o Jisu, e “kauti ratou yani me yaco sara i Pecani” ena baba tokalau ni Ulunivanua ni Veiolive. (Luke 24:50) Dua na ka na levu ni ka e vakamacalataka vei ratou o Jisu me baleta na vanua ena gole kina, ia ratou se nanuma tiko ga na yapositolo ni na tau-yavutaki e vuravura na Matanitu ni Kalou.—Luke 22:16, 18, 30; Joni 14:2, 3.

Ratou tarogi Jisu na yapositolo: “Turaga, oni na vakalesuya tale na matanitu vei Isireli ena gauna qo?” E sauma vei ratou: “E sega ni nomudou mo dou kila na gauna kei na siga sa lokuca o Tamaqu ena nona lewa.” E vakabibitaka tale o Jisu na cakacaka me ratou cakava: “Dou na rawata na kaukaua ni sobuti kemudou na yalo tabu, dou na qai tukuni au e Jerusalemi, e Jutia taucoko, e Samaria, kei na veivanua yawa sara kei vuravura.”—Cakacaka 1:6-8.

Ni ratou se tiko kei Jisu ena Ulunivanua ni Veiolive na yapositolo, e tekivu gole cake i lomalagi o Jisu qai tabonaki koya sara na o mai matadratou. Ni vakaturi oti o Jisu, e rairai ena yago vakayago. Ia sa biuta tu mai na yago qori qai gole i lomalagi ena yago vakayalo. (1 Korinica 15:44, 50; 1 Pita 3:18) Ni ratou se raici Jisu tiko na yapositolo yalodina, e basika vakasauri e yasadrato “e rua na tagane erau vakaisulu vulavula.” Erau rairai yani ena yago vakayago, rau qai taroga: “Kemudou na kai Kalili, na cava dou wadrava tiko i macawa? O Jisu e kau tani cake vei kemudou qo i macawa ena lako mai ena sala vata ga dou raica ni kau cake kina i macawa.”—Cakacaka 1:10, 11.

Ni biuti vuravura o Jisu, e sega ni uvu na kena davui ratou qai raica ga nona imuri yalodina. Ena lesu mai o Jisu ena “sala vata ga” qori—ena sega

ni uvu na kena davui, o ira ga na nona imuri yalodina era na kila nona tiko me veiliutaki ena Matanitu ni Kalou.

Eratou lesu i Jerusalemi na yapositolo. Ena vica na siga tarava, ratou soqoni kei ira na vo ni tisaipeli, wili kina o “Meri na tinai Jisu kei ratou na taci Jisu.” (Cakacaka 1:14) Era sega ni cegu na masu, qai okati ena nodra qaqanimasu nona digitaki e dua na tisaipeli me isosomi kei Jutasa Isikariori me ratou le 12 tale kina na yapositolo. (Maciu 19:28) Era vinakata me digitaki e dua e vakadinadinataka na cakacaka kei na vakaturi i Jisu. Qo na iotioti ni gauna e tukuni ena iVolatabu me caka kina na vakawirimadigi, me kilai kina na loma ni Kalou. (Same 109:8; Vosa Vakaibalebale 16:33) A digitaki qai “wili vata kei ratou na le 11 na yapositolo” o Mataiasi, a rairai dua vei ira na le 70 e tala o Jisu mera lai vunau.—Cakacaka 1:26.

Ni oti e tini na siga nona lesu i lomalagi o Jisu, e tekivu sara na Soqo ni Penitiko 33 G.V. Rauta ni 120 na tisaipeli era soqoni ena dua na tabavale e cake e Jerusalemi. E qai rogo vakasauri e dua na rorogo e vaka na cagi kaukaua e vakasinaita na lomanivale. E laurai na veika era vaka na yameyame ni buka ni lai toka vei ira kece na tisaipeli. Era tekivu vosataka na veimataqali vosa. Qori sara ga na veisobuti ni yalo tabu a yalataka o Jisu! —Joni 14:26.

-
- ◇ O cei era tiko ni veivakasalataki o Jisu ena dua na ulunivanua e Kalili? Na cava e tukuna vei ira?
  - ◇ Ni vakaturi o Jisu, e vica na siga nona rairai tiko vei ratou na nona tisaipeli? Cava e cakava?
  - ◇ Me salavata ga kei na nona biubiu o Jisu, ena lesu mai vakacava?
  - ◇ Na cava e yaco ena Penitiko 33 G.V.?
-

TIKO ENA LIGAIMATAU NI KALOU NA KARISITO

CAKACA 7:56

Oti e tini na siga nona gole i lomalagi o Jisu, a sovaraki na yalo tabu ena siga ni Penitiko qai vakadinadinataka qori ni sa tiko dina mai lomalagi. E tiko e dua tale na ivakadinadina. Ni bera ni vakaviriki na tisaipeli o Sitiveni ena nona yalodina ni vunau, e kaya: “Au raica ni sa tadola na lomalagi, e tucake tale tu ga na Luve ni tamata ena ligaimatau ni Kalou.”—Cakacaka 7:56.

Ni sa tiko tale mai lomalagi kei Tamana, ena waraka o Jisu na vakayacori ni dua na ivakaro e parofisaitaki ena Vosa ni Kalou. E uqeti vakalou o Tevita me vola: “E tukuna o Jiova vua na noqu turaga [Jisu]: ‘Dabe ena ligaqu imatau me **yacova** niu biuti ira na kemu meca me itutu ni yavamu.’” Ni sa yaco mai na gauna ya, ena “lewa ena kedra maliwa na [kena] meca.” (Same 110:1, 2) Ia na cava ena cakava tiko o Jisu mai lomalagi me yacova ni lewai ira na kena meca?

A tauyavutaki ena Penitiko 33 G.V. na ivakoso vaKarisito. Sa tekivu liutaki ira tale ga mai lomalagi o Jisu na nona tisaipeli era lumuti ena yalo tabu. (Kolosa 1:13) E dusimaki ira ena nodra cakacaka vakavunau, vakarautaki ira tale ga ena nodra itavi ena gauna se bera mai. Na itavi cava qori? Era na vakaturi o ira na yalodina me yacova na mate, ra qai veiliutaki vakatui kei Jisu ena Matanitu ni Kalou.

Kena ivakaraitaki, ena dua vei ira na veiliutaki vakatui ena gauna se bera mai o Saula e kilai tale ga ena yacana vakaRoma o Paula. E Jiu o Paula qai dau yalodina ni tokona na Lawa ni Kalou, ia era vakacalai koya na iliuliu ni lotu vakaJiu mani vakadonuya kina nona vakaviriki ena vatu o Sitiveni. E gole sara i Tamasiko o Saula ni “sega ni cegu . . . na vakarerei ira na tisaipeli ni Turaga kei na nona via vakamatei ira sara ga.” E vakaroti koya na Bete Levu o Kaiafa me vesuki ira na tisaipeli i Jisu qai kauti ira yani i Jerusalemi. (Cakacaka

7:58; 9:1) Ia ni cilavi koya e dua na rarama ena ilakolako qori, e bale sara ga ina qele.

E rogo sara mai e dua na domo, ia e sega ni kilai na domo i cei: “I Saula, I Saula, na cava o vakacacani au tiko kina?” E taroga o Saula: “O cei o kemuni, Turaga?” E rogo tale mai na kena isau: “O yau o Jisu o vakacacana tiko.”—Cakacaka 9:4, 5.

E tukuna vei Saula o Jisu me gole i Tamasiko,

ena lai dusimaki e kea ena so tale na ka. Ia e vinakati me tuberi koya e dua ena ilakolako qori ni vakamatabokotaki koya na rarama e cilavi koya vakacakamana. A rairai ena dua tale na raivotu o Jisu vei Ananaiasa, dua vei ira nona tisaipeli e Tamasiko. E vakaraitaka sara vua o Jisu na vanua me lai raici Saula kina. E lomaleqa o Ananaiasa ena ka e tukuni vua qori, ia e vakadeitaka vua o Jisu: “[A]u sa digitaka oti na tagane qo me tukuna na yacaqu ina veimatanitu, vei ira tale ga na tui kei ira na luvei Isireli.” E rai rawa tale o Saula ni tiko voli mai Tamasiko, qai tekivu “vunautaki Jisu ena veivalenilotu, ni o koya qo na Luve ni Kalou.” —Cakacaka 9:15, 20.

E tokoni Paula kei ira na vo ni daukaulotu o Jisu mera tomana kina na cakacaka vakavunau a tekivuna. E vuavuaivinaka nodra cakacaka ni vakalougatataki ira na Kalou. Oti e rauta na 25 na yabaki nona rairai o Jisu vei Paula ena gaudisala i Tamasiko, e vola o Paula ni ‘sa vunautaki na itukutuku vinaka vei ira na kabuli kece e ruku i lomalagi.’—Kolosa 1:23.

E vica na raivotu e vakaraitaka o Jisu ena vica na yabaki e muri vei Joni na yapositolo e daulomana, qai volatukutukutaki qori ena Vakatakila. A raivotutaka gona e keru o Joni nona lesu o Jisu me veiliutaki ena Matanitu ni Kalou. (Joni 21:22) ‘Ena veiuqeti ni yalo tabu e mai tiko kina o Joni ena siga ni Turaga.’ (Vakatakila 1:10) Na gauna cava qori?

E laurai ena kena dikevi vinaka na parofisai

vakaivolatabu ni tekivu ena noda gauna qo na “siga ni Turaga.” A yaco ena 1914 na iMatai ni iValu Levu. Era yaco ena sagavulu na yabaki e tarava e levu tale na ivalu, matedewa, leqa ni kakanana, uneune, kei na so tale na ivakadinadina e kilai kina ni sa vakayacori ena kena ivakatagedegede levu sara “na ivakatakilakila” e tukuna o Jisu vei ratou nona yapositolo me baleta nona “tiko” kei “na icavacava.” (Maciu 24:3, 7, 8, 14) Sa vunautaki tiko nikua na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou, sega ni vanua ga era qali i Roma, ia e veiyasa i vuravura.

E uqeti vakalou o Joni me vakamacalataka na kena ibalebale: “E sa veivakabulai na Kalou! E kaukau dina ga o koya! Sa tauyavu na nona Matanitu! Sa tekivu lewa na nona Karisito.” (Vakatakila 12:10) Io, e dua dina na matanitu na Matanitu vakalomalagi ni Kalou e dau wewenigusu i Jisu!

Era na marautaka na itukutuku qori na tisaipeli yalodina kece i Jisu. Mera kauaitaka vakabibi na vosa qo i Joni: “O koya gona, moni marau na lomalagi kei kemuni na tiko kina! Drau na rarawa na vuravura kei na wasawasa, ni sa lako sobu vei kemudrau na Tevoro, e cudru vakalevu, ni kila tiko ni sa lekaleka nona gauna.”—Vakatakila 12:12.

Sa sega ni wawa tale tiko o Jisu ena ligaimatau ni Kalou. Sa veiliutaki tiko vakatui, sa voleka tale ga ni vakarusai ira kece na kena meca. (Iperiu 10:12, 13) Ia na ka vakasakiti cava eda na vakarau raica?

-
- ◇ Na cava e cakava o Jisu ni gole i lomalagi?
  - ◇ A tekivu ena gauna cava na “siga ni Turaga?” Cava e yaco tarava?
  - ◇ Na cava meda marau kina?

PARATAISI NA VURAVURA QAI VAKACAVARA O JISU NONA ITAVI

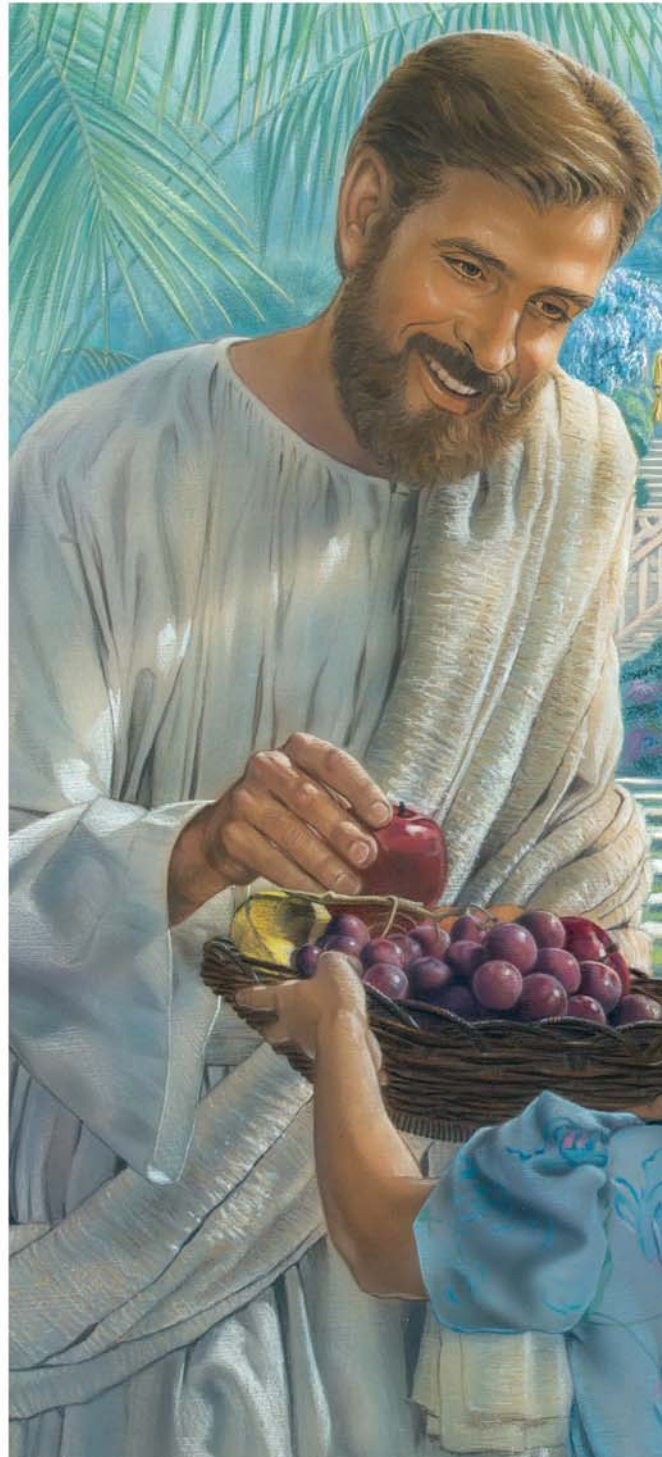
1 KORINICA 15:24-28

Ni papitaiso oti ga o Jisu, e saga sara e dua na meca me tawayalodina ni bera mada ga ni tekivu nona cakacaka vakaitalatala. E saga vakavica na Tevoro me temaki Jisu. E tukuna e muri o Jisu me baleta na vunica: “Sa lako tiko mai na turaga ni vuravura qo. E sega ni dua na nona kaukaua vei au.”—Joni 14:30.

E raivotutaka na yapositolo o Joni na ka ena yaco vua “na gata levu, na gata makawa, e vakatokai na Tevoro se o Setani.” Na meca kaukaua qori ni kawatamata ena kolotaki sobu mai lomalagi, “e cudru vakalevu, ni kila tiko ni sa lekaleka nona gauna.” (Vakatakila 12:9, 12) Oya na vuna eda vakabauta kina na lotu vakarisito nida sa donuya tu na ‘gauna lekaleka’ qori, sa voleka tale ga me biu ena qara e sega ni vakabotona na “gata levu, na gata makawa.” Ena vesu me 1,000 na yabaki ni veiliutaki tiko o Jisu ena Matanitu ni Kalou.—Vakatakila 20: 1, 2.

Na cava ena yaco tiko e vuravura ena loma ni gauna qori? O cei era na bula kina? Ena vakacava tu na bula? E tukuna o Jisu na kena isau. Ena nona vosa vakatautauvata ni sipi kei na me, a vakamatatataka na ka ena yacovi ira era vaka na sipi era tokoni ira na taci Jisu qai caka vinaka vei ira. E tukuna tale ga na ka ena yacovi ira era sega ni cakava qori, o ira era vaka na me. E tukuna o Jisu: “O ira qo [na me] era na muduki vakadua, ia o ira na yalododonu [na sipi] era na bula tawamudu.” —Maciu 25:46.

Qori eda kila rawa kina na ibalebale ni vosa i Jisu vua na daubasulawa a vako tikivi koya. A sega ni cavuta vua o Jisu na icovi a yalataka vei ratou na nona yapositolo yalodina, me ratou veiliutaki vata e lomalagi ena Matanitu ni Kalou. A yalataka ga o Jisu vua na daubasulawa sa

• LEWAI NA SIPI KEI NA ME
• LEVU ERA NA MARAUTAKA NA PARATAISI E VURAVURA
• VAKADEITAKA O JISU NI O KOYA NA SALA, NA DINA, NA BULA

veivutuni: “Au tukuna vakadodonu vei iko nikua, daru na tiko vata mai Parataisi.” (Luke 23:43) lo, ena rawa ni bula na turaga qori ena Parataisi se dua na basenikau rairai vinaka. Kena ibalebale, o ira era vaka na sipi nikua ra qai “bula tawamudu,” era na tiko tale ga ena Parataisi qori.

Qori e salavata kei na ka e vakamacalataka na yapositolo o Joni me baleta na ituvaki kei vuravura ena gauna se bera mai. E tukuna: “E sa tiko vei ira na tamata na vale ni Kalou, ena tiko vata kei ira o koya, era na nona tamata. Na Kalou ena tiko vata kei ira. Ena qusia tani tale ga na wainimata kece mai na matadra, sa na sega tale na mate, na lolosi, na tagiyaso, kei na mosi. Sa oti na veika e dau yaco e liu.”—Vakatakila 21:3, 4.

Ena vakaturi na daubasulawa me rawa ni marautaka na bula ena Parataisi. Ia ena sega ni vakaturi ga o koya. A vakamatatataka qori o Jisu ena nona kaya: “Sa voleka mai na gauna mera rogoca kina na domona o ira kece na tu ena ibulubulu nanumi mera tucake mai. O ira na cakava na ka vinaka era na vakaturi mera bula, kei ira na cakava na ka ca era na vakaturi mera lewai.”—Joni 5:28, 29.

Vakacava o ratou na yapositolo yalodina kei na so tale e yalani ga na kedra iwiliwili ra qai lai bula kei Jisu e lomalagi? E kaya na iVolatabu: “Era na bete ni Kalou kei Karisito, era na veiliutaki vakatui vata kei koya me 1,000 na yabaki.” (Vakatakila 20:6) Era na veiliutaki kei Karisito

na tagane kei na yalewa era bula e vuravura ena dua na gauna. Macala ga nira na yalololoma qai veinanumi nira liutaka mai lomalagi na vuravura.—Vakatakila 5:10.

Sa na qai vakayagataka o Jisu nona isoro ni veivoli mera sereki kina na kawatamata e vuravura mai na veivakabobulataki ni ivalavala ca. Ena nodra veitokoni na tacina lumuti, era na vukei ira na kawatamata mera bula uasivi. lo, era na marautaka na kawatamata na bula a nakita taumada na Kalou ni tukuna vei Atama kei Ivi me rau vakaluvani me vakatawai o vuravura. Sa na sega tale ga na mate, na revurevu ni ivalavala ca i Atama!

Ni sa vakayacora kece qori o Jisu me vaka e vinakata o Jiova, ena qai solia lesu vei Tamana na Matanitu kei ira na kawatamata uasivi ena icavacava ni Duanaudolu na Yabaki ni nona Veiliutaki. E vola na yapositolo o Paula me baleta na ivakaraitaki vakasakiti qori ni yalomalumalumu i Jisu: “Ni sa na vakamalumalumutaki na ka kece vua, ena qai vakamalumalumutaki koya tale ga na Luvena vei koya a vakamalumalumutaka na ka kece vua, me rawa ni ka kece ga na Kalou vei ira na tamata kece.”—1 Korinica 15:28.

Macala gona ni lesi vei Jisu e dua na itavi bibi me vakayacori kina na inaki lagilagi ni Kalou. Ni vakayacori tiko me tawamudu na inaki qori, ena vakayacora kece o Jisu na ka e tukuna me baleti koya: “O yau na sala, na dina, kei na bula.”—Joni 14:6.

-
- ◇ Na cava ena caka vua na meca levu ni kawatamata, na Tevoro ena gauna se bera mai?
  - ◇ O cei era na bula ena Parataisi? Ena vakacava tu na bula?
  - ◇ Ena icavacava ni duanaudolu na yabaki, na itavi cava sa na vakayacora oti o Jisu? Na cava ena qai cakava?

VAKATOTOMURI JISU ENA NOMU...

YALOLOLOMA

Ni uasivi o Jisu, e sega ni sotava e levu na ka e rarawataka se leqataka na kawatamata. Ia dua na ka nona lomani ira na lewenivanua. E dau yalorawarawa ni vukei ira, e dau cakava mada ga na ka e rairai nanumi ni sega ni dodonu me caka. Io, na yalololoma e uqeti koya me dauveivukei. Raica na kena ivakaraitaki ena Wase 32, 37, 57, 99.

TOROVI RAWARAWA

E rawarawa nodra torovi Jisu na qase kei na gone ni sega ni dau vakaraitaka ni sa rui osooso se ni dua na ka o koya. Era marautaka nodra veimaliwai kei Jisu nira kila ni kauaitaki ira dina. Raica na Wase 25, 27, 95.

DAUMASU

E masu wasoma, vagumatua tale ga o Jisu vei Tamana, se mani tiko taudua se tiko kei na so tale na dausokalou dina. Levu tale na ituvaki e dau masu kina, sega ni gauna ga ni kana. A masu me vakavina-vinakataki Tamana, vakalagilagi koya, me kerea tale ga nona veidusimaki ni bera ni vakatulewataka eso na ka bibi. Raica na kena ivakaraitaki ena Wase 24, 34, 91, 122, 123.

VEINANUMI

E dau vakuai koya o Jisu ena vukudra eso tale ena gauna mada ga e rawa ni vakacegu kina se cakava eso tale na ka e marautaka. E sega ni dau nanumi koya ga. E laiva vei keda e keri e dua na ivakarau meda vakatotomuria vinaka. Raica na ivakarau qori ena Wase 19, 41, 52.

VEIVOSOTI

Sega ni vakavulica ga o Jisu ni bibi na veivosoti, e vakaraitaka sara ga qori ena nona dauveivosoti ni veimaliwai voli kei ratou nona tisaipeli kei ira eso tale. Vakasamataka vakatitobu na ivakaraitaki ena Wase 26, 40, 64, 85, 131.

GUGUMATUA

Sa parofisaitaki oti tu nira na sega ni ciqoma na Mesaia e levu na Jiu, era na vakamatei koya tale ga na kena meca. A rawa sara ga ni cakacaka vakalailai ga o Jisu ena vukudra na lewenivanua. Ia dua na ka nona gumatua ni tokona na sokalou dina. E ivakaraitaki ni gugumatua vei ira kece nona imuri ke ra sega ni kauaitaki se tusaqati. Raica na Wase 16, 72, 103.

YALOMALUMALUMU

Levu na ka e uasivi keda kina o Jisu, me vaka na kilaka kei na vuku. Na uasivi ni yagona kei na nona vakasama e cakava rawa kina na veika e sega ni rawata tale e dua e bula donuya nona gauna. Ia e dau veiqaravi ena yalomalumalumu. Raica na ka o rawa ni vulica vua ena Wase 10, 62, 66, 94, 116.

VOSOVOSO

E vosovoso tu ga o Jisu nira sega ni vakatotomuria nona ivakaraitaki se cakava na ka e tukuna na nona yapositolo kei na so tale. E vosovoso ni taleva na veika sa vakavulici ira oti kina me vakavolekati ira vei Jiova. Raica na ivakaraitaki ni vosovoso i Jisu ena Wase 74, 98, 118, 135.

IDUSIDUSI NI TIKINIVOLATABU Na naba e toka sara e sau e dusia na wase ni ivola.

MACIU	18:21-35	64	1:14, 15	20	13:3-37	111	7:11-17	37	
1:18-25	4	19:1-15	95	1:16-20	22	14:1, 2	115	7:18-30	38
2:1-12	7	19:16-30	96	1:21-34	23	14:3-9	101	7:31-35	39
2:13-23	8	20:1-16	97	1:35-39	24	14:10-16	115	7:36-50	40
3:1-12	11	20:17-28	98	1:40-45	25	14:17	116	8:1-3	41
3:13-17	12	20:29-34	99	2:1-12	26	14:18-25	117	8:4-18	43
4:1-11	13	21:1-11	102	2:13-17	27	14:26	123	8:19-21	42
4:12	18	21:12, 13	103	2:18-22	28	14:27-31	118	8:22-25	44
4:13-22	22	21:14-17	102	2:23-28	31	14:32-42	123	8:26-39	45
4:23-25	24	21:18, 19	103	3:1-6	32	14:43-52	124	8:40-48	46
5:1-7:29	35	21:19-27	105	3:7-12	33	14:53-65	125	8:40-42	47
8:1-4	25	21:28-46	106	3:13-19	34	14:66-72	126	8:49-56	47
8:5-13	36	22:1-14	107	3:19-30	41	15:1	127	9:1-5	49
8:14-17	23	22:15-40	108	3:31-35	42	15:2-5	128	9:6	50
8:18	44	22:41-23:24	109	4:1-34	43	15:6-19	129	9:7-9	51
8:19-22	65	23:25-24:2	110	4:35-41	44	15:20, 21	130	9:10-17	52
8:23-27	44	24:3-51	111	5:1-20	45	15:22-32	131	9:18-26	59
8:28-34	45	25:1-13	112	5:21-34	46	15:33-41	132	9:27-36	60
9:1-8	26	25:14-30	113	5:22-24	47	15:42-16:4	133	9:37-43	61
9:9-13	27	25:31-46	114	5:35-43	47	16:5-8	134	9:43-48	62
9:14-17	28	26:1-5	115	6:1-6	48			9:49, 50	63
9:18-22	46	26:6-13	101	6:3	9	LUKE		9:51-62	65
9:18, 23-26	47	26:14-19	115	6:6-11	49	1:5-33	1	10:1-24	72
9:27-34	48	26:20	116	6:12, 13	50	1:34-56	2	10:25-37	73
9:35-10:15	49	26:21-29	117	6:14-29	51	1:56	4	10:38-11:13	74
10:16-11:1	50	26:30	123	6:17-20	18	1:57-79	3	11:14-36	75
11:2-15	38	26:31-35	118	6:30-44	52	2:1-20	5	11:37-54	76
11:16-30	39	26:36-46	123	6:45-56	53	2:21-39	6	12:1-34	77
12:1-8	31	26:47-56	124	7:1-23	56	2:40-52	10	12:35-59	78
12:9-14	32	26:57-68	125	7:24-37	57	3:1-18	11	13:1-21	79
12:15-21	33	26:69-75	126	8:1-21	58	3:19, 20	18	13:22-14:6	82
12:22-32	41	27:1-11	127	8:22-38	59	3:21, 22	12	14:7-24	83
12:33-50	42	27:12-14	128	9:1-13	60	4:1-13	13	14:25-35	84
13:1-53	43	27:15-17	129	9:14-29	61	4:14, 15	20	15:1-10	85
13:54-58	48	27:18, 19	128	9:30-37	62	4:16-31	21	15:11-32	86
13:55, 56	9	27:20-30	129	9:38-50	63	4:31-41	23	16:1-13	87
14:1-12	51	27:31, 32	130	10:1-16	95	4:42, 43	24	16:14-31	88
14:13-21	52	27:33-44	131	10:17-31	96	5:1-11	22	17:1-10	89
14:22-36	53	27:45-56	132	10:32-45	98	5:12-16	25	17:11-19	92
15:1-20	56	27:57-28:2	133	10:46-52	99	5:17-26	26	17:20-37	93
15:21-31	57	28:3-15	134	11:1-11	102	5:27-32	27	18:1-14	94
15:32-16:12	58	28:16-20	137	11:12-18	103	5:33-39	28	18:15-17	95
16:13-27	59			11:19-33	105	6:1-5	31	18:18-30	96
16:28-17:13	60	MARIKA		12:1-12	106	6:6-11	32	18:31-34	98
17:14-20	61	1:1-8	11	12:13-34	108	6:12-16	34	18:35-19:10	99
17:22-18:5	62	1:9-11	12	12:35-40	109	6:17-49	35	19:11-28	100
18:6-20	63	1:12, 13	13	12:41-13:2	110	7:1-10	36	19:29-44	102

19:45-48	103	23:4-16	128	3:22-4:3	18	10:1-21	80	18:2-12	124
20:1-8	105	23:18-25	129	4:3-43	19	10:22-42	81	18:13, 14	125
20:9-19	106	23:24-31	130	4:43-54	20	11:1-16	89	18:15-18	126
20:20-40	108	23:32-43	131	5:1-16	29	11:17-37	90	18:19-24	125
20:41-47	109	23:44-49	132	5:17-47	30	11:38-54	91	18:25-27	126
21:1-6	110	23:50-24:3	133	6:1-13	52	11:55-12:11	101	18:28-35	127
21:7-38	111	24:4-12	134	6:14-25	53	12:12-19	102	18:36-38	128
22:1-13	115	24:13-49	135	6:25-48	54	12:20-27	103	18:39-19:5	129
22:14-18	116	24:50-52	137	6:48-71	55	12:28-50	104	19:6-17	130
22:19-23	117			7:1	56	13:1-17	116	19:17-24	131
22:24-38	118	JONI		7:2-10	65	13:18-30	117	19:25-30	132
22:39-46	123	1:6-8, 15-28	11	7:11-32	66	13:31-38	118	19:31-20:1	133
22:47-53	124	1:29-51	14	7:32-52	67	14:1-31	119	20:2-18	134
22:54	125	1:32-34	12	8:12-36	68	15:1-27	120	20:19-29	135
22:54-62	126	2:1-12	15	8:37-59	69	16:1-33	121	21:1-25	136
22:63-65	125	2:12-22	16	9:1-18	70	17:1-26	122		
22:66-23:3	127	2:23-3:21	17	9:19-41	71	18:1	123		

IDUSIDUSI NI IVAKATAUTAUVATA Na naba e dusia na wase.

manumanuvuka kei na lili	35	sipi e yali	63	tauvulona na nana, tiloma na kameli	109
tara e dua na valececece	84	solu ulubale o ira na sureti ina kanavata	83	co lailai ena mata i tacimu	35
curu na kameli ena matanicula	96	mina	100	taledi	113
gone ena makete	39	dauqaravi vaini era veivakamatei	106	daukumuni ivakacavacava kei na Farisi	94
digia na idabedabe dokai	83	sore ni musita, vakabauta	89	tini na goneyalewa	112
vakamatea na luvei itaukei ni loganivaini na dauteitei	106	sore ni musita, Matanitu ni Kalou	43	iyau e vunitaki tu ena were	43
dinari e kedra isau na tamata cakacaka	97	matamata qiqo	35	vaini dina	120
kune na drakema	85	matanicula	96	rau talai ina loganivaini na veitacini	106
lawa	43	kai Samaria dauloloma	73	le rua erau dinau	40
dauveiqaravi yalodina e vuku	111	waini vou, taganiwaini makawa	28	lesu na yalovelavela	42
dauniyau yalodina	78	mataniciva talei	43	dauveiqaravi e sega ni veivosoti	64
tama e yalorawarawa me solu ka vunilolo	35	mataniciva e matadra na vuaka	35	dauniyau e cakacaka vakatawadodonu	87
ivakatawa Vinaka	80	itokani e cikecike	74	witi kei na co ca	43
gonedau ni tamata	22	gone cidroi	86	yada kei na turaganilewa	94
yavu ni vale	35	taura na isiviyara	65	tamata cakacaka ena loganivaini	97
mate na vua ni witi, ia e vua tale	103	turaga vutuniyau kei Lasarus	88		
tinanitoa e kumuni ira na luvena	110	turaga vutuniyau e tara na lololo ni nona iyau	77	IDUSIDUSI NI KATO	
vale e tara ena delanivatu	35	masima kei vuravura	35	“Siga me Rau Vakasavasavataki Kina”	6
sureti na dravudravua ina kana magiti	83	kaburaki na sorenitei ena duidui qele	43	iLakolako Marautaki	10
bokoca na tui e dua na dinau levu	64	cula vata na tikinisulu vou kei na tikinisulu makawa	28	O Cei o Ira na Kai Samaria?	19
tui e vakarau lai vala	84	sipi kei na me	114	Curumi Yalo Velavela	23
vakarautaka na tui na kana magiti ni vakamau	107	tamata cakacaka e lesu mai na iteitei	89	ivakatautauvata me Baleta na Lolo	28
leveni e waki vata kei na falawa	43	dauveiqaravi era waraka nona lesu mai nodra turaga	78	Veivakavulici ni Talevi na Tikina Bibi	35
nodra leveni na Farisi	58	gonetagane a yali tu	86	Titiri Nona Buno me Vaka na Dra	123
drakema e yali	85	dauteitei e kakaburaki	43	Vanua ni Dra	127
		moce na dauteitei	43	Warolaki	129
				“Ena Kau”	132

ESO NA PAROFISAI VAKAMESAIA

KA ENA YACO	PAROFISAI	KENA VAKAYACORI	WASE NI IVOLA
Sucu e Peceliema	Maika 5:2	Luke 2:1-6	5, 7, 67
Dro i Ijipita, Biuti Ijipita	Osea 11:1	Maciu 2:13-15, 19, 20	8
Tagi na tina e vakamatei na luvedra tagane ni sagai me vakamatei o Jisu ni se gone	Jeremaia 31:15	Maciu 2:17, 18	8
Kacivaki na veisereki vei ira na bobula	Aisea 61:1, 2	Luke 4:17-21	21
Vakaitikotiko e Kapenaumi e Kalili	Aisea 9:1, 2	Maciu 4:13-17	22, 67
Vakabulai ira e levu na tauvimate	Aisea 53:4	Maciu 8:16, 17	23
Sega ni veiba e gaunisala	Aisea 42:1-4	Maciu 12:16-21	33
Veivakavulici ena vosa vakatautauvata	Same 78:2; Aisea 6:9, 10	Maciu 13:13-15, 34, 35	43
Vodoka i Jerusalemi na luveniasa	Sakaraia 9:9	Maciu 21:1-9	102
Levu era sega ni vakabauti koya	Aisea 6:10; 53:1	Joni 12:37, 38	104
Soli koya e dua na itokani nuitaki	Same 41:9	Joni 13:18, 21	117
Veiseyaki na tisaipeli, biuti koya	Sakaraia 13:7	Maciu 26:31, 54-56	118, 124
Cati ni sega na vuna	Same 35:19; 69:4	Joni 15:24, 25	120
Wasea na sotia nona isulu	Same 22:18	Joni 19:23, 24	131
Karamaca ni rube tu ena kau	Same 22:15	Joni 19:28	132
Suaki ni sa mate	Sakaraia 12:10	Joni 19:34, 37	133
Sega ni musu nona sui	Same 34:20	Joni 19:36	133

Ena ikuri ni ivakamacala, rai ena www.jw.org se tarogi ira na iVakadinadina i Jiova.